

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥΣΤΙΝΟΥ *

Μετὰ χαρᾶς λαμβάνω τὸν λόγον ἐν τῷ Συλλόγῳ τούτῳ, διότι καὶ γὰρ ἡμῖν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ ἐπόθουν τοιοῦτον σύλλογον, καὶ πολ-
λάκις ἐσκέφθην μετὰ ἄλλων, περὶ τοῦ πῶς ἠδύνατο νὰ λάβῃ ὑπαρξιν παρ'
ἡμῖν. Ὁ πόθος μου οὗτος ἐπληρώθη. Ὁ θεολογικὸς σύλλογος «ὁ Ἀπόστολος
Παῦλος» ἔθηκεν ἤδη τὰς βάσεις του. Ἀπαιτεῖται μόνον, ἵνα ὑμεῖς οἱ ἀξιε-
παίτως ἀναλαβόντες τὴν σύστασιν αὐτοῦ, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἱερότητα
τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, μὴ ἀποθαρρυνθῆτε ἐξ οἰκισθήποτε δυσκολίας, καλῶς εἰ-
δότες, ὅτι εἰς πάντα τὰ ἔργα ἐν ἀρχῇ παρουσιάζονται προσκόμματα. Ἐχετε
δὲ τὴν ἐλπίδα ὑμῶν εἰς τὸν Θεόν, ὅστις δὲν στερεῖ ποτε τῆς εὐλογίας του
τοὺς ἀγαθὰ ἔργα ἐπιχειροῦντας, καὶ μετὰ πάντοτε μεγαλητέρας προθυμίας
προβαίνειτε εἰς τὰς ἐργασίας, ὧν ἤδη ἤρξασθε.

Πόσον ἀληθῶς εἶναι ἱερὸς καὶ ὑψηλὸς ὁ σκοπὸς τοῦ ὑμετέρου συλλόγου!
Οἱ πάντες καθ' ἑκάστην μεμψιμοιροῦντες βεβαιούμεν, ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς δὲν
βαίνουνσι καλῶς· ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν δὲν κάμνει τὰς προόδους ἐκείνας, ἃς ὄφειλε
νὰ κάμνῃ· ὅτι ἕνεκα τῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καχεξίας οὐδὲν μέχρι τοῦδε
ἐποίησαμεν γενναῖον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἔξω, τῶν ὑπὸ δουλείαν ἀδελ-
φῶν ἡμῶν· ὅτι ἡ διοίκησις ἐν Ἑλλάδι διαφθείρεται ὀσημέραι ἔτι μᾶλλον·
ὅτι τὰ ἤθη τρέπονται ἐπὶ τὰ χεῖρω καὶ ἡ ἀρετὴ καθίσταται σπανιωτέρα.
Πῶς δύναται νὰ ἐπισχεθῇ ἡ πρόοδος τοῦ κακοῦ τούτου; Πῶς δυνάμεθα νὰ
ἐξέλθωμεν ἐκ τῆς ἀθλίας ταύτης καταστάσεως; Πιστεύω, ὅτι πάντες ἡμεῖς
οἱ ἐνταῦθα συνηθροισμένοι συμφωνοῦμεν, ὅτι διὰ μόνης τῆς θρησκευτικῆς
καὶ ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο. Ἡ
κυριωτάτη αἰτία πάντων τῶν κακῶν παρ' ἡμῖν εἶναι, ὅτι κατέπεσεν ἐν Ἑλ-
λάδι κατὰ μικρὸν τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν αἶσθημα, καὶ μετ' αὐτῶν ἐξη-
σθένησεν ἢ ὄλως ἐξέλιπεν ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος, ὁ πρὸς τὰ καλὰ
ἐνθουσιασμός καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων αὐταπάρνησις. Ὁ κληρὸς,
ὅστις εἶναι κεκλημένος νὰ μορφώσῃ θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς τὸν λαόν, πα-
ρημελήθη· ἡ δὲ ἐκπαίδευσις ἡ ἐν τοῖς σχολείοις ὀλιγορεῖ συνήθως τῆς στη-
ρίξεως τῆς νοσοκείας ἐν τῷ φῶσι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἀρετὴν.
Ἡ Ἑλλὰς θὰ σωθῇ, θὰ ἀκμάσῃ, θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ προορισμοῦ της, ἐὰν ἴδω-
μὲν ἀναζωπυρούμενον πάλιν τὸ θρησκευτικὸν καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἠθικὸν
αἶσθημα, διότι τὰῦτα συνδέονται στενότατα μετ' ἀλλήλων, ἐὰν πρέπουσα

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις θεολογικοῦ συλλόγου «ὁ Ἀπόστολος Παῦ-
λος» τῇ 18 ἀπριλίου 1879.

θεολογική εκπαίδευσις μετὰ τῆς ἀναγκαίας ἠθικῆς μορφώσεως δοθῆ τῷ κλήρῳ, ἐὰν ὁ λαὸς μορφωθῆ κατὰ ὑγιεῖς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρχάς. Ἴδου τί ζητεῖ καὶ ὁ σύλλογος ἡμῶν ἰδοὺ τὸ ἰδεῶδες, πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου θέλει τείνει· ἰδοὺ τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὅποιον εἶναι κεκλημένος νὰ καταβῶλῃ καὶ αὐτὸς ἓνα λίθον. Δὲν ἐννοοῦμεν οἱ ἀποτελοῦντες τὸν σύλλογον τοῦτον, ὅτι ἐξ ἡμῶν ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος, ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀναγέννησίς της. Ὅχι! εἶναι μακρὰν ὁ ἐγώτισμος οὗτος ἀφ' ἡμῶν. Περὶ τούτου ὁμῶς πεποιθᾶμεν, ὅτι δύναται σπουδαίως νὰ συντελέσῃ καὶ ὁ σύλλογος ἡμῶν οὗτος πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν, δι' ὧν τῶν αὐτῶν δυνατῶν μέσων, διὰ θεολογικῶν ἀναγνωσμάτων, δι' ὧν θέλομεν καλλιεργεῖ τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, διὰ τοῦ θεολογικοῦ περιοδικοῦ, ὅπερ Θεοῦ θέλοντος δύναται νὰ ἐκδοθῆ παρὰ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου θέλοσι διαδίδεσθαι εἰς πάντας αἱ ἀρχαὶ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐν γένει αἱ θρησκευτικαὶ γνώσεις, διὰ τῶν δημοσίων θρησκευτικῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα χάριν τοῦ λαοῦ δύναται νὰ ὀργανίσῃ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ διὰ παντὸς ἄλλου μέσου προσφόρου πρὸς ἐξέγερσιν καὶ ὑπόθαλψιν τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ. Ὁ Θεὸς εἴη ἡμῖν βοηθὸς ἐν πᾶσι τούτοις!

Τοῦ παρόντος ἀναγνώσματος θέμα ἔλαβον τὰ περὶ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου. Τὸν βίον τῶν μεγάλων ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ διδασκάλων πρέπει νὰ μελετῶμεν πάντοτε, ἵνα διατηρῶμεν ἐν ἡμῖν ζωηρὰν τὴν μνήμην αὐτῶν, ὅπως ἐξεργασθῶμεθα εἰς μίμησιν αὐτῶν. Ὅταν ἀναλογιζώμεθα, πῶς τότε ἡ ἐκκλησία ἐλαμπρύνετο διὰ τῶν ἀγιωτάτων ἐκείνων καὶ σφωτάτων διδασκάλων, γεννᾶται ἐν ἡμῖν ὁ πόθος, ἵνα ἴδωμεν πάλιν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ἀνερχομένην εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν. Ἐννοοῦμεν δὲ, ὅτι καθὼς τότε ἡ ἀγιότης τοῦ βίου καὶ ἡ ἀμφιλαφῆ παιδεία ἀνέδειξε τοὺς μεγάλους ἐκείνους φωστῆρας, οὕτω καὶ νῦν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ θεολογικὴ μόρφωσις δύναται νὰ μεγαλύνωσι καὶ ἀνυψώσωσι τὴν ἐκκλησίαν. Ἐλαβον δὲ ἐκ τῶν πολλῶν μεγάλων πατέρων τὸν Αὐγουστίνον ὡς ἀντικείμενον τῆς μελέτης ταύτης, διότι τὰ περὶ αὐτοῦ, καθὼς ἐν γένει τὰ περὶ τῶν λατίνων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων, εἶναι παρ' ἡμῖν ὀλιγώτερον γνωστὰ ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ λατῖνοι δὲ ἐκεῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκαλοι ἀνήκουσι τῇ ὅλῃ ἐκκλησίᾳ, διότι τὸ μέγα σχίσμα τοῦ Θ' αἰῶνος δὲν εἶχεν ἔτι χωρίσει τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν ἐκκλησίαν, Ἀκόμη τότε μία ἦτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἡ ἐκκλησία· τῆς μίξ δὲ ταύτης ἐκκλησίας κοσμήματα ἦσαν ὁ Τερτουλλιανὸς καὶ ὁ Ὠριγένης, ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Ἰλάριος, ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος καὶ ὁ Αὐγουστίνος, ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Ἱερώνυμος.

Ὁ Αὐρήλιος Αὐγουστίνος¹ ἐγεννήθη τῷ 353 ἐν Ταγάστη τῆς Νουμιδίας. Ὁ γάμος, ἐξ οὗ προήλθεν, ἦτο εἰκὼν τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ ἐτέλει τότε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν. Ὁ πατὴρ τοῦ Πατρῖκιος ἦτο ἐθνικὸς, ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Μόνικα χριστιανὴ, ἕκαστος δὲ τῶν συζύγων ἀντεπροσώπευε τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἰδίου θρησκευματος. Ὁ Πατρῖκιος ἦτο παράφορος, ὀξύς, ὀλίγον φροντίζων περὶ συζυγικῆς πίστεως, ἐκδοτός εἰς τὰς διασκεδάσεις, ὡς πρὸς δὲ τὰ θρησκευτικὰ ἐκ τῆς κατανοήσεως τῆς ἀνεπαρκείας τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ἐξ ἀνικανότητος τοῦ νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγάλην τοῦ χριστιανισμοῦ ἀξίαν ἐντελῶς ἀδιάφορος, μεριμνῶν μόνον πῶς νὰ διατηρήσῃ ἀξιοπρεπῶς καὶ κάλλιον τὸ ὅπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ κατεῖχεν ἀξίωμα τοῦ δεκάρχου (Decurio). Ἡ Μόνικα τὸναντίον ἦτο τύπος εὐσεβοῦς χριστιανῆς γυναικός. Δὲν εἶχε δὲ τὴν παθητικὴν ἐκείνην εὐσέβειαν, ἥτις ἀποσύρεται εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς θρησκευτικῆς θεωρίας καὶ τῆς προσευχῆς. Ἡ Μόνικα ἦτο πνεύματος ζωηροῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐγκραίως δι' ἐπιμελημένης χριστιανικῆς ἀνατροφῆς καλλιεργηθὲν, ἀνέπτυξε τοιαύτην δραστηριότητα, ὥστε ἡ Μόνικα ἐπέτυχε οὐ μόνον τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα νὰ κερδίσῃ ὑπὲρ τῆς πίστεως, ἢ αὐτὴ θερμότερα προσέκειτο, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεώς της, τῆς ὑπομονῆς, τῶν νοθεσιῶν καὶ προτροπῶν της κατάρθρωσεν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς της, ὅστις ἐπὶ πολὺ ἐπάλαυσε πρὸς ἑαυτὸν, ἕως οὗ εὗρη τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, φθάσῃ εἰς τὸ εὐτυχὲς τοῦτο σημεῖον.

Ἡ Μόνικα κατέθηκε πρώτη εἰς τὴν ἔτι ἀπαλήν ψυχὴν τοῦ Αὐγουστίνου τὰ σπέρματα τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας, τὰ ὁποῖα παρ' αὐτῷ δεκτικῶν ὄντι ἐκ φύσεως θρησκευτικῶν ἐντυπώσεων, ἀνεπτύχθησαν εἰς τὸν ζωηρὸν ἐκείνον πόθον πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγαλητέρων ἀποπλανήσεων, εἰς ἃς παρεξέτραπῃ μετὰ ταῦτα, ὑπῆρξεν ὁ δεσμὸς, ὅστις συνέδεεν αὐτὸν μετὰ τοῦ πλάστου, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἔννοιαν αὐτὸς ὁ Αὐγουστίνος ἐκφράζει ἐν τοῖς ἐξῆς λόγοις, αἵτινες χρησιμεύουσιν ἡμῖν ὡς κλεῖς πρὸς κατανόησιν ὁλοκλήρου τοῦ βίου του καὶ πασῶν τῶν σκέψεων αὐτοῦ. «Θεέ, ἔπλασας ἡμᾶς, ἵνα ζῶμεν ἐν σοί· διὰ τοῦτο εἶναι ἀνήσυχος ἡ καρδιά ἡμῶν, ἕως οὗ ἀναπαυθῆ ἐν σοί»². Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του ὁ Αὐγουστίνος ἐξαιρέσει τῶν θρησκευτικῶν ἀσκήσεων, εἰς ἃς ὑπεχρέου αὐτὸν

¹ Πηγαί. Πισσιδίου βίος τοῦ Αὐγουστίνου. Εὐρηται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἔργων τοῦ Αὐγουστίνου τῇ ὑπὸ τῶν Μαυρικανῶν γενομένῃ Paris 1700 Till e mont βίος τοῦ Αὐγουστίνου ἐν τοῖς Memoirs Collier ἐν τῷ 11ῳ καὶ τῷ 12ῳ τόμῳ τῆς Histoire des auteurs sacrés 1744. Klotz βίος τοῦ Αὐγουστίνου. Poujoulat Histoire de St. Augustin. 1845. Boehringer Augustinus ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τοῦ ιστορίᾳ I, 3. Dorner Augustinus 1873. Scharpff Kirchenlexicon Wetzlar. Augustinus I, σελ. 534. Dorner, Realencyclopaedie fuer Theologie von Herzog ἐκδ. 2. Augustinus Heft. 9. 10. σελ. 783. Περὶ αὐτοῦ πραγματεύονται ἐν ἐκτάσει καὶ ὁ Ρίττερ (ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας), ὁ Huber (ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ τῶν πατέρων) καὶ ὁ Νέανδρος καὶ ὁ Χάγενβαχ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τῶν ιστορίαις. Πρὸς καὶ Bindemann βίος Αὐγουστίνου.

² Confess. I, 1.

ἢ μήτηρ του, ἦτο τοσοῦτον παραδεδομένος εἰς τὰς τοῦ κόσμου διασκεδάσεις, ὥστε μόνον δι' αὐστηροτάτων τιμωριῶν ἐξαναγκάζετο νὰ ἐπιμελήται καὶ τῶν μαθημάτων του.

Ἄλλὰ προΐουσης τῆς ἡλικίας του, ἠγέρθη παρ' αὐτῷ ὁ πρὸς τὰ γράμματα ἔρωσ, ταχέως δὲ ἐπεδείχθη ἡ ἔκτακτος εὐφυΐα του. Ἐν τῇ σπουδῇ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐνθουσίαζον αὐτὸν ἰδίως τὰ ἔξοχα παραδείγματα τοῦ πατριωτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπῆντα, καὶ τὸ κάλλος τοῦ λόγου. Ἀπέκτησε δὲ καὶ αὐτὸς κατὰ μικρὸν μεγάλην περὶ τὸ λέγειν ἱκανότητα καὶ ἔκτακτον εὐχέρειαν εἰς τὸ νὰ ἐκφράζη διὰ σπανίας καλλιπεείας τὰ διανοήματα αὐτοῦ. Χαίρων παρετήρει ὁ πατὴρ τὸν ὁσημέραι μορφούμενον τέλειον ῥήτορα ἐν τῷ υἱῷ του, ἠλπίζε δὲ ὅτι ἐμελλέ ποτε νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τοῦ κράτους. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τελειότερας ἐκπαιδύσεως ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μάδαυρα, ἵνα φοιτήσῃ εἰς τὴν ἐκεῖ ῥητορικὴν σχολήν. Ἡ διατριβὴ ἐν τῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐθνικῇ ταύτῃ πόλει, ἐν ἣ ἔτελοῦντο μετὰ μεγίστης πομπῆς αἱ τῶν ἐθνικῶν θεῶν πανηγύρεις, αἱ συνοδευόμεναι συνήθως μετὰ μεγάλων παρεκτροπῶν, δὲν ὑπῆρξεν τῷ Ἰεταεῖ Αὐγουστίνῳ ἠθικῶς ἀδελφής. Ἐπίσης ἐπιβλαβὴς τῇ ἠθικῇ αὐτοῦ μορφώσει ἦτο καὶ τὸ ὅτι, ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, πᾶσαι αἱ νεανικαὶ παρεκτροπαὶ καὶ λοιπαὶ περὶ τε τὸ λέγειν καὶ πράττειν ἐλαφρότητες αὐτοῦ ἀφίνοντο ἀπαρτῆρητοι παρὰ τοῦ πατρὸς του, ὅστις ἐφαίνετο μᾶλλον ἀρροκόμενος εἰς αὐτάς. Μόνῃ ἢ Μόνικα ἐξηκολούθει ὡς καλὸς ἄγγελος νουθετοῦσα πάντοτε αὐτὸν καὶ περιστέλλουσα τὰς παραφορὰς τοῦ νεανίου. Τότε συνέβη ἡ διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς μητρὸς ἐπιτευχθεῖσα βλάβη τοῦ πατρὸς, χαρμύσνον οἰκογενειακὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὴν θρησκευτικὴν ὑπεροχὴν τῆς μητρὸς, ἐνεποίησε δὲ βεβαίως εἰς τὸν βαθέως αἰσθανόμενον υἱὸν μεγίστην ἐντύπωσιν. Μετὰ τὸν μετ' ὀλίγον ἐπελθόντα θάνατον τοῦ πατρὸς του ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τινος πλουσίου συγγενοῦς ἦλθεν ὁ Αὐγουστίνος πρὸς ἐξακολουθήσιν τῶν σπουδῶν του εἰς *Καρχηδόνα*, ἣτις ἦτο τότε ἔδρα πάσης παιδείας ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ, ἀλλὰ συνάμα καὶ κέντρον πάσης διαφθορᾶς. Καὶ ἐνταῦθα ἐξετέθη ὁ Αὐγουστίνος εἰς νέους ἠθικοὺς κινδύνους, δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰς κακὰς ἐντυπώσεις, ἃς ἤσκησαν ἐπ' αὐτοῦ αἱ ἀναίδεῖς ἐθνικαὶ πανηγύρεις καὶ πομπαί, αἱ ἀπρεπεῖς ἐν τοῖς θεάτροις παραστάσεις, καὶ ἡ συναναστροφή μετὰ ἀκολάστων ἐθνικῶν συντρόφων. Κατὰ τὸ παράδειγμα τούτων συνέζη μετὰ παλλακῆς τινος, ἣτις ἐγέννησεν αὐτῷ μόλις Ἱεταεῖ ὄντι καὶ υἱόν. Ἐνώπιον τῆς συνειδήσεώς του ἐζήτηε νὰ δικαιολογή τὰς παρεκτροπὰς του ὁ Αὐγουστίνος διὰ σοφισμάτων διαφόρων, ἰδίως δὲ διὰ τοῦ ζήλου, ὃν ἄλλως ἐδείκνυε καὶ τότε περὶ τὰς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς. Δὲν ἔλλειπον ὅμως παρ' αὐτῷ καὶ τύψεις συνειδήσεως νὰ ταράττωσιν αὐτὸν ἐνίοτε, τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ μεθ' ὅλας τὰς παρεκτροπὰς ταύτας ἐσώζετο ἐν τῇ καρδίᾳ του σπινθὴρ τις εὐσεβείας ἐκ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἀνατροφῆς. Ἐσω-

τήτη τις φωνὴ πολλάκις ἀνεμίμνησκεν αὐτῷ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῆς προτέρας ἀθωότητος καὶ ἠθικῆς καθαρότητος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρξατο νὰ ἀρέσκηται εἰς σοβαρώτερας μελέτας, μάλιστα φιλοσοφικὰς. Ἐπὶ τινὰ χρόνον καθήδυνεν αὐτὸν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ὀρτενσίου τοῦ Κικέρωνος, συγγράμματος, ἐν ᾧ ἐγκωμιάζετο θερμότερα ἡ φιλοσοφία. Ἐπειτα ἔλαβε πάλιν εἰς χεῖρας του τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἧς τὴν ἀνάγνωσιν εἶχεν μὲν πάντοτε θερμῶς ἢ μήτηρ του συστήσει. Ἄλλὰ ἀντὶ νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὸ βῆθος τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐνοιῶν αὐτῆς καὶ νὰ θαυμάσῃ ταύτας, ἀναζητῶν ἐν αὐτῇ ὡς ἦτο εἰθισμένος μᾶλλον κάλλος λόγου, δὲν νύχταριστήθη ἐξ αὐτῆς, τὰς δὲ αὐστηρὰς ἠθικὰς προτροπὰς τῆς δὲν ἠθάνετο οὐδεμίαν ὄρεξιν καὶ δύναμιν νὰ ἀκολουθήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἐκυμαίνετο ἐπὶ πολὺν χρόνον μεταξὺ πίστεως καὶ ἀμφιβολίας, ἐζήτηε δὲ νὰ εὕρῃ μέσον, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς ἀμφιβολίας ταύτης, καὶ ἐπὶ τέλους συνδιαλλάξῃ τὰς σκέψεις καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις, ἃς εἶχε κατὰ τὰς σπουδὰς του συλλέξει, μετὰ τῆς πίστεως, ἣν ἡ μήτηρ εἶχεν αὐτῷ μεταδώσει.¹

Τοιαύτην τινὰ συνδιαλλαγὴν ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς ὅτι ἠδύνατο νὰ εὕρῃ παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς *Μανιχαίοις*, πρὸς οὓς πράγματι καὶ προσέρχεται ὀπαδός. Ὁ Μανιχαϊσμός εἶναι ὁ τύπος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὁ γνωστικισμὸς, ἂν καὶ μετὰ τινων τροποποιήσεων ὡς πρὸς ἐποουσιώδεις τινὰς λεπτομερείας, μετεδόθη εἰς τὴν δύσιν. Οἱ Μανιχαῖοι, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι γνωστικοί, παρεδέχοντο δύο ἀρχὰς τῶν ὄντων, τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, τὸν Θεὸν τοῦ φωτὸς καὶ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἡ ὕλη εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ· μόνῃ ἢ ψυχῇ κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κακὸν δὲν παρήγον ἐκ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὕλης. Ἐκ τῆς ὕλης ταύτης, ἐκ τοῦ σώματος, μεθ' οὗ εἶναι δεδεδεσμευμένη, πρέπει νὰ τείνῃ ἡ ψυχὴ νὰ λυτρωθῇ τὸ ταχύτερον. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ κατορθώσῃ οὐχὶ ἀπλῶς περιστέλλουσα ἐντὸς τοῦ πρέποντος, ἀλλὰ καταπιέζουσα καὶ νεκροῦσα ἐντελῶς τὰς σωματικὰς ὁρμὰς καὶ ἐπιθυμίας. Διὰ τοῦτο τελεία ἀσκήσις ἦτο ἡ ἠθικὴ τῶν Μανιχαίων καὶ τῶν γνωστικῶν καθόλου. Ἄλλ' ὅμως τὴν παρὰ φύσιν ταύτην ἀσκήσιν μόνον ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν πράγματι ἤσκησαν, οἱ πλεῖστοι τοῦναντίον ἀποκάμνοντες ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν στερήσεων, κατήντων ἔπειτα εἰς τὴν ἀντίθετον ἀχαλίνωτον ἀκολασίαν. Ἐκεῖνο δὲ, δι' οὗ κατώρθουν οἱ Μανιχαῖοι νὰ ἀπατώσι πολλοὺς καὶ ἐλκώσιν εἰς τὴν αἵρεσίν των, ἦτο ὅτι ὑπισχνοῦντο, ὅτι οἱ προσερχόμενοι αὐτοῖς, θὰ εὕρισκον τελείαν τινὰ ἐξήγησιν τοῦ παντός, τὴν λύσιν πάντων ἐν γένει τῶν μεταφυσικῶν καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων, καὶ ὅτι τούτου ἐπετύγχανον δι' αὐστηρὰς λογικῆς ἐξετάσεως καὶ ἐλευθερὰς ἐρεῦνης. Διὰ τοῦτο αὐτοὶ μόνον ἐφρόνουν ὅτι εἶχον τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅθεν καὶ γνωστικοὺς ἐκαυτοὺς ἐκάλου. Ποῖον ἄλλο σύστημα ἠδύνατο νὰ ἦναι δελεα-

¹ Scharpff σελ. 531.

στικώτερον εἰς τὸν Αὐγουστῖνον, ὅστις ἤδη ἀποκτήσας ἰκανὰς γνώσεις ἤθελε τὰ πάντα νὰ ἐξετάζη καὶ νὰ ἀνευρίσκῃ τοὺς τελευταίους λόγους τῶν πραγμάτων; Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μανιχαϊκῷ συστήματι ἀπῆντα ὀνόματα χριστιανικά, ἐπίστευεν, ὅτι ἐν αὐτῷ δὲν εὔρεν ἄλλο εἰμὴ αὐτὸν τὸν χριστιανισμόν ἐν τῇ τῷ ὀρθῷ λόγῳ προσφορωτάτῃ μορφῇ. Τὸ παρὰ τοῖς Μανιχαίοις ἐπικρατοῦν ἔθος νὰ ῥίπτωσιν εἰς τὸ μέσον ζητήματα χωρὶς νὰ λύσωσιν αὐτὰ ἐφαίνετο αὐτῷ ὡς σημεῖον βαθυνοίας καὶ ἐμβριθείας. Τὰς δὲ προσβολὰς τῶν κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, τὴν ἀναζήτησιν ἀντιφάσεων μεταξὺ Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, καὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ὑπὸ τῶν πολλῶν πιστευομένων τάσιν τῶν ἐθαύμαζεν ὡς οὐνοῖαν καὶ προερχομένην ἐξ ἐλευθέρας ἐρεύνης. Καὶ μὲν ὅ,τι ὡς μανιχαϊκὴ διδασκαλία μετεδόθη αὐτῷ τὸ πρῶτον κατὰ τὴν εἰς τὴν αἵρεσίν των παραδοχὴν του περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκοτοῦς, περὶ τῆς πάλης μεταξὺ τῶν δύο ἀρχῶν τοῦ κόσμου, περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, περὶ ἀστέρων καὶ τῆς ἄλλης φύσεως ἐφάνησαν αὐτῷ ἀρκετὰ φαντασιώδη καὶ ὀλίγον ἐπήρηκεσαν εἰς τὸ τὴν ἀλήθειαν ποθοῦν καὶ ἀναζητοῦν πνεῦμα τοῦ Αὐγουστίνου. Ἄλλ' ἤλπικεν, ὅτι ὁ Μανιχαϊσμός βραδυτέρον ἤθελε μυήσει αὐτὸν εἰς βαθυτέραν τινὰ ἀλήθειαν.

Ὅτε ὁ Αὐγουστῖνος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἵνα ἐπαγγελθῇ τὸ τοῦ διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς ἔργον, ἡ ἐπιθυμία νὰ διαπρέψῃ ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ ἀπέστρεψε τὸ πνεῦμά του ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων εἰς τὸ κύριον ἔργον του. Πάντες ἀνεγνώριζον τὴν ἰκανότητα τοῦ εὐφυοῦς, πεπαιδευμένου καὶ δραστηρίου νέου ῥήτορος· τινὲς δὲ ἐθαύμαζον αὐτὸν καὶ διὰ τὰς μανιχαϊκὰς αὐτοῦ δοξασίας. Μόνον μία δὲν συνεμερίζετο τὸν θαυμασμόν τοῦτον, ἡ μήτηρ του. Οὐδὲν δὲ ἄλλο ἐλύπει αὐτὴν τοσοῦτον, ὅσον τὸ ὅτι εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἥτις ἦτο αὐτῇ ἡ πηγὴ τῆς εὐτυχίας της. Πολλὰ δάκρυα ἔχυνε χάριν τοῦ υἱοῦ της, καὶ καθ' ἐκάστην θερμὴ ἀνῆρχετο ἡ δέησίς της πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως φωτίσῃ αὐτὸν καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. Ἐνύπνιον τι ἔδωκεν αὐτῇ ἰκανὰς ἐλπίδας αἰσιωτέρου μέλλοντος ὡς πρὸς τὸν υἱόν της. Εἶδε κατ' ὄναρ, ὅτι ἴστατό ποτε ἐπὶ τινος ἕδρας καὶ ἤκουσε παρὰ τινος φωτεινῆς ὑπάρξεως, ἥτις ἐφάνη ἐνώπιόν της, τοὺς ἡσυχαστικούς τούτους λόγους· «Στρέψον τὰ βλέμματά σου περίξ σου, καὶ θὰ ἴδῃς, ὅτι ὁ υἱός σου ἴσταται, ἔπου καὶ σύ». Ὅτε πλήρης χαρᾶς διηγῆθη τῷ υἱῷ τὸ ἐνύπνιον τοῦτο, καὶ οὗτος, τὸ ἐνύπνιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐξηγῶν, παρετήρησεν, ὅτι, ἐκ τούτου πρέπει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι καὶ αὐτὴ μίαν ἡμέραν θὰ παραδεχθῇ τὰς δοξασίας του, ἀπήντησεν ἡ Μόνικα, ταχέως σκεφθεῖσα πρὸς ἐκπληξίν τοῦ Αὐγουστίνου· «Ὁχι! Δὲν ἐρρέθη εἰς ἐμέ· Ὅπου εἶναι, ἐκεῖ θὰ ἦσαι σύ· ἀλλ' ὅπου εἶσαι, ἐκεῖ θὰ ἦσαι καὶ αὐτός». Ἐπίσκοπός τις, ὅστις πρότερον ὑπῆρξεν ἐπίσης Μανιχαῖος, τὴν ὁποῖον ἡ Μόνικα παρεκάλεσε νὰ σπουδάσῃ νὰ μεταπίσῃ τὸν υἱόν της, ἀπέ-

κρυσσε τὴν παράκλησίν της διὰ τῆς λίαν ὀρθῆς σκέψεως, ὅτι ἀνὴρ, οἷος ὁ Αὐγουστῖνος, ἀφεύκτως θὰ ἐννοήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν μηδαμινότητα τοῦ μανιχαϊσμοῦ, προσέθηκε δὲ αὐτῇ τοὺς ἐξῆς παρηγόρους λόγους· «Εἶναι ἀδύνατον ὁ υἱὸς τοσοῦτων δακρύων νὰ ἀπαλεσθῇ».

Ἡ ἐπιθυμία μεγαλητέρου κύκλου ἐνεργείας καὶ πλειοτέρων ἀκροατῶν, ἴσως καὶ ὁ πόθος νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀδιαλείπτων μεμψιμοιριῶν καὶ μομφῶν τῆς μητρὸς, ἔπεισαν αὐτὸν νὰ ἀφήσῃ τὴν Ταγάστην καὶ νὰ ἐγκαταστῇ ἐν Καρχηδόνι ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς. Διὰ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτοῦ βίον ἡ μετακίνησις αὐτῆ εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα. Αὕτη ἀπήλλαξεν αὐτὸν, χωρὶς νὰ περιμένῃ τοῦτο ἡ μήτηρ του, ἀπὸ τοῦ μανιχαϊσμοῦ. Ἐπανειλημμένως εἶχεν ἀκούσει περὶ αἰσχροτάτων καὶ σκανδαλωδεστάτων πράξεων πολλῶν ἐκ τῶν τελείων μεταξὺ τῶν Μανιχαίων λεγομένων. Ἐπειτα βάζιμοι σπουδαῖ ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ἃς ἐνταῦθα ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ποιήσῃ, ἀπεκάλυψαν αὐτῷ τὸ γελοῖον τῶν μανιχαϊκῶν διδασκαλιῶν περὶ τῆς ἐν τῇ φύσει ζωῆς, καὶ τέλος συνδιάλεξις τις μετὰ τοῦ Μανιχαίου ἐπισκόπου Φαύστου, φοβεροῦ φλυαροῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπὸ πολλοῦ ὡς πρὸς ἀλάνθαστον γνώμονα τῆς ἀληθείας ἀπετείνετο περὶ πασῶν αὐτοῦ τῶν ἀμφισβηλιῶν καὶ ἀποριῶν, ἔπεισαν αὐτὸν, ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐτέλει ἐν οἰκτρᾷ ἀπάτῃ, καὶ ὅτι οἱ Μανιχαῖοι οὐδὲν ἠδύναντο νὰ προσφέρωσι, τὸ ὁποῖον νὰ καταστείλῃ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν δίψαν τοῦ πνεύματός του. Ἄλλ' ἡ ἄμεσος συνέπεια τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης ἦτο δυστυχῶς τελεία ἀπελπισία περὶ πάσης βεβαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, μάλιστα ὅσον ἀφορᾷ τὰ θρησκευτικὰ, τοῦτο δὲ ὤθησεν αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς σκέψεως τῆς Ἀκαδημείας. Ὁ Αὐγουστῖνος ἦτο ἤδη 29 ἐτῶν ἡλικίας, καὶ ὅ,τι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε φανῆ ὡς ἀλήθεια, ἐκεῖτο ἐνώπιόν του ὡς ἐρείπιον.

Ἐνεκα τῆς χρεωκοπίας ταύτης τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν σκέψεων του, συγχρόνως καὶ δυσηρεστημένος ὢν ἐκ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀχαριστίας τῶν μέχρι τοῦδε ἀκροατῶν του, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Ρώμην, ὡς εἰ ἤθελεν ἐν τῷ θαύματι τῆς παγκοσμίου ταύτης πόλεως νὰ λητμονήσῃ ἑαυτὸν, καὶ ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ βίου αὐτῆς νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῆς μνήμης του τὰ ὅσα μέχρι τοῦδε εἶχον συμβῆ αὐτῷ. Ἀλλὰ μόλις εἶχε διατρέψῃ ἐν Ρώμῃ ἐν ἔτος καὶ κατὰ τὸ 384 προσκαλεῖται ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς εἰς Μεδιόλανα. Οὕτω δὲ ἀρχεταὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ βίου του. Ὁ Αὐγουστῖνος δὲν ἐμάντευεν ἴσως τότε, πόσον εὐμενῆς ἐφάνη αὐτῷ ἡ θεία πρόνοια ἡ ὀδηγήσασα τὰ βήματα αὐτοῦ εἰς Μεδιόλανα. Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης ἦτο τότε ὁ Ἀμβρόσιος, ἀκωνιρρήτως ὁ ἐπιφανέστατος ἐπίσκοπος τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν τῇ δύσει. Κατ' ἀρχὰς συνῆψεν ὁ Αὐγουστῖνος ἐξωτερικὰς τινὰς τυπικὰς σχέσεις πρὸς αὐτόν. Ἦδη δὲ ἀπὸ προτέρων χρόνων ἔστρεφεν πρὸς αὐτὸν μεγάλην ὑπόληψιν καὶ ἐσέβετο τὸν παρὰ πάντων τιμώμενον καὶ ἀγαπώμενον ἐπίσκοπον. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ νῦν ἕνεκα τῆς παρ'

αὐτῷ ἐτύγχανε φιλόφρονος ὑποδοχῆς, ἤρξατο νὰ αἰσθάνηται κλίσην καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτόν. Συχνάκις ἐπεσκέπτετο ἔκτοτε τὰ εὐγλωττα κηρύγματα τοῦ, κυρίως χάριν τῆς ῥητορικῆς αὐτῶν ἀξίας, ἀλλὰ «κατὰ μικρὸν, λέγει αὐτὸς ὁ Αὐγουστίνος ἐν ταῖς ἐξομολογήσεσιν αὐτοῦ, μετὰ τῶν λέξεων ἤρχοντο εἰς τὸ πνευμά μου καὶ τὰ πράγματα, ἅτινα τὸ πρῶτον παρέβλεπον, καὶ ἐνῶ κατ' ἀρχὰς προσεῖχον εἰς τὸ πόσον εὐγλωττῶς ἐλάλει ἐνόησα κατὰ μικρὸν καὶ πόσον ἀληθῶς ἐλάλει». Ἡ μήτηρ εἶχεν ἀκολουθήσει αὐτὸν εἰς τὴν μακρὰν ταύτην πορείαν εἰς Μεδιόλανα. Ἡ ἐπιρροή της ἦτο νῦν ἀποτελεσματικωτέρα, διότι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξις τῶν ιδεῶν τοῦ υἱοῦ της καὶ τὰ κηρύγματα τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου εἶχον σπουδαίως προσεγγίσει τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ υἱὸς ἔμελλε νὰ ἴσταται, ὅπου ἴστατο καὶ ἡ μήτηρ. Ἦδη ἤρξαντο αἱ συζητήσεις μετὰ τῶν στενοτάτων φίλων τοῦ Ἀλυπίου καὶ Νευριδίου νὰ στρέφονται περὶ τὰς σοβαρὰς ἐκείνας ἀληθείας, αἵτινες ἀνήκουσι καὶ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τοιαῦτα ζητήματα ἦσαν τὰ περὶ προσωπικῆς διαρκείας μετὰ θάνατον ἢ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, περὶ μελλούσης κρίσεως, περὶ Θεοῦ καὶ τὰ ὅμοια. Ἦδη δὲ ἐπῆρχετο ἐνίοτε αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία νὰ καταλίπη τὴν κοινωνικὴν τύβην, καὶ μετὰ τῶν φίλων του, τῶν ὁποίων ἡ ψυχικὴ κατάστασις ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ, ἀποχωρῶν εἰς ἡσυχόν τι μέρος, ἐν συνδέσμῳ πυθαγορείῳ μετ' αὐτῶν, νὰ ἀφιερῶθῃ εἰς τὰς ἀπολαύσεις τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ὁ Αὐγουστίνος ὤφειλε ἰδίως τῇ πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ, ἣν ἐγνώρισεν ἀπὸ τοῦ 386, τὸ ὅτι συνδιηλλάγη πάλιν μετὰ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀνέκτησεν ἐκ νέου τὰ θάρρος τῆς ἐρεύνης. Ἐκτοτε ὀδηγῶ χρώμενος τῷ Πλάτωνι κυρίως, ἐμόρφωσεν ἐπὶ τὸ καθαρώτερον τὴν περὶ Θεοῦ ιδέαν, ἀπαλλάξας αὐτὴν πασῶν τῶν ἐκ τοῦ τόπου καὶ τῆς ὕλης εἰλημμένων κατηγοριῶν. Ὁμοίως ἤρξατο καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ νὰ σχηματίζει ὀρθότερας ἐνοίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Αὐγουστίνος τὸ δεῦτερον ἐπειρᾶτο νὰ κατορθώσῃ τὴν ἀρμονίαν καὶ συνδιαλλαγὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πίστεως διὰ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ δευτέρα ἀπόπειρα ἐπέτυχεν. Ἡ φιλοσοφία ὑπῆρξε καὶ αὐτῷ, ὡς καὶ πολλοῖς ἄλλοις πατράσι τῆς ἐκκλησίας, ὀδηγὸς εἰς τὸν χριστιανισμόν. Διότι κατὰ τὴν οὐσίαν πολλὴν ὄντως ἔχει ὁμοιότητα ἡ τοῦ Πλάτωνος διδασκαλία πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ πρῶτος πρεσβύτερος τοῦ Μεδιολανικοῦ κλήρου καὶ ἐμπειστευμένος τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου Σιμπλικιανός, εἰς ὃν ὁ Αὐγουστίνος εἶχεν ἀποκαλύψει πᾶσαν τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ τὸν πῶθον αὐτοῦ, ἵνα ἐπὶ τέλους εὕρῃ τὴν ποθουμένην εἰρήνην τῆς καρδίας του, ἐπέτυχε τελείως νὰ κερδίσῃ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἐγείρῃ ἐν αὐτῷ θερμοτάτην ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὸ εὐαγγέλιον. Ἐν τούτοις ἐπὶ τινὰ χρόνον δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἐγκαταλίπη ἐξ ὀλοκλήρου πάσας τὰς ἀρχαίας ἔξεις του καὶ τὸν πρότερον βίον του. Ἀλλὰ τὰ παραδείγματα πολλῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ὑπέβαλον ἑαυτοὺς

εἰς τὰς μεγίστας τῶν στερήσεων καὶ ἐγκατέλιπον τὰ πάντα, ἵνα ἀφοσιωθῶσιν εἰς αὐτὸν καὶ ὑπηρετήσωσιν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ ἐπικράτησιν τῆς ληθοῦς θρησκείας, ὤθησαν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ μιμηθῇ αὐτούς. Μετὰ ἀνάγκων βίων τοιούτων χριστιανῶν καὶ ἀσκητῶν ἠγέρθη ποτὲ ἐν ἐξάψει καὶ εἰπὼν. «Τί συμβαίνει ἐνταῦθα; Τί εἶναι ταῦτα; Ἀνθρωποὶ ἀμαθεῖς ἐγείρονται καὶ ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς μεθ' ὅλας ἡμῶν τὰς γνώσεις νὰ αἰχμαλωτίζώμεθα ὑπὸ ποταπῶν συμφερόντων καὶ εὐτελῶν ἡδονῶν!», ἐγκατέλιπε τὸν Ἀλύπιον, καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἐρημίαν κήπου τινός, ἵνα σκεφθῇ περὶ τοῦ πρακτέου. Ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου τινός καθήμενος, συγκινημένος καὶ μετὰ δακρύων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀπέτεινεν πρὸς τὸν Θεὸν τὴν ἐξῆς δέησιν. «ὦ, Κύριε, ἕως πότε θέλεις ὀργίζεσθαι κατ' ἐμοῦ; ὦ μὴ μνησθῆς τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων μου! Ἔως πότε θὰ λέγω Ἀῦριον, αῦριον ἐπιστρέφω εἰς τὸν Θεόν; Διὰ τί οὐχὶ νῦν; Διὰ τί νὰ μὴ τελειώσῃ ταύτην τὴν στιγμὴν ἡ αἰσχύνη μου.» Ἐπιστρέψας δὲ πρὸς τὸν Ἀλύπιον, παρ' ᾧ εἶχε καταλίπει τὴν Γραφὴν, ἀνοίξας αὐτὴν, ἀπαντᾷ μὲ πρῶτον βλέμμα τὸ χωρῖον. «ὦς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.»¹ Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐνεῖδε τὴν ἀμεσον φωνὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν. Οἱ λόγοι οὗτοι συνεκίνησαν αὐτὸν καὶ ἐνεποίησαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν, παρῆσαν δὲ αὐτῷ τὴν δύναμιν, ἣν μέχρι τούδε δὲν ἤσθάνετο ἐν ἑαυτῷ, νὰ ἀφιέρωσῃ τοῦ λοιποῦ ὀλόκληρον τὸν βίον του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ τῆς μητρὸς, ὅτε ἤκουσε περὶ πάντων τούτων, καὶ παρετήρησε τὴν ἀπροσδόκητον τελείαν μεταβολὴν ἐν τῷ βίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Ἡ προσευχὴ της εἰσηκούσθη καὶ ἀντημείφθη διὰ τῆς εὐχαριστήσεως, ἣτις ἐδόθη εἰς αὐτὴν, τοῦ νὰ βοηθήσῃ διὰ τῆς θερμότητος καὶ σταθερότητος τῆς πίστεώς της τὴν ἀναγέννησιν τοῦ υἱοῦ της².

Μετὰ τῆς μητρὸς του καὶ τῶν ἀνω μνημονευθέντων φίλων ἀνεχώρησεν εἰς τι ἀγροκῆπιον *Κασσιμιανὸν* λεγόμενον πλησίον τῶν Μεδιολάνων, ἐκεῖ δὲ ἀπήλαυσε μετὰ τοσοῦτους ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας τελείας ψυχικῆς γαλήνης. Αἱ συνδιαλέξεις ἐξηκολούθουν ἐπὶ τινὰ ἔτι χρόνον νὰ ἦναι κυρίως φιλοσοφικαί. Ὁ καρπὸς τῶν συνδιαλέξεων τούτων εἶναι τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Αὐγουστίνου «Κατὰ ἀκαδημαϊκῶν» (*Contra Academicos*), περὶ «μακαρίας ζωῆς» (*de beata vita*), «περὶ τάξεως» (*de ordine*), «Μονόλογον» (*Soliloquia*) καὶ «περὶ ἀθανασίας» (*De immortalitate*). Μετὰ τῶν συγγραμμάτων τούτων ἀρχεται ἡ κατὰ μικρὸν γονιμωτάτη ἀποθᾶσα συγγραφικὴ ἐνέργεια τοῦ Αὐγουστίνου. Κατὰ τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἢ σκεπτικῶν ὑπερασπίζεται ὁ Αὐγουστίνος τοῦ ἀνθρώπου τὸ δικαίωμα πρὸς τὸ ἐννοεῖν διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν

1 Ρώμ'. ι γ', 13

2 Scharpff αὐτόθι.

καὶ ἐπιτυγχάνει τῆς ἰδίας μακαριότητος. Τὸ ὕψιστον διὰ τὸν σκεπτικὸν φιλόσοφον, παρκατῆρεῖ ὀρθῶς ὁ Αὐγουστίνος, ἡ πιθανότης, εἶναι ἀδύνατος ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας· διότι τὸ πιθανόν εἶναι φανερῶς τὸ τῷ ἀληθεῖ ὅμοιον εὐρισκόμενον. Ἀληθῆς δὲ εὐτυχία καὶ μακαριότης εἶναι ἀδύνατος ἐν τῇ αἰωνίᾳ ἀμφιβολίᾳ. Τὸν φιλοσοφικὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ τὰς σκέψεις ἐμβρίθειαν δεικνύει ὁ Αὐγουστίνος πρὸ πάντων ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «περὶ μακαρίας ζωῆς», ἐν ᾧ, πρόδρομος ἐν τούτῳ γενόμενος τοῦ μεγάλου Καρτεσιῦ, ὅστις ἐν αὐτῇ τῇ νοήσει εὗρε τὴν βᾶσιν πάσης βεβαιότητος τοῦ ἀνθρώπου (Cogito; ergo sum), ἐπὶ κορυφῆς τῶν ἐπιχειρημάτων του ποιεῖ τὸν δι' οὐδεμιᾶς σκέψεως δυνάμενον νὰ κλονισθῇ τοῦτον συλλογισμόν· «Σὺ ὁ θεῶν νὰ γνωρίσης σεαυτὸν, γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχεις; — Μάλιστα. — Πόθεν γνωρίζεις τοῦτο; — Ἄγνωσθ. — Γνωρίζεις, ὅτι κινεῖσαι; — Ἄγνωσθ. — Γνωρίζεις ὅτι σκέπτεσαι καὶ νοεῖς; Μάλιστα· τοῦτο βεβαίως γνωρίζω». Ἐν δὲ τῷ συγγράμματι «περὶ ἀθανασίας» ἀποδεικνύει τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὰς ἐννοίας τοῦ αἰωνίου καὶ ἀπείρου καὶ κτήται πόθους αἰωνίους, ἅπερ πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι δὲν ἐπλάσθη μόνον διὰ τὸν πρόσκαιρον τοῦτον βίον. Ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν μνημονευθέντων συγγραμμάτων παρήλθεν ὁ πρῶτος χειμὼν μετὰ τὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιστροφὴν του. Τῷ αὐτῷ δὲ εἴτι 387 ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὸ βᾶπτισμα, ἵνα καὶ ἐξωτερικῶς ἀνήκῃ τῇ ἐκκλησίᾳ. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ μελωδίαι τῆς ἀμβροσιανῆς μουσικῆς ἤγειραν τότε ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Αὐγουστίνου τὰς γλυκυτάτας ἀναμνήσεις ἐκ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας του. Ἡ Μόνικα ἐπέζησε καὶ εἰς τὴν τελετὴν ταύτην· νῦν δὲ, ὅτε ἡ εὐχὴ τῆς καρδίας της ἐπληρώθη, προσεκάλεσεν αὐτὴν παρ' ἐαυτῷ ὁ Θεός.¹

Μέλος γενόμενος τῆς ἐκκλησίας, ἤρξατο ὁ Αὐγουστίνος τὸν πόλεμον αὐτοῦ κατὰ τῶν *Μανιχαίων*, καὶ ἐν ταῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ περὶ τῶν ἡθῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας (de moribus ecclesiae catholicae) καὶ περὶ τῶν ἡθῶν τῶν Μανιχαίων (de moribus Manichaeorum) κατέδειξε τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Μανιχαίους ὑπὸ ἡθικὴν ἔποψιν. Ἰδίως ἐπολέμησε τὴν περὶ τῶν Μανιχαίων ἀρνησιν τῆς ἐλευθέρως θελήσεως. Τοῦτο δὲ ἔπραξε πρὸ πάντων διὰ τοῦ συγγράμματός του περὶ ἐλευθέρως θελήσεως (de libero arbitrio). Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἀνθρωπίνης ἡθικότητος· ἄνευ αὐτῆς οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀξίαν ἢ ἀπαξίαν αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου· οὐδὲ δύνανται νὰ καταλογισθῶσιν αὐτῷ ἡθικὴ ἱκανοποίησις καὶ τύψεις συνειδήσεως εἶναι τότε ἀκατανόητα ψυχολογικὰ φαινόμενα, ἐν γένει δὲ ἡ συνειδήσις μένει τι ἀνεξήγητον. Πάσαι δὲ αἱ ἡθικαὶ προτροπαὶ τῆς Γραφῆς καὶ ἀπειλαὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ δὲν ἔχουσιν οὐδένα λόγον. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 388 ἀπεχώρησεν ὁ Αὐγουστίνος εἰς ἀγρόν τινα παρὰ τὴν Ταγάστην μετὰ τὴν ἀπόφασιν

¹ Scharpff, αὐτόθι.

ἐνταῦθα νὰ ἀφοσιωθῇ μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὴν συγγραφὴν. Πολλὰ συγγράμματά του τότε συνεγράφησαν, ἐν οἷς μνημονεύομεν ἰδίως τῶν περὶ ἀληθοῦς θρησκείας (de vera religione), περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς πίστεως (de utilitate credendi) καὶ περὶ ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας (de unitate ecclesiae). Ἐν τῷ τελευταίῳ συγγράμματι δεικνύει ὁ Αὐγουστίνος πόσον ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἦναι τις μέλος τῆς ἐκκλησίας, ἀφοῦ καὶ αὐτὴν τὴν ἀγίαν Γραφὴν δὲν δύναται τις νὰ ἐνοήσῃ, ἐὰν μὴ ζῆ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀνατραφῇ ἐν αὐτῇ χριστιανικῶς. «Τὸν Χριστὸν, λέγει, δὲν δύναται τις νὰ ἔχῃ κεφαλὴν, ἐὰν δὲν ἀνήκῃ εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὴν ἐκκλησίαν». Καθὼς δὲν δύναται τις νὰ ἐνοήσῃ ἔργα καλλιτεχνίας, ἐὰν δὲν ἔχῃ πρότερον καλλιεργημένον τὸ αἰσθημα τοῦ καλοῦ, οὕτω δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὰς θρησκευτικὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, ἐὰν δὲν ἀνατραφῇ εὐσεβῶς καὶ χριστιανικῶς, ἐὰν δὲν ἐστηρίχθῃ ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῇ πίστει.

Ἡ φήμη τῆς εὐσεβείας καὶ θεολογικῆς αὐτοῦ παιδείας ἤρξατο ἔκτοτε πανταχοῦ ἐξαπλουμένη, καὶ ἐγένετο αἰτία, ἵνα, ὅτε τῷ 391 δι' ὑπόθεσιν τινα ἔτυχε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἰππῶνα, ζητηθῇ νὰ χειροτονηθῇ ἱερεὺς καὶ γίνῃ βοηθὸς τοῦ γέροντος ἐπισκόπου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου τῷ 395 ὁμοφώνως ἐξελέχθη ἐπίσκοπος. Ἐκτοτε πᾶσαν τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ εὐφυΐαν ἔστρεψεν ἀποκλειστικῶς εἰς θεολογικὰ ζητήματα. Καὶ ἐν μὲν τῆς βιβλίου «περὶ διαφόρων ζητημάτων» (de diversis quaestionibus) ἐπραγματεύθη περὶ προορισμοῦ, ἐν δὲ ταῖς τέσσαρσι βιβλίοις «περὶ χριστιανικῆς διδασκαλίας» (de doctrina christiana) καὶ ἐν τῷ «περὶ Τριάδος» (de Trinitate) ἀνέπτυξε τὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀληθείας καὶ ἰδίως τὸ περὶ ἀγίας Τριάδος δόγμα. Ἐκ τοῦ συγγράμματός περὶ χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐδανείσθη σχεδὸν κατὰ λέξιν Πέτρος ὁ Λομβάρδος, ὁ δικάστημος σχολαστικὸς θεολόγος τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, ὁ συντάξας τὸ πρῶτον πλῆρες δογματικὸν σύστημα τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸ σχέδιον καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς. Ὡστε κυρίως ὁ Αὐγουστίνος εἶναι ὁ θεὸς τὰς βᾶσεις τῆς δογματικῆς τῶν μέσων αἰώνων ἐν τῇ δύσει. Τὸ δὲ σύγγραμμα «περὶ Τριάδος» ἀνήκει εἰς τὰ ἀριστα καὶ εὐφυέστατα ἔργα αὐτοῦ καὶ περιέχει σπουδαίας θεωρητικὰς ἐρεῦνας. Ἐνῶ οἱ ἀρχαιότεροι δυτικοὶ θεολόγοι συνήθως ἐλάμβανον πρὸς ἐξήγησιν τοῦ δόγματος εἰς βοήθειαν ἀναλογίαν ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· (κατὰ τὸν Τερτουλλιανὸν π. χ. πατὴρ, υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα ἔχουσιν πρὸς ἄλληλα ὡς ῥίζα, κορμὸς καὶ καρπός, ἄλλοι δὲ ἐνόησαν τὸν πατέρα ὡς πνεῦμα, τὸν δὲ υἱὸν ὡς τὸν ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐκφραζόμενον λόγον), ὁ Αὐγουστίνος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου, ἐκδέχεται δὲ τὸν πατέρα, τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα ἕκαστον ὡς ἀπόλυτον πρόσωπον.

Ἀπὸ τοῦ 400 ἔτους ἤρξατο ὁ Αὐγουστίνος συγγράφων κατὰ τῶν σχισματικῶν *Δορατιστῶν*, οὓς ἐπειράθη δ' ὄλων τῶν μέσων νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὰ συγγράμματα «περὶ βαπτίσματος

τος» (de baptismo), ἐν ᾧ ἀποδεικνύει κατὰ τῶν Δονατιστῶν, ὅτι τὸ κύριος καὶ ἡ ἰσχύς τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἠθικῆς ἀξίας τοῦ τελούντος ταῦτα ἱερέως καὶ ὅτι οἱ αἵρετικοὶ δὲν εἶχον ἀποκλίνει ποσῶς ὡς πρὸς τὰς τελετὰς ταύτας ἀπὸ τῆς πράξεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. "Ἐπειτα μνημονεύομεν καὶ τῶν ἔργων «περὶ ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας» (de unitate ecclesiae), «κατὰ Κρεσκονίου» (contra Cresconium), «περὶ τοῦ ἐνὸς βαπτίσματος» (de unico baptismo) καὶ τινῶν ἐπιστολῶν. Οἱ Δονατισταὶ εἶχον ἐγερθῆ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Καρχηδόνης Μενσουρίου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Καικιλιανοῦ ὡς δειχθέντων λίαν ἐπιεικῶν πρὸς τοὺς ἀρνούμενους τὸν Χριστὸν κατὰ τοὺς τελευταίους διωγμοὺς ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ μέχρι τοῦ Μαξιμίνου. Τὸν Καικιλιανὸν κατηγοροῦν καὶ διότι εἶχε χειροτονηθῆ ἐπίσκοπος παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀπτούγγας Φίληκος, περὶ οὗ ἐλέγετο, ὅτι κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ εἶχε, ὅπως σωθῆ, παραδώσει ὡς ἀγίας Γραφὰς αἵρετικά συγγράμματα. Ἀποχωρισθέντες ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ ἐπισκόπου οἱ Δονατισταὶ, ἐξελέξαντο ἴδιον ἐπίσκοπον τὸν Μαγιορίνον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου τὸν Δόνατον, ἐξ οὗ ὠνομάσθησαν καὶ Δονατισταί. Ἐφρόνου δὲ, ὅτι αὐτοὶ μόνον ἀπετέλουν τὴν ἀληθῆ, καθαρὰν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανοὶ, οἱ καθολικοὶ, εἶναι μεμολυσμένοι· τὰ ἀληθῆ μυστήρια κατ' αὐτοὺς μόνον παρ' αὐτοῖς ἐτελοῦντο· καὶ διὰ τοῦτο ἀνεβάπτίζον τοὺς εἰς τὸ σχίσμα τῶν ἐκ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσερχομένους. Εὖρον δὲ πολλοὺς ὁμόφρονες ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀφρικῆς, Νομιδίας καὶ Μαυριτανίας, ἔλαβε δὲ τὸ σχίσμα τῶν τοιαύτας διαστάσεις, ὥστε ἔν τι ἐν Καρχηδόνι διαταγῆ τοῦ Ὁνωρίου τῷ 411 γενομένη δημοσίᾳ συνδιαλέξει μεταξὺ Δονατιστῶν καὶ καθολικῶν παρευρέθησαν 279 Δονατισταὶ ἐπίσκοποι! Συνεταράχθη δὲ τότε ἕνεκα τοῦ σχίσματος μεγάλως ἡ Ἀφρικῆ, διότι οἱ χωρικοὶ, οἱ ἀσπασθέντες τὰς ιδέας τῶν Δονατιστῶν, ἐξηγέρθησαν κατὰ πάσης ὑφισταμένης πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ φανατικῶν ἀσκητῶν ὀδηγούμενοι καὶ κηρύττοντες ὅτι ἦλθεν ἡ ἐποχὴ γενικῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας, περιήρχοντο ἀρπάζοντες, δηλοῦντες καὶ καταστρέφοντες τὰς χώρας. Οὐδεὶς εἰργάσθη πρὸς κατάπαυσιν τοῦ φοβεροῦ τούτου σχίσματος μετὰ μεγαλητέρου ζήλου, καὶ ὑπερήσπισεν ἐπιτυχέστερον κατὰ τῶν ὀπαδῶν του τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἢ ὁ Αὐγουστίνος. Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ συνδιαλέξει ὁ Αὐγουστίνος κατέτεχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων. Οἱ Δονατισταὶ ἀνεχώρουν ἀπὸ τῆς ἀπολύτου καθαρότητος καὶ ἀγιότητος τῆς ἐκκλησίας, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς τὴν νύμφην ἐκείνην τοῦ Χριστοῦ, ἣτις εἶναι καθαρὰ καὶ ἄσπιλος, μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, καὶ ἡ καθαρότης καὶ ἀγιότης αὕτη κατ' αὐτοὺς δὲν ἔπρεπε νὰ μένη κενὸν τι ἰδανικόν, ἀλλὰ νὰ γίνῃ πραγματικότης. Διὰ τοῦτο ἤθελον μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὰ πρόσωπα νὰ ἀπακρύνωσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας πᾶν ὅ,τι ἐναγές καὶ ἀκάθαρτον· ἐπροτίμων

δὲ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς ἐκκλησίας ἢ οἰονδήποτε συμβιβασμὸν αὐτῆς μετὰ τοῦ κόσμου. Ἀναντιρρήτως μεγάλη τις ἰδέα ὑπόκειται ὡς βᾶσις ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τῶν Δονατιστῶν. Ἡ ἠθικὴ αὐστηρότης τῶν εἶναι ἀξία θυρακασμοῦ. Ἡ ἀξίωσις τῶν ἵνα ἡ ἐκκλησία ᾖ ἁγία καὶ καθαρὰ, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀληθείας· ἀλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἤθελον νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ἦτο ἡμαρτημένος. Χάριν τῆς καθαρότητος τῆς ἐκκλησίας ἐλησμόνου τὴν ἐνότητα καὶ καθολικότητα αὐτῆς, καὶ χάριν τῆς αὐστηρότητος κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἐπελανθάνοντο τῆς ἀγάπης, τῆς μακροθυμίας καὶ τῆς ὑπομονῆς, μεθ' ὧν πρέπει ἡ ἐκκλησία πιστῆ ἐμμένουσα τοῖς παραγγέλμασι τοῦ θεοῦ αὐτῆς θεμελιωτοῦ νὰ ἀνέχηται τοὺς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοὺς καὶ νὰ ζητῆ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ σωτηρίαν αὐτῶν. Ἡ αὐστηρότης τῶν εἶχε καταντήσει ἀπανθρωπία, ὁ ζήλος τῶν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ νόμου ἀδιαφορία καὶ περιφρόνησις πρὸς τὸν πλησίον. Τὴν ἀπανθρωπίαν ταύτην καὶ σκληρότητα, τὸν τυφλὸν τοῦτον ζῆλον ἐπολέμησεν ὁ Αὐγουστίνος. Καὶ αὐτὸς ἀνεχώρει ἀπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι καθαρὰ καὶ ἁγία, διότι διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς καὶ τῶν τελετῶν τῆς ἰδηγεῖ εἰς τὴν ἀγιότητα. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἐπειδὴ εἶναι καθ' ἑκτέην καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς ἁγία, καὶ δὲν γίνεται τὸ πρῶτον τοιαύτη διὰ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες προσέρχονται εἰς αὐτὴν, κέκτηται κατὰ τὸν Αὐγουστίνον καὶ τὴν δύναμιν νὰ ὑπερβῆ πᾶν ὅτι ἀκάθαρτον καὶ μὴ ἅγιον ἐπιτιθέμενον αὐτῇ ἔξωθεν, καὶ νὰ ἐξαγνίξῃ κατὰ μικρὸν πάντας. Καθὼς ὑγιὲς τι σῶμα εἶναι κύριον πάσης ἐν αὐτῷ οὐσίας νοσώδους ὕλης, ἣτις δὲν πρέπει βιαίως νὰ ἐξάγῃται ἀπ' αὐτοῦ· καθὼς στερεόν τι οἰκοδόμημα δύναται νὰ ἔχη εἰς τὰ τεῖχη του καὶ κακὸν ὕλικόν, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ καταρρέῃ (ἴσως μάλιστα θὰ ἐπήρχετο ἡ ὀλικὴ κατὰπτωσις αὐτοῦ, ἐὰν ἐπεχείρει τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ παρεμβεβλημένον ἐκεῖνο σαθρὸν μέρος), τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ ὑγιὲς σῶμα τῆς ἐκκλησίας περιέχει καὶ νοσοῦντα στοιχεῖα καὶ σπουδάζει κατὰ τὸ δυνατόν νὰ συμμορφώσῃ πρὸς τὰ ὑγιᾶ μέρη· τοιοῦτοτρόπως ὁ ναὸς τοῦ Κυρίου φέρει ἐν ἑαυτῷ καὶ εὐτελεῖς χάλικας καὶ ὑποβαστάζει αὐτοὺς, καὶ ἐμπερικλείει ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ οἰκοδομήματι, τὸ ὅποσον ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ καὶ τότε διατηρεῖ, ὅταν ἡ ἀνθρωπίνη ἀτέλεια ἀπειλῇ νὰ κλονίσῃ. «Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν, λέγει ὁ Αὐγουστίνος, τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἐνότητι αὐτῆς καὶ ὀλόγητι καὶ μὴ διακλύσωμεν αὐτὴν διὰ τῶν διαίρεσεων εἰς διαφόρους αἱρέσεις καὶ σχίσματα. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως θὰ φανερωθῇ, τί εἶναι πολύτιμος λίθος καὶ τί ξύλον, ἀπλοῦς λίθος καὶ καλάμη¹. τότε θὰ χωρισθῇ τὸ ἄχυρον ἀπὸ τοῦ σίτου. Μὴ αὐτὸς ὁ Κύριος δὲν διέταξε νὰ ἀφθῶσι τὰ ζιζάνια εἰς τὸν ἀγρὸν μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θερισμοῦ;» Ἐὰν οἱ Δονατισταὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐνέβλεπον τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν, τὸ σύνολον τῶν ἁγίων, οἵ-

¹ Α' Κορινθ. ζ', 12.

τινες μέλλουσι ποτε ἐν τῷ οὐρανῷ νὰ συμβασιλεύσωσι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Αὐγουστίνος ἔθετε τὸν προορισμὸν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ γῆς εἰς τὸ νὰ ἀνατρέφῃ χριστιανικῶς καὶ μορφώσῃ τοὺς λαοὺς διὰ τὴν βασιλείαν ταύτην τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν βασιλείαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς.¹

Μόλις διὰ τῆς θεολογικῆς συνδιαλέξεως ἐν Καρχηδόνι τῷ 411, ἧς ἡ ψυχὴ, ὡς εἶπομεν, ἦτο ὁ Αὐγουστίνος, κατεβλήθησαν οἱ Δοκτικισταὶ καὶ τὸ μεγαλῆτερον μέρος αὐτῶν προσήλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ἐν ἔτος παρίσταται ἐπὶ τοῦ θεολογικοῦ σταδίου νέος ἀντίπαλος τοῦ Αὐγουστίνου ὁ Πελάγιος, ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τὸν ὁποῖον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἀναπτύξῃ τὸ ὄλον θεολογικὸν αὐτοῦ σύστημα. Ὁ Πελάγιος καὶ ὁ Καιλέστιος, μοναχοὶ Βρετταννοὶ, ἀπὸ Βρεττανίας εἰς Ἀφρικὴν ἐλθόντες, ἀμφότεροι κάτοχοι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ θεολογίας, παρεδέχοντο καὶ ἐκήρυττον τὴν ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ὑποστηχθεῖσαν ἰδέαν, ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἡ ἀμαρτία δὲν μεταδίδεται διὰ τῆς γεννήσεως, ὅπως ὁ Τερτουλλιανὸς εἶχε διδάξει, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀπομιμήσεως ἀπλῶς· ἡ ἀμαρτία δὲν ἐπήνεγκεν οὐδεμίαν διαφθορὰν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἔγκεινται τὰ σπέρματα τῆς ἀρετῆς, ἅτινα καὶ διὰ μόνων τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου δύνανται νὰ ἀναπτυχθῶσι καὶ ὁδηγήσωσι τὸν ἀνθρώπον εἰς ὑψηλοτέραν τινα ἠθικὴν καὶ σώσωσιν αὐτόν. Ἐν τῷ Χριστῷ ἔλαβεν ἡ ἀνθρωπότης νέαν τινα χάριν, διότι διὰ τοῦ ἐξόχου παραδείγματός του καὶ διὰ τῶν ἠθικῶν διδασκαλιῶν του τὰ σπέρματα τῆς ἀρετῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ταχύτερον ἀναπτύσσονται. Ὡστε ἡ πρῶξις τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ σωτηρία εἶναι τὸ ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρως θελήσεως. Ταῦτα δ' ἐδίδασκον ἵνα ἐγείρωσι τὰ πλήθη εἰς ἀρετὴν καὶ προτρέψωσιν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῶν κακῶν ἀγῶνας. Ἀλλ' ἡ διδασκαλίᾳ αὕτη, ἣτις κυρίως εἶχεν οὕτως διαμορφωθῆ διὰ τοῦ Πελαγίου, προσέβαλε φανερῶς τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, καθίστα δὲ οὐχὶ ἀπολύτως ἀναγκασίαν τὴν ἐμμονὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφοῦ καὶ μακρὰν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τις τὴν σωτηρίαν του καὶ νὰ εὐκρεστήσῃ τῷ Θεῷ. Τοῦτο διείδεν ὁ Αὐγουστίνος καὶ διὰ τοῦτο σφοδρῶς ἐπολέμησε τὰς πελαγιανικὰς ἰδέας.² Ἀλλὰ καθὼς συνήθως συμβαίνει, ἡ μίξις ὑπερβολῆ ὤθησεν εἰς τὴν ἀντιθέτον ὑπερβολὴν. Ὁ Αὐγουστίνος πολεμῶν τὰς πλάνας τοῦ Πελαγίου περιέπεσε καὶ αὐτὸς εἰς ἀντιθέτους πλάνας· διότι ἐξῆρε καθ' ὑπερβολὴν ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀναγεννήσεως τὴν ἐνέργειαν τῆς θείας χάριτος, εἰς ταύτην ἀποδοῦς ἀποκλειστικῶς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ δὲ εἰς τοιαύτην διδασκαλίαν, συνετέλεσε καὶ ἡ ἱστορία τοῦ βίου του, διότι ἡ ἐπιστροφή τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἡ μετάβασίς του ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὴν χάριν ἐγέ-

¹ Hagenbach, Kgeschichte I 552.

² Hase, Kgeschichte σελ. 138. ἐκδ. 9.

νετο τοσοῦτον ἀποτόμως, ὥστε ἐφαίνετο αὐτῷ ὅτι τὸ πᾶν ἐξετέλεσε παρ' αὐτῷ ὡς διὰ θαύματος ἢ θείας χάρις, οὐδόλως δὲ συνετέλεσε καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν σπουδὴ αὐτοῦ. Αἱ ἰδέαι τοῦ Αὐγουστίνου, ὡς ἀντέταξε κατὰ τοῦ Πελαγίου, καὶ αἵτινες εἶναι ἐκτεθειμέναι ἰδίως ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «περὶ τῶν ποινῶν τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῆς ἀφέσεως αὐτῶν» (De meritis peccatorum et remissione), εἶναι αἱ ἐξῆς. Διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰσῆχθη ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον, τοσοῦτον δὲ διαταράχθη ἡ ἁρμονία τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὥστε πλέον οὔτε ὁ νοῦς δύναται νὰ νοήσῃ τὸ ἀγαθόν, οὔτε ἡ θέλησις νὰ πράξῃ αὐτό. Οὕτως ἐτροποποίησε νῦν κατὰ τοῦ Πελαγίου ὁ Αὐγουστίνος τὴν περὶ ἐλευθέρως θελήσεως ἀρχαιότεραν γνώμην του, ἣν εἶχε κατὰ τῶν Μανιχαίων ὑπερασπίσει, ἐλησμόνησε δὲ πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν ἐνόησεν καὶ ἔπραξεν οἱ ἐθνικοὶ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Πᾶσα σπουδὴ κατὰ τὴν νέαν διδασκαλίαν του πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατος, ἐὰν μὴ κατὰ ὑπερφυσικὸν τρόπον ὁ Θεὸς μεταδώσῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν χάριν, ἣν ἀποκτᾷ ὁ ἀνθρώπος διὰ τῆς πίστεως ὡς ἀρχὴν νέου τινὸς βίου ἢ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Πάντες οἱ ἀνθρώποι χρήζουσι τῆς χάριτος ταύτης, διότι ἡ ἀμαρτία τοῦ Ἀδάμ διὰ τῆς γεννήσεως μεταδιδόμενη, κατέστη κληρονομικὸν τι κακὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ Χριστὸς, δύναται νὰ καταστρέψῃ, ὅστις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διὰ τῆς ἐκνθρωπήσεως μέλος γεγόμενος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μετέδωκε τούτῳ νέαν ζωὴν. Πᾶσα λοιπὸν ἡ ἀναγέννησις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι ἔργον τῆς θείας χάριτος. Ἄν δὲ καὶ πάντες οἱ ἀνθρώποι ἕνεκα τῆς ἀμαρτίας εἶναι ἄξιοι τῆς αἰωνίου κολάσεως, ὁ Θεὸς ὅμως ἐξ ἀγαθότητος προώρισέ τινας, ἵνα σωθῶσι, καὶ τούτοις πέμπει τὴν σωστικὴν αὐτοῦ χάριν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τοὺς δὲ λοιποὺς ἐγκαταλείπει εἰς τὴν ἀπώλειαν. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ τοῦ Αὐγουστίνου εὕρισκει τις μεγάλας ἀληθείας μετὰ πλανῶν μεμιγμέναις. Ὁ Πελαγιανισμὸς δικαίως ἀπεκρούσθη ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ προφανῶς περιέπεσεν ὁ Αὐγουστίνος ἐνταῦθα εἰς ἀντιθέτους πλάνας, ἰδίως διότι ἀρνεῖται ἐντελῶς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν ἐν τῷ πεσόντι ἀνθρώπῳ καὶ ἐξαρτᾷ τὴν σωτηρίαν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐναντίον πάσης δικαιοσύνης τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων σώζει, ἀλλοὺς δὲ ἀφίνει εἰς τὸν ὄλεθρον. Πολὺ ὀρθότερον καὶ λογικώτερον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐφρόνουσαν τότε οἱ Ἕλληνας πατέρες, οἵτινες ἐδίδασκαν, ὅτι ἡ ἀλήθεια ἔγκειται ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ τῆς τοῦ Πελαγίου καὶ τῆς τοῦ Αὐγουστίνου διδασκαλίας· ὅτι δηλ. ἡ ἀμαρτία ἐπεσκότησε μὲν τὸν νοῦν καὶ ἐξηθένισε τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἐξήλειψεν ὅμως ὅλως καὶ ἐξημῆθενισε τὰς δυνάμεις ταύτας· ὅτι ἡ σωτηρία εἶναι προῖον δύο παραγόντων, ἔργον καὶ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, διότι ἵνα ἡ χάρις σώσῃ τινα, πρέπει καὶ οὗτος νὰ θέλῃ νὰ σωθῇ καὶ νὰ σπουδάσῃ τὸ κατὰ δύναμιν νὰ τύχῃ τῆς σωτηρίας ταύτης· ὅτι ἄρα ὁ προορισμὸς δὲν εἶναι ἀ-

σχετος πρὸς τὴν καλὴν ἢ κακὴν χρῆσιν τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου¹. Ἐπειδὴ ὁ Πελάγιος, ὅστις κατακριθεὶς ἐν Ἀφρικῇ, ἔφυγεν εἰς τὴν ἀνατολήν, κρύπτων τὰς ἀληθεῖς ιδέας του περὶ χάριτος, ἐδικαιώθη ἐν τινι συνόδῳ ἐν Παλαιστίνῃ γενομένη, ἀπεκάλυψε τὴν ἀπάτην ὁ Αὐγουστίνος διὰ τοῦ ἔργου του «περὶ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἁμαρτημάτων» (de gratia Christi et peccato originali), καθὼς καὶ διὰ τῶν ἐξ βιβλίων κατὰ Ἰουλιανοῦ (Contra Julianum). Ἐν τῇ δύσει ἐπεκράτησεν ἐν τούτοις ἡ διδασκαλία τοῦ Αὐγουστίνου ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς του, ἐνιαχοῦ ὁμοῦ ἀπεκρούοντο αἱ ὑπερβολαὶ αὐτοῦ. Πρῶτοι οἱ μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου Ἀδρουμέτου ἀπεδοκίμασαν τὴν ιδέαν, ὅτι οὐδὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀνθρώπου νὰ πράξῃ πρὸς σωτηρίαν του, δι' ἧς καὶ πᾶσα μοναχικὴ ἀσκησις ἐκηρύττετο περιττὴ καὶ ἀνωφελής. Τοὺς μοναχοὺς τούτους ἐζήτησεν ὁ Αὐγουστίνος νὰ καθησυχᾶσθαι διὰ τῶν ἔργων του «περὶ χάριτος καὶ ἐλευθέρως θελήσεως» (de gratia et libero arbitrio) καὶ «περὶ ἐπιτιμῆσεως καὶ χάριτος» (de correptione et gratia). Ἄλλ' ἡ γνώμη τῶν μοναχῶν τούτων διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως δὲ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ θεολογία δὲν ἦτο ἄγνωστος, μάλιστα παρὰ τοῖς θεολόγοις τοῖς μορφωθεῖσιν ἐν τοῖς μοναστηρίοις τοῦ Κασσιανοῦ ἐν Μασσαλίᾳ καὶ τοῦ ἀγίου Ὀνωράτου ἐπὶ τῆς νήσου Λιρίνου. Οἱ γὰρ οὗτοι θεολόγοι καὶ μοναχοὶ ἀντεπροσώπευον ἐν τῇ δύσει ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο τὰς ιδέας τῶν ἐλλήνων πατέρων. Κατ' αὐτῶν ἀπέτεινεν ὁ Αὐγουστίνος τὰ συγγράμματα αὐτοῦ «περὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν ἁγίων» καὶ «περὶ τοῦ δώρου τῆς ἐπιμονῆς» (de praedestinatione sanctorum, de dono perseverantiae). Ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Αὐγουστίνου ἐν τῇ δύσει ἦτο τοσοῦτον μέγξ, ὥστε ὀλίγοι ἐτόλμων νὰ ἀντιλέγωσι φανερῶς κατ' αὐτοῦ. Οὐ μόνον δὲ ζῶντος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ἔμειναν διηρημέναι αἱ γνώμαι, καὶ ἀοριστία τις ἐπεκράτει ὡς πρὸς τὴν περὶ προορισμοῦ καὶ χάριτος διδασκαλίαν.

Ἐπὶ τέλος πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τριῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Αὐγουστίνου, τὰ ὅποια δὲν περιέχουσι μὲν νέας ἀναπτύξεις τοῦ θεολογικοῦ συστήματός του, ἀνήκουσιν ὁμοῦ εἰς τὰ ἀριστα προϊόντα τοῦ ἐξόχου τούτου πνεύματος. Ἐνταῦθα ἀνήκει πρὸ πάντων τὸ ἔργον «περὶ βασιλείας Θεοῦ» (De civitate Dei), τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ περιληπτικωτέρα, μᾶλλον πρωτότυπος καὶ σπουδαιότερα ἀπολογία τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ Αὐγουστίνος εἰργάσθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀπὸ τοῦ 413 μέχρι τοῦ 426. Προεκλήθη δὲ ἡ συγγραφή αὐτοῦ διὰ τῆς ἐκ νέου τότε ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς τῶν βορείων λαῶν καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταστροφῆς τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγερθείσης ἀρχαίας μομφῆς, ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἡ αἰτία δῆθεν πάντων τούτων τῶν κατὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπελθόν-

¹ Ὁρα τοῦ Χρυσόστομου σχετικὰ τινα χωρία ἐν τῇ ἡμετέρῳ Δοκίμῳ ἐκκλ. ιστορίας ἐκδ. 2 σελ. 132.

των κακῶν. Ὁ Αὐγουστίνος ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος κατελύθη ἀπ' ἑαυτοῦ ἕνεκα τῆς διαφθορᾶς, ἧς ἀπ' ἀρχῆς τὰ σπέρματα ἔφερον ἐν ἑαυτῷ. Ἡ διαφθορά, ἡ ἔλλειψις ἀληθοῦς ἠθικῆς ἐν αὐτῷ, ἐφάνη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, ὅτε ὁ Ῥωμύλος ἔβαψε τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία ἦτο τὸ κυριώτερον ἐλαττήριον τῶν πράξεων ἐκείνων, οἵτινες ἀπ' ἀρχῆς διηύθυναν τὰς τύχας τοῦ κράτους τούτου. Ἡ φιλαρχία αὕτη κατέληξεν ἐπὶ τέλος εἰς τὸν δεσποτισμὸν τῶν Καισάρων, ὅστις ἐξἠχερώσας ἔτι μᾶλλον τὸν λαόν, ἐπήνεγκε ἐπὶ τέλος τὴν πτώσιν τῆς Ῥώμης, χωρὶς οἱ ψευδεῖς θεοὶ αὐτῆς νὰ δυνηθῶσι νὰ σώσωσιν αὐτήν. Οἱ ῥωμαῖκοὶ θεοὶ ἐπέσπευσαν μάλιστα τὴν πτώσιν ταύτην, συντελέσαντες διὰ τῆς ἀκολάστου λατρείας των εἰς τὴν κορύφωσιν τῆς διαφθορᾶς. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία τὸναντίον διὰ τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς περὶ Θεοῦ ιδεῶν, διὰ τῶν αὐστηροτάτων καὶ καθαρωτάτων αὐτῆς ἠθικῶν διδασκαλιῶν καὶ διὰ τῶν λαμπρῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρετῆς, ἀτίνα προβάλλει εἰς τοὺς ὀπαδούς της, οὐ μόνον δὲν δύναται νὰ συντείνῃ εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν, ἀλλ' ὀρθακμοφανῶς ἐξαγνίζει καὶ ἐξυψοῖ ἠθικῶς καὶ τὰ άτομα καὶ τοὺς λαούς. Τοιοῦτοτρόπως ἀντιτίθησιν ὁ Αὐγουστίνος πρὸς τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐκτιθεὶς ἀμφοτέρων τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἀρχάς. Εἰς τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, ὧν πρότυπον καὶ οἰοεὶ ὁ τελειότερος ἀντιπρόσωπος ἦτο τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, ἀντιτάσσει τὴν ἐκκλησίαν ὡς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (civitas Dei), ἐν ἣ βασιλεύει ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ ἠθικὸς νόμος. Περὶ τὸ 427 ἐπεχείρησεν ὁ Αὐγουστίνος ἀναθεώρησιν τινα τῶν ἔργων του, ἰδίως τῶν πρώτων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων του, τὰ ὅποια περιεῖχον πολλὰ ἡμαρτημένως εἰρημένα. Οὕτω ἐγένοντο τὰ 2 βιβλία τῶν «Ἀναθεωρήσεων» (Retractationes). Τελευταῖον μνημονεύοντες καὶ τῶν «Ἐξομολογήσεων» αὐτοῦ (Confessiones) αἵτινες εἶναι αὐτοβιογραφία τις γραφεῖσα περὶ τὸ 400 ἔτος, ἐν ἣ μετὰ μεγίστης ταπεινοφροσύνης καὶ παρδειγματικῆς αὐταπαρνήσεως διέρχεται τὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βίον του, μνημονεύων καὶ ὁμολογῶν πάσας τὰς ἀποπλανήσεις του, καὶ αὐστηρότατα κρίνων ἑαυτόν. Ἡ ἀγνώσις τοῦ συγγράμματος τούτου εἶναι θελακτικωτάτη.

Ἐκ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐνεργείας τοῦ Αὐγουστίνου πρέπει ἔτι νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἐλύθησθαι ὑπὸ τοῦ τότε τὸ πρῶτον εἰς τὴν δύσειν διαδοθέντος μοναχικοῦ βίου, εἰρήγαγε μεταξὺ τῶν κληρικῶν του ἐν Ἰππῶνι, οἵτινες σημειωτέον ὅτι ἦσαν πάντες ἄγαμοι (ὅπως τοῦτο εἶχεν ἕκτοτε καταστῆ γενικὸν σχεδὸν ἔθος παρὰ τοῖς δυτικοῖς κληρικοῖς) τὸν ἀσκητικὸν βίον, καὶ ἀνύψωσε μὲν ἄλλως τὴν ἠθικὴν αὐτῶν. Πάντες ἔζων κοινῶς, ὑποβεβλημένοι εἰς κοινὰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις καὶ μελέτας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Αὐγουστίνου. Τὸ κοινὸν γεῦμα ἦτο ἀπλοῦς κατ' αὐτὸ ἀνεγινώσκοντο μέρος τι ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς ἢ ἐξ ἄλλων βιβλίων, ὅπως καὶ κατὰ

τὰς στιγμὰς ταύτας ὁ νοῦς πάντων μὴ ἐπιλανθάνηται τῶν εὐσεβῶν σκέψεων. Ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ οἱ κληρικοὶ ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγῃσι πᾶσαν πολυτέλειαν, νὰ ἐπιμελῶνται δὲ μεγάλως τῆς καθαριότητος. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Αὐγουστίνου ἐγένοντο μετὰ ταῦτα ἐπίσκοποι, διεδόθη ταχέως ὁ κοινοβιακὸς οὗτος βίος τῶν κληρικῶν καθ' ἅπασαν τὴν βόρειον Ἀφρικήν. Ὁ βίος δὲ οὗτος συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς κληρικούς ἐκεῖ καὶ σωφρονεστέρους καὶ εὐπαιδευτοτέρους πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῶν πιστῶν.

Ὁ Αὐγουστίνος ὡς ἐπίσκοπος ἔδειξε πατριωτάτην μέριμναν πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῆς ἐκκλησίας του, ὅπως τοῦτο μνημονεύονται πράξαντες καὶ ἄλλοι ἔξοχοι τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας πατέρες. Στερούμενος αὐτὸς καὶ ὡς ἀπλοῦς μοναχὸς ζῶν παρεχώρει πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς του τοῖς πτωχοῖς, καὶ ὅτε δὲν ἐπῆρκον ταῦτα, δὲν ἐδίσταζε «νὰ ἐπαιτῆ χάριν τῶν ἐπαιτῶν», καθὼς αὐτὸς λέγει πού. Πρὸς τὸν σκοπὸν συλλογῆς συνεισφορῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν εἶχεν ἐκθέσει ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ κιβώτιον ἐλέους. Ἐν χρόνοις δὲ ἐκτάκτου ἀνάγκης διέταξε νὰ ἐκποιήσῃσι καὶ αὐτὰ τὰ πολύτιμα σκεύη τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἐξεύρη τὰ ἀναγκαῖα χρήματα χάριν τῶν πτωχῶν ἢ τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

Καθὼς δὲ ἐφρόντιζε περὶ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας του, οὕτως, πολὺ μάλιστα περισσότερον, ἐμερίμνα καὶ περὶ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν, κηρύττων ἐπιμελῶς πρὸς τὸ ποίμνιόν του, νοουθετῶν καὶ διδάσκων ἐν γένει αὐτό. Ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ διέπρεψε μάλιστα ὁ Αὐγουστίνος, ὑπερβᾶς τὸν Ἀμβρόσιον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου διακρίνεται ἰδίως κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν τοῖς λόγοις του εὐρίσκει τις πλειοτέραν διαλεκτικὴν¹ οἱ λόγοι του εἶναι θεολογικώτεροι καὶ φιλοσοφικώτεροι τῶν ἐκείνου. Τοῦτο δὲ προῆλθεν καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρου πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τοὺς πλείστους τῶν λόγων τούτων εἶχεν ἀκροατήριον ἐνώπιόν του λογιώτερον ἢ ἐκεῖνος. Ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ τοῦ ἀνω μνημονευθέντος ἔργου του «περὶ χριστιανικῆς διδασκαλίας» περιέχεται θεωρία τις περὶ ὁμιλητικῆς. Ὁ ῥήτωρ κατὰ τὸν Αὐγουστίνον πρέπει νὰ πείσῃ τὸν νοῦν, νὰ συγκινήσῃ τὴν καρδίαν καὶ νὰ ὠθήσῃ τὴν θέλησιν εἰς τὰς ἀγαθὰς πράξεις. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπέδωκεν αὐτὸς ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν μεγίστῳ βαθμῶν κατάρθου.

Ὁ Αὐγουστίνος ἀπέθαρε τῷ 430.

Ὁ Αὐγουστίνος εἶναι ὁ μέγιστος τῶν πατέρων τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ὁ μόνος ἐκ τῶν δυτικῶν δυνάμενος νὰ συγκριθῇ περὶ τοὺς μεγίστους καὶ ἐπιφανεστάτους τῶν ἐλλήνων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων, πρὸς τὸν Ἀριγένη, τὸν Ἀθανάσιον, τοὺς Γρηγορίου, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Χρυσόστομον. Ἐνῶ δὲ οἱ ἄλλοι τῶν δυτικῶν πατέρων ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἐλλήνων καὶ τούτοις ἐν πᾶσιν ἀκολουθοῦσιν, ὁ Αὐγουστίνος ἴσταται ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάντων. Εἶναι νοῦς γόνιμος καὶ πρωτότυπος, ὅσον ὀλίγοι ἀνεφάνησαν ἐν

τῇ ἐκκλησίᾳ. Μὴ γνωρίζων τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης μὴ ὦν τελείως κάτοχος, ἀνεγίνωσκε καὶ ἠρμήνευε καὶ τὴν Π. καὶ τὴν Κ. Δ. ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν ὡς ἐρμηνευτής. Τοσοῦτον ὅμως πλειότερον ἀξιοθαύμαστος εἶναι ὡς δογματικός. Πρὸς τὰς δογματικὰς ἐρεῦνας καθίστων αὐτὸν ἐπιτήδειον πρῶτον νοῦς θεωρητικὸς καὶ εὐφυὲς σπανία, εἶτα δὲ βᾶσιμος φιλοσοφικὴ καὶ ῥητορικὴ μόρφωσις. Ὁ Αὐγουστίνος πρὶν ἀρξῆται νὰ θεολογήῃ, εἶχε προγυμνάσει τὸν νοῦν αὐτοῦ διὰ τῆς μελέτης τῆς φιλοσοφίας, εἶχε δὲ ἀσκηθῆ ἐν τῇ ῥητορικῇ, ἐπὶ πολὺ διδάσκαλος αὐτῆς διατελέσας. Μετὰ τῶν προσόντων δὲ τούτων συνήνου καὶ βαθύτητα θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἦν ἰδίως βλέπε τις ἐν ταῖς ἐξομολογήσεσιν αὐτοῦ. Οὐδεὶς δὲ δύναται, ὡς γνωστὸν, νὰ θεολογήσῃ καλῶς, ἐὰν μὴ αἰσθάνηται βαθέως τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας. Τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ἦτο μέγιστον, καθὼς καὶ ἡ ἐπιπροῆ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεολογίας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας οὐ μόνον ζῶντος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Οἱ σχολαστικοὶ πρὸ πάντων μετὰ τὴν Γραφὴν εἰς τὸν Αὐγουστίνον ἀπέδιδον τὸ ὕψιστον κύρος. Καὶ σήμερον δὲ ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲν ὄνομα πατρὸς ἔχει τὴν γοητείαν καὶ τὸ κύρος τοῦ Αὐγουστίνου.

Ἡ σημασία τοῦ Αὐγουστίνου, λέγει ὁ *Löhrer*¹, ἔγκειται εἰς δύο τινὰ, πρῶτον ὅτι συνεπλήρωσε τὴν θεολογικὴν ἀνάπτυξιν ὡς πρὸς τὰς περὶ Θεοῦ, τῆς Τριάδος καὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, περὶ ὧν πρὸ αὐτοῦ ἰδίως ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ εἶχον γίνεαι τισὶ συζητήσεις, καὶ δεύτερον ὅτι ὠδήγησε τὴν θεολογικὴν ἀνάπτυξιν εἰς νέαν ὁδόν, εἰς τὴν ἐξέτασιν δηλ. τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Αὐγουστίνος δὲν περιώριζε τὴν θρησκείαν εἰς τὴν ἀπλὴν γνῶσιν, ἀλλ' εὕρισκεν αὐτὴν εἰς πραγματικὴν τινα σχέσιν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τε τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν πρακτικὴν λοιπὸν ὄψιν τῆς θρησκείας ἐξαίρει ὁ Αὐγουστίνος, συμφῶνως πρὸς πάντας τοὺς δυτικούς πατέρας, οἵτινες ἀρχῆθεν ἔδειξαν τοιαύτην τινα πρακτικὴν τάσιν· ἀλλ' εἰς τὴν τάσιν ταύτην ἔδωκε νέαν τινα τροπήν, διότι κυρίως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν σχέσιν τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ μορφῶσει τοῦ τελευταίου. Μετὰ τῆς πρακτικῆς ταύτης τάσεως συνδέεται τὸ ὅτι πάλιν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς πατέρας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του καὶ εἰς τὴν περὶ ἐκκλησίας διδασκαλίαν ὡς τοῦ καθιδρύματος ἐκείνου, ἐν ᾧ πραγματοποιεῖται ὁ χριστιανικὸς θρησκευτικὸς βίος.

Ὁ δὲ *O'der* ἐν τῇ «Φιλοσοφίᾳ τῶν πατέρων»² κρίνων τὸν Αὐγουστίνον καὶ ὡς θεολόγον καὶ ὡς σοφὸν ἐν γένει καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν τοὺς δυτικούς πα-

¹ Real=encyclopaedie von Herzog έκδ. 2. Heft 9 καὶ 10 σελ. 782.

² Huber Die Philosophie der Kirchenväter 312.

τέρας ιδίως, λέγει περί αὐτοῦ τὰ ἐξῆς. «Ὁ Αὐγουστίνος εἶναι μοναδικὸν φαινόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οὐδεὶς τῶν ἄλλων πατέρων ἀφῆκε τοιαῦτα φωτεινὰ ἴχνη τῆς ὑπάρξεώς του, ὅπως αὐτός. Εὐρίσκομεν μὲν μεταξὺ αὐτῶν πλούσιά τινα καὶ ἰσχυρὰ πνεύματα, παρ' οὐδενὶ ὁμοίους, καρδία καὶ θέλησις ὑπῆρχον ἐν τοιοῦτῳ βαθμῷ ἁρμονικῶς ἀνεπτυγμένα καὶ ἐνεργά. Οὐδεὶς ὑπερβαίνει αὐτὸν κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν διαλεκτικὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐνοιῶν, κατὰ τὴν βαθύτητα καὶ θερμότητα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῶν τάσεων καὶ τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως ἐν ταῖς πράξεσι. Διὰ τοῦτο κατέχει τὸ κατακόρυφον σημεῖον ἐν τῇ σειρά τῶν πατέρων καὶ ἀνεγνωρίσθη δικαίως κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας ὡς ὁ πρῶτιστος καὶ καθολικώτατος πατήρ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ὅλη ἀτομικότης του ἀναμιμνήσκει πολλαχῶς τὸν Παῦλον, μεθ' οὗ ἔχει καὶ τοῦτο κοινόν, ὅτι μετὰ πρῶτας τινὰς ἀποπλανήσεις ἐκλήθη εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ καθὼς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν ἀποστόλων κυρίως ἐπιρρέασε τὴν μετὰ ταῦτα ἀνάπτυξιν τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἐδημιούργησε τὴν πρῶτην διατύπωσιν καὶ ἔκφρασιν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ ὁ Αὐγουστίνος ἐχρησίμωσεν ὡς ὁδηγὸς εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς δύσεως κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, καὶ ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος αὐτῶν, ἐκ τῆς μελέτης τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁποίου ἐζήτησαν πάντοτε τὴν ἀνακαινίσιν καὶ κάθαρσιν τῆς χριστιανικῆς αὐτῶν συνειδήσεως. Οὐ μόνον δὲ ὁ μέσος αἰὼν, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταρρύθμισις ὠδηγήθη ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὅ,τι μέγα μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἐνοήθη καὶ ἐρρέθη, συνδέεται ἐν μέρει μετὰ τοῦ Αὐγουστίνου. Ὅτι ἡ διάνοια αὐτοῦ δὲν κατήντησεν εἰς ἀγόνους καὶ ἀνοήτους λεπτολογίας ἢ εἰς κενὰ, θεωρίας, ἀπὸ τοῦ κινδύνου τούτου προεφύλαξεν αὐτὸν ὁ πρακτικὸς νοῦς του, ὅστις ἦτο αἰτία, ὥστε νὰ μὴ καταλίπη ποτὲ τὸ πεδίον τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων νὰ ἀντιλαμβάνηται βαθύτερον ἢ ἀπλῶς διὰ τοῦ ὅμοιου τῆς ἐπιστημονικῆς περιεργείας, καὶ νὰ τίθεται ἐν προσωπικῇ σχέσει καὶ πνευματικῇ συναφείᾳ πρὸς πάντα καὶ πρὸς τὸ ἀπόλυτον. Καὶ ἀντιστρόφως δὲ ὁ ὕγιης καὶ καθαρὸς νοῦς του σώζει τὴν καρδίαν του ἀπὸ παντὸς ἀσαφοῦς μυστικισμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἰσχυρὰ θέλησίς του ἡ ὠλοῦσα αὐτὸν εἰς τὰ ἔργα συνετέλεσεν, ὥστε ἡ θρησκευτικὴ αὐτοῦ ἀφοσίωσις νὰ μὴ ἀπολήξῃ εἰς πανθειστικὴν τινα ἀπραξίαν (Quietismus), ἐν ἧ ἢ νὰ ἀπολεσθῇ ἡ προσωπικότης του. Ἐὰν λοιπὸν ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις διάφοροι τάσεις τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἐπεκαλοῦντο τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αὐγουστίνου ἐκάστη ὑπὲρ ἑαυτῆς, ἀφ' ἑνὸς ἡ μὲν σχολαστικὴ, ἣτις ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατήντησεν εἰς κενὴν τινα καὶ ἀκαρπὸν διαλεκτικὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μυστικὴ καλουμένη θεολογία, ἣτις οὐχὶ σπανίως εἰς σκοτινὰ τινα καὶ ἀσαφῆ θρησκευτικὰ αἰσθήματα ἐμπίπτουσα, ἐλησμόνει πάντας τοὺς νόμους τῆς λογικῆς, παρατηροῦμεν, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ τάσεις αὐταὶ πράγματι ἔχουσι τὰς ρίζας τῶν ἐν αὐτῷ»

Ἄλλ' ὅ,τι παρ' αὐταῖς ἀνεπτύχθη μονομερῶς, ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἁρμονικῶς ἠνωμένον. Ἐὰν δὲ ἡ οὐσία τῆς σχολαστικῆς καὶ μυστικῆς θεολογίας ἐν τούτῳ κείται, ὅτι ἐκείνη μὲν ζητεῖ τὸ ἀπειρον νὰ περιλάβῃ διὰ τοῦ λογικοῦ ἢ τῆς διανοίας, αὕτη δὲ διὰ τῆς καρδίας ἢ τοῦ αἰσθήματος, ὁ Αὐγουστίνος σπουδάζει νὰ περιλάβῃ τὸ ἀπόλυτον διὰ τῶν δύο τούτων ὀργάνων. Τὸ θάρρος τῆς νοήσεως καὶ ἡ ταπεινότης τῆς πίστεως εὐρίσκονται παρ' αὐτῷ πλησιέστατα ἀλλήλων καὶ χαλινόουσι ἀλλήλα. Διὰ τοῦτο ἠδυνήθη νὰ ὀρίσῃ τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν τῆς σχολαστικῆς καὶ μυστικῆς θεολογίας κατὰ τρόπον ὀριστικὸν τοῦλάχιστον δι' ὅλον τὸν μεσαιῶνα, καὶ ἐν γένει νὰ ἐξασκήσῃ τοιαύτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, ὅπερ ὡς γνωστὸν διακρίνεται διὰ τὴν εἰς τὰς θεωρίας τόλμην του καὶ διὰ τὴν βαθύτητα τοῦ αἰσθήματος. Ὁ Αὐγουστίνος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις μετὰ τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς μετέδωκε καὶ ἐγνωστοποίησεν αὐτῷ τὸ πρῶτον τὴν φιλοσοφίαν καὶ ὠδήγησεν αὐτὸ διὰ τοῦ κύρους εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς νοήσεως. . . . Ἡ ἐκκλησία ἐσέβετο τοσοῦτον τὸν Αὐγουστίνον, ὥστε καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀποπλανήσεσιν αὐτοῦ μᾶλλον ἐθαύμαζεν αὐτὸν ἢ κατέκρινεν. Εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι τὸ θεολογικὸν του σύστημα ἐπήνεγκε σύγχυσίν τινα εἰς τὰς φιλοσοφικὰς του ἐνοίας, ἐνίστε μάλιστα ιδίως ἐν τῇ περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίᾳ, ἀντέφασκεν αὐταῖς. Ἐὰν ὁμοίως κρίνωμεν τὸν Αὐγουστίνον ἐν συνόλῳ, ἐμφανίζεται ἡμῖν οὐ μόνον ὡς ὁ πρῶτος (ἐν τῇ δύσει;) ἐκκλησιαστικὸς πατήρ, ὅστις συνέλεξεν ἐν ἑαυτῷ ὀλόκληρον τὸν πνευματικὸν πλοῦτον τῶν ἀρχαιοτέρων πατέρων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν τῶν μεγαλητέρων πνευμάτων, τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία γνωρίζει. Σχεδὸν ἐπὶ πασῶν τῶν ἠδῶν, ἐφ' ὧν ἐβάδισαν οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν φιλοσοφῆσαντες, ἀπαντῶμεν αὐτόν. Οὐδὲν πρόβλημα διαφεύγει αὐτόν. Ζητήματα δὲ τινα, οἷον τὸ περὶ τῆς φύσεως τοῦ κακοῦ, λύει κατὰ ἀνυπέβλητον τρόπον. Καὶ τοσοῦτον πλούσιον εἶναι τὸ πνεῦμά του, ὥστε πολλαχοῦ τῶν ἔργων του ὑπάρχουσιν δισσκορπισμένα σπέρματα πολλῶν ἀληθειῶν, ἅτινα ἢ μετὰ ταῦτα φιλοσοφία μεγάλως ἐπωφελήθη. Τοιοῦτατρόπως ἴστανται ἐφ' ἑμῖλλον πρὸς τοὺς μεγαλητέρους νόκας τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου κόσμου».

Τοιοῦτος, κύριοι, ἦτο ὁ Αὐγουστίνος καὶ οὕτως κρίνουσι περὶ αὐτοῦ. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐκόσμου τότε τὴν ἐκκλησίαν. Ἄς εὐχῆθῶμεν, ἵνα ὁ Θεὸς ἀναστήσῃ πάλιν τῇ ἐκκλησίᾳ τοιοῦτους φωστῆρας, ἵνα πάλιν δοξάσωσιν αὐτὴν καὶ ἐπαναγάγωσιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην εὐκλειαν. Γένοιτο! Γένοιτο!

Α. ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ *

Υπό Η. TAINÉ

Περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ τεχνουργήματος.

Ἐξετάσαντες τὴν φύσιν τοῦ τεχνουργήματος, θέλομεν νῦν μελετήσῃ τὸν νόμον τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ. Ὁ νόμος οὗτος ἐκ πρώτης ὄψεως δύναται οὕτω νὰ ἐκφρασθῇ. *Τὸ τεχνουργημα εἶναι προϊόν τοῦ συνόλου τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταστάσεως.*

Ἐρείδεται δ' ἐπὶ διττῆς βάσεως, τῆς πείρας καὶ τῆς λογικῆς. Ἡ μὲν πρώτη συνίσταται εἰς τὴν ἀπαρίθμησην πολλῶν ὁμοιομόρφων περιπτώσεων, δι' ὧν ὁ νόμος κυροῦται· τούτων κατέδειξά τινες, θέλω δὲ μνημονεύσει καὶ ἄλλων· διότι βέβαιον εἶναι, ὅτι εἰς πάσας ἐφαρμόζεται τὰς περιπτώσεις· εἶναι δὲ ἀκριβῆς οὐ μόνον ἐν συνόλω, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν ἀπόσβεσιν τῶν μεγάλων σχολῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάσας τῆς τέχνης τὰς περιπετείας καὶ ταλαντεύσεις. Ἡ δὲ δευτέρα ἀποδεικνύει, ὅτι οὐ μόνον πράγματι ἡ ἐξάρτησις αὕτη εἶναι πλήρης, ἀλλὰ καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἦναι τοιαύτη. Πρὸς τοῦτο δ' ἀναλύουσιν ὅ,τι ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν σύνολον τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταστάσεως· ἐρευθύντες δὲ κατὰ τοὺς συνήθεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κανόνας τὰ ὑπὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐπὶ τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν καλλιτεχνῶν παραγόμενα ἀποτελέσματα καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ τοῦ τεχνουργήματος, συνάγουσι σχέσιν ἀναπόφευκτον καὶ εἰρμὸν σταθερὸν, καὶ παραδέχονται ὡς ἀρμονίαν ἀναγκαίαν ὅ,τι παρετήρησαν ὡς ἀπλήν συνάντησιν. Ἡ δευτέρα βάσις ἀποδεικνύει ὅ,τι ἡ πρώτη ἐβεβαίωσε.

Α'

Ἴνα τὴν ἀρμονίαν ταύτην αἰσθητὴν καταστήσωμεν, ἐπανέλθωμεν αὖθις εἰς τὴν σύγκρισιν τοῦ τεχνουργήματος καὶ τοῦ φυτοῦ καὶ ἴδωμεν ὑπὸ τίνος περιστάσεως φυτὸν τι ἢ εἶδος φυτοῦ, ἢ πορτοκαλλέα, παραδείγματος χάριν, δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ προκόψῃ. Ὑποθέσωμεν παντοίους σπόρους καὶ σπέρματα ἀνεμοφορήτους καὶ τῆδε κακέϊσε σκεδαννυμένους. Ἐπὶ τίσιν ἄρα γε ὄροις οἱ σπόροι τῆς πορτοκαλλέας φύονται, γίνονται δένδρα, παράγουσιν ἄνθη, καρποὺς, παραφυάδας, ὀλόκληρον συνηρηθῆ καὶ θάλλουσιν δενδροφυτεῖαν;

Πρὸς τοῦτο πολλὰ ἀπαιτοῦνται εὐνοϊκὰι περιστάσεις· καὶ πρῶτον μὲν ἔδαφος οὔτε ψαθαρόν, οὔτε λεπτὸν ἄγαν· ἄλλως τὸ δένδρον, μὴ ἔχον ῥίζας βαθείας, θέλει καταπέσει ὑπὸ τὰς πρώτας ῥιπὰς τοῦ ἀνέμου· εἶτα ἔδαφος μὴ λίαν ξηρόν· διότι τὸ δένδρον στερούμενον τῆς δρόσου τῶν βρόντων ὑδάτων

* 18ε σελ. 459.

ξηρανθήσεται παραυτίκα· κλίμα πρὸς τούτοις θερμόν, ἵνα μὴ τὸ εὐπρόσβλητον φυτὸν παγῇ ἢ τοῦλάχιστον μαραινῇ καὶ μηδὲως βλαστήσῃ· θέρος μακρόν, ἵνα ὁ βραδέως ἀναπτυσσόμενος καρπὸς ὠριμάσῃ· Χειμῶν γλυκὺς, ἵνα μὴ οἱ παγετοὶ τοῦ Ἰανουαρίου μαράνωσι καὶ καύσωσι τὰ ἐπὶ τῶν κλώνων ἐναπολειφθέντα πορτοκάλια· τέλος δὲ γῆ μὴ λίαν πρόσφορος εἰς παραγωγὴν ἄλλων φυτῶν, ἵνα μὴ τὸ δένδρον περιβάλλῃ καὶ καταπνίξῃ ἰσχυροτέρα βλάστησις. Ἀπάντων τούτων συντρεχόντων τῶν ὄρων, ἡ μικρὰ πορτοκαλέα εὐοδωθήσεται, καρποφοροῦσα καὶ πολλαπλασιαζομένη. Ἀναμφιβόλως δυνατὸν νὰ ἐπέλωσι θύελλαι, λίθων καταπτώσεις, δῆγματα αἰγῶν θέλουσι καταστρέψῃ φυτὰ τινα. Ἄλλ' ἐν συνόλω μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ τύχαια συμβεβηκότα, ἅτινα καταστρέφουσι τὰ ἄτομα, τὸ εἶδος θέλει ἐμπεδωθῆ καὶ μετὰ τινα ἔτη δάσος θάλλον πορτοκαλλεῶν θέλει καλύπτει ἅπαν τὸ ἔδαφος. Τοιαῦτα θάλλοντα πορτοκαλλεῶν δάση κοσμοῦσι τοὺς συνηρηθεῖς τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας αὐχένας τῶν ὀρέων, τὰ περίχωρα τῆς Σορρέντης καὶ Ἀμάλφης, τὰς ἀκτὰς τῶν κόλπων, τὰς μικρὰς χλιαρὰς κοιλάδας, τὰς ἀρδευομένας ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν ὀρέων καταπιπτόντων ὑδάτων καὶ θωπευομένας ὑπὸ τῆς εὐεργετικῆς θαλασσίας αὔρας. Ἀπασῶν τούτων τῶν περιστάσεων ἀπαιτεῖται ἡ συνδρομὴ, ἵνα ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγάγῃ τὰς ὠραίας στογγύλας κεφαλὰς, τοὺς πυκνοὺς καὶ στίλβοντας πρασίνοὺς θόλους, τὰ εὐάριθμα χρυσαῖα μῆλα, τὴν εὐώδη καὶ πολύτιμον βλάστησιν, ἣτις ἐν ὄρα χειμῶνος μεταβάλλει τὴν ἀκτὴν ταύτην εἰς πλοῦσιον καὶ ἀνθηρότατον κῆπον.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων φανερόν γίγνεται, ὅτι αἱ περιστάσεις μόναι καὶ ἡ φυσικὴ θερμοκρασία δὲν παρήγαγον τὴν πορτοκαλλέα. Οἱ σπόροι ἐδόθησαν καὶ πᾶσα ἡ ζωτικὴ δύναμις ἐν αὐτοῖς μόνις ἐνυπῆρχεν· ἀλλ' ὅμως αἱ περιστάσεις αὗται ἦσαν ἀναγκαῖαι, ἵνα τὸ φυτὸν αὐξήσῃ καὶ ἐμπεδωθῇ· ἐάν δ' ἔλλειπον καὶ τὸ φυτὸν ἤθελε συνεκλείψῃ.

Ἀπόρροια τούτων εἶναι, ὅτι τῆς θερμοκρασίας μεταβαλλομένης, συμμεταβάλλεται καὶ τῶν φυτῶν τὸ εἶδος. Τρόντι ὑποθέσωμεν συνθήκας ὅλας ἄλλοιας τῶν περιγραφεισῶν, κορυφὴν ὄρους ἀνεμώδη, λεπτὴν καὶ σπανίζουσαν ἐπίστρωσιν φυτικῆς γῆς, κλίμα ψυχρόν, θέρος βραχὺ, τὴν χιόνα πίπτουσαν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα· οὐ μόνον ἡ πορτοκαλλέα δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ βλαστήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων δένδρων θέλουσι καταστραφῆ. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν τυχαίως ἐρριμένων σπόρων, εἷς μόνον θέλει εὐοδωθῆ, καὶ θὰ ἴδητε ἀντέχον καὶ ἐδραιούμενον, τὸ μόνον συμβεβαζόμενον πρὸς τὰς τραχείας ταύτας περιστάσεις φυτὸν, τὴν ἐλάτην καὶ τὴν πίτυν καλυπτούσας τὰς ἐρήμους ἀπορρωῶγας, τὰς μακρὰς καὶ κρημνώδεις τῶν ὀρέων ῥάχεις, τὰς ἀποτόμους κλιτύας διὰ τῶν ἀτεράμνων στίχων καὶ τοῦ πρασίνου καὶ πενθίμου ἀπειρομεγέθους αὐτῶν μανδύου· καὶ ἐκατ' ὡς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βόσγων, τῇ Σκωτίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ, θὰ ὀδοιπορήτε ὀλοκλήρους λεύγας ὑπὸ ἀφάνους θόλους, ἐπὶ τάπητος ξηρῶν καλαμίδων, ἐν μέσῳ ῥιζῶν προσπεφυκυῶν ἐπιμό-

ως τοῖς βράχοις, ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ εὐεργετικοῦ καὶ ὑπομονητικοῦ φυτοῦ, ὅπερ μόνον ἀντέχει ὑπὸ τὴν ἀπαυστον προσβολὴν τῶν ἀελλῶν καὶ τὴν πάχνην τῶν μακρῶν χειμάτων.

Δύναται τις ἄρα νὰ νοήσῃ τὴν θερμοκρασίαν καὶ τὰς φυσικὰς περιστάσεις, οἷονεὶ ἐκλογὴν ποιουμένης, ἐν τοῖς διαφόροις τῶν δένδρων εἶδεσι καὶ ἀναπτυσσούσας μὲν ὠρισμένον φυτῶν εἶδος, ἀποκλειούσας δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πάντα τὰ λοιπὰ. Ἡ φυσικὴ θερμοκρασία ἐνεργεῖ δι' ἐξίσωσεων, ἀφαιρέσεων, φυσικῆς ἐπιλογῆς. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ μέγας νόμος, δι' οὗ ἐξηγοῦνται τανῦν ἡ καταγωγὴ καὶ κατασκευὴ τῶν διαφόρων ζῶντων σχημάτων, ἐφαρμοζόμενος ἐν τῇ ἠθικῇ ὡς ἐν τῇ φυσικῇ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς ἐν τῇ βοτανικῇ καὶ τῇ ζωολογίᾳ, εἰς τὰς ἀρετὰς καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ὡς εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα.

B'

Ἔστι τις ἀληθῶς ἠθικὴ ἀτμόσφαιρα, ἡ τῶν ἠθῶν τουτέστι καὶ τῶν πνευμάτων γενικὴ κατάστασις, ὁμοιομόρφως ἐνεργοῦσα. Κυρίως εἰπεῖν δὲν παράγει αὕτη τοὺς τεχνίτας· αἱ εὐφυῖαι καὶ αἱ διανοητικαὶ ἀρεταὶ εἰσι προσόμοιοι τοῖς σπόροις· ἐν τῇ αὐτῇ δηλονότι χώρᾳ, καὶ ἐν δυσὶ διαφόροις ἐποχαῖς πιθανῶς ὑπάρχει ὁ αὐτὸς ἀνθρώπων εὐφυῶν καὶ μετρίων ἀριθμὸς. Γυφόντι γνωστὸν ἐκ τῆς στατιστικῆς εἶναι, ὅτι ἐν δυσὶν ἀλλήλας διαδεχομένης γενεαῖς ἕσος σχεδὸν ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχόντων τὰ πρὸς κατάταξιν ἀπαιτούμενον ἀνάστημα καὶ τῶν ἀποκλειομένων διὰ τὴν σμικρότητα τοῦ σώματος τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἡ αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπάρχει ἀναλογίᾳ πνευμάτων, ἡ δὲ Φύσις παράγει ἀνθρώπους, αἰετοτε διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ θύλακος ἐξάγουσα τῆς αὐτῆς σχεδὸν ποσότητος, ποιότητος καὶ ἀναλογίας σπόρους, οὓς σκορπίζει εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς τακτικῶς καὶ ἀλληλοδιαδόχως σπειρομένης γαίας· ἀλλὰ τῶν σπόρων τούτων αἱ δρᾶκες, ἅς περὶ αὐτὴν κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους ῥίπτει, δὲν φύονται πᾶσαι. Ἀτμόσφαιρά τις ἠθικὴ εἶναι ἀναγκαῖα, ἵνα διανοητικὰ τινὰ προσόντα ἀναπτυχθῶσιν, ἧς ἐλλειπούσης ἐξαμβλώσκουσιν. Ἐπομένως τῆς ἀτμόσφαιρας μεταβαλλομένης, τὸ εἶδος τῶν διανοητικῶν προσόντων συμμεταβάλλεται· ἐὰν ἦναι ἐναντία, θέλουσι γίνεαι καὶ ταῦτα ἐναντία· καὶ ἐν γένει δύναται τις νὰ νοήσῃ τὴν ἠθικὴν ἀτμόσφαιραν, οἷονεὶ ἐκλογὴν ποιουμένην ἐν τοῖς διαφόροις εἶδεσι τῶν διανοητικῶν πλεονεκτημάτων, ἀναπτύσσουσιν μὲν τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα εἶδος, ἀποκλείουσιν δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πάντα τὰ λοιπὰ. Διὰ τοιούτου μηχανισμοῦ ἀναπτύσσεται κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους ἐν ταῖς σχολαῖς, ὅτε μὲν τὸ αἰσθητικὸν τοῦ ἰδανικοῦ, ὅτε δὲ τὸ τῆς πραγματικότητος, ὅτε δὲ τὸ τοῦ διαγράμματος, ὅτε δὲ τὸ τοῦ χρωματισμοῦ κατὰ τὸ δεσπόζον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς· διανοητικαὶ δὲ τινες ἀρεταί, αἵτινες ἄλλην τρεπόμεναι ὁδὸν, ἐδύναντο νὰ φυλλοβολήσωσιν, εὐρίσκουσι τὴν ἕξοδον κεκλει-

σμένην, ἡ δὲ τοῦ δημοσίου πνεύματος καὶ τῶν κρατούντων ἠθῶν πίεσις καταστέλλει αὐτάς καὶ παρεκβάλλει τῆς ὁδοῦ, ἐπιβάλλουσα ὠρισμένην ἀνῆσιν.

Γ'

Ἡ σύγκρισις αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔνδειξις γενικῆ. Εἰσέλθωμεν νῦν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα καὶ ἰδῶμεν, τίς ἢ ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς τέχνης δύναμις τῆς ἠθικῆς ἀτμόσφαιρας.

Πρὸς μείζονα σαφῆνειαν ἐξετάσωμεν περίπτωσιν ἀπλουστάτην, τὴν πνευματικὴν κατάστασιν λαοῦ, ἐν ᾗ ἐπικρατεῖ ἡ λύπη. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι ἀυθαίρετος· τοιαύτη κατάστασις παρουσιάσθη οὐχὶ ἄπαξ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, καὶ ἵνα παραγάγῃ αὐτὴν, ἀρκοῦσι πέντε ἢ ἕξ αἰῶνες παρακμῆς, ἐξάνδραποδισμοῦ, ἐπιδρομῶν ξένων, λιμῶν, λοιμῶν, ἐπαλλήλων δυστυχημάτων. Παρουσιάσθη ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ κατὰ τὸν 5' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὸν Α' καὶ Γ' τοῦ ἡμετέρου σωτηρίου ἔτους. Τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων οἱ ἄνθρωποι ἀποβάλλουσι τὸ θάρρος καὶ ἀπέλιπες θεωροῦσι τὴν ζωὴν ὡς κακὴν.

Ἰδῶμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης πνευματικῆς καταστάσεως μετὰ τῶν αἰτίων τῆς γενέσεως αὐτῆς ἐπὶ τῶν συγχρόνων τεχνιτῶν. Θεόντος, ὅτι τότε ὑπάρχει ὁ αὐτὸς σχεδὸν ἀριθμὸς κλάσεων μελαγχολικῶν, φαιδρῶν, δικέμων, πῶς καὶ κατὰ τινὰ τρόπον ἡ κρατοῦσα κατάστασις μέλλει νὰ διαπλάσῃ αὐτάς;

Παρατηρητέον, ὅτι αἱ θλίβουσαι τὸ κοινὸν συμφοραὶ, θλίβουσι καὶ τὸν καλλιτέχνην. Ἐπειδὴ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς ποιμνῆς, ὑφίσταται τὰς περιπετείας τῆς ποιμνῆς. Ἄν π. χ. ἐπιδρομαὶ βερβάρων, λοιμὸς, λιμὸς, παντοῦαι συμφοραὶ, ἐπὶ χρόνους μακροὺς πᾶσαν λυμαίνωνται τὴν χώραν, θὰ ἦναι θαῦμα καὶ μέγα θαῦμα, ἂν ἡ γενικὴ πλημύρα πλησίον αὐτοῦ διερχομένη δὲν ἐγγίσῃ αὐτόν. Ἄπ' ἐναντίας εἶναι πιθανὸν καὶ μάλιστα βέβαιον, ὅτι θὰ ὑποστῇ καὶ οὗτος τὰς κοινὰς συμφορὰς, ἀποβάλλων τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, κακούμενος, τραυματιζόμενος, ἀπαγόμενος αἰχμάλωτος, ὡς οἱ ἄλλοι, ὅτι ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ θὰ ὑποστῶσι τὴν κοινὴν τύχην, ὅτι θέλει πάσχει καὶ φοβεῖται δι' αὐτοὺς ὡς δι' ἑαυτόν. Ὑπὸ τῶν προσωπικῶν τούτων ἀθλιότητων τὴν ἀδιάκοπον βροχὴν, θέλει καταστῆ ἥττον φαιδρὸς, ἐὰν ἦναι φαιδρὸς, καὶ μᾶλλον κατηφῆς, ἐὰν ἦναι κατηφῆς. Ἰδοὺ τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τοῦ περιέχοντος (du milieu).

Ἄλλὰ πρὸς τούτοις ὁ τεχνίτης συνανेत्रάφῃ ἐν μέσῳ συγχρόνων μελαγχολικῶν· ἐπομένως αἱ ἰδέαι, ἅς ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ καθ' ἑκάστην ἀρύεται, εἰσι καὶ αὗται μελαγχολικαί. Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, ῥυθμισθεῖσα κατὰ τὴν πένθιμον τῶν πραγμάτων φορὰν, λέγει αὐτῷ, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἐξορία, ὁ κόσμος εἰρηκτῆ, ἡ ζωὴ κακὴ, ἡ δ' ἐξ αὐτοῦ μετάστασις ἀπαλλαγὴ τῶν

δεινοπαθημάτων ἡμῶν. Ἡ φιλοσοφία κατασκευάζουσα τὴν ἡθικὴν κατὰ τὸ ὀδυνηρὸν τῆς ἀνθρωπίνης παρακμῆς θέαμα, ἀποδεικνύει αὐτῷ ὅτι προτιμώτερον ἦτο νὰ μὴ ἐγεννᾶτο. Πάσης συνδιαλέξεως θέμα εἰσι γεγονότα λυπηρὰ, κατὰληψις ἐπαραχίας, καταστροφή μνημείου, κατὰθλιψις τῶν ἀδυνάτων, ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν ἰσχυρῶν. Ἡ καθημερινὴ παρατήρησις παρουσιάζει αὐτῷ ἀλλεπαλλήλους εἰκόνας ἀποθαρρύνσεως καὶ πένθους, ἐπαίτας, πειναλέους, γέφυραν καταρρέουσαν, πράστειον ἐκ βάρθρων ἀνατετραμμένον, ἀγροὺς χέρσους, τοὺς μέλανας τοίχους οἰκίας ἐμπροσθείσης. Ἄπασαι αὗται αἱ ἐπινοήσεις ἐλληραύσσονται ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτους καὶ ἐπαυξάνουσι τὴν μελαγχολίαν, ἣτις προέρχεται ἐκ τῶν ἰδίων δεινῶν.

Τοσοῦτῳ δὲ μάλλον ἐπαυξάνουσι αὐτὴν, ὅσῳ εἶναι βαθύτερον τεχνίτης. Διότι κυρίως τεχνίτην ἀποτελεῖ αὐτὸν ἡ ἕξις τοῦ μιμῆσθαι τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα καὶ τὰς ἐξεχούσας ιδιότητας τῶν πραγμάτων· καὶ ἐν τῷ οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ἀνθρώπων βλέπουσι μόνον τὰ μέρη, οὗτος κατανοεῖ τὸ σύνολον καὶ τὸ πνεῦμα. Ἐπειδὴ δ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξεχῶν χαρακτῆρ εἶναι ἡ λύπη, τὴν λύπην ἀνακαλύπτει ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἔτι δὲ πλέον διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ μεγαλοποιῶν τὰς συμφορὰς, ἀπεικονίζει αὐτὰς διὰ μελανωτέρων τοῦ δέοντος χρωμάτων.

Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ συντελοῦσι καὶ οἱ σύγχρονοι. Διότι ὁ ζωγράφος ἢ ὁ συγγραφεὺς δὲν μένει μόνος πρὸ τοῦ γραφείου ἢ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ. Ἀπ' ἐναντίας ἐξέρχεται, λαλεῖ, βλέπει, ἀρύεται πληροφορίας παρὰ τῶν φίλων, τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ζητεῖ διδάγματα ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν τεχνουργήμασιν. Ἡ ἰδέα εἶναι προσομοίᾳ τῇ σπορᾷ· ὡς ὁ σπόρος ἵνα βλαστήσῃ, ἀναπτυχθῇ καὶ ἀνθήσῃ δεῖται τῆς τροφῆς, ἣν παρέχουσι αὐτῷ τὸ ὕδωρ, ὁ ἀήρ, ὁ ἥλιος, τὸ ἔδαφος, οὕτως ἡ ἰδέα, ἵνα καταστῇ τελεία καὶ τὸν προσήκοντα λάβῃ τύπον, δεῖται συμπληρώσεως καὶ ἐπεκτάσεως, ἣν παρέχουσι αὐτῇ τὰ περὶ αὐτὴν πνεύματα. Ἐν χρόνοις ἐπομένως λύπης τίνας ἐμπνεύσεις τὰ περὶ αὐτὸν πνεύματα δύνανται νὰ ἐμποιήσωσι αὐτῷ; Ἐμπνεύσεις θλιβερὰς, διότι οἱ ἄνθρωποι τοιαύτας ἔσχον ἐντυπώσεις. Ἐπειδὴ ἔχουσι μόνον τὴν πείραν τῶν αἰσθήσεων ἢ τῶν ὀδυνηρῶν αἰσθημάτων, εἰς λυπηρὰ μόνον πράγματα προσέσχον τὸν νοῦν· πάντοτε ἐξετάζει τις τὴν ἰδίαν καρδίαν, καὶ ἂν κατοικῇ ἐν αὐτῇ ἡ ὀδύνη, τὴν ὀδύνην μόνον ἐξετάζει· εἰσι λοιπὸν γινώσκται τῆς λύπης, τοῦ πένθους, τοῦ ἀπελπισμοῦ, τῆς ἀπογνώσεως. Ἄν ὁ τεχνίτης θελήσῃ νὰ φωτισθῇ παρ' αὐτῶν, προσομοίως θέλει λάβει πληροφορίας· τὸ ζητῆσαι παρ' αὐτῶν ἰδέαν τινὰ ἢ πληροφορίαν περὶ τῶν διαφόρων τρόπων, ἢ τῶν διαφόρων ἐκφράσεων τῆς χαρᾶς ἔσται ἀληθῆς ματαιοπονία, διότι δὲν δύνανται νὰ μεταδώσωσι ὅ,τι δὲν ἔχουσι. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐργασθῇ πρὸς ἀπεικόνισιν τῆς εὐτυχίας, ἔσται μόνος, πάσης ἐστερημένος συνδρομῆς, ἐγκαταλελειμμένος εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις· καὶ ἡ δύναμις ἐνὸς

μόνου ἀνθρώπου εἶναι σμικρὰ· ὅθεν τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔσται μέτριον. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν θελήσῃ νὰ ἀπεικονίσῃ τὰ μελαγχολικὰ αἰσθήματα, θέλει τύχει τῆς ἀρωγῆς ἀπάντων τῶν συγχρόνων, εὐρήσει ὕλην συνειλεγμένην ὑπὸ τῶν προγενεστέρων σχολῶν, τέχνην πλήρη, μεθόδους γνωστὰς, ὁδὸν κεχαρῆγμένην. Ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ, διασκευὴ οἰκίας, ἀπλή συνέντευξις ὑποδεικνύουσι αὐτῷ τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, τὴν φράσιν ἢ τὸ ἐλλείπον πρόσωπον· τὸ δ' ἔργον αὐτοῦ, πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ὁποῦοῦ θέλουσι μυστηριωδῶς συντελέσει ἑκατομμύρια ἀγνώστων συνεργατῶν ἔσται τοσοῦτῳ τελειότερον, ὅσῳ πρὸς τῇ ἰδίᾳ ἐργασίᾳ καὶ εὐφυίᾳ θελεῖ περιλαμβάνει τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὸν λαοῦ καὶ τῶν προγενεστέρων γενεῶν.

Ἐπάρχει καὶ ἕτερος ἰσχυρότατος λόγος, παρασύρων αὐτὸν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ζοφερῶν θεμάτων· ὁ λόγος, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν θέλει τύχει τῆς κοινῆς ἐπιδιοκίμασίας, ἂν μὴ ἐκφράζῃ τὴν μελαγχολίαν. Τῶντι οἱ ἄνθρωποι κατανοοῦσι μόνον αἰσθήματα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἴδια. Τὰ ἄλλα αἰσθήματα, ὅσον καλῶς καὶ ἂν ὦσιν ἐκπεφρασμένα, εἰσι ξένα αὐτοῖς· οἱ ὀφθαλμοὶ ὁρῶσιν, ἀλλὰ τῆς καρδίας ἀναίσθητόυσης, οἱ ὀφθαλμοὶ ἀποστρέφονται παραυτίκα. Φαντάσθητε ἄνθρωπον, ὅστις ἀπολέσας τὴν περιουσίαν, τὴν πατρίδα, τὰ τέκνα, τὴν υγείαν, τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη διαβιώσας δεσμώτης ὡς ὁ Pellico ἢ ὁ Andryane, βαθμηδὸν μετεβλήθη τὸν χαρακτῆρα καὶ συνετρίβη, ἐγένετο μελαγχολικὸς καὶ μυστικὸς, κατελήθη ὑπὸ ἀποθαρρύνσεως ἀνιάτου· ὁ τοιοῦτος θέλει αἰσθάνεσθαι φρίκην εἰς τὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ καὶ δὲν θέλει ἀνγινώσκει γηθοσύνας τὸν Rabelais· ἂν ὀδηγήσῃτε αὐτὸν πρὸ τῶν φαιδρῶν καὶ κτηνωδῶν τοῦ Rubens σωμάτων, θέλει ἀποστρέψει τὴν ὄψιν καὶ θέλει ἀτενίσαι εὐχαρίστως εἰκόνας μόνον τοῦ Rembrandt· θέλει ἀγαπήσει τοὺς ἤχους τοῦ Chopin καὶ ἀκούει μόνον τῶν ποιήσεων τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Heine. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τοῦ κοινῶν προκειμένου· ἡ καλαισθησία αὐτοῦ ἐξήρηται ἐκ τῆς ἰδίας καταστάσεως· ἡ λύπη προσηλοῖ αὐτὸ εἰς θλιβερὰ ἔργα· θέλει ἀπορρίψει λοιπὸν ὅσα εἰσι φαιδρὰ· θέλει δὲ μεμφθῆ ἢ περιφρονῆσαι τὸν τεχνίτην. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ὁ τεχνίτης πρὸς ἔπαινον ἐργάζεται· τοιοῦτόν ἐστι τὸ δεσπῶζον αὐτοῦ πάθος. Οὕτω λοιπὸν πρὸς τοῖς ἄλλοις αἰτίοις τὸ δεσπῶζον αὐτοῦ πάθος σὺν τῇ πιέσει τῆς κοινῆς γνώμης τρέπει, ὠθεῖ καὶ ἐπανάγει αὐτὸν ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἐκφρασιν τῆς μελαγχολίας, φράσσον τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ἀκηδίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας.

Διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων προσκομμάτων, πᾶσα δίοδος κλείεται εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης, τὰ σκοποῦντα τὴν ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς. Ἄν ὁ τεχνίτης ὑπερβῇ τὸ πρῶτον, κωλυθήσεται ὑπὸ τοῦ δευτέρου καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐὰν συμπέσωσι φύσει φαιδραὶ, θέλουσι καταστήσει καὶ ταύτας ἀθύμους αἱ προσωπικαὶ συμφοραὶ. Ἡ ἀγωγή καὶ ἡ καθ' ἡμέραν συνδιαλέξις θέλουσι πληρώσει αὐτὰς ἰδεῶν θλιβερῶν. Αἱ δυνάμεις τῶν τεχνιτῶν, δι' ὧν

οἷτοι δικαστέλλουσι καὶ εὐρύνουσι τοὺς ἐξέχοντας τῶν ὄντων χαρακτηήρας θέλουσι περιοριζέσθαι εἰς τὴν ἀπεικόνισιν χαρακτηήρων θλιβερῶν. Ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἐργασία τῶν ἄλλων καλλιτεχνῶν θέλουσι παράσχει ὑπαγορεύσεις καὶ συνεργασίαν εἰς ἀντικείμενα θλιβερά. Τέλος ἡ ἐπιτακτικὴ καὶ θορυβώδης τοῦ κοινῶς θέλησις θέλει ἐπιβάλλει αὐτῷ θέματα μόνον θλιβερά. Ἐπομένως τὸ εἶδος τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν καταλλήλων τεχνουργημάτων πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς φειδρότητας καὶ τῆς χαρᾶς ἐξαφανισθήσεται ἢ σχεδὸν μηδενισθήσεται.

Ἐξετάσατε ἤδη τὴν ἀντίστροφον περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ ἐπικρατοῦν αἰσθημα τοῦ κοινῶς εἶναι ἡ χαρὰ. Τοῦτο συμβαίνει ἐν χρόνοις ἀναγεννήσεως, ὅτε ἡ ἀσφάλεια, ὁ πλοῦτος, ὁ πληθυσμὸς, ἡ εὐημερία, ἡ ὀλιότης, αἱ καλαὶ ἢ χρήσιμοι ἐφευρέσεις προβαίνουσιν αὐξανόμεναι. Ἀναστρεφομένων τῶν ὄρων, πᾶσα ἡ ἐκτεθεῖσα ἀνάλυσις ἐφαρμόζεται κατὰ λέξιν, καὶ ὁ αὐτὸς συλλογισμὸς συνεπάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι πάντα τὰ τεχνουργήματα θέλουσιν ἐκφράσει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν χαρὰν.

Ἦδη ἐξετάσατε μέτην περίπτωσιν· τουτέστι τὸ δεῖνα κρᾶμα καὶ δεῖνα εἶδος χαρᾶς καὶ λύπης, ὅπερ εἶναι ἡ συνήθης κατάστασις. Τροποποιουμένων καταλλήλως τῶν ὄρων, ἡ αὐτὴ ἀνάλυσις ἐφαρμόζεται μετ' ἴσης ἀκριβείας· ὁ αὐτὸς συλλογισμὸς συνεπάγεται τὸ πόρισμα, ὅτι τὰ τεχνουργήματα θέλουσιν ἐκφράσει κρᾶμα καὶ εἶδος ἀνάλογον τῆς χαρᾶς ἢ λύπης.

Συμπεραίνοντες λέγομεν, ὅτι ἐν πάσῃ συνθέτῳ ἢ ἀπλῇ περιπτώσει τὸ περιέχον, τουτέστιν ἡ γενικὴ τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ πνεύματος κατάστασις, καθορίζει τὸ εἶδος τῶν τεχνουργημάτων, ἀνεχομένη μόνον τὰ ἀνάλογα αὐτῇ καὶ ἀπορρίπτουσα τὰ ἄλλα εἶδη διὰ σειρᾶς ἀλλεπκαλλήλων προσκομμάτων καὶ προσβολῶν, ἐπαναλαμβανομένων ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν.

Δ'

Διεξελλόντες τὰς ἀπλᾶς ὑποθέσεις, αἱ πρὸς σαφήνειαν τῆς ἐκθέσεως ἐποίησάμεθα, ἐξετάσωμεν νῦν τὰς πραγματικὰς περιπτώσεις. Ὁ ἀνωτέρω ἐκτεθειὸς νόμος κυροῦται ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου θέλω διεξέλθει τὰς τέσσαρας μεγάλας ἱστορικὰς ἐποχὰς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἑλληνικὴν καὶ ῥωμαϊκὴν ἀρχαιότητα, τὸν φεουδαλικὸν καὶ χριστιανικὸν μεσαίωνα, τὰς ἀριστοκρατικὰς καὶ κανονικὰς μοναρχίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἐπιστημῶν διεπομένην βιομηχανικὴν δημοκρατίαν, ἐν ἣ τανῶν ζῶμεν. Ἐκάστη τῶν περιόδων τούτων ἔχει ἰδιόχουσαν τέχνην ἢ εἶδος τέχνης, γλυπτικὴν, ἀρχιτεκτονικὴν, θέατρον, μουσικὴν, τοῦλάχιστον εἶδος τι ὠρισμένον ἐκάστης τῶν μεγάλων τούτων τεχνῶν, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει βλάστησιν διακεκριμένην ἐκτάκτως ἀφθονον καὶ πλήρη, ἥτις κατὰ τὰ κύρια αὐτῆς στοιχεῖα ἀντανάκῃ τοὺς πρωτίστους χαρακτηήρας τῆς τέχνης καὶ τοῦ

ἔθνους. Ἐξετάζοντες ἀλληλοδιαδόχως τὰ διάφορα ἐδάφη, θέλομεν ἰδεῖ ἀλληλοδιαδόχως γεννώμενα τὰ διάφορα ἄνθη.

Ε'

Πρὸ τριτηλίων περίπου ἐτῶν ἤκμαζεν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ ἐν τισι τοῦ Αἰγαίου νήτοις, φυλὴ ὑπέροχος τὸ κάλλος καὶ τὴν δίκνοϊαν, ἐννοοῦσα τὴν ζωὴν κατὰ κινὸν ὅλως τρόπον. Δὲν ἀπεροφῆθη αὕτη ὑπὸ μεγάλης θρησκευτικῆς καταλήψεως, ὡς οἱ Ἴνδοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, οὔτε ὑπὸ μεγάλης κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Πέρσαι, οὔτε ὑπὸ μεγάλης βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς πρακτικῆς, ὡς οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι. Ἀντὶ θεοκρατικῆς καὶ φυλετικῆς ἱεραρχίας ὑπαλλήλων, ἀντὶ μεγάλου χρηματιστικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ καθιδρύματος, οἱ ἄνθρωποι τῆς φυλῆς ταύτης ἔσχον ἰδίαν ἐπιπόνησιν τὸ ἄστυ, ἐκάστου ἄστεως παράγοντας ἄλλα, καὶ παντὸς βλαστοῦ, ἀποσπώμενου οὕτως τῆς πηγῆς, γενῶντος ἄλλους βλαστούς. Ἐν τούτων, ἡ Μίλητος, παρήγαγε τριακόσια καὶ ἀπώρισεν ἅπασαν τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὰ ἄλλα ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐπίσης καὶ ἀπὸ Κυρήνης εἰς Μασσαλίαν παρὰ τοὺς κόλπους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἑλλάσσοδος Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς, ἐσχημάτισαν στέμμα πόλεων ἀνθίζουσῶν περὶ τῆς Μεσογείου.

Πῶς ἔζων οἱ χάτικοι τοῦ ἄστεως τούτου; Ὁ πολίτης ὀλίγον εἰργάζετο διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν, συνήθως μὲν τρεφόμενος ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν συμμάχων καὶ φόρου ὑποτελῶν λαῶν, αἰείποτε δὲ ὑπηρετούμενος ὑπὸ δούλων. Καὶ ὁ πάντων πένεσττος εἶχεν ἓνα δούλον πρὸς συντήρησιν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Πᾶς Ἀθηναῖος πολίτης εἶχε τέσσαρας, πόλεις δὲ συνήθεις, ἡ Αἴγινα, ἡ Κόρινθος, τετρακκοσίας ἕως πεντακκοσίας χιλιάδας· τηλικαύτη τῶν δούλων ἢ πληθὺς. Ἄλλως τε δὲ ὁ πολίτης δὲν εἶχε μεγάλην ἀνάγκην ὑπηρεσίας. Ὀλιγαρχικῆς ὡς πᾶσαι αἱ τὸν νοῦν ὀξεῖται καὶ μεσημβριναὶ φυλαὶ ἔζη διὰ τριῶν ἐλαιῶν, ἐνὸς σκορόδου καὶ μιᾶς κεφαλῆς μαινάδος², ἐφόρει δὲ μόνον σκινδάλια, ἡμιχιτῶνα, μέγαν μανδύαν, ὡς ὁ τῶν ποιμένων. Ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦν οἰκοδομητὴ στενὴ, κακῶς ἐκτισμένη, ὀλίγον στερεὰ, εἰς ἣν οἱ κλέπται εἰσῆρχοντο, ὀρύσσοντες τὸν τοῖχον· ἦν δὲ κυρίως νυκτερινὸν ἐνδικίτημα, περιέχον κλίνην καὶ δύο ἢ τρεῖς κλωῶς γεγλυμμένους ἀμφορεῖς. Ὁ πολίτης ἀπηλλαγμένος ἀναγκῶν, ὑπαίθριος διημέρευε.

Τί δ' ἔπραττεν ἐν ὥρᾳ σχολῆς; Μὴ ὑπέικων τῇ ἐξουσίᾳ βασιλέως ἢ ἱερέως, ἦν ἐλεύθερος καὶ αὐτοβασίλευς ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει. Αὐτὸς ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς αὐτοῦ, καὶ ἐξελέγετο ἐπίσης εἰς πάντα τὰ ἱερατικὰ

1 Grote, History of Greece, t. 11 s. 337 — Boeckh, Economie politique des Athéniens. I. 61. — Wallon de l'Esclavage dans l'antiquité.

2 Ἰ. Ἀριστοφάνους Βάτραχοι.

καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα· εἶτε δὲ σκυτοτόμος εἶτε βυρτοδέφης ἦτον, ἐν μὲν τοῖς δικαστηρίοις ἐδίκαζε τὰς μεγίστας πολιτικὰς ὑποθέσεις, ἐν δὲ ταῖς τοῦ λαοῦ συναλεύσεσιν ἐβουλεύετο περὶ τῶν ὑψίστων τῆς Πολιτείας συμφερόντων· ἐν συνόλῳ δὲ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ καὶ ὁ πόλεμος εἰσὶ τὸ κύριον αὐτοῦ μέλημα. Θεωρεῖ καθήκον αὐτοῦ νὰ ἦναι πολιτικὸς καὶ στρατιώτης, ἐν δευτέρῳ δὲ τίθεται λόγῳ πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν, φρονῶν, ὅτι ταῦτα εἰσὶ τὰ ἔργα παντὸς ἐλευθέρου πολίτου. Καὶ ἔχει δίκαιον· διότι ἐν ταῖς χρόνους ἐκείνους ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ δὲν προστατεύεται ὡς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, αἱ δὲ ἀνθρώπιναι κοινωναὶ δὲν ἔχουσι τὴν μονιμότητα τῶν ἡμετέρων. Αἱ πλείσται τῶν πόλεων, σποράδην κείμεναι ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου, περιστοιχίζονται ὑπὸ βαρβάρων, ἐπωφθαλμιῶντων αὐτάς· ὁ πολίτης ἀναγκάζεται νὰ σιδηροφορῇ, ὡς τανῦν ὁ ἐν Ζηλανδίᾳ ἢ Ἰαπωνίᾳ ἐγκατεστημένος Εὐρωπαῖος· ἄλλως τε δὲ ταχέως Γαλάται, Αἴθιοες, Σαμνῖται, Βυθινοὶ θέλουσι κατασκευάσει ἐπὶ τῶν ἐρείπειῶν τῶν ἀνασκαφέντων τειχῶν καὶ τῶν ἀποτεφρωθέντων ναῶν. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ πόλεις εἰσὶ πολέμια πρὸς ἀλλήλας· τὸ δὲ τοῦ πολέμου δίκαιον ἀνεπιεικές· συνήθως ἢ ἠττηθεῖσα πόλις καταστρέφεται ἄρδην· ὁ δεινὰ πλούσιος καὶ περιβλεπτός ἀνὴρ δύναται τὴν ἐπαύριον νὰ ἴδῃ τὸν οἶκον αὐτοῦ πυρπολούμενον, τὴν περιουσίαν διαπραζομένην, τὴν σύζυγον καὶ τὴν θυγατέρα ἐξανδραποδιζόμενας καὶ εἰς τόπους μεταγομένης ἀκολασίας· αὐτὸς οὗτος μετὰ τῶν υἱῶν δουλωθεὶς, θέλει ἐγκαταρυχθῆ ἐν τοῖς μεταλλείοις, ἢ θέλει στρέφει τὴν μύλην μαστιγοῦμενος. Τηλικούτων τῶν κινδύνων ὄντων, φυσικὴ εἶναι ἢ τῶν κοινῶν μέριμνα καὶ ἢ τοῦ μάχεσθαι ἐμπειρία· γίνονται πολιτικοί, ὑπὲρ τῆς ζωῆς ἀμυνόμενοι. — Ἐξόχως δ' ὄντες τῆς δόξης ἐρασταί, πολιτεύονται καὶ ἐκ φιλοδοξίας. Πᾶσα πόλις ἐργάζεται, ἵνα ὑποδουλώσῃ ἢ ταπεινώσῃ τὰς ἄλλας, καταστήσῃ φόρου ὑποτελεῖς, κατακτήσῃ ἢ καρπωθῇ αὐτάς¹. Ὁ πολίτης διαβιοῖ ἐν τῇ ἀγορᾷ, διασκεπτόμενος περὶ τῶν καταλληλοτέρων πρὸς διατήρησιν καὶ ἐπαύξησιν τοῦ μεγάλου τῆς ἰδίας πόλεως μέσων, περὶ τῶν συμμαχιῶν καὶ συνθηκῶν, περὶ τῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων, ἀκροώμενος τῶν ῥητόρων, αὐτὸς οὗτος ἀγορεύων, μέχρις οὗ ἐπιβῇ τῆς νηὸς, ἵνα πολεμήσῃ ἐν Θράκῃ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν βαρβάρων ἢ κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἐπενόησαν ἰδίαν πειθαρχίαν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στερούμενοι βιομηχανίας, ἠγνόουν τὰς πολεμικὰς μηχανάς· διὸ ἐμάχοντο ἐκ τοῦ συστάδην. Ἴνα ἐπομένως νικήσωσιν ἐν πολέμῳ δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ καθιστώσι τοὺς στρατιώτας αὐτόματα ἀκριβεῖς, ὡς τανῦν, ἀλλ' ὅσον οἶόν τε ἀνδρείους, ῥωμαλέους, ὠκύποδας· ἐνὶ λόγῳ ἀρίστους μονομάχους καὶ καρτερικωτάτους. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τέλος, ἡ Σπάρτη, ἦν κατὰ τὸν ἦ' αἰῶνα ἐξήλωσε καὶ ἐμμύθη σύμπασα ἢ Ἑλλάς, εἶχε δίκαιαν λίαν πο-

¹ Θουκυδίδου, Β. 1. Ἴδε τὰς διαφόρους ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Κίμωνος μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

λύπλοκον καὶ οὐχ ἦττον τελεσφόρον. Αὐτὴ αὕτη ἦν ἀτείχιστον στρατόπεδον, ὡς οἱ ἐν Καβυλίᾳ σταθμοὶ ἡμῶν, κατεσκευασμένοι ἀνὰ μέσον ἠττημένων καὶ πολεμίων, ὅλως στρατιωτικῶς συντεταγμένον, καὶ ἐστραμμένον ἔχον τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἀμυναν καὶ τὴν μάχην. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφρόντιζον νὰ ἔχωσι τέλεια σώματα, διαπλάσσοντες τὰ φύλα· ἐποίουν δ' ὡς ἐν τοῖς ἵπποφορβείοις. Ἐφόνευον τὰ δύσμορφα καὶ μὴ εὐπαγῆ βρέφη. Ἐτι δ' ὁ νόμος διέτασσε τὴν τέλεσιν τῶν γάμων ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ ἐξέλεγε τὰς εὐνοστέρας πρὸς τεκνοποίησιν περιττάσεις. Ὁ ἔχων νεκρὰν γυναῖκα προσδύτης εἰσήγε παρ' αὐτὴν τινα τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν νέων, ἵνα ἐξ αὐτοῦ ἀποκτήτῃ εὐρωστὰ τέκνα. Ὁ ἔχων δὲ φίλον, οὗ ἐπίζηλος ἢ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, παρείχεν αὐτῷ τὴν σύζυγον πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος¹. Ἀφ' οὗ ἐσχημάτιζον τὴν φυλὴν, διέπλασσον τὸ ἄτομον. Οἱ πικῆδες, ἐπταετείς γενόμενοι, εἰς ἀγέλας κατελοχίζοντο καὶ συνείθιζον μετ' ἀλλήλων νὰ συμπαίζωσι καὶ συσχολάζωσι. Διηροῦντο εἰς δύο ἀντιθέτους στρατῆς, παραφυλαττούσας ἀλλήλας καὶ πυκτευούσας. Ἐκάθευδον ἐν ὑπαίθρῳ, ἐλούοντο ἐν ταῖς ψυχραῖς τοῦ Εὐρώτα ὕδασι, ἔκλεπτον, ἔτρωγον ὀλίγον, ταχέως καὶ κακῶς, κατεκλίνοντο ἐπὶ στιβάδων καλάμου, ἅς αὐτοὶ συνφόρου, ἔπινον μόνον ὕδωρ, ὑψίσταντο ἀπάσας τὰς ἀκρᾶσίας τοῦ ἀέρος· αἱ νεκνίδες ἐγυμνάζοντο ὡς αὐτοὶ, οἱ δ' ἐνήλικοι ὑπεβάλλοντο εἰς ἀσκήσεις σχεδὸν παρομοίας. Ἀναμφιβόλως ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἢ αὐστηρότης τῆς ἀρχαίας πειθαρχίας ἐμετριάζθη ἢ ἡλαττώθη· καίπερ ὁμῶς χαλαρώτεροι ὄντες, τὴν αὐτὴν ἠκολούθουν ὁδόν. Οἱ νέοι τὸ πλείστον τῆς ἡμέρας διέτριβον ἐν ταῖς γυμνασίαις, ἐπάλαιον, ἤλλοντο, ἐπύκτευον, ἔτρεχον, ἐδισκοδόλουν, ἐπιρρωνύοντες καὶ κάμπτοντες τοὺς γυμνοὺς αὐτῶν μυῶνας. Κατεγίνοντο νὰ σχηματίσωσι τὸ σῶμα εὐρωσττότατον, φαίδροτάτον, καλλιπρεπέστατον, οὐδεμία δ' ἄλλη ἀγωγή ἔτυχε κάλλιον τοῦ σκοποῦ².

Ἐκ τῶν ἰδιαζόντων τούτων τοῖς Ἑλλήσιν ἠθῶν ἰδία ἐγεννήθησαν ἰδέαι. Τὸ ἰδεῶδες αὐτῶν πρόσωπον ἦν οὐχὶ ὁ σκεπτόμενος νοῦς ἢ ἡ ὑπεράγαν εὐαίσθητος ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ εὖ πεφυκὸς καὶ ἀκμαῖον, τὸ σύμμετρον, ζωηρὸν, καὶ ἠσκημένον γυμνὸν σῶμα. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σκέπτεσθαι πολλαχῶς ἐκδηλοῦται. Καὶ πρῶτον μὲν, ἐν ᾧ περὶ αὐτοὺς οἱ Κᾶρες, οἱ Λυδοὶ καὶ ἐν γένει πάντες οἱ βάρβαροι αὐτῶν γείτονες, ἠσχύνοντο νὰ φαίνωνται γυμνοί, αὐτοὶ ραδίως ἀπετίθεντο τὸ ἱμάτιον, ἵνα παλαίσωσι καὶ δράμωσι. Αἱ παρθένοι ἐν Σπάρτῃ ἐγυμνάζοντο σχεδὸν γυμναί, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι αἱ γυμναστικαὶ ἐξεις ἀπέβαλον ἢ μετεσχημάτισαν τὴν αἰδῶ.— Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον αἱ μεγάλα αὐτῶν ἔθνη καὶ τελεται, οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, τὰ Πύθια καὶ τὰ Νέμεα ἐσκόπουν τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ γυμνοῦ σώματος. Οἱ τὰ πρῶτα φέροντες

¹ Ξενοφῶντος, Λακεδαιμονίων πολιτεία.

² Ἐξῆς, ἦν ἠσπάσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι περὶ τὴν 14 ὀλυμπιάδα. — Πλάτωνος. Καρμίδης.

νεοὶ πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀνωτάτων ἐλληνικῶν ἀποικιῶν συνέρρεον, ἐκ μακροῦ χρόνου δι' ἰδιαιτέρας διαίτης καὶ ἐπανειλημένων ἀσκήσεων προαλειφόμενοι· καὶ ἐκεῖ παρόντος καὶ ἐπευφημοῦντος τοῦ ἔθνους σύμπαντος, ἐπάλαιον γυμνοὶ, ἐπύκτευσον, ἐδίσκουον, ἔτρεχον πεζῇ ἢ ἐφ' ἄρματος. Αἱ νίκαι αὐταί, ἀς ἐπιδιώκουσι τανῦν οἱ τοῦ χύδην ὄχλου ἡρακλεῖς, ἐφαίνοντο τότε ἀπασῶν αἱ πρώται. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ δρόμου νικήσαντος ἀθλητοῦ ἐλάμβανε τὴν ἐπωνυμίαν ἢ Ὀλυμπιάς. Οἱ μέγιστοι ποιηταὶ ἐξῆμνου ἑαυτὸν ὁ διασημότετος τῆς ἀρχαιότητος λυρικός, ὁ Πίνδαρος, ἔφαλλε τὰς ἀρματοδρομίας. Ἐπανερχόμενος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ὁ ἐστεμμένος ἀθλητῆς ἐγένετο δεκτὸς ἐν θριάμβῳ· ἢ εὐεξία καὶ ἢ βώμη αὐτοῦ ἐτίμων τὸ ἄστυ. Μίλων ὁ Κροτωνιάτης, ἀνίκητος ἐν τῇ πάλῃ, στρατηγὸς αἰρεθείς ὠδήγησε τοὺς συμπολίτας εἰς τὴν μάχην, περιβεβλημένος λεοντῆν καὶ φέρων ῥόπαλον, ὡς Ἡρακλῆς, πρὸς ὃν παρεβάλλετο. Λέγεται ὅτι Διαγόραν τὸν Ῥόδιον ἰδὼν ὁ λαὸς φερόμενον διὰ τῆς πανηγύρεως ὑπὸ τῶν νικησάντων υἱῶν αὐτοῦ καὶ δι' ἀνθέων βαλλόμενον, ἐκράυγασε, τὴν εὐτυχίαν ταύτην μείζονα ἢ κατ' ἀνθρώπον θεωρήσας «Τέθναθι, Διαγόρα, μὴ δυνάμενος νὰ γίνῃς θεός». Ὁ Διαγόρας τῶντι ἐκ τῆς ὑπερβαλοῦσης συγκινήσεως ἐτελεύτησεν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, διότι κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἰδὼν αὐτοὺς ῥωμακαιοτάτους καὶ ὠκυποδοστᾶτους ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ ἀρότατον σημεῖον τῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας ἀφίκετο. Ἀλήθεια ἢ παράδοσις ἢ τοιαυτὴ κρίσις ἀποδεικνύει μεθ' οἷας ἐθαύμαζον ὑπερβολῆς τὴν τελειότητα τοῦ σώματος.

Διὰ τοῦτο δὲν ἐφοβοῦντο νὰ ἐπιδείξωσιν αὐτὸ πρὸ τῶν θεῶν ἐν ταῖς δημοσίαις πομπαῖς. Ὑπῆρχεν ἰδίᾳ τῶν σωματικῶν σχημάτων καὶ κινήσεων τέχνη, ἢ ὀρχηστικὴ κανονίζουσα καὶ διδάσκουσα τοὺς χαρίεντας σχηματισμοὺς τῶν ἱερῶν χορῶν. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, ὁ τραγικός ποιητῆς Σοφοκλῆς, τὸ δέκατον πέμπτον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος καὶ κάλλει προφέρων, γυμνὸς ὤρχησατο καὶ ἦτε τὸν παιᾶνα πρὸ τοῦ τροπαίου. Μετὰ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἔτη ὁ Ἀλέξανδρος διεκπεραιωθείς εἰς Ἀσίαν, ἵνα πολεμήσῃ τὸν Δαρεῖον, περιέδραμε γυμνὸς μετὰ τῶν ἐταίρων τὸν τύμβον τοῦ Ἀχιλλέως. Προβαίνοντας δ' ἔτι πλέον, ἐθεώρουν τὴν τελειότητα τοῦ σώματος ὡς ἰδιότητα τῆς θεότητος. Ἐν τινὶ τῆς Σικελίας πόλει νεανίας εὐειδέστατος ἐλατρεῦθη διὰ τὸ κάλλος καὶ μετὰ θάνατον ἤγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ βωμοὺς¹. Ἐν Ὀμήρῳ ὅστις εἶναι ἢ βίβλος τῶν Ἑλλήνων, πανταχοῦ εὐρηται, ὅτι οἱ θεοὶ ἔχουσιν ἀνθρώπινον σῶμα, σάρκα τιτρωσκομένην διὰ τῶν δοράτων, αἷμα ῥοδόχρουν ῥέον, ἐνστικτοὺς ῥοπὰς, χόλον, ἠδονὰς, παρεμφερεῖς ὅλως ταῖς ἡμετέραις, ὥστε οἱ ἥρωες καθίστανται ἐρασταὶ τῶν θεαινῶν, οἱ δὲ θεοὶ ἔχουσι τέκνα ἐκ θνητῶν γυναικῶν. Ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν γῆν, δὲν ὑπάρχει ἄβυσσος· καταβκίνουσι καὶ ἡμεῖς ἀναβαίνομεν. Ὑπερέχουσιν ἢ

¹ Ἡρόδοτος.

ῥῶν κατὰ ἀθλανάτοι, θεοραπευόμενοι τεχνῶν, ἐκ τῶν τραχυμάτων, ἰσχυρότεροι, ὠρσιότεροι καὶ εὐδαιμονέστεροι ἡμῶν ὄντες. Πρὸς δὲ ὡς ἡμεῖς τρώγουσι, πίνουσι, μάχονται, τρῶφασί πᾶσαις αἰσθήσεσιν καὶ σωματικαῖς δυνάμεσιν. Ἡ Ἑλλάς, τὸ ὠραῖον ἀνθρώπινον ζῶον παιηταμένη ἴδιον πρότυπον, κατέστησεν αὐτὸ εἰδῶλον αὐτῆς καὶ δοξάζει αὐτὸ ἐπὶ τῆς γῆς, θεοποιήσασα ἐν τῷ οὐρανῷ.

Ἐκ ταύτης τῆς συλλήψεως ἐγεννήθη ἢ γλυπτικὴ καὶ δύνανται τις νὰ καταδείξῃ ἀπάτας τὰς στιγμὰς τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς. — Ἐνθεν μὲν, ὁ ἀπαξ ἐστεμμένος ἀθλητῆς δικαιοῦται νὰ ἔχῃ ἀγάλμα, καὶ ἂν τρεῖς στεφθῇ, ἀγάλμα εἰκονικόν, τουτέστιν ὁμοίωμα τῆς εἰκόνης αὐτοῦ. Ἐνθεν δὲ, τῶν θεῶν ἐχόντων ἀνθρώπινα σώματα τελειότερα καὶ μᾶλλον γαληνικὰ τῶν ἡμετέρων, φυσικὸν ἦτο νὰ περιστῶσιν αὐτοὺς δι' ἀγάλματων. Δὲν ἔχουσιν ἀνάγκη πρὸς τοῦτο νὰ ἐκδικάζωσι τὸ δόγμα. Ἐκ μακροῦ χρόνου ἢ ἐκ χαλκοῦ ὁμοίωμα δὲν εἶναι ἀλληγορικόν, ἀλλ' εἰκὼν ἀκριβοῦς· δὲν παρέχει τῷ θεῷ μῦθον, ὅστις, βραχὺ περίβλημα, ὅπερ δὲν ἔχει· πᾶσι τὰ σκετικὰ ἐνδύμα, ὅπερ καλύπτει αὐτὸ, καὶ τὸ ζῶν σχῆμα, ὅπερ εἶναι ἢ οὐσία αὐτοῦ. Ἀρκεῖ ἵνα ἢ ἀληθὴς ἢ εἰκὼν, ἀγάλμα κάλλιστον καὶ ἐμφανὲς τὴν ἀθλανάτον γαλήνην, δι' ἧς ὁ Θεὸς ὑψοῦται ὑπεράνω ἡμῶν.

Ἴδου τὸ ἀγάλμα ἐπὶ τοῦ ἱερῶματός αὐτοῦ. Ὁ γλύπτης θέλει δυναθῆναι νὰ κατασκευάσῃ αὐτό, θεωρήσαστε τὴν προπαρασκευὴν αὐτοῦ. Οἱ ἄνθρωποι τῶν χρόνων ἐκείνων παρετήρησαν τὸ σῶμα γυμνόν, καὶ κινούμενον ἐν τῷ λουτρῶνι, ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἐν τοῖς ἱεροῖς χοροῖς, ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσιν. Εἶδον καὶ ἐξελέξατο σχήματα καὶ θέσεις, ἐκδηλοῦσας τὴν βώμην, τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Εἰργάσθησαν παντὶ σθένει νὰ ἐντυπώσωσιν αὐτῷ τὰ σχήματα καὶ διδάξωσι τὰς θέσεις ἐκείνας. Ἐπὶ τριακῶσιν ἢ τετρακῶσιν ἔτη διώρθωσαν οὕτως, ἐκαθάρισαν, ἀνέπτυξαν τὴν περὶ τῆς φυσικῆς καλλονῆς ἰδέαν αὐτῶν. Οὐδὲν ἄρα παράδειγμα ἂν τέλος κατορθῶσι ν' ἀνακαλύψωσι τὸ ἰδανικόν πρότυπον τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ἡμεῖς οἵτινες γινώσκουμεν αὐτὸ τανῦν, πρὸ ἐκείνων ἐλάβομεν αὐτό. Ὅτε, κατὰ τὴν λῆξιν τῆς γοθτικῆς ἐποχῆς, ὁ ἐκ Πίσσης Νικόλαος καὶ οἱ πρῶτοι γλύπται ἀπέβαλον τὰ ἰσχνὰ, ὅστω δὲ καὶ δύσμορφα σχήματα τῆς ἱερατικῆς παραδόσεως ἔλαβον ὡς ὑπόδειγμα ἐλληνικὰ διατηρηθέντα ἢ ἐκχρυσθέντα ἀνάγλυφα· καὶ ἀνὸν λησημονοῦντες τὰ κακῶς πεφυκότα ἢ νοσηρὰ τῶν ἡμετέρων πλεθῆτων ἢ φιλοσόφων σώματα θελήσωμεν νὰ ἀνεύρωμεν σκιαγραφίαν τινὰ τοῦ τελείου σώματος, τὰ ἀγάλματα ἐκεῖνα, ἅτινα εἰσὶ μνημεῖα τοῦ γυμναστικοῦ, ἀργοῦ καὶ εὐγενοῦς βίου πρέπει νὰ μελετήσωμεν.

Καὶ οὐ μόνον τὸ σχῆμα εἶναι τέλειον, ἀλλὰ παραδόξως ἀρκεῖ εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ τεχνίτου. Οἱ Ἕλληνες ἀπονεύσαντες τῷ σώματι ἰδαζούσαν ἀξίαν, δὲν καθυπέταξαν, ὡς οἱ νεώτεροι, αὐτὸ εἰς τὴν κεφαλήν. Στῆθος ἀνεπνέον καλῶς, κορμὸς στερεῶς ἐπικαθήμενος τοῖς ἰσχυροῖς, ἰγνῶα νευρώδης

ἐξακοντίζουσα βράδιως τὸ σῶμα, κινεῖ τὸ διαφέρον αὐτῶν· δὲν προκτάλαμ-
βάνονται ἀποκλειστικῶς, ὡς ἡμεῖς, ὑπὸ τῆς εὐρύτητος τοῦ σκεπτικοῦ μετώπου,
ὑπὸ τῆς ὀργίλης συναρρωτώσεως, ὑπὸ τῆς πτυχῆς τοῦ σκόπτοντος χεῖλους.
Δὲν ἐξέρχονται τῶν ὄρων τῆς τελείας γλυπτικῆς, ἥτις ἀφήσει τοὺς ὀφθαλμοὺς
ἀνευ βλεφαρίδων, τὴν δὲ κεφαλὴν ἀνευ ἐκφράσεως, ἥτις προτιμᾷ τὰ ἤρεμα,
ἢ εἰς ἀσήμικτον πρᾶξιν ἀσχολούμενα πρόσωπα, ἥτις συνήθως ποιεῖται χρῆ-
σιν ἐνὸς μόνου χρώματος, τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ μαρμάρου, ἥτις καταλείπει τῇ
γραφικῇ τὸν σκηνογραφικὸν κόσμον, τῇ δὲ φιλολογίᾳ τὸ δραματικὸν διαφέρον,
ἥτις, δεσμευομένη, ἀλλ' ἐξευγενιζομένη ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου καὶ
τῆς στενότητος τῶν ὀρίων αὐτῆς, ἀπρεύγει τὴν παράστασιν τῶν λεπτο-
μερειῶν, τῆς φυσιογνωμίας, τῶν συμβεβηκότων, τῶν ἄνθρωπινων ταραχῶν,
ἵνα ἐξαγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὸ ἀφρημένον καὶ καθαρὸν σχῆμα καὶ ἐν τοῖς βω-
μοῖς λαμπρὰν ἐπιδείξῃ τὴν ἀκίνητον λευκότητα τῶν γαληνιαίων καὶ σε-
πτῶν ὁμοιωμάτων, ἐν οἷς τὸ ἀνθρώπινον γένος διαγινώσκει τοὺς ἥρωας καὶ
θεοὺς αὐτοῦ. Εἰκότως ἀρα ἡ γλυπτικὴ εἶναι ἡ κεντρικὴ τῆς Ἑλλάδος τέχνης·
πᾶσαι αἱ λοιπαὶ πρὸς αὐτὴν ἀναφέρονται, συνοδεύουσι καὶ μιμνῶνται αὐτήν.
Οὐδεμία ἄλλη τέχνη τοσοῦτον καλῶς ἀπεικόνισε τὸν ἐθνικὸν βίον. Οὐδεμία
ἄλλη ἀνεπτύχθη, οὐδὲ κατέστη τοσοῦτον δημοτικὴ. Περὶ τοὺς Δελφοὺς ἐν
τοῖς ἑκατὸν μικροῖς νοῖς, οἵτινες ἐνέκλειον τοὺς Θησαυροὺς τῶν πόλεων, «ὀ-
λόκληρος λαὸς ἐκ μαρμάρου, χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ καὶ ὀρειχάλκου, ἐκ παν-
τοίων καὶ πολυχρῶων μετᾶλλων, μυριάδες νεκρῶν ἐνδόξων, ἐν ἀκανόνιστοις
ὁμίλοις, κηθήμενοι, ὄρθιοι, ἔλαμπον, ἀληθεῖς ὑπήκοοι τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός»¹.
Ὅτε βραδυτέρου ἢ Ῥώμῃ ἐσύλησε τὸν ἐλληνικὸν κόσμον, ἡ ὑπερμεγέθης πό-
λις ἔσχεν ὀλόκληρον λαὸν ἀγαλμάτων, σχεδὸν ἕσαν τῷ ζῶντι πληθυσμῷ. Νῦν
δὲ μετὰ τηλικαύτης καταστροφῆς καὶ αἰῶνας ὑπολογίζουσι, ὅτι ἐξήγαγον
τῆς Ῥώμης καὶ τῆς πεδιάδος αὐτῆς πλείονα τῶν ἐξηκοντακισχιλίων ἀγαλ-
μάτων. Οὐδέποτε πλεον εἶδον παραπλησίαν τῆς γλυπτικῆς ἀνθησιν, τηλι-
καύτην ἀνθέων ἀφρονίαν, ἀνθέων τοσοῦτον τελείων, βλάστησιν τοσοῦτον ἀ-
φθονον, διαρκῆ καὶ ποικίλην τὸν λόγον τοῦτου εὗρατε, ἀνασκάψαντες τὸ
ἔδαφος ἀπὸ στρώματος εἰς στῶμα, καὶ παρατηρήσαντες, ὅτι ὅλα τὰ στρώ-
ματα ταῦτα τοῦ ἀνθρώπινου ἐδάφους, θεσμοί, ἤθη, ἰδέαι συνεβλάλλοντο εἰς
τὴν αὔξησιν αὐτῆς.

ΣΤ'

Ἡ στρατιωτικὴ αὕτη ἀπασῶν τῶν ἀρχαίων πόλεων σύνταξις θλιβερὰ
ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα. Ἐπειδὴ ὁ πόλεμος ἦν ἡ φυσικὴ κατάστα-
σις, οἱ ἰσχυρότεροι κατέκτησαν τοὺς ἀσθενεστέρους· πολλαὶ δ' ἐσχηματί-
σθησαν πολιτεία ἄξια λόγου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἢ τὴν τυραννίαν πόλεως
ὑπερόχου ἢ νικηφόρου. Τέλος ἡ Ῥώμη πρακτικώτερα καὶ κάλλιον τῶν ἄλλων

¹ Michelet, Bible de l'humanité 205.

ἑὺντάταγμένη, μᾶλλον καρτερικῆ, δεξιά καὶ δραστηρίᾳ, κατώρθωτέ μετὰ ἐπτα-
κοσίων ἐτῶν τοὺς ἀγῶνας· καὶ περιλάβῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἀπασὴν τὴν
λεκάνην τῆς Μεσογείου, καὶ πολλὰς μεγάλας παρακειμένας γῶρας. Πρὸς
ἐπίτευξιν τοῦτου ὑπέβληθη εἰς τὴν στρατιωτικὴν διαίτην, ἐξ ἧς ὡς κερπὸς
ἐκ τοῦ σπέρου, ἡ στρατιωτικὴ ἀνεψύχη δεσποτεία. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ
Αὐτοκρατορία· περὶ τὴν πρώτην ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεν-
νήσεως, ἡ οἰκουμένη ὀργανωθείσα ὑπὸ τακτικὴν μοναρχίαν, ἐφάνη ἀνευροῦσα
αὔθις τὴν τάξιν καὶ τὴν εἰρήνην. Δυστυχῶς θύρα τὴν παρακμὴν μόνον εὔρεν.
Ἐν τῇ ἀλευρίᾳ τῆς κατακτῆσεως καταπίεσει αἱ μὲν πόλεις καθ' ἑκατοστύας,
οἱ δὲ ἄνθρωποι κατὰ μυριάδας ἀπώλλυντο. Οἱ νικηταὶ αὐτοὶ κατέσφάζοντο
ἐπὶ αἰῶνα, ὁ δὲ εὖ πεπολιτευμένος κόσμος, κενὸς ἀνδρῶν ἐλευθέρων ἐκε-
νώθη κατὰ τὸ ἤμισυ τῶν κατοίκων¹. Οἱ πολῖται γινόμενοι ὑπήκοοι καὶ
τὴν πάλαι ἀποβάλλοντες μεγαλοφροσύνην, ἐξέτρεποντο εἰς τὴν ἀργίαν καὶ
τὴν πολυτέλειαν, ἤρουντο καὶ νομπευθῶσι καὶ δὲν εἶχον πλέον τέκνα. Ἐ-
πειδὴ δὲ πᾶσα ἐργασία διὰ τῶν χειρῶν ἐγένετο, μήπω τῶν μηχανῶν ἐφευ-
ρεθεισῶν, οἱ δούλοι ἔχοντες τὴν ὑποχρέωσιν καὶ ἐπαρκῶτι διὰ τῶν βραχιό-
νων αὐτῶν εἰς τὰς ἰδιοτροπίας, τὰς ἡδονὰς, τὰς πομπὰς, ὀλοκλήρου τῆς κοι-
νωνίας, συνετίθειντο ὑπὸ τὸ δυσβάστακτον τοῦτο βῆρος. Μετὰ παρέλευσιν
τετρακοσίων ἐτῶν ἡ ἐκνευρισθεῖσα καὶ ἐρημωθεῖσα αὐτοκρατορία οὔτε ἀνδρα-
οὔτε δύναμιν πλέον εἶχε πρὸς ἀπάρουσιν τῶν βαρβάρων. Ἐπὶ πεντακό-
σια ἔτη τὰ ἀλλεπάλληλα αὐτῶν κύματα εἰσέηρχοντο, ἀβροντᾶ τοὺς ἐπι-
προσθούοντας φράγματός. Ἀπερίγραπτά εἰσι τὰ ἐντεῦθεν προσελθόντα δεινὰ
λαοὶ ἐξαφνισθέντες, μνημεῖα κατὰτρεφέντα, ἀγροὶ ἐρημωθέντες, πό-
λεις ἐμπρησθεῖσαι, βιομηχανία, καλαὶ τέχναι καὶ ἐπιτηδεύματα ἀκρωτήρια-
σθεῖσαι, ἐκπεσοῦσαι, λησμονηθεῖσαι, ὁ φόβος, ἡ ἀμαθία καὶ ἡ βάρβαρότης
πανταχοῦ διχθοθεῖσαι καὶ ἐγκαταστάσαι· ἦσαν ἀγριοὶ ὡς οἱ Οὐρόνοι καὶ οἱ
Ἴεροκοῦα, κατασκηνώσαντες διὰ μιᾶς ἐν μέσῳ κόσμου πεπολιτισμένου καὶ δικ-
νοητικῶς ἀνεπτυγμένου, ὡς ὁ ἡμέτερος. Φαντάσθητε ἀγέλην ταύρων ὁμοῦ-
σαν κατὰ τῶν σευῶν καὶ ἐπίπλων ἀνακτόρου, κατόπιν δὲ ταύτης ἐτέραν
ἀγέλην κατατρέφουσαν ὑπὸ τὰς ὀπλὰς αὐτῆς τὰ ὑπὸ τῆς πρώτης ἐναπολει-
φθέντα λείψανα, μόλις δ' ἐγκαταστάσαν καὶ ταύτην, ἐγειρομένην, ἵνα διὰ
τῶν κερμάτων ἀποκορῶσῃ καὶ μυκωμένων καὶ ἀπλήστων ἐπιδρομῶν πλήθῃ.
Ὅτε τέλος κατὰ τὸν 1' αἰῶνα τὰ τελευταῖα στίφη ὀριστικῶς ἐγκατέστησαν,
ἡ τῶν ἀνθρώπων τύχη οὐδόλως ἐβεβλιώθη. Οἱ βάρβαροι ἀρχηγοὶ, γινόμενοι
τιμαριῶται, ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, ἐλήστευον τοὺς χωρικοὺς, ἔκαιον τὰ
σπαρτά, ἐγύμνον τοὺς ἐμπόρους, ἐκλεπτον καὶ ἐκακοποίηον κατὰ τὸ δο-
κοῦν τοὺς δυσδαίμονας ὑποτελεῖς. Αἱ γὰρτι ἔμενον χέρσοι, αἱ δὲ τρο-
φὰ ἐσπᾶνίζον. Κατὰ τὸν 1Α' αἰῶνα ἐν ἐβδομημίοντα ἔτεσι τεσσαράκοντα ἔτη
λιμοῦ ἀριθμοῦνται. Μοναχὸς τις ὁ Paul Glaber ἱστορεῖ, ὅτι κατέστη συνή-

¹ Ῥώμη, τριάνοντα ἔτη πρὸ Χριστοῦ, ὑπὸ Βίκτωρος Δουρουῆ.

θαια τὸ τρώγειν ἀνθρώπινον κρέας· κρεοπώλης δὲ τις ἐκκίη ζῶν, ἐκλείβει τοιοῦτον ἐν τῷ κατκστήματι αὐτοῦ. Προστεθείσθω, ὅτι ἐν τῷ ῥύψῳ καὶ τῇ γενικῇ ἀθλιότητι, παραμελουμένων τῶν στοιχειωδεστάτων τῆς ὑγιεινῆς κινόνων, οἱ λοιμοὶ, ἡ λέπρα, αἱ ἐπιδημικαὶ ἐνειθίσθησαν τῇ χώρᾳ. Κατήντησαν γὰρ ἔχουσι τὰ ἦθη τῶν ἀνθρωποφάγων τῆς Νέας Ζηλανθίας, τὴν βδελυρὰν ἀποκτήνησιν τῶν Καληδονίων καὶ Παρους καὶ γὰρ βυθισθῶσιν εἰς τὸν πυθμὲνα τοῦ ἀνθρώπινου βορβόρου, διότι ἡ τοῦ παρελθόντος ἀνάμνησις χειρόνα καθίστα τὴν προῦσαν ἀθλιότητα, οἱ δὲ ὀλίγοι πεπαιδευμένοι ἄνδρες, αἵτινες ἀνεγίνωσκον ἔτι τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἀμυδρῶς ἠρθάνοντο τὸ ἄπειρον τῆς πτώσεως καὶ τὸ ἀχανὲς τῆς ἀβύσσου, εἰς ἣν τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸ χιλιετηρίδος ἐβυθίζετο.

Μαντεύετε τίνα αἰσθημάτων ἢ παρατεταμένη αὐτῆ καὶ βιαία τῶν πραγμάτων κατὰστασις ἐνεργήσεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν κατὰπληξιν, τὸν κόρον τῆς ζωῆς, τὴν ζοφερὰν μελαγχολίαν. Ὁ κόσμος, ἔλεγε σύγχρονος συγγραφεὺς, ἐγένετο ἄβυσσος κακίας καὶ ἀναιδείας. Ὁ βίος ἦν οἰονεὶ προκαταγνωσθεῖσα κόλασις. Πολλοὶ ἀνθρώποι ἀπέσυροντο τῶν ἐγκοσμίων, καὶ οὐ μόνον πτωχοὶ, ἀδύνατοι, γυναῖκες, ἀλλὰ δεσπότης, κυριόρχοι καὶ βασιλεῖς. Εἰς ψυχὰς εὐγενεῖς καὶ πως εὐαισθητοῦς κἄλλιον ἤρμोजен ἢ μονοτονία καὶ ἡ γαλήνη τοῦ μοναστηρίου. Προσεγγίζοντος τοῦ χιλιοστοῦ ἔτους ἐπίστευσαν εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, πολλοὶ δὲ ἀνθρώποι, περὶδεεῖς γεγόμενοι, ἐδωρήσαντο τὴν περιουσίαν αὐτῶν τοῖς ναοῖς καὶ ταῖς μοναῖς. Ἐξ ἄλλου δὲ μετὰ τοῦ δέους καὶ τῆς ἀθυμίας ἐγεννήθη ἡ νευρική ταραχή. Ὅτε οἱ ἀνθρώποι εἰσι λίαν δυστυχεῖς, γίνονται εὐερέθιστοι, ὡς οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ αἰχμηχῶτοι· ἡ εὐαισθησία αὐτῶν αὐξάνει καὶ ἀποκτᾷ γυναικίαν λεπτότητα. Ἡ καρδίαν αὐτῶν εἶναι μεστὴν δυστροπίας, παραφορῶν, ἀνίας, ὑπερβολῶν καὶ διαχύσεων, ὧν εἶναι ἀπὸ ἀλλαγμένη ὑγιῶς ἔχουσα. Ἐξέρχονται τῶν μετρίων αἰσθημάτων, ἅτινα μόνον δύνανται γὰρ διατηρήσασθαι τὴν συνεχῆ καὶ ἀρρενωπὴν ἐνέργειαν· βρεμβάζουσι, κλαίουσιν, γονυπετοῦσιν, ἀποστέρουσι τὰ ἑαυτῶν, φαντάζονται ἠδύτητας, παραφορὰς, τρυφερὰς συγκινήσεις ἀτελευτήτους, θέλουσι γὰρ διαχύσασθαι τὴν γονιμότητα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ὑπὲρ τὸ δέον ἐξημμένης καὶ ἀκρατοῦς φαντασίας αὐτῶν· συνελόντι δ' εἰπεῖν, εἰσι διατεθειμένοι ν' ἀγαπῶσι. Ἐφόντι ἤρξατο τότε ἀναπτυσσόμενον μετ' ὑπερβολῆς καταπληκτικῆς ἀγνωστον τῇ σοβαρᾷ καὶ ἀρρενωπῇ ἀρχαίότητι πάθος, ὁ ἱποτικὸς καὶ πνευματικὸς ἔρωσ. Ὑπέταξαν τὸν ἤρμενον καὶ λογικὸν ἔρωτα τοῦ ὑμενίου εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ γάμου ἐκστατικὸν καὶ ἀκανόνιστον ἔρωτα. Διέστειλαν τὰς λεπτότητας καὶ συνέταξαν τὸν χάρτην αὐτοῦ ἐν δικαστηρίοις προεδρευομένοις ὑπὸ γυναικῶν. Ἀπεφώνησαν, ὅτι «ὁ ἔρωσ δὲν δύναται γὰρ ὑπάρχει μετὰ τῶν συζύγων», «ὅτι ὁ ἔρωσ οὐδὲν δύναται γὰρ ἀρνηθῆ τῷ ἔρωτι»¹. Ἐπαύσαντο θεωροῦντες τὴν γυναῖκα ἐπιγεῖον πλάσμα, ὅμοιον τῷ ἀνδρὶ. Ἐποίησαν αὐτὴν θεότητα. Εὖρον, ὅτι ὁ ἀνὴρ

ὑπὲρ τὸ δέον ἡμείβετο, ἔχων τὸ δικαίωμα γὰρ λατρεύει καὶ ὑπηρετῆ αὐτὴν. Ἐθεώρησαν τὸν ἀνθρώπινον ἔρωτα οὐράνιον αἴσθημα, ἄγον ἐπὶ τὸν θεὸν ἔρωτα καὶ συγγεόμενον μετ' αὐτοῦ. Οἱ ποιηταὶ μετέβαλον τὴν ἐρωμένην αὐτῶν εἰς Ἀρετὴν ὑπερφυσικὴν, καὶ παρεκάλεσαν αὐτὴν γὰρ ἀναβιβάζει αὐτοὺς εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ ὀδηγήσει μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου. Εὐνόητον εἶναι ὅποιος τὰ αἰσθημάτων ταῦτα παρεῖχον ἀφορμὰς τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ. Ἡ ἀηδία τοῦ κόσμου καὶ ἡ πρὸς ἕκστασιν τάσις, ὁ συνήθης ἀπελπισμὸς καὶ ἡ τοῦ ἔρην ἀκαταμάρτητος ἀνάγκη, ἔχουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ διδασκαλίαν, παριστῶσαν τὴν γῆν κειλῆδα δακρύων, τὸν παρόντα βίον δοκιμασίαν, τὸν θεὸν ἐνθουσιαστικῶν ὑπερτάτην εὐδαιμονίαν, τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην πρῶτιστον καθήκον. Ἡ ἀλλοῦσα ἢ φρίσσουσα εὐαισθησία τρέφεται ἐν τῷ ἀπειρῷ τῆς φρίκης καὶ τῷ ἀπειρῷ τῆς ἐλπίδος, ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν φλογερῶν ἀβύσσων καὶ τῆς αἰωνίας κολάσεως, ἐν τῇ συλλήψει τοῦ ἀκτινοβολούντος παραδείσου καὶ τῶν ἀφάτων ἠδονῶν. Εἰς ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐρειδόμενος ὁ χριστιανισμὸς διέπει τὰς ψυχὰς, ἐμπνέει τὰς τέχνας, χρῆται τοῖς τεχνίταις. Ὁ κόσμος, λέγει σύγχρονός τις, ἀποτινάσσει τὰ παλαιὰ αὐτοῦ βῆκη, ἕνα ἐνδύσει τοὺς ναοὺς αὐτοῦ λευκὰς ἐσθήτας· καὶ ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπιφαίνεται.

Ἴδωμεν ὑφόμενον τὸ νέον οἰκοδόμημα. Ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι θρησκείαι ἦσαν τοπικαί, εἰς φυλὰς ἢ οἰκογενεῖας ἀνήκουσαι, ὁ χριστιανισμὸς εἶναι θρησκεία καθολικὴ, ἀπειθυνομένη πρὸς τὰ πλήθη καὶ ἐπαγγελιομένη πάντων τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν. Δεῖται ἐπομένως εὐρυτάτης οἰκοδομῆς, περιλαμβανούσης τὸν πληθυσμὸν ὁλόκληρον διαμερίσματος ἢ ἄστεος, γυναίκας, παῖδας, δουλοπαροίκους, βιομηχάνους καὶ πένητας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς καὶ ἄρχοντας. Ὁ ἐγκλείων τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ, μικρὸς σηκὸς (cella), ἡ στοά, ἐν ᾗ ἐξειλίσσετο ἡ πομπὴ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, ἦν ἀνεπαρκὴς εἰς τοσοῦτον πλῆθος. Χρῆζει κτιρίου ὑπερμεγέθους, εὐρέων διπλῶν καὶ τριπλῶν ναρθηκῶν, θόλων ὑπερμέτρων, κολοσσαίων στηλωμάτων καὶ αἱ γενεαὶ τῶν ἐργατῶν, οἵτινες σωρηδὸν ἐπὶ αἰῶνας συρρέουσι, πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, θέλουσι κατατάχει ὄρη, πρὶν ἢ ἐγειρωσιν ὁλόκληρον τὸ μνημεῖον.

Οἱ εἰσερχόμενοι ἀνθρώποι εἰσὶν ἔμπλεοι θλίψεως καὶ θλιβερὰς ἀρούονται ἐν αὐτῷ ἰδέεσθαι· ἐπισκοποῦσι τὴν ἀθλίαν καὶ πολυκύματον ταύτην ζωὴν, χαίνουσαν πρὸ τοιούτου βράθρου, τὴν κόλασιν καὶ τὰς ἀμέτρους αὐτῆς, τὰς ἀνευ τέρματος καὶ ἀνακωχῆς βρασμούς, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀγωνιώντος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὰ μαρτύρια τῶν ἀγίων, στρεβλομένων ὑπὸ τῶν διωκτῶν. Ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς ταύτης διδασκαλίας καὶ τοῦ δέους πιεζόμενοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀνεχθῶσι τὴν φειδράτητα καὶ τὴν ἀπλὴν καλλονὴν τῆς ἡμέρας, διακωλύουσι τὴν εἴσοδον τοῦ ἀγνοῦ καὶ ἀσπίλου φωτός. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος κρύπτεται ἐν σκιᾷ πενθίμῳ καὶ ψυχρᾷ, τὸ φῶς

της ημέρας εισέρχεται μετεσχηματισμένον διὰ τῶν ὑάλων, ἐν αἰμοφόρῳ πορφύρῳ, ἐν λάμψεσιν ἀμεθύστου καὶ τοπαζίου, ἐν μυστικαῖς ἀναστρέφεισ πολυτίμων λίθων, ἐν φωτοχυσίσις περὶ δόξαις, αἵτινες ἄγουσιν εἰς τὸν παράδεισον.

Φαντασίαι λεπταὶ καὶ ἐξημμένοι ὡς αὐταὶ ἀποστέρησιν τὰ συνήθη σχήματα. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ σχῆμα καθ' ἑαυτὸ δὲν κινεῖ τὸ διαφέρων αὐτῶν πρέπει νὰ ἦναι σύμβολον καὶ δεικνύη σαπτὸν τι μυστήριον. Τὸ οἰκοδομητικὸν διὰ τῶν ἀντιμετώπων κερθῆκων εἰκονίζει τὸν σταυρὸν, ἐφ' οὗ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε· τὰ δὲ ἀνθήματα μετὰ τῶν ἀδαμαντίνων πετάλων τὸ αἰώνιον ῥόδον, οὗ πᾶσαι αἱ ἐξκηνισθεῖσαι ψυχαὶ εἰσι φύλλα· αἱ δὲ διαστῆσεις πάντων τῶν μερῶν σχετίζονται πρὸς ἀριθμοὺς ἱεροῦς. Ἄλλοθεν δὲ τὰ σχήματα διὰ τοῦ πλοῦτου, τῆς ἀτοπίαις, τῆς τολημῆς, διαγραφῆς, τῆς λεπτότητος, τῆς ὑπερβολῆς αὐτῶν, συμβαδίζουσι τῇ ἀκρασίᾳ καὶ τῇ περιεργίᾳ τῆς νοσοῦσης φαντασίας. Τοιαῦται ψυχὰὶ χρῆζουσι συνκισθημάτων ζωηρῶν, πολλαπλῶν μεταβλητῶν, ὑπερβολικῶν καὶ περὶ δόξων. Ἀποβάλλουσι τὸν κίονα, τὴν ὀριζόντιον καὶ πλαγίαν· τεθειμένην δοκὸν, τὴν ἀψίδα, συναλόντι δ' εἰπεῖν, τὴν στερεὰν βᾶσιν, τὰς ἰσορροποῦς ἀναλογίας, τὴν ὠραίαν γυμνότητα τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς. Δὲν συμπανοῦσι πρὸς τὰ στερεὰ ταῦτα σώματα, ἅτινα γεννώμενα ἀπόνως καὶ διατηρούμενα ἄνευ ἀγῶνος, μετὰ τῆς ὑπάρξεως λαμβάνουσι καὶ τὴν καλλονὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἢ κατ' οὐσίαν ἀξία αὐτῶν δὲν χρῆζει προσθηκῶν, οὔτε κοσμημάτων.

Ἐκλέγουσιν ὡς τύπον οὐχὶ τὸ κοῖλον τῆς ἀψίδος ἢ τὸ ὑπὸ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἐπιστυλίου σχηματιζόμενον ἀπλοῦν τετραγώνον, ἀλλὰ τὴν σύνθετον ἔνωσιν δύο καμπύλων, αἵτινες ὀλόμεναι ἀποτελοῦσι τὸν γωνιώδη θόλον. Φιλοῦσι τὸ γιγαντικόν, καλύπτουσι τέταρτον λεύγα· διὰ σωρῶν λίθων, συσσωρεύουσι σειρὰς κίβνων κολοσσιαίας, αἴρουσι τὰς στοὰς εἰς τοὺς αἰθέρας, ὑψοῦσι θόλους· οὐρανομήκεις, κτίζουσι κωδωνοστάσια ἐπὶ κωδωνοστασίων ἐν ταῖς νεφέλαις. Ὑπερβαλλόντως αὐξάνουσι τὴν λεπτότητα τῶν σχημάτων, περικοσμοῦσι τοὺς πυλώνας διὰ ποικίλων γραφῶν, κατακαλύπτουσι τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους διὰ τριφύλλων, ἀετωμάτων καὶ ὑδροροφῶν, συμπλέκουσι τὰς καμπὰς τῶν παραστάδων ἐν τῇ πολυχρῶμῳ πορφύρῳ τῶν ἀνθεμίων, ποικιλλοῦσι τὰ χοροστάσια ὡς ταινίαν, περιβάλλουσι τοὺς τάφους, τοὺς βωμοὺς, τὸ ἱερόν, τοὺς πύργους διὰ κομφῶν κιονίσκων, συμπεπλεγμένων ἐλίγκων, φύλλων καὶ ἀγαλμάτων. Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐπιδιώκουσι ταυτοχρόνως τὸ ἄπειρον ἐν τῇ μεγαλοπρεπέᾳ καὶ τῇ σμικρότητι καὶ καταπλήττουσι τὴν δίκνοιν διὰ τε τῆς ὑπερβολῆς τοῦ ὄγκου, καὶ τῆς τεραστίως ἀφρονείας τῶν λεπτομερειῶν. Εἶναι δὴλον, ὅτι σκοποῦσιν νὰ ἐμποιήσωσι τῷ θεατῇ αἰσθηματικόν, τὸν ὀχυμασμὸν καὶ τὴν ἐκθαμβώσιν.

Καθ' ὅσον δὲ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, καθίσταται μᾶλλον περὶ δόξου. Κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ γοθικοῦ ῥυθμοῦ

ἐν Στρασβούργῳ, Μιλάνῳ, Ὑόρκῳ, Νουρεμβέργῳ, ἐν τῷ ναῷ τῆς Βρού εἰς οὐδὲν λογιζομένη τὴν στερεότητα, προσηλοῦται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν καλλωπισμὸν. Ὅτε μὲν ἀνεγείρει κωδωνοστάσια ἐπὶ κωδωνοστασίων, ὅτε δὲ διὰ ταινίας κυματίων ἐπενδύει τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους. Ἡ οἰκοδομὴ βρῖθει φωταγωγῶν θυρίδων· διὰ τοῦτο τὸ στήριγμα ἐλλεῖπει· ἄνευ δὲ τῶν ἀντερσιμαχίων ἤθελε καταρρεύσει· θρύπτεται ἀκαταπαύστως, ἀποικίαι δὲ τεκτόνων ἐγκατεστημένοι κάτωθεν αὐτῆς, οὐδέποτε παύονται ἐπισκευάζοντες τὰ καταρρέοντα τείχη· ὁ λίθινος κόσμος, ὅστις ὑψοῦται λεπτυνόμενος μέχρι τοῦ ὀβελίσκου, συγκρατεῖται διὰ στερεῶν σιδηρῶν ἐλασμάτων, ὁ δὲ σιδηρὸς ἰσόμενος καλεῖ τὴν χεῖρα τοῦ ἐργάτου, ἵνα στηρίξῃ τὸ ἔωλον τῆς ψευδοῦς ταύτης μεγαλοπρεπέως. Οἱ ἐσωτερικοὶ κόσμοι εἰσι τοσοῦτον ποικίλοι, αἱ φάβδωσεις τοσοῦτον πλουσίαι· ἐπιδεικνύουσι τὴν ἀκκνηθώδη καὶ ἐλικαστροφον ἀνθητικὴν, οἱ θρόνοι, ὁ ἀμβων καὶ τὰ δικτυωτὰ βρῖθουσιν τοσοῦτων πολυτελῶν ἀραβουργημάτων, φανταστικῶν περιπλεκόμενων καὶ ἐξελισσομένων, ὥστε ὁ ναὸς δὲν φαίνεται μνημαῖον, ἀλλὰ κόσμημα ἀδαμαντωλείου. Εἶναι ὑαλοურγεῖον ποικιλόχρωμον, τρίκαπτον παμμεγέθους, κόσμος ἐφορτάσιμος ἀρμόζων βασιλίτση ἢ μνηστῆ. Κόσμος γυναικὸς νευροπαθοῦς καὶ ἐξημμένης, ὄμιλος τοῖς περὶ δόξου ἰμκτισμοῖς· τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος, οὗ ἡ λεπτή καὶ νοσηρὰ ποίησις δεικνύει διὰ τῆς ὑπερβολῆς αὐτῆς τὰ περὶ δόξου αἰσθημᾶτα, τὴν τεταραχμῆν ἐμπνευσιν, τὴν βιαίαν καὶ ἀνίχυρον ἐπιθυμίαν, ἣτις ἀρμόζει τῇ ἐποχῇ μοναχῶν καὶ ἱπποτῶν.

Αὐτοὶ ἢ ἐπὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας διαρκέσασα ἀρχιτεκτονικὴ αὕτη δὲν περιεκλείσθη ἐν μιᾷ χώρῳ, οὔτε περιωρίσθη εἰς ἓν εἶδος οἰκοδομημάτων· ἐκάλυψε πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Σκωτίας μέχρι τῆς Σικελίας· κατεσκεύασε ἅπαντα τὰ μνημεῖα πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ, ἰδιωτικὰ καὶ δημοσία· ἐπέθετο τὴν σφραγίδα αὐτῆς οὐ μόνον εἰς τὰς μητροπόλεις καὶ τὰ περικλήσια ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ φρούρια καὶ τὰ ἀνάκτορα, τὰ ἐνδύματα καὶ τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, τὰ ἐπιπλα καὶ τοὺς ἐφοπλισμοὺς. Ὅστε διὰ τῆς γενικῆς αὐτῆς διαδόσεως ἐκφράζει καὶ μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην ἠθικὴν κρίσιν, ἣτις νοσηρὰ ἔμα καὶ ὑψηλὴ, καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα ἐξῆψε καὶ διεστρέψε τὴν ἀνθρωπίνην δίκνοιν.

—

Οἱ ἀνθρώπινοι θεσμοί, ὡς τὰ ζῶντα σώματα συντίθενται καὶ διαλύονται διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεως· ἡ δὲ ὑγεία αὐτῶν οἴχεται ἢ ἡθερπεία συντελεῖται διὰ μόνης τῆς ἐπενεργείας τῆς φύσεως καὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν. Τῶν φρουδαλικῶν ἀρχηγῶν, αἵτινες διώκουσι καὶ ἐκάρπουν τὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ μεσαίου αἰῶνος, ὁ δυνατώτατος ἐν πάσῃ χώρῳ, ὁ ἐπικαιροτάτος κατέχων θέσεις, ὁ πολιτικώτατος τῶν ἄλλων ἐγένετο ὑπερασπιστῆς

τῆς δημοσίας εἰρήνης. Ἐπὶ τῆς γενικῆ ὑποστηρίξιμος θελήσεως, ἐξησθῆναι ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνήγαγεν, ὑπέταξε βαθμηδὸν πάντας τοὺς ἄλλους, κατέστησε διοικήσιν κανονικὴν καὶ πειθαρχοῦσαν καὶ βασιλεὺς προσαγορευθεὶς ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους. Περὶ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ὁ πρῶτος ἰσότημος βασιλευσθεὶς ἐγένετο ἀξιωματικὸς αὐτοῦ· περὶ δὲ τὸν 12^{ον} αὐλικός.

Σταθμίσατε καλῶς τὴν δύναμιν τῆς λέξεως ταύτης. Ὁ αὐλικὸς εἶναι μέλος τῆς βασιλείου αὐλῆς ἔχων θέσιν ἢ ὑποῦργημα ἐν τοῖς ἀνακτοραῖς, ἀρχιποκόμος ὢν, σταυλάρχος, ἀρχικυνηγός, τούτω δὲ τῷ λόγῳ μισθοδοτούμενος καὶ λαλῶν πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ μετ' ὄλου τοῦ φιλοφρονος τερασμοῦ, καὶ τῶν ἀρμοζουσῶν τῷ ἐπαγγέλματι ταπεινῶν ὑποκλίσεων. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀπλοῦς θεράπων, ὡς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς μοναρχίαις· ὁ τρίπαππος τοῦ τριπάππου αὐτοῦ ἦν ἕσας, ἑταῖρος, ἀφότημος τῷ βασιλεῖ· τούτω δὲ τῷ λόγῳ εἶναι καὶ οὗτος προνομιοῦχος, εὐπατρίδης· δὲν ὑπηρετεῖ ἄρα ἐκ μόνου συμπέραντος τοῦς ἡγεμόνας αὐτοῦ· ἢ τιμὴ ἐπιβάλλει αὐτῷ νὰ ἦναι ἀφωσιωμένος. Ἄλλὰ καὶ οὗτοι αἰδοῦνται καὶ τιμῶσιν αὐτούς. Λουδοβίκος ὁ 14^{ος} ῥίπτει ἐκ τοῦ παραθύρου τὴν ῥάβδον, ἵνα μὴ τύψῃ τὸν Λαυζουε ἐπιλαθόμενόν πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένου σεβασμοῦ. Ὁ αὐλικὸς τιμᾶται ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτοῦ, διὰ στενῆς συνδεόμενος πρὸς αὐτούς οἰκειότητος, συγχωρεῦων, συντρώγων, συνεποχούμενος, καθεζόμενος παρ' αὐτοῖς, ἀποτελῶν μέρος τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῶν κύκλου. Οὕτω γεννᾶται τὸ πρῶτον ὁ βίος τῆς αὐλῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, εἶτα δ' ἐν Γαλλίᾳ, μετέπειτα δ' ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ βορείᾳ Εὐρώπῃ. Ἡ Γαλλία ἐγένετο τὸ κέντρον αὐτοῦ, ὁ δὲ Λουδοβίκος 14^{ος} περιέβαλεν αὐτὸν δι' ἀπαραμίλλου λαμπρότητος.

Διεξέλωμεν τὴν δύναμιν τῆς νέας ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἐπὶ τῶν χερσικτῆρων καὶ τῶν πνευματικῶν. Τῆς αἰθαύλας τοῦ βασιλέως πρωτευούσης ἐν τῇ χώρᾳ, αἱ τὰ πρῶτα φέροντες συναθροίζονται ἐν αὐτῇ καὶ ἐπομένως ὁ ἦρωξ τῆς ἡμέρας, ὁ τέλειος ἄνθρωπος, ὃν ἡ κοινωνία πάσα θαυμάζει καὶ μιμεῖται εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνας εὐνοούμενος μεγιστάν. Ὁ μεγιστάν οὗτος ἔχει αἰσθήματα γενναῖα. Νομίζει, ὅτι κατὰ γὰρ ἐκ φυλῆς ὑπεράχου καὶ λέγει ὅτι ἡ εὐγένεια ὑποχρεοῖ. Εἶναι εὐκτισθητότατος εἰς πᾶν ζήτημα τιμῆς, καὶ ῥιψοκινδυνεύει ἀνευ δυσκολίας τὴν ζωὴν διὰ τὴν ἐλαχίστην ὑβρίν. Ἐπὶ Λουδοβίκου 11^{ου} τετρακισχίλιοι εὐγενεῖς ἐφονεύθησαν ἐν μοναρχίᾳ. Κατὰ τὰς δοξασίας τοῦ εὐπατρίδου ἢ τοῦ κινδύνου περιφρόνησις εἶναι τὸ πρῶτον καθῆκον εὐγενοῦς. Ὁ κομψοπρεπῆς, ὁ κοσμικὸς οὗτος, ὁ μόνον περὶ τῶν τριχάπτων καὶ τῆς φεγγῆς αὐτοῦ τυρβάζων, προθύμως στρατοπεδεύει ἐν τοῖς βορβόροις τῆς Φλανδρίας, μένει δέκα ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἐν Neerwinden ὑπὸ τῶν σφαιρῶν βαλλόμενος τῶν πυροβόλων· ὅτε ὁ Luzenbourg προκηρύσσει μάχην αἱ Βερσαλλίαι κενοῦνται καὶ πάντες οἱ εὐωδιῶντες καλλωπισταὶ τρέχουσιν εἰς τὸν στρατὸν, ὡς εἰς χορόν. Τέλος, καὶ τοῦτο δ' ἐστὶ λείψανον τοῦ ἀρχαίου φεουδαλικοῦ πνεύματος, ὁ μεγιστάν θεωρεῖ τὸν μονάρχην φυσικὸν

καὶ νόμιμον ἀρχηγόν· γενώσκει, ὅτι ἀνήκει αὐτῷ, ὡς πάλαι ποτὲ ὁ ὑποτελὴς τῷ κυριάρχῃ· ἐν ἀνάγκῃ προσφέρει αὐτῷ τὴν περιουσίαν, τὸ αἷμα, αὐτὴν τὴν ζωὴν· ἐπὶ Λουδοβίκου 17^{ου} εὐγενεῖς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως προσήρχοντο ἐθελονταί· πολλοὶ δ' αὐτῶν τῇ 10^ῃ Αὐγούστου ἐφονεύθησαν, προκινδυνεύοντες.

Ἄλλὰ πρὸς τούτοις εἰσὶν αὐλικοὶ, τούτεστι φιλόκομοι, καὶ κατ' ἀκολουθίαν φιλοφρονέστατοι. Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς παρέχει τὸ παράδειγμα. Λουδοβίκος ὁ 14^{ος} ἀπεκαλύπτει καὶ ἐνώπιον θαλαμηπόλου γυναικός, τὰ δὲ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Saint Simon ἀναφέρουσι δοῦκα τινα, ὅστις χαιρετίζων πάντοτε διήρχετο ἀσκεπῆς τοὺς διαδρόμους τῶν Βερσαλλιῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ αὐλικὸς εἶναι ἔμπειρος περὶ τὸ φιλοφρονεῖσθαι, δεξιὸς εἰς τὸ καλῶς λέγειν ἐν δυσκόλοις περιστάσεσι, διπλωμάτης, κύριος ἑαυτοῦ, γινώσκων ἄριστα τὴν τέχνην τοῦ προσποιεῖσθαι, δικαιολογεῖν, κολακεύειν καὶ φείδεσθαι τῶν ἄλλων, οὐδέποτε ἀπαρέσκειν, καὶ συνεχῶς ἀρέσκειν.—Πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ αἰσθήματά εἰσιν ἔργα τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πνεύματος λεπτυνθέντος ὑπὸ τῆς τῶν καλῶν ἐμπειρίας· ἤχθησαν εἰς τελειότητα ἐν τῇ αὐλῇ καὶ τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ, καὶ ὅταν νῦν θελήσωμεν νὰ θεωρήσωμεν τὰ φυτὰ ἐκεῖνα, τὰ τοσοῦτον λεπτὴν ἔχοντα τὴν εὐωδίαν, καὶ τὸ τοσοῦτον ἐλησμονημένον σχῆμα, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀντιπαρέλωμεν τὴν ἡμετέραν ἰσόνομον, τραχεῖαν καὶ συγκεκραμένην κοινωνίαν, ἵνα θαυμάσωμεν αὐτὰ, ἐν τῷ εὐθυγράμμῳ καὶ μνημοσύνῳ κήπῳ, ἐν ᾧ ἤνθησαν.

Ἄνθρωποι τοιοῦτοι ἀναγκασίως ἐξελέξαντο ἡδονὰς ἀρμοζούσας τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν φύσει. Τρόντι ἢ καλαισθησία εἶναι ὁμοία τῷ προσώπῳ αὐτῶν, εὐγενῆς οὐ μόνον ἐκ γενετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰσθήματος καὶ εὐπρεπῆς ὡς αὐτοί. Ἡ τοικύτη καλαισθησία κατὰ τὴν 17^{ην} ἑκατονταετηρίδα διέπλασε πάντα τὰ τεχνουργήματα, τὴν σὴφρονα, ὑψηλὴν καὶ αὐστηρὰν γραφικὴν τοῦ Poussin καὶ Lesueur· τὴν σοβαρὰν, πομπώδη, μεμελετημένην ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ Mansart καὶ Perrault, τοὺς μοναρχικοὺς καὶ εὐθυγράμμους κήπους τοῦ le Nôtre. Τὸν τύπον αὐτῆς φέρουσι τὰ ἐπιπλα, τὰ ἐνδύματα, τὰ κοσμήματα τῶν οἰκημάτων, αἱ ἀμαξαὶ παρὰ τῷ Perelle, Sébastien, Leclerc, Pigaud, Nanteuil καὶ τοσοῦτοις ἄλλοις. Τὰ τῶν θεῶν συμπλέγματα, αἱ συμμετρικαὶ αἱμασιαὶ, οἱ μυθολογικοὶ πίδακες, αἱ χειροποίητοι εὐρεταὶ λεκάναι, τὰ περικεκλαδευμένα, διακεκαθαμένα καὶ κατὰ τάξιν ἀρχιτεκτονικὴν πεφυτευμένα δένδρα καθιστᾶσι τὰς Βερσαλλίας ἀριστοῦργημα τοῦ εἶδους τούτου τῆς τέχνης· οἰκοδομαὶ καὶ ἀνθῶνες κατεσκευάσθησαν ὑπὸ ἀνθρώπων μεμινῶντων περὶ τῆς ἰδίας ἀξιοπρεπείας καὶ φίλων τῆς εὐπραγίας. Ἄλλ' ὁ τύπος εἶναι μάλλον καταφανῆς ἐν τῇ φιλολογίᾳ· οὐδέποτε ἐν Γαλλίᾳ ἢ ἐν Εὐρώπῃ προήχθη ἐπὶ τοσοῦτον ἡ τέχνη τοῦ καλῶς γράφειν· κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνεφάνθησαν οἱ μεγάλοι τῶν γάλλων συγγραφέων, οἱ Bossuet, Pascal, la Fontaine, Corneille, Racine, la Rochefoucauld, madame de Sevigné, Boileau, la Bruyère Bourdaloue. Καὶ οὐ μόνον οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἔγραψαν κα-

λω, ἀλλ' ἄρα καὶ ἡ κοινωνία· ὁ Courier ἔλεγεν, ὅτι μία θαλαμηπόλος τῶν χρόνων ἐκείνων ἔγραφε κάλλιον νεωτέρας ἀκαδημίας. Τῶντι τὸ καλῶς γράφειν ἦτο σύνθησις πλεονέκτημα διὰ τῆς συνακαστροφῆς καὶ τῆς δι' ἐπιστολῶν ἀνταποκρίσεως προσποκτώμενον. Ἡ αὐτὴ ἐδίδασκεν αὐτό· οὕτως ἐλάλουν πάντες οἱ καλῶν ἔχοντες ἀγωγὴν. Ὁ ξυκοινὸς ἄνθρωπος ἀπεμιμείτο τοὺς εὐγενεῖς κατὰ τὸν τρόπον τοῦ γράφειν καὶ λέγειν. Ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἡ τραγωδία ἀνεπτυχθηθικυμκσίως, καὶ ἐν αὐτῇ ἰδίως περατηρεῖται ἡ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἔργα, τὰ ἦθη καὶ τὰς τέχνας συνδέουσα ἁρμονία.

Πρακτῆρήσωμεν πρῶτον τοὺς γενικοὺς τῆς τραγωδίας χαρακτηῖρας· πάντες ἐγένοντο χάριν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν αὐλικῶν. Ὁ ποιητὴς ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ μὴ ἐλθέσθαι γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν· δὲν παρεισάγει φόνους ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀποκρύπτει πᾶν τὸ μὴ εὐπρεπές, ἐκποδῶν τίθησι τὰς βιαιὰς ἐπιθέσεις, τοὺς διαπληκτισμούς, τὰς σφαγὰς, τὰς κραυγὰς, τὴν ἀγωνίαν τῶν θνησκόντων, πᾶν ὅ,τι προσβάλλει τὴν αἰσθησιν θεατοῦ, εἰωθότος εἰς τὴν ἀδρότητα καὶ τὴν κομψοπρέπειαν. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἀποκρούει τὴν ἀταξίαν· δὲν περατῆρεται ὑπὸ ἰδιοτρόπου φαντασίας, ὡς ὁ Σαξίπηνρ· ἡ πλοκὴ αὐτοῦ εἶναι κανονικὴ, παντὸς ἀπροόπτου ἀπηλλαγμένη ἐπεισοδίου, τῆς ῥωμαντικῆς ποιήσεως. Συζευγνύων τὰς σκηνὰς, ἐξηγεῖ τὰς εἰσόδους, κινεῖ βαθμηδὸν τὸ διαπέρρον, προετοιμάζει τὰς περιπετείας, οἰκονομεῖ ἐκ τῶν προτέρων καὶ πόρρωθεν τὰς λύσεις. Τέλος, κομμεῖ, ὡς διὰ μονοτόνου λαμπροῦ ἐπιχρίσματος πάντα διὰ λόγον δι' ἀψέκτου στιχουργίας, ἀποτελουμένης ἐκ λέξεων ἐλεγκτῶν καὶ ἐναρμονίου ὁμοιοκαταληξίας. Ἐκ τῶν συγχρόνων εἰκονογραφῶν καὶ τῶν θεατρικῶν ἱκτισμῶν δηλοῦται, ὅτι οἱ ἥρωες καὶ αἱ ἡρώιδες τῶν δραμάτων ἐκείνων φέρουσι τὰ κράσπεδα, τὰ ποικίλματα, τὰς ἀρβύλλας, τὰς λοφιάς, τὸ ξίφος· καὶ πᾶσαν τὴν περιβολὴν, ἑλληνικὴν μὲν ὀνόματι, ἀλλὰ γαλλικὴν τὸ τε εἶδος καὶ τὴν φιλοκαλίαν, ἣν ὁ βασιλεὺς ὁ δελφῖν καὶ αἱ ἡγεμονίδες ἐπεδείκνυσον ἐν ταῖς συνκυλίαις τῶν ἀνακτόρων.

Σημειώσατε πρὸς τούτοις, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ πρόσωπα, βασιλεῖς καὶ βασιλισσαί, ἄνακτες καὶ ἄνασσαί, πρέσβεις, ὑπουργοί, σωματοφύλακες, εὐνοούμενοι καὶ εὐνοούμεναι ἀποτελοῦσι τὴν βασιλείαν αὐτὴν. Ἡ περὶ τοὺς ἡγεμόνας θεραπεία δὲν εἶναι ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τραγωδίᾳ τροφοί, δεῦλοι ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοῦ κυρίου γεννηθέντες στέγην, ἀλλὰ κυρία τῆς τιμῆς, ὑπασπιστά, εὐγενεῖς τοῦ ἀντιθαλάμου, ἔχοντες ὑποῦργημά τι ἐν τοῖς ἀνακτόροις· εἰσι δὲλοι ἐκ τῆς περὶ τὸ λέγειν δεινότητος, τῆς εἰς τὸ κολακεῦειν δεξιότητος, τῆς τελείας ἀγωγῆς, τῆς εὐπρεποῦς ἐνδυμασίας, τῆς δουλοφροσύνης αὐτῶν. Οἱ κύριοι αὐτῶν εἰσι καὶ οὗτοι Γάλλοι εὐπατρίδαι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀλαζονέστατοι καὶ φιλοφρονέστατοι, μεγαλόφρονες ἐν Κορνηλίῳ, εὐγενεῖς ἐν Ῥακίνα, ἀδρόφρονες πρὸς τὰς κυρίας, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὸ οἰκογενεικὸν ὄνομα, ἱκανοὶ χάριν τῆς ἰδίας ἀξιοπρεπείας τὰ μέγιστα νὰ θυσιάσωσι προσωπικὰ συμφέροντα καὶ τὰς ζωηρητάτας συμπαιθείας, μηδέποτε

λέγοντες ἢ ποιούντες τι ἀντικείμενον τῇ παραδεδομένῃ ἐθιμοταξίᾳ. Ἡ ἱγυγεία τοῦ Ῥακίνα, ὑπὸ τοῦ πατρὸς θυσιαζομένη δὲν κλαίει τὴν ζωὴν ὡς νεκρὴ ἀφελής, ὡς ἐν Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ καθήκον νομίζει τῷ πατρὶ καὶ βασιλεῖ ὑπεῖκουσα, νὰ ἀποθάνῃ ἄδικρος, ὡς ἄνασσα. Ὁ Ἀχιλλεὺς, ὅστις ἐν Ὀμήρῳ πατῶν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ θνήσκοντος Ἔκτορος, οὐδὲως κορέννεται, ἀλλ' ὡς λέων ἄγριος ἐπιθυμεῖ «νὰ φάγῃ ὤμον κρέας» εἶναι ἐν Ῥακίνα προσόμοιος τῷ πρίγκιπι Κονδῆ, θελκτικὸς καὶ ἀγλαόμορφος, περιπαθὸς ἀγαπῶν τὴν τιμὴν, φιλόφρων πρὸς τὰς κυρίας, κτήρ θερμουργὸς μὲν καὶ βίαιος, ἀλλὰ τὴν συνεσταλμένην ἔχων ζωηρότητα νεκροῦ ἀξιωματικοῦ, ὅστις ἐν ταῖς μεγίσταις παραφοραῖς οὐδὲως ἐπιλανθάνεται τῶν κανόνων τῆς καλῆς ἀγωγῆς. Πάντα τὰ πρόσωπα ταῦτα λαλοῦσι μετὰ φιλοφροσύνης τελείας καὶ ἀρίστης συμπεριφορᾶς. Ἀνάγνωτε ἐν Ῥακίνα τὸν πρῶτον διάλογον τοῦ Ὀρέστου καὶ Πύρρου, πάντα τὰ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀκομάτου, τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἀφορῶντα χωρία· ἀπαρχμίλλας εἶναι ἡ περὶ τὸ λέγειν δεινότης, ἡ περὶ τὸ φιλοφρονεῖσθαι καὶ κολακεῦειν εὐφυῖα, ἡ τῶν προομιῶν καλλίστη ἐξέυρεσις, ἡ τῶν ὑπερφυγῶν καὶ δικαιολογημάτων προχειροτάτη ἐπίνοησις. Οἱ θερμάτατοι ἢ οἱ ἀγριώτατοι ἐρασταί, ὁ Ἰππόλυτος, ὁ Βρετανικὸς, ὁ Πύρρος, ὁ Ὀρέστης, ὁ Ξιφάκης εἰσι τέλειοι εὐπατρίδαι ἐπιγράμματτα ποιούντες καὶ ὑπακλίσεις. Ὅσον σφοδρὰ καὶ ἂν ἔχωσι πάθη, ἡ Ἐρμιόνη, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ῥοζίκη, ἡ Βερενίκη δὲν ἀπομακρύνονται τῆς ἀδρότητας καὶ εὐπρεπείας. Ὁ Μιθριδάτης, ἡ Φαίδρα, ἡ Ἀθαλία ἀπαγγέλουσιν ἐκπνέοντες, περιόδους καλῶς συντεταγμένας· ὁ πρίγκιψ πρέπει νὰ μείνῃ ταιούτος καὶ ν' ἀποθάνῃ πενηγυρικῶς. Δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ τὸ θέατρον τοῦτο κατ' ἐξοχὴν γραφικὴν τῆς τῶν πρῶτα φερούσης κοινωνίας. Παρίστησιν ὡς ἡ γοθτικὴ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα καθαρῶς διαγεγραμμένον καὶ τέλειον ταῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· διὰ τοῦτα κατέστη πάγκοινον, ὡς αὕτη. Ἐγένετο δεκτὸν ἢ εἰσήχθη διὰ τῆς φιλολογίας, τῆς κλαισθησίας, τῶν παρομακρτούντων ἠθῶν εἰς ἀπάτας τῆς Εὐρώπης τὰς αὐλάς, ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Στουαρτῶν, ἐν Ἰσπανίᾳ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τῶν Βουρβῶνων, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ῥωσίᾳ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ Γαλλία τότε μετέδωκε τὰ φῶτα εἰς ἄσασαν τὴν Εὐρώπην, πηγὴ οὖσα τῆς κομψότητος, τῶν τέρψεων, τοῦ καλῶς γράφειν, τῆς εὐφυολογίας, τῆς εὐπρεπείας· καὶ ὅτε ἄγριος Μοσχολίτης, σκαῖος Γερμανὸς, ἀδέξιος Ἀγγλος, βάρβαρος ἢ ἡμιβάρβαρος τοῦ βορρᾶ ἀρίστατο τοῦ οἰνοπνεύματος, τῆς καπνοσύριγγος, τῶν διφθερῶν, τοῦ κυνηγετικοῦ καὶ ἀγροίκου φεουδαλικοῦ αὐτοῦ βίου, ἐν ταῖς ἡμετέραις αἰθούσαις καὶ τοῖς βιβλίοις ἐδιδάσκειτο τὴν τέχνην τοῦ προσαγορεύειν, μειδιᾶν καὶ συναδιαλέγεσθαι.

II

Ἡ λαμπρὰ αὕτη κοινωνία δὲν ἐβίωσεν ἐπὶ μακρόν, θύμα γενομένη τῆς

ιδίαις αναπτύξεως· ἡ δεσποτικὴ κυβέρνησις ἐγένετο βαθμηδὸν νωθρὰ καὶ τυραννικὴ· ἔτι δὲ πλέον ὁ βασιλεὺς τὰ πρῶτα παρεῖχεν ἀξιώματα καὶ πᾶσαν ἐπεδαψίλευεν εὐνοίαν τοῖς περὶ αὐτὸν αὐλικοῖς. Δυσάρεστοι δὲ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς καὶ ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, οἵτινες διὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν φώτων αὐτῶν εἰς μέγα προήχθησαν δυνάμειος, προὐκάλεσαν τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ μετὰ σάλον δεκαετῆ κατέστησαν δημοκρατικὴν καὶ ἰσόνομον πολιτείαν, κατὰ τὰ νόμιμα τῆς ὁποίας πᾶσαι αἱ δημόσιαι λειτουργίαι εἰσὶ τοῖς πᾶσι προσιταὶ κατὰ σταθεροὺς κανόνας προχώγησι καὶ μετὰ προηγουμένην δοκιμασίαν καὶ ἐξετάσεις. Βαθμηδὸν οἱ πόλεμοι τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ τοῦ παρκαδείγματος μετὰδοσις μετήνεγκον τὸ σύστημα τοῦτο πέραν τῶν ὁρίων τῆς Γαλλίας, καὶ δύναται τις νῦν νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι μεθ' ὅλας τὰς τοπικὰς διαφορὰς καὶ τὰς προτωρινὰς ἀναβολὰς, ἡ Εὐρώπη πᾶσα τείνει νὰ ἀπομιμηθῇ αὐτό. Ἡ νέα αὕτη κοινωνικὴ διακρούσις ἐκ παρκαλλήλου βαίνουσα ταῖς ἐφευρέσει τῶν βιομηχανικῶν μηχανῶν καὶ τῆ μεγάλῃ προχότητι τῶν ἡθῶν, μετέβαλε τὴν τύχην καὶ ἐπομένως τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ ἀλλοιωμένοι νῦν τῆς αὐθιχεσίας, προστατεύονται ὑπὸ καλῆς ἐστουνομίας· πάντα τὰ στάδια εἰσὶ ἀνεωγμένα αὐτοῖς, ὅσον ταπεινὴν καὶ ἂν ἔχωσι τὴν κατὰγωγὴν· ἕνεκα δὲ τοῦ τεραστίου τῶν μέσων τοῦ βίου πολλαπλασιασμοῦ, οἱ πέννητες ἀπολαύουσι καὶ οὗτοι τῶν τέρψεων καὶ εὐκολιῶν, ἃς οἱ πλοῦστοι ἠγνόουν πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων. Ἔτι δὲ ἡ αὐστηρότης τῆς διοικήσεως ἐμετριάζθη ἔν τε τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ οἰκογενείᾳ· ὁ πατὴρ ἐγένετο ἐταῖρος τῶν ἰδίων τέκνων· ὁ δὲ ἀστὸς ὁμότιμος τῷ εὐπατρίδῃ συνελόντι δ' εἰπεῖν ἐν ἅπασιν τοῖς ὄρατοῖς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μέρεσι τὸ βῆρος τῆς δυστυχίας καὶ τῆς κατὰπίεσεως ἐγένετο κουφότερον.

Ἄλλ' ἀντιθέτως ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ πλεονεξία ἠνέωξαν τὰς πτέρυγας. Ὁ ἀνθρώπος ἀπολαύων τῆς εὐημερίας καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἀφορῶν, νομίζει ὅτι δικαιοῦται νὰ ζῇ εὐδαιμόνως. Ὅσα δὲ μείζων εἶναι ἡ εὐπραγία αὐτοῦ, τοσούτῳ πλείονας ἔχει ἀξιώσεις. Ταῦτοχρόνως δὲ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν τεραστίως ἀνεπτυγμένων, ἡ παιδεία διεδόθη, ἡ ἐλευθέρη διάνοια ἐγένετο τολμηροτάτη· ὅθεν οἱ ἄνθρωποι ἐκποδῶν τιθέμενοι τὰς πρότερον κανονίζουσας τὰς δοξασίας αὐτῶν παρκαδόσεις, ἐνόμισαν ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ διὰ μόνης τῆς δυνάμειος τῆς διανοίας νὰ κατανοήσωσι τὰς ὑψίστας ἀληθείας. Ἡθικὴν, θρησκείαν, πολιτικὴν, τὰ πάντα συνεζήτησαν ἐκ νέου· ἠρεῦνησαν, ψηλαφητὶ βαίνοντες, ἀπάσας τὰς ὁδοὺς· οὕτω δὲ ἀπὸ πεντηκονταετίας παριστάμεθα μάρτυρες τῆς παραδόξου τῶν συστημάτων καὶ αἰρέσεων συγκρούσεως, αἵτινες διαδέχονται ἀλλήλας, ἕνα παράσχωσιν ἡμῖν νέον δόγμα καὶ πλήρη εὐδαιμονίαν.

Τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις μεγάλῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰ πράγματα. Τὸ δεσπότην πρόσωπον, τυτεστὶν ὁ ἐπὶ σκηνῆς ἄνθρωπος, πρὸς ὃν οἱ θεαταὶ συμπαθοῦσιν εἶναι ὁ σκυθρωπὸς καὶ ὄνειροπόλος φιλόδοξος, ὁ René, ὁ Faust, ὁ Werther, ὁ Manfred, ἀκορέστους ἔχων

ἐπιθυμίας, ἀόριστον ἀνησυχίαν, καὶ ἀνιάτως ὦν δυστυχῆς. Εἶναι δυστυχῆς διττῶς. Πρῶτον μὲν εἶναι λίαν εὐαίσθητος, ζωηρῶς λίαν προσβαλλόμενος ὑπὸ μικρῶν ἐνοχλήσεων, ἔχει ὑπερβάλλουσαν ἀνάγκην συναισθημάτων ἡδέων καὶ εὐαρέστων, εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον εἰθισμένος εἰς τὴν εὐημερίαν. Δὲν ἔτυχε τῆς ἀγωγῆς τῶν προγόνων ἡμῶν, φεδουλικῆς ἅμα καὶ ἀγροίκου· δὲν ἐπεπλήχθη σκληρῶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, δὲν ἐμαστιγώθη ἐν τῷ σχολείῳ, δὲν ἔστη σιωπηλὸς καὶ μετὰ σεβασμοῦ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀναπτυχθῇ ἕνεκα τῆς οἰκογενειακῆς πειθαρχίας, δὲν ἠναγκάσθη ὡς ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις νὰ ποιήσῃται χρῆσιν τῶν βραχιόνων καὶ τοῦ ξίφους, νὰ ὀδοιπορήσῃ ἐπιππος, νὰ διανυκτερεύσῃ ἐν ἀθλοῖς καταλύμασιν. Ἐν τῇ χλιαρᾷ τῆς νεωτέρας εὐημερίας καὶ τῶν ἐπιδιφορίων ἔξω ἀτμοσφαιρᾷ, κατέστη εὐαίσθητος, νευρικός, εὐερέθιστος, ἤττον ἱκανὸς νὰ φέρῃ τὸ βῆρος τῆς ζωῆς, ἤτις ἐπιβάλλει διηνεκεῖς μόχθους καὶ ἀπαιτεῖ ἀδιαλείπτους ἀγῶνας. Ἐξ ἄλλου δὲ εἶναι σκεπτικός. Ἐν τῷ θρησκευτικῷ καὶ κοινωνικῷ σάλῳ, ἐν τῇ ἀκαταστασίᾳ τῶν δοξασίῶν, ἐν τῇ εἰσβολῇ τῶν νεωτερισμῶν, ἡ πρωϊότης τῆς κρίσεως, τὰ χίσιστα ἀνεπτυγσομένης, καὶ τὰ χίσιστα χαλαρομένης ὠθοῦσιν αὐτὸν νεώτατον πέραν τῆς κεχαραγμένης λεωφόρου, ἣν οἱ πατέρες αὐτοῦ ἠκολούθουν ἐξ ἔξω, ὑπὸ τῆς παρκαδόσεως καὶ τῆς αὐθεντίας ὀδηγούμενοι. Παντὸς πνευματικοῦ φραγμοῦ καταπεσόντος ὁρμᾷ εἰς τὸ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀνοιγόμενον εὐρὺ καὶ ἀόριστον στάδιον. Ἡ πολυπραγμοσύνη καὶ ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ κατασταῖται ὑπεράνθρωποι ρίπτονται πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀπειρον εὐδαιμονίαν. Οὔτε ὁ ἔρω, οὔτε ἡ δόξα, οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ δύναμις, ὡς ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀρέσκουσιν αὐτῷ, ἡ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀκρασία ὑπὸ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν κτήσεων καὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀπολαύσεων αὐτοῦ ἐξερρηζομένη καταβάλλει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, τῆς καταπεπονημένης, ἀπειρηκυίας, ἀνισχύρου φαντασίας αὐτοῦ μὴ δυναμένης νὰ ἀπεικονίσῃ αὐτῷ τὸ ἀγνωστον μέλλον, ὅπερ ἀπλήστως ἐπιδιώκει οὐδὲ νὰ πληρώσῃ τὸ κενόν, ὅπερ αἰσθάνεται ἐν τῇ καρδίᾳ. Τὸ πάθημα τοῦτο ὠνομάσθη νόσος τοῦ αἰῶνος· πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἦν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀκμῇ καὶ ὑπὸ τὴν φαινομένην ψυχρότητα ἢ τὴν στυγνὴν ἀπάθειαν τοῦ θετικοῦ πνεύματος ὑψίσταται ἔτι ταῦν.

Δὲν ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταδείξω ὑμῖν τὰ ἀνείρημα τῆς τοιαύτης πνευματικῆς καταστάσεως ἀποτελέσματα ἐπὶ πάντων τῶν ἔργων τῆς τέχνης. Ἡ μεγάλῃ ἀνάπτυξις τῆς φιλοσοφικῆς, λυρικῆς καὶ πενθίμου ποιήσεως ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, ἢ ἀλλοίωσις καὶ ὁ πλοῦτος τῆς γλώσσης, ἡ ἐπινόησις νέων εἰδῶν καὶ νέων χαρακτῆρων, τὸ ὕφος τοῦ λόγου καὶ τὰ αἰσθητά ἀπάντων τῶν μεγάλων νεωτέρων συγγραφέων ἀπὸ τοῦ Σατωβριάνδου μέχρι τοῦ Βαλζάκ, ἀπὸ τοῦ Γαίτε μέχρι τοῦ Αἰνε, ἀπὸ τοῦ Κοῦπερ μέχρι τοῦ Βύρωνος, ἀπὸ τοῦ Ἀλφιέρη μέχρι τοῦ Λεοπάρδη, ἐμφαίνουσι τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα. Συμπτώματα ἀνάλογα θέλετε ἶδει ἐν

ταῖς γραφικαῖς τέχναις, ἐὰν παρατηρήσῃτε τὸν πυρετώδη, διαπεπονημένον ἢ ἐπιπόνως ἀρχαίζοντα αὐτῶν χαρακτήρα, τὴν ζήτησιν τοῦ δραματικοῦ διακφερόντος, τῆς ψυχολογικῆς ἐκφράσεως καὶ τῆς τοπικῆς ἀκριβείας, ἐὰν ἐξετάσῃτε τὴν σύγχυσιν, ἥτις συνέκρουσε πρὸς ἀλλήλας τὰς σχολὰς καὶ διέφθειρε τὰς μεθόδους, ἐὰν προσέζητε τὸν νοῦν εἰς τὴν πληθώραν τῶν εὐφυῶν νόων, αἵτινες σκαλευόμενοι ὑπὸ καινῶν συγκινήσεων, ἠνέωξαν ἀγνώστους ὁδοὺς, ἐὰν διακρίνητε τὸ βαθὺ αἰσθημα τῆς ἐξοχῆς, ὅπερ παρήγαγε πρωτότυπον καὶ πλήρη γραφικὴν τῆς τοποθεσίας. Ἄλλὰ καὶ ἄλλη τις τέχνη, ἡ μουσικὴ, διὰ μιᾶς προήχθη εἰς ἕκτακτον ἀνάπτυξιν· ἡ ἀνάπτυξις αὕτη εἶναι εἰς τῶν ἐξεχόντων χαρακτήρων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, τὴν δ' ἐξάρτησιν, δι' ἧς συνδέεται πρὸς τὸ νεώτερον πνεῦμα, θέλω προσπαθῆσαι νὰ καταδείξω ὑμῖν.

Ἡ τέχνη αὕτη ἐγεννήθη ἀναγκάτως ἐν αἰς χώραις, ψάλλουσι συνήθως, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Ἐπώκειν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τοῦ Palestrina μέχρι τοῦ Pergolèse, ὡς ἄλλοτε ἡ γραφικὴ, ἀπὸ τοῦ Giotto μέχρι τοῦ Massaccio, ἀνακλύπτουσα τὰς μεθόδους αὐτῆς καὶ ψηλαφῆτι θηρέουσα πηγὰς. Ἐπειτα αἴφνης ἐν ἀρχῇ τοῦ III αἰῶνος μετὰ τῶν Scarlatti, Marcello, Haandel ἀναπτεροῦται. Ἡ στιγμή αὕτη εἶναι περὶ τοῦ ἀξιοπρατήρητος. Τότε σθένεται ἡ γραφικὴ ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς δὲ τὸ ἀκρότατον σημεῖον τῆς πολιτικῆς ἀδραναίης ἀνθοῦσι τὰ ἡδυπαθῆ καὶ χαλαρὰ ἤθη, αἵτινα παρέχουσι συνέλευσιν οἰκείων καὶ φίλων, ἐρωτύλων, ὠραίων κυριῶν ἐρωτολήπτων εἰς τὰς αἰσθηματικὰς τρυφερότητας καὶ τοὺς λαρυγγισμοὺς τοῦ μελοδράματος. Τότε δὲ ἡ σοβαρὰ καὶ ἐμβριθὴς Γερμανία, βραδυτέρον τῶν ἄλλων ἔθνων προαχθεῖσα, κατορθοῖ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀσπληρότητα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, τὸ βάλως τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀόριστον μελαγχολίαν τῆς φύσεως αὐτῆς, ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ τοῦ Σεβαστιανοῦ Βάχ, πρὶν ἢ ὑψωθῆ εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἐποποιίαν τοῦ Κλοποτόκ. Ἐν τῷ γεγραμμένῳ καὶ τῷ νεαρῷ ἔθνει ἡ ἐπικράτησις καὶ ἡ ἐκφρασις τοῦ αἰσθηματος ἄρχονται. Μεταξὺ τῶν δύο κυμαινομένη, ἐν μέρει γερμανίζουσα καὶ ἰταλίζουσα ἡ Αὐστρία, συνδιαλάττουσα τὰ δύο πνεύματα, παράγει τὸν Haydn, Glusk, Mozart, καὶ ἡ μουσικὴ καθίσταται κοσμοπολίτις καὶ καθολικὴ κατὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ μεγάλου ἀνθρώπινου σάλου τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἄλλοτε ἡ γραφικὴ κατὰ τὸν σάλον τῆς μεγάλης ἀνακαινίσεως τῶν πνευμάτων, τούτεστι τῆς Ἀναγεννήσεως. Οὐδὲως παράδοξος ἡ ἐμφάνισις τῆς νέας ταύτης τέχνης· διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐμφάνισιν νέου πνεύματος, τὸ τοῦ πρωταγωνιστοῦντος προσώπου, τοῦ ἀνησύχου καὶ πυρέσσοντος ἀσθενοῦς, ὃν προσεπάθησα νὰ εἰκονίσω πρὸς ταύτην τὴν ψυχὴν ὁ Beethoven, ὁ Mendelsohn, ὁ Berlioz καὶ ὁ Verdi προσπαθοῦσι νὰ γράψωσιν· εἰς τὴν ὑπερβολικὴν καὶ ἐπιτετηδευμένην εὐαισθησίαν, εἰς τὰς ἀόριστους καὶ ὑπερμέτρους αὐτῆς ἐμπνεύσεις ἡ μουσικὴ ἀπευθύνεται. Ἐγένετο πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς λειτουργικῆς ταύτης, καὶ οὐδεμίᾳ ἄλλῃ τέχνῃ ἐκπληροῦ

αὐτὴν κάλλιον. Τοῦτο μὲν διότι ἀποτελεῖται ἐκ τῆς μάλλον ἢ ἥττον μεμικρυσμένης μιμήσεως τῆς κραυγῆς, ἥτις εἶναι ἡ ἀμεσος φυσικὴ καὶ πλήρης τοῦ πάθους ἔκφρασις, ὁρῶσα δ' ἐφ' ἡμᾶς διὰ δονήσεως σωματικῆς, ἐξεγείρει περὶ τὴν ἐκουσίαν ἡμῶν συμπάθειαν, ὥστε ἡ φρίσσουσα λεπτότης πάντος τοῦ νευρικοῦ ὄντος δι' αὐτῆς ἀναπάλλει, ἐρεθίζεται καὶ λειτουργεῖ. Τοῦτο δὲ, διότι ἐρειδομένη εἰς σχέσει ἤχων, αἵτινες οὐδὲν ζῶν σχῆμα μιμοῦνται, ἐν δὲ τῇ ὀργανικῇ μουσικῇ φαίνονται ὄνειρα ἀσωμάτου ψυχῆς, εἶναι προσφορωτέρη πάσης ἄλλης τέχνης εἰς τὸ ἐκφράζειν τοὺς κυμαινομένους διαλογισμοὺς, τοὺς ἀμόρφους ὄνειρους, τὰς κενὰς καὶ ἀπεριορίτους ἐλπίδας, τὴν ὀδυνηρὰν καὶ μεγалоπρεπῆ ἀκαταστασίαν καρδίας τεταρκαγμένης, ἐποφθαλμώσεως πάντα καὶ εἰς οὐδὲν προσηλωμένης. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ταραχῶν τῶν ἀπογοητεύσεων καὶ τῶν ἐλπίδων τῆς νεωτέρας δημοκρατικῆς ἐξελθοῦσα τῆς γενεθλίου χώρας, διεδόθη ἀνὰ πᾶσιν τὴν Εὐρώπην, καὶ βλέπετε ταῦν τὰς μάλλον συνθέτους συμφωνίας προσελκυστάς τὴν πλήθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐν ἣ ἡ ἔθνικὴ σκηνὴ μέχρι τοῦδε περιωρίζετο εἰς τὴν λαρωδίαν (vaudeville) καὶ τὸ ἀσμκ.

Τὰ μεγάλα ταῦτα παραδείγματα κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν κυροῦσι τὸν διέποντα τὴν ἐμφάνισιν καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν τεχνουργημάτων νόμον. Ἐν ἀρχῇ εἶπομεν ὅτι τὸ τεχνουργημα προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ συνόλου τῆς γενικῆς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν κρατούντων ἡθῶν καταστάσεως. Νῦν δὲ δυνάμεθα, ἐν βῆμα πρὸς τὰ πρότω ποιῶντες, ἀκριβῶς νὰ καταδείξωμεν ἅπαντας τοὺς συνδέοντας τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα κρίκουσ τῆς ἀλύσεως.

Ἐν ταῖς διαφόροις περιπτώσεσιν, ἀνελύσαμεν, ἴδετε πρῶτον κατάστασιν γενικὴν, τούτεστι τὴν καθολικὴν ἐμφάνισιν ἀγαθῶν τιμῶν καὶ κακῶν, δουλείαν ἢ ἐλευθερίαν, πενίαν ἢ πλοῦτον, κοινωνικόν τι καὶ θρησκευτικόν κατασκευάσμα, τὸ ἐλεύθερον, μάχιμον καὶ ἔμπλεον δούλων ἑλληνικὸν ἄστυ τὴν κατάθλιψιν, τὰς ἐπιδρομὰς, τὴν φεουδαλικὴν ληστείαν, τὸν ἐξημμένον χριστιανισμόν τοῦ μεσαιῶνος, τὴν αὐλὴν τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, τὴν βιομηχανικὴν καὶ σοφὴν δημοκρατίαν τῆς ΙΘ' ἐνὶ λόγῳ σύνολον περιστάσεως, ὑφ' ὧν οἱ ἄνθρωποι καμπτόμενοι ὑποτάσσονται.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἀναπτύσσει ἐν αὐτοῖς ἀνάγκας ἀναλόγους, τάσεις διακεκριμένας, αἰσθηματὰ ἴδια· παραδείγματος χάριν, τὴν φυσικὴν δραστηριότητα, ἢ τὸν ἔρωτα τοῦ βεμβασμοῦ, ἐνταῦθα μὲν τὴν τραχύτητα, ἐκεῖ δὲ τὴν πραότητα, ὅτε μὲν τὸ ἔνστικτον τοῦ πολέμου, ὅτε δὲ τὴν δεινότητα τοῦ λόγου, ὅτε δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀπολαύειν, μυρίας ἄλλας ποικίλας καὶ πολυσυνθέτους ὀρέξεις, ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι τὴν σωματικὴν τελειότητα καὶ τὴν ἰσσορροπίαν τῶν δυνάμεων, ἀ· ὁ ὑπὲρ τὸ δέον ἐγκεφαλικὸς ἢ χειρῶν

νακτικής βίος δὲν συντάρασσει· ἐν δὲ τῷ μεσαίῳ τὴν ἀκράσιαν τῆς ἐξηρέθισμένης φαντασίας καὶ τὴν λεπτότητα τῆς γυναικείας εὐαισθησίας· ἐν δὲ τῇ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδι τὴν καλὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν ἀριστοκρατικῶν αἰθουσῶν· ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις, τὸ μέγεθος τῶν ἀμέτρων φιλοδοξιῶν καὶ τὴν κηχεξίαν τῶν ἀκορέστων ἡδονῶν.

Ἡ τῶν τοιούτων ἐπομένως αἰσθημάτων, ἀνάγκῶν καὶ τάσεων συρροὴ μετὰ ζωηρότητος ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδηλουμένη ψυχῇ ἀποτελεῖ τὸ *δεσπόζον* πρόσωπον, τουτέστι τὸ πρότυπον, ὅπερ οἱ σύγχρονοι περιβάλλουσι διὰ τοῦ θυμωσμοῦ καὶ τῆς συμπαθείας αὐτῶν· ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι τὸν γυμνὸν καὶ καλὸν τὸ εἶδος νεκνίαν, τέλειον δὲ ἐν πάσαις ταῖς σωματικαῖς ἀσκήσεσιν· κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα τὸν ἐκστατικὸν μοναχὸν καὶ τὸν ἐρωτόληπτον ἱππότην· κατὰ δὲ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, τὸν κομφοπρεπῆ αὐλικόν· ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὸν ἐνέρετον καὶ κατηφῆ Φόουστ καὶ Βέρτερον.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πρόσωπον τοῦτο τὰς πλείονας ἔχει συμπαθείας, τὸ πάντων ἐπιφανέστατον καὶ σπουδαιότατον ἦν, αὐτὸ οἱ τεχνῆται παρουσιάζουσιν εἰς τὸ κοινόν, ὅτε μὲν συγκεντρούμενον ἐν μιᾷ ζώσῃ μορφῇ, ὅτε ἡ τέχνη αὐτῶν ὡς ἡ γραφικὴ, ἡ γλυπτικὴ, τὸ μυθιστόρημα καὶ τὸ θέατρον εἶναι μιμητικὴ· ὅτε δ' ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτοῦ ἐσκεδασμένον, ὅτε ἡ τέχνη αὐτῶν ὡς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ μουσικὴ ἐξεγείρει μόνον συγκινήσεις, μὴ πλάττουσα π. ὅτιωπα. Δύναται τις ἄρα νὰ ἐκφράσῃ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐργασίαν, λέγων, ὅτι ὅτε μὲν ἀπεικονίζουσιν αὐτὸ, ὅτε δὲ ἀπευθύνονται εἰς αὐτό· ἀπευθύνονται εἰς αὐτὸ ἐν ταῖς συμφωνίαις τοῦ Beethoven καὶ τοῖς ἀνθρακίαις τῶν καθεδρικῶν ναῶν· εἰκονίζουσιν αὐτὸ ἐν τῷ Μελεάγγρῳ καὶ τοῖς ἀρχαίοις Νιβιδίαις, ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι καὶ τῷ Ἀχιλλεῖ τοῦ Ρακίνα. Ὡστε πᾶσα τέχνη ἐξ αὐτοῦ ἡσχηται· διότι πᾶσα τέχνη ἀσχολεῖται εἰς τὸ νὰ φανῇ εὐχάριστος αὐτῷ ἢ νὰ ἐκφράσῃ αὐτό.

Γενικὴ κατάστασις προκαλοῦσα κλίσεις καὶ δυνάμεις διακεκριμένας, πρόσωπον δεσπόζον, συνιστάμενον διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν κλίσεων καὶ τῶν δυνάμεων τούτων· ἦχοι, σχήματα, χρώματα, ἢ λόγοι καθιστῶντες τὸ πρόσωπον αἰσθητὸν ἢ ἀρμόζοντες ταῖς κλίσει καὶ δυνάμει, δι' ὧν συντίθεται, τοιοῦτοι εἶναι οἱ τέσσαρες ὅροι τῆς σειρᾶς. Ὁ πρῶτος συνεπάγεται τὸν δεύτερον, οὗτος δὲ τὸν τρίτον, ὁ δὲ τρίτος τὸν τέταρτον· ὥστε ἡ ἐλαχίστη ἀλλοίωσις τινος τῶν ὄρων, συνεπαγομένη ἀντίστοιχον ἀλλοίωσιν ἐν τοῖς ἐπομένοις καὶ μεταδιδούσα ἀλλοίωσιν ἀντίστοιχον ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐπιτρέπει νὰ καταβῇ τις ἢ ἀναβῇ διὰ τοῦ καθαροῦ συλλογισμοῦ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον.¹ Κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν ὁ τύπος οὗτος δὲν ἀφίησιν τι κενόν. Ἐὰν νῦν παρεμβάλλουσιν ἐν τοῖς διαφόροις ὅροις τὰς παρεπομένας αἰτίας, αἵτινες

¹ Δύναται τις νὰ ποιήσῃται χρῆσιν τοῦ νόμου τούτου ἐν τῇ μελέτῃ τῶν φιλολογικῶν καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, ἐπανερχόμενος ἀπὸ τοῦ τέταρτου ὅρου εἰς τὸν πρῶτον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀνελεύθῳ ἀκριβῶς τὴν τάξιν τῆς σειρᾶς.

παρεντιθέμενοι, τροποποιοῦσι τὰ ἀποτελέσματα· ἐὰν, ἵνα ἐξηγήσῃσι τὰ αἰσθητά ἐποχῆς τινος, προσθέσωσι τὴν ἐξέτασιν τῆς φυλῆς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς χώρας καὶ τῶν περιστοιχιζουσῶν αὐτὴν περιστάσεων· ἐὰν, ἵνα ἐξηγήσῃσι τὰ τεχνουργήματα αἰῶνός τινος, ἐξετάσωσι πρὸς ταῖς ἐπικρατούσας κλίσει τοῦ αἰῶνος τὴν ἰδιαιτέραν ἐποχὴν τῆς τέχνης καὶ τὰ ἰδιαίτερα παντὸς τεχνίτου αἰσθητά θέλουσι παραγγῆσαι ἐκ τοῦ νόμου οὐ μόνον τὰς μεγάλας μεταβολὰς καὶ τὰ γενικὰ σχήματα τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν ἐθνικῶν σχολῶν, τὴν ἀδιάλειπτον ποικιλίαν τῶν διαφόρων χαρακτήρων τοῦ λόγου καὶ αὐτοῦ· ἔτι τοὺς πρωτοτύπους χαρακτήρας τοῦ ἔργου παντὸς μεγάλου ἀνδρός. Τοιαύτη ἐξηγητικὴ ἔσται πλήρης σαφηνίζουσα τοὺς τε κοινούς καὶ διακριτικούς χαρακτῆρας, τοὺς σχηματίζοντας τὰς σχολὰς καὶ καθορίζοντας τὰ άτομα. Ἦς ἐργασίας ταύτης θέλομεν ἐπιληφθῆ ἀρχόμενοι τῆς μακρᾶς καὶ δυσκόλου μελέτης τῆς ἰταλικῆς γραφικῆς.

I'

Ἄλλὰ πρότερον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων δυνάμεθα νὰ συναγγάγωμεν προκτικὸν καὶ προσωπικὸν συμπέρασμα. Εἶδετε ὅτι πᾶσα ἐποχὴ παράγει πνευματικὴν τινα κατάστασιν καὶ ἀνάλογον εἶδος τεχνουργημάτων. Διὰ τοῦτο πᾶσα νέα ἐποχὴ παράγει ἀναγκαιῶς νέαν κατάστασιν πνευματικὴν καὶ ἐπομένως εἶδος νέων τεχνουργημάτων. Διὰ τοῦτο τέλος αἱ ἐπικρατούσαι νῦν περιστάσεις θέλουσι παραγγῆσαι ἴδια τεχνουργήματα, ὡς καὶ αἱ προγενέστεραι ἐποχαί. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλῆ ὑπόθεσις, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἐλπίδος· εἶναι ἀπόρρητα κανόνος ἐρεῖδομένου εἰς τὸ κύρος τῆς πείρας, καὶ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας· πᾶς νόμος τιθέμενος ἔχει τὴν σήμερον ὅταν καὶ χθὲς εἶχεν ἀξίαν, αἱ δὲ τῶν πραγμάτων σχέσεις ἔσονται αἱ αὐταὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς καὶ ἐν τῷ παρελθόντι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ εἰπωμεν τανῦν ὅτι ἡ τέχνη ἐξητηλήθη. Ἀληθές εἶναι, ὅτι σχολαί τινες εἰσι νεοραὶ ἄνευ ἐλπίδος ἀναγεννήσεως, ὅτι τέχνηαι τινὲς γηράσκουσι, καὶ ὅτι τὸ μέλλον δὲν ὑπόσχεται αὐταῖς τὴν τροφήν, ἣς χρῆζουσιν. Ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ τέχνη, ἣτις ἔχει τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνακαλύπτειν καὶ ἐκφράζειν τὸν ἐξέχοντα τῶν ὄντων χαρακτῆρα διακεῖ ὅσον καὶ ὁ πολιτισμὸς, οὗ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἀριστον προϊόν. Τίνα ἔσονται τὰ σχήματα αὐτῆς καὶ τίς τῶν πέντε μεγάλων τεχνῶν θέλει χρησιμεύσει εἰς τὴν παραγωγήν τῶν μελλόντων αἰσθημάτων διακρῆναι τὰ ὅρια τῆς προκειμένης μελέτης. Λέγομεν μόνον, ὅτι νέα σχήματα καὶ νέοι τύποι θέλουσιν ἀναφανῆ· διότι πρόδηλος εἶναι ἡ ἰδίως ἐν τῷ αἰῶνι ἡμῶν εἰς τὸν βίον καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπελθοῦσα βλαβὴ, καθολικὴ καὶ ταχεῖς μεταβολή. Αἱ διαπλάσασαι τὸ νεώτερον πνεῦμα τρεῖς αἰτίαι ἐξοκλουθοῦσιν ἐνεργεῖσαι μετ' αὐξάνουσας δραστηριότητος. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι αἱ ἀνακαλύψεις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν πολ-

λαπλκσιάζονται όσημέραι, ότι ή γεωλογία, ή όργανική χημεία, ή ιστορία, όλόκληροι τής ζωολογίας και τής φυσικής κλάδοι εισί σύγχρονα προϊόντα, ότι ή πρόοδος τής πείρας είναι άπειρος, ότι αι εφαρμογαί τών ανακαλύψεων εισιν άπερίοριστοι, ότι τά τής συγκοινωνίας μέσα, ή γεωργία, τά επαγγέλματα, αι βιομηχανίαι, πάντα τά στοιχεΐα τής ανθρωπίνης δυνάμεως ενισχύονται και επεκτείνονται κατὰ πᾶν έτος πέρα πάσης έλπίδος. Ουδεις επίσης άγνοεί, ότι ή πολιτική μηχανή βελτιούται όμοιόμορφως, ότι αι κοινωνίαι, καταστᾶται λογικώτεραι και μάλλον φιλόανθρωποι, επαγρυποϋσιν εις τήν τήρησιν τής έσωτερικής ειρήνης, προστατεύουσι τας διανοητικας άρετας, βοηθοϋσι τούς αδυνάτους και τούς πένητας, συνελόντι δ' ειπεΐν πανταχόθεν και εξ όλων τών όδών ό άνθρωπος καλλιεργεί τήν διάνοιαν και βελτιού τον βίον αύτου. Δέν δύναται τις λοιπόν νά άρνηθῆ, ότι ή κατάσταση, τά ήθη και αι ιδέαι τών ανθρωπων μετασχηματίζονται, οϋτε ν' άποκρούσῃ ως αναγκαϊον πόρισμα, ότι ή τών πραγμάτων και τών ψυχών ανακαίνισις συνεπάγεται ανακαίνισιν τής τέχνης. Η πρώτη περίοδος τής μεταβολής ταύτης παρήγαγε τήν ενδοξον γαλλικην σχολήν του 1830· νυν δέ προσδοκώμεν τήν έλευσιν τής δευτέρας· τοιοϋτόν έστι τό εις τήν ήμετέραν φιλοδοξίαν και επιμέλειαν ανεωαγμένον στάδιον· πολλά πρέπει νά έλπιζώμεν εκ του αϊώνος και τής ήμετέρας εργασίας· ή δέ μακρά ήμῶν μελέτη καταδεικνύει ότι προς παραγωγήν καλών έργων τέχνης άπαραίτητός έστιν ό υπό του μεγάλου Goethe υποδειχθείς όρος, «Πληρώσατε τήν διάνοιαν και τήν καρδίαν υμῶν, και αν ωτιν ευρεΐαι, ιδεῶν και αισθημάτων τής συγχρόνου εποχής, και θέλατε δρέψει τούς καρπούς τής εργασίας υμῶν».

A. A.

Η ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ 1860 *

B'

Francesco Mastriani — Giulio Barrili.

Μετὰ τήν δημοσίευσιν του τελευταίου φυλλαδίου του «Παρνασσού» μοι εξέφρασαν τινες τήν άπορίαν των αναγνόντες περι τόσων συγχρόνων εν Ιταλίαι καλών μυθιστοριογράφων, και με ήρώτων δια τίνα λόγον τά έργα αυτών δέν αξιούσιν, ως τά των Γάλλων, φήμης και πολυκρίθμων αναγνωστών. Η άπάντησις δυστυχώς είναι εύλογος· ό Ιταλός συγγραφεύς στερεΐται του όργάνου του άπαιτουμένου ίνα διαδώσῃ εις τά πλήθη τήν αΐσθησιν και τον έρωτα του καλού· στερεΐται γλώσσης κοινής εις σύμπαν τό έθνος, ώρισμένης, ζωσης. Το έργον του Ιταλου συγγραφέως σπανίως διαπερᾶ τά όρια ουχι του έθνους, αλλά τής επαρχίας αυτής εν ή έγγραφη. Και δια τουτο ει-

και βέβαιος, ότι θα προκλέσω τό μειδίωμα τής άπιστίας επι τών χειλέων του αναγνώστου, όταν ειπω, ότι πριν έτι εν Γαλλίαι ό Emile Zola δημιουργήτη τήν σχολήν εκείνην ήτις ονομάζεται réaliste, πραγματική, ή νεαπολίτης Francesco Mastriani ειχεν ήδη τᾶμι τήν τολημεράν ταύτην όδον δια τών Αποκρύφων τής Νεαπόλεως (i segreti di Napoli), τών Μοσχομαγκῶν (i Lazzari), τών Σκωλήκων (i Vermi), τών Σκιῶν (le Ombre), και πενήτηντα περίπου άλλων μυθιστοριῶν, εν αΐς δια του οφθαλμου του Λυγκέως και του μαχαιριου του ανατόμου παρατηρεΐ και εκσχίζει τας πληγὰς και τά ελκη τής κοινωνίας εν ή ζῆ. Ο Mastriani είναι ό γονιμώτατος ήτως τών συγχρόνων μυθιστοριογράφων και συνάμα ό άγνωστότατος και εν αύτῆ τῆ Ιταλίαι. Ος συμπολιταί του όμως άποζημιούουσιν αυτάν δια τήν άδικίαν ταύτην των υπολοίπων Ιταλῶν, αναγινώσκοντες πάντοτε μετ' αγάπης τά έργα του, εν οΐς εύρίσκουσιν εκυτούς αναζώντας υπό τήν γραφίδα του μετ' όλων τών κακιῶν και τών αρετῶν των. Κάϊτοι εις τά έργα του ό Mastriani έθεσε πᾶσαν τήν προφύλαξιν ήν επέβαλεν αυτῷ ή ήθικότης του σκοπου δν προϋτίθετο, ή φύσις όμως των πληγῶν, ών εδέησε νά ψάσῃ, τον ήνάγκασε νά κατέλθῃ εις λεπτομερείας τινὰς δυναμένας νά επισκιάσωσι τήν ευκαθησίαν των προσώπων εκείνων άτινα δια τε τήν ήλικίαν, τήν θέσιν, τό γένος, τας αρχὰς, τήν ανατροφήν των δέν ειχον και δέν δύνανται νά έχωσιν οϋδέ τήν άπωτάτην σχέσιν μετὰ των Σκωλήκων, περι ὧν γράφει ό Mastriani. Ο συγγραφεύς οϋτος προτίθεται εν εκάστῳ των έργων του τήν άνάπτυξιν ιδέας τινός φιλοσοφικής και κοινωνικής. Ίδου πῶς δικαιολογεί τον τίτλον Σκώληκες, τον δουθέντα εις μίαν των καλλίστων αυτου μυθιστοριῶν.

«Ο πολιτισμός τείνει προς τήν άπειρον πρόοδον, προς τήν τελειότητα· αλλά τά εμπόδια, άτινα παρουσιάζονται προς τακτικην αυτου άνάπτυξιν, νείναι ή άμάθεια, ή ένδεικ και ή άνηρία, πληγαί επι των όποιων ζωσι» και εξ ὧν τρέφονται οι άπειροι σκώληκες οι καταβιβρώσκοντες τήν κοινωνίαν. Τινες των σκωλήκων τούτων μεταμορφούονται εις χρυσαλίδας αληθώς κρυπτούσας τήν άηθῆ νύμφην υπό τας χρυσὰς αυτων πτέρυγας. Ημεΐς θέλομεν ανεγείρει ολίγον τό κάλυμμα τό κρύπτον τας πληγὰς ταύτας και θά εκθέσωμεν αυτάς εν τῆ γυμνότητι αυτων προ των οφθαλμων του χειρουργου όπως τας θεραπεύσῃ, και, αν μή ή πληγή είναι άνίατος, μεταχειρισθῆ τήν συνουλωτικην μάχιραν ή τό γλυκαντικόν βέλσακμον».

Δια του μυθιστορηματος Αΐσκιαι κατακρίνει τήν άδικίαν τής κοινωνίας, ήτις, ένθ πληρόνει άδρότατα τούς λαρυγγισμούς τής αιδου και τά πηδηματὰ τής όρχηστρίδος, αμείβει δι' αισχράς φειδωλίας τήν εργασίαν τής τιμίας γυναικός.

Δυσκόλως εύρίσκει τις άρετήν μή επαινεθεΐσσαν και καταστᾶσαν αγαπητήν δια παραδείγματός τινος ή κακίαν ής τας συνεπείας δέν στιγματίζει ό κάλαμος του Mastriani. Η έπιρροή των συγγραμμάτων αυτου είναι ύγιεστάτη

* 18. Παρνασσος Τόμ. Γ' σελ. 498 κ. ε.

και σωτήριος· και τοῦτο οφείλεται εἰς τὴν γραφικὴν δύναμιν δι' ἧς ὁ *Mastriani* ζωγραφίζει τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα του, εἰς τὴν ζωηρὰν παράστασιν αὐτῶν τε καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ νοῦ του πλασθέντων προσώπων, εἰς τὸ ἐνδιαφέρον δι' οὗ περιβάλλει πᾶσαν αὐτῶν πρᾶξιν καὶ λέξιν καὶ εἰς τὴν εὐφυῆ τὴν ἀναφαινομένην ἐν πάσῃ σελίδι, ἐν πάσῃ φράσει, ἐν πάσῃ συλλαβῇ.

Τὰ μυθιστορήματα τοῦ *Mastriani* δὲν κουράζουσι ποτε τὸν ἀναγνώστην διὰ τῆς μακρότητος αὐτῶν· ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει ἐν ὀλίγαις σελίδι τὰς δραματικωτάτας περιστάσεις, τὰ πολυπλοκώτατα συμβάντα, οὕτω δὲ συγκινεῖ χωρὶς νὰ ἐνοχλήσῃ ποτέ. Ἄν στερεῖται καθαρότητος γλώσσης, ὁ *Mastriani* κατέχει ὅμως τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην ἀκρίβειαν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν χαρακτήρων, δι' ἣν τόσον ἐπαινεῖται ἡ πραγματικὴ σχολή.

Ὁ *Giulio Barrili*, γενουήσιος, εἶναι μετὰ τὸν *Mastriani* ὁ γονιμώτατος τῶν συγχρόνων Ἰταλῶν μυθιστοριογράφων. Κατ' ἔτος γράφει δύο μυθιστορήματα, ὑποκλέπτων ὥρας τινὰς ἀπὸ τῆς ἐργασίας τοῦ βουλευτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν καθηκόντων τοῦ ἐφημεριδογράφου. Συστρατεύσας μετὰ τοῦ *Garibaldi* κατὰ τὸ 1859, τὸ 1866 καὶ τὸ 1867, ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ἥρωος ὅτι ὁ γνήσιος υἱὸς τῆς Ἰταλίας οφείλει εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ πᾶσάν του δύναμιν, σωματικὴν τε καὶ νοητικὴν. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐλατήριον πάσης του πράξεως, παντὸς αὐτοῦ πόθου. Ἀσπονδος ἐχθρὸς τοῦ ὕπνου, ἀφιερῶσι τὰς ὥρας, ἃς δύναται νὰ ὑποκλέψῃ ἀπ' αὐτοῦ, εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν διηγήσεών του, αἰτινες πᾶσαι ἔχουσι τὴν δροσερότητα τῶν ἐπιπέδων ὥρων καὶ τῶν πρωϊνῶν ζεφύρων. Τὰ κυριώτατα τῶν ἔργων του εἶναι ἡ *Πτελέα* καὶ ὁ *Κισσὸς* (*Polmo e Federa*), ἡ *Ἄγία Κεκυλία*, τὸ *Mélar βιβλίον* (*il Libro nero*), ἐν-ὅς διαφάνεται τὸ σατυρικὸν πνεῦμα καὶ ἡ εὐκρίστου καρδία αὐτοῦ. Τὸ κύριον προτέρημα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἐν αὐτοῖς ὁ *Barrili* ὀμιλεῖ πάντοτε περὶ πραγμάτων γνωστῶν αὐτῷ, καὶ δὲν ἐπιζητεῖ ποτε τὸ ἀγνωστον, ὡς πράττουσι τινες, νομίζοντες ὅτι πάντες πρέπει ν' ἀγνοῶσιν ὅτι αὐτοὶ οὗτοι ἀγνοοῦσι, καὶ πάντες μὲν νὰ θχυμᾶζωσιν ἐμπληκτοὶ, οὐδεὶς δὲ νὰ κρίνῃ μετὰ νοημοσύνης. Ἡ πραγματικότης, ἣν ἐπιδιώκει ὁ *Barrili* δὲν εἶναι χυδαία, δὲν εἶναι πλαστή. Περιγράφει τὴν πατρίδα του, καὶ ἐξιστορεῖ συμβάντα, ὧν ὑπῆρξεν αὐτὸς ἥρωϊς ἢ αὐτόπτης. Τοῦτο εἶναι τὸ μυστήριον τῆς τέχνης του. Ἐν τῷ *Πλοιοάρχῳ* *Dodero* τοσαύτη εἶναι ἡ φυσικότης, ἡ ἀληθεύς, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς διηγήσεως ὥστε ὁ ἀναγνώστης περιμένει τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος μέχρι τῆς τελευταίας λέξεως τῆς συγγραφῆς. Καὶ ὅμως ἐκ τοῦ τέλους τῆς διηγήσεως μαθαίνει τις ὅτι . . . . Ἀλλὰ θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, αὐτὸς διεξερχόμενος τὸ διήγημα, οὐ παραδέτομεν τὴν μετάφρασιν κατωτέρω. Ἐν πᾶσι τοῖς μυθιστορήμασιν αὐτοῦ εὐρίσκομεν μεγίστην γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας μετὰ τῶν παθῶν καὶ πόθων αὐτῆς, ζωηρὰν ἀπεικόνισιν τῆς συγχρόνου κοινωνίας, πεποιθήσιν εἰς τὸ καλόν· ἀν ὁ συγγραφεὺς δυσπιστῆ ἐνίστε εἰς τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ φαίνεται πεπεισμένος

περὶ τῆς θλιβερᾶς πραγματικότητος, αἱ στιγμαὶ αὐταὶ εἶναι παροδικαὶ, καὶ μετὰ τὸ ἀπελπιστικὸν *Mélar βιβλίον* ὁ *Barrili* γράφει τὸ *Ὦς ὄνειρον* (*Come un sogno*), ἀριστον βιβλίον, ἐν ᾧ καταδεικνύει πᾶσαν τὴν ποίησιν τοῦ νοῦ καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς καρδίας του. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὑπάρχουσι σελίδες ἀξίαι τῆς γραφίδος τοῦ *Parini*, ἔστιν ὅτε καὶ τοῦ *Leopardi*. Ὁ *Barrili* εἶναι κοσμοπολίτης καὶ περιγράφει πάσας τὰς κοινωνίας· τὴν ἀρχαίαν τῆς Βαβυλῶνος διὰ τῆς *Σεμιράμιδος*, τὴν περιεργον καὶ παράδοξον τῆς Ἰκωνίης διὰ τοῦ *Λευκοῦ κοστέφου* (*il merlo bianco*), τὴν ῥωμαϊκὴν, τὴν μεγαλοπρεπῆ μὲν καὶ μεγάλην διὰ τοῦ ὁ *Λεῖρα* καὶ ὁ *Τάδε* (*Tizio, Caio, Sempronio*), τὴν δὲ χυδαίαν καὶ ἐξηυτελισμένην διὰ τῆς *Κατακτήσεως* τοῦ *Ἀλεξάνδρου* (*la Conquista di Alessandro*). Δι' ὀλίγων λέξεων ἰδοὺ πῶς περιγράφει αὐτὸν ὁ φίλος τοῦ *De Gubernatis*.

«Ὁ *Barrili* εἶναι ἄνθρωπος ἀγαπῶν νὰ ἐκπλήσῃ. Ἐνῷ περιμένετε καρδιακὸν μυθιστόρημα, σὰς προσφέρει σατυρικόν. Ἐνῷ νομίζετε ὅτι θέλει σὰς περιγράψῃ τοὺς χλοερὸς λόφους καὶ τὸν κυκνοῦν οὐρανὸν τῆς πατρίδος του, σὰς μεταφέρει εἰς Κίναν ἢ εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἀγαπᾷ τὴν ἀντίθεσιν ἐν τῷ κόσμῳ ὡς τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐν τῇ Βουλῇ, τῆς ὁποίας εἶναι προσφιλές ἡμέλος. Ὅταν ἡ δεξιὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὰ πράγματα, ἴσως ὁ *Barrili* ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν ἀριστεράν· ἀλλὰ μὴ τῷ λέγητε τίποτε, διότι δυνατὸν νὰ μένῃ εἰς τὴν θέσιν του μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ κἀμῃ ἀντιπολίτευσιν. Ὡς βλέπων τις αὐτὸν, δὲν ἤθελέ ποτε πιστεῦσαι ὅτι ὑπερέβῃ ἤδη τὸ τεσσαρκαστὸν ἔτος· ἀλλὰ τὸ ἀμείλικτον ληξιαρχικὸν βιβλίον τῆς Γενουῆς ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει ἡλικίαν 43 ἐτῶν. Ὁ *Barrili* εἶναι ἀγαμος καὶ ἔχει ὄλα τὰ προσόντα ἵν' ἀποθάνῃ ἀγαμος».

Ἀλλὰ κἀλλιον πάσης ἄλλης περιγραφῆς θὰ γνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν χαρακτήρα τῶν ἔργων τοῦ *Barrili*, ἀναγινώσκων ἐν τῶν διηγημάτων αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἔπεται, καίπερ ἐπιτετηρημένον.

Ο ΠΛΟΙΑΡΧΟΣ DODERO

Παρεκαθήμεθα, ἀν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ἐννέα ἢ δέκα εἰς τὴν τράπεζαν, ἐν τῷ ὠραίῳ χωρίῳ τοῦ Κουίντου, ὅπου οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ναῦται, γίνονται πλοίαρχοι καὶ ἀναπαύονται συχνάκις ἐπὶ ἑκατομμυρίων.

Τὸ γεῦμα ὑπῆρξε γαστρονομικὸν δείγμα ὄλων τῶν ἐδαδίων τοῦ Κουίντου. Ἡ Γαλλία δὲν εἶχεν ἐπεμβῆ ὡς συνήθως, προσθέτουσα τὰς ὀλίγον αὐθεντικὰς φιλάς τοῦ *Καμπανίτου* τῆς, ἀλλὰ τὸ συμπόσιον ἔκλειεν ἡ Ἰταλία, ἐργαζομένη μόνη, διὰ τοῦ *Συρακουσίου* ἐκείνου αἵνου ἄστις ἐξυπνίζει τοὺς νεκροὺς καὶ ἀποκοιμίζει τοὺς ζῶντας.

Εἴχομεν φθάσει εἰς τὰ ἐπιδόρπια, δηλαδὴ εἰς τὰς προπόσεις καὶ εἰς τὰς διηγήσεις.

— Καί σεις, πλοίαρχε, δὲν λέγετε τίποτε;

Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἀπευθύνετο πρὸς ἠλικιωμένον ἄνδρα, ἔχοντα λευκὴν τὴν γενειάδα, ἠλιοκαὲς τὸ πρόσωπον, ζωηροὺς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ὁ πλοίαρχος δὲν ἀπήντησεν εἰς τὴν ἀπρόοπτον ἐρώτησιν. Ἠρκέσθη νὰ μειδιάσῃ, ἐγείρας δὲ τὸ ποτήριον μέχρις ὀφθαλμῶν, παρετήρησε τὸν οἶνον πρὸς τὸ φῶς, καθὼς ἡ Κλεοπάτρα τοὺς ἀναλυθέντας ἀδάμαντάς της.

— Ἀφήτατε ἡσύχον τὸν πλοίαρχον, εἶπέ τις τῶν συνδαιτυμόνων. Λέγουσιν ὅτι νυμφεύεται, καὶ προετοιμάζεται διὰ τῆς σιωπῆς εἰς τὴν σοβαρὰν ταύτην πράξιν.

— Καὶ τί; — εἶπεν ὁ πλοίαρχος Dodero — νομίζετε ὅτι δὲν δύναμαι νὰ νυμφευθῶ, ἂν θέλω; Ἀλλὰ, εἰς τὸ γεῦμα τῆς ζωῆς, ὁ γάμος φυλάττεται ὡς ἐπιδόριον. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἀπεφάσισα ἀκόμη νὰ μὴ ταξειδεύσω πλέον.

— Διάβολε! μήπως ἀφήσατε ἐρωμένην τινὰ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἢ εἰς τὴν Νέαν Ζηλανδίαν;

— Ἄ! καὶ ἄνευ τῶν γυναικῶν εἶναι εὐχάριστον νὰ βλέπῃ τις τὸν κόσμον.

— Τὰ ναυάγια ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε εὐχάριστα.

— Πράγματι, ἀλλ' ἐναυάγησα δις ἤδη καὶ, ὡς βλέπετε, δὲν ἀπέθανον ἔτι.

— Οἱ ἰχθύς δὲν ἠθέλησαν ἔτι νὰ γευθῶσιν ὑμῶν.

— Οἱ ἰχθύς ἔτις ὄχι, οἱ ἀνθρωποφάγοι ὅμως ἠθέλουν.

— Οἱ ἀνθρωποφάγοι, πῶς! διηγῆθητέ μας τὴν ἱστορίαν ταύτην, πλοίαρχε.

— Εὐχάριστος, ἀπήντησεν ὁ πλοίαρχος, κτενίζων τὴν γενειάδα του διὰ τῶν χειρῶν· ἀλλὰ εἶναι μακρὰ ἱστορία, καὶ . . .

— Δὲν πειράζει, πλοίαρχε, ἀνεφώνησεν ὁ συμποσίαρχος, ἃς καταβῶμεν εἰς τὴν αὐλήν, ἐκεῖ δὲ πίνοντες καὶ καπνίζοντες ἀνέτως, θὰ σὰς ἀκούσωμεν μετὰ πάσης τῆς προσοχῆς. Ἰερώνυμε, φέρε μαστίχαν, ποτήρια, σιγάρα, οἶνον, ὕδωρ καὶ πᾶν τὸ χρειῶδες. Καὶ νῦν, πλοίαρχε Dodero, ἰδοὺ, περιμένομεν ἀνυπομόνως τὴν ἱστορίαν σας.

— Προθυμότητος. Ἡμῖν ἀξιωματικὸς ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀστὴρ τῆς Θαλάσσης.

— Κατὰ ποῖον ἔτος, πλοίαρχε;

— Πολλὰ ἤδη παρήλθον ἔτη ἔκτοτε· ἡμῖν μόλις εἰκοσιτετραέτης· ὑπολογίσατε σεις.

— Κατὰ τὸ 1700 λοιπόν, ἀνεφώνησε γελῶν ὁ Δουράντης, εἰς τῶν δαιτυμόνων.

Ὁ πλοίαρχος ἐμειδίασε, καὶ ἐξηκολούθησεν·

«Ἐταξειδεύομεν διὰ τὴν Αἴμαρ ἐπὶ τοῦ Ἀστέρος τῆς θαλάσσης, καὶ μετὰ ἐνενηκοντα ἡμερῶν θλασσοπορίαν φοβερὰ θύελλα κατέλαβεν ἡμᾶς

πλησίον τοῦ Ἀκρωτηρίου Horn. Δὲν σας περιγράφω τὰς τάλαιπωρίας τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν καθ' ἃς διήρκεσεν ἡ θύελλα· ἐπὶ τέλους εὐρέθημεν μετὰ τεσσάρων σωθέντων ἀνδρῶν καὶ ἐνὸς κυνὸς τοῦ πληρώματος εἰς τὰς ἀκτὰς νῆσου τινὸς ὠρειοτάτης, περὶ ἧς κατόπιν ἔμαθον ὅτι ὠνομάζετο Ὀκουενακία. Ἐρχόμενοι, ἐπίομεν, συνεσφίγξαμεν τὰς χεῖρας ὡς ἄνθρωποι διασωθέντες ἀπὸ βεβασίου θανάτου καὶ μὴ πιστεύοντες εἰσέτι εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν· εἶτα δὲ νομίζοντες ὅτι ἡ νῆσος ἦτο ἔρημος καὶ ὅτι οὐδεὶς ἠθελεῖ μας ταράξει, ἐστηρίξαμεν τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς γῆς, τὰς δὲ κεφαλὰς ἐπὶ τῶν χειρῶν, καὶ ἀπεκοιμήθημεν. Μετὰ τόσας ἡμέρας ἀνησυχίας καὶ ταλαντεύσεως, ὁ ὕπνος ἦτο ἀναγκαῖος δι' ἡμᾶς· καὶ πράγματι μετὰ δέκα λεπτὰ οἱ πάντες ἐκοιμώμεθα βαθύτατα. Δὲν ἤξεύρω ἀκριβῶς πόσον χρόνον διήρκεσεν ὁ ὕπνος μας, ἀλλ' ἀφυπνισθέντες ἐκ τῶν ὑλακῶν τοῦ κυνὸς μας, εἶδομεν τοὺς πέντε λόφους πλήρεις χαλκοχρῶν ἀνθρώπων, οἵτινες μᾶς παρετήρουν μετὰ προσοχῆς καὶ περιεργίας. Ἦσαν ἕως ἑκατὸν, ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα καὶ τὸ χαλκόχρου σῶμα ἔχοντες ἐστιγμένον δι' ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ χρώματος κατὰ τὸ πρόσωπον, τὸ στήθος καὶ τὰς κνήμας. Τὰ ὄπλα τῶν ἦσαν ξύλινα λόγχαι καὶ ρόπαλα ἀτέχνως σκαλισμένα. Ἐσθῆτας καὶ κοσμήματα δὲν εἶχον ἐκτὸς πέντε ἢ ἕξ πτερῶν δεδεμένων δι' ἐρυθρᾶς ταινίας εἰς τὸν κόρυμβον τὸν σχηματιζόμενον κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς τῶν.

Εἷς μόνος αὐτῶν εἶχε περὶ τὴν ὄσφυν ῥάκη τινὰ ποικιλόχροα καὶ δύο χρυσαῖς περιχειρίδας εἰς τὸ ἄνω μέρος τῶν βραχιόνων. Κυανὰ τινὰ στίγματα, παριστώματα ἄξιστον ἀνθρωπίνην μορφήν περικυκλουμένην ὑπὸ μυρίων ἀκτίνων, ἐκόσμουσαν τὸν θώρακά του. Ἦτο ὁ βασιλεὺς.

Ἐνοεῖτε; ὁ βασιλεὺς ὁ ἴδιος ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐντάμωσιν ἡμῶν, ἀγνώστων τυχροδικτῶν ἐρχομένων ἐκ τῆς θαλάσσης. Ἐδῶ, παρ' ἡμῖν, ὁ βασιλεὺς στέλλει τοὺς ὑπουργοὺς, οἱ ὑπουργοὶ ἐπιφορτίζουσι τοὺς νομάρχας, οἱ δὲ νομάρχαι ἐπὶ τέλους ἀποστέλλουσιν ὑπαστυνόμον τινὰ. Ἀλλ' ἐν Ὀκουενακίᾳ δὲν ὑπάρχει τοσαύτη περιπλοκὴ ὑπηρεσίας· ὁ βασιλεὺς ὀδηγεῖ τὸν στρατὸν καὶ τὴν περίπολον, διευθύνει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ τελωνεῖον, ἀνοίγει τὴν βουλὴν καὶ κλείει τὰς φυλακὰς, ἐργάζεται ὡς βοῦς καὶ τρώγει ὡς λύκος.

Ἡμεῖς εἴχομεν μείνει ἀκίνητοι ἐκ τοῦ φόβου· οἱ δὲ ἐχθροὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ ψάλλωσιν ἄτιμά τι, ὅπερ ἦτο ἔτις ἡ Μασσαλιωτῆς τῶν, ἀλλ' οὐτινος τὴν μελωδίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐνοήσω. Οἱ μορφασμοὶ τῶν τε ὀφθαλμῶν καὶ τῶν χειλέων τῶν ἐδείκνυον ὅτι ἡ παρ' αὐτοῖς μέθοδος τοῦ ἄδειν δὲν διαφέρει τῆς ἰδικῆς μας· ἀλλὰ, πιστεύσατέ μοι, ὁ φόβος δὲν μοι ἐπέτρεπε νὰ κάμω συγκρίσεις.

— Πλοίαρχε! μοι εἶπε τρέμων εἰς τῶν ναυτῶν, τί νὰ κάμωμεν; θὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ μας φονεύσωσιν ἄνευ ἀντιστάσεως;

Ἄ! ὄχι, περιμένετε· μοι ἐπέρχεται ἰδέα τις. . .

Ταῦτα δὲ λέγων ἐπορεύθη πρὸς τοὺς ἀγρίους, οἵτινες, ἰδόντες με, διέκοψαν τὸ ἄσμα των.

— Ὁ βασιλεὺς, βλέπων τὸ εἰρηνικὸν κίνημά μου, ἐπροχώρησε δέκα βήματα καὶ, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς λόγχης, ἤρχισε νὰ μοι ὁμιλῇ.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐγνώριζον τὴν ἰταλικὴν, τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν καὶ δὲν εἶχον ἐντελῶς λησμονήσει τὴν λατινικὴν τοῦ γυμνασίου· ἀλλ' ἡ γλῶσσα, ἣν ὁμιλεῖ ὁ βασιλεὺς, δὲν εἶχεν αὐδεμίαν ὁμοιότητα πρὸς ταύτας. Ἐνόησα ὅμως ὅτι ἐζήτει τὰ διαβατήρια.

Ἄλλὰ πῶς νὰ ἐξηγηθῶ; προσεπάθησα διὰ νευμάτων νὰ παραστήσω αὐτῶ τὴν θέσιν μας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα νὰ ἐπέλθῃ οὐδεμίαν συνεννόησι μετὰ τῆς Α. Υ. τοῦ ἀκροατοῦ μου, ὅστις, καθ' ὅλην τὴν μιμικὴν μου διήγησιν, ἐπανελάμβανε συχνάκις καὶ μετ' ὀργῆς τὴν λέξιν *tuca*.

Εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ὀκουενικῆς ἡ λέξις *tuca*, ὡς κατόπιν ἔμαθον, εἶναι συνώνυμος πρὸς τὸ *βλάξ*.

Ἴνα τὸν εὐχαριστήσω, ἐκάλεσα τοὺς συντρόφους μου, ἐλπίζων ὅτι θὰ ὦσιν εὐτυχέστεροι ἐμοῦ· ἀλλὰ μὴ τὴν! Τὸ τρομερὸν *tuca* ἀντήχει ἐντονώτερον καὶ φοβερώτερον ἢ ποτε, καὶ οἱ ἀγριοὶ ἐκεῖνοι ἐγέλων ἀγρίως. Ἐθώπευον τὴν γενειάδα διὰ τῶν χειρῶν, ὡσεὶ ζητῶν ἐν τῇ γενειάδι μέσον τι σωτηρίας... Ἄλλ' οὐδὲν εὕρισκον.

Οἱ ἀγριοὶ ὅμως εὐρόν τι. Ἡ γενειάς μου ἐζήγειρε τὴν περιεργίαν αὐτῶν τε καὶ τοῦ βασιλέως. Ἡ γενειάς μου, μακρὰ ὡς καὶ σήμερον, ἦτο τότε ξανθοτάτη· καὶ οἱ αὐτόχθονες ἐκεῖνοι, οἱ ἔχοντες τὸν πάγωνα ἐντελῶς γυμνόν, ἐθαύμαζον τὴν *Caila Lari* μου, δηλαδὴ τὸν ἡλιοπάγονα, ὡς τον ἔλεγον. Ὁ βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ σύρῃ πλειστάκις καὶ νὰ ἐξετάσῃ μέχρι τῆς ρίζης τὰς μακρὰς αὐτῆς τρίχας διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ἦσαν ἀληθεῖς ἢ πλκαταί· ἀφοῦ δὲ ἐπίεσθη ὅτι ἡ γενειάς ἀνήκει πρᾶγματι εἰς ἐμὲ, ἐστράφη πρὸς τοὺς φιλάτους ὑπηκόους του, διὰ μακρὰς δὲ καὶ ἐνθέρμου ὁμιλίας ἀνεκοίνωσεν αὐτοῖς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παρατηρήσεών του.

Ἄλλὰ καὶ ὁ κύων μας μετέσχε τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν στρατὸν. *Pun-nunqui!* ἔλεγον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, δηλαδὴ *λευκὸν ζῶον*· ἀλλ' ὁ Φοῖβος δὲν ἤθελε νὰ ὀνομασθῇ *pun-nunqui*, καὶ ὑλάκτει ὀργίλως· ὅθεν ἐγὼ προσεπάθησα νὰ τον ἠσυχάσω, καλῶν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματός του· ὁ δὲ βασιλεὺς, βλέπων ὅτι ἡ φωνή μου ἐπράκνε τὸν κύνα, εὐηρεστήθη νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ αὐτὸς τὸ μυθολογιῶν ἐκεῖνο ὄνομα. Εἶτα, δώσας τὰς δεούσας διαταγὰς εἰς τοὺς ὑπηκόους του, μᾶς ἔνευσε νὰ τον ἀκολουθήσωμεν. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν προεπορεύετο, ἡμεῖς δὲ τὸν ἠκολουθοῦμεν, τῶν στρατιωτῶν ἔρχομένων ἐν τέλει τῆς ὅλης συνοδίας.

Ἐπορεύθημεν δύο σχεδὸν ὥρας.

— *Caila Lari!* ἐφώναζεν ὁ βασιλεὺς στρεφόμενος πρὸς με.

Διὰ τῶν λέξεων τούτων ὁ βασιλεὺς ἐσήμεινε τὴν γενειάδα μου, βαπτί-

ζων οὕτως αὐτὴν ἡλιοπάγονα, ὡς ἐνόησα ἀργότερα, ὅτε ἔμαθον τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

— *Capituta!*

— Πῶς; εἶπον ἐμπληκτος.

— *Capituta!* καὶ, οὕτω λέγων, ὁ βασιλεὺς ἐδείκνυε σωρὸν θολοειδῶν οἰκιῶν.

— Ἄ! *Capituta!* ἐνόησα καὶ διὰ νευμάτων ἐδήλωσα τὸ φηγητὸν καὶ τὸν ὕπνον.

Ἡ μιμικὴ αὕτη ἀπόπειρα ἐπέτυχε. Ὁ βασιλεὺς, ὡς καὶ γὰρ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, δὲν ἐβλεπεν ἐν τῇ πόλει ἄλλο ἢ τὸν τόπον ὅπου τρώγει τις καὶ κοιμᾶται· ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐφώνησε τὸ σύνθημας *tuca*.

Μετὰ μίαν ὥραν εὕρισκόμεθα πρὸ τῶν θυρῶν τῆς πόλεως, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν εἰς τὰς πρώτας καλύδας τῆς *Capituta*, καὶ ἐγενόμεθα δεκτοὶ ὑπὸ παιδῶν φωναζόντων καὶ ὑπὸ γυναικῶν πάσης ἡλικίας, τῶν πάντων ἐνδεδυμένων ὡς οἱ συνοδεύοντες ἡμᾶς στρατιῶται. Ἄς μὴ υπάγωσι βράπτει εἰς *Capituta!* ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν θὰ χρεωκοπήσωσιν.

Αἱ κυρίαι μᾶς ἐθεώρουν μετὰ μεγίστης περιεργίας· ἀπόδειξις ὅτι παράγονται πᾶσαι ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς. Καὶ γὰρ ἐθεώρουν αὐτὰς λαθραίως, ἐπειδὴ ἦσαν ὠραϊκὴ τὸ πρόσωπον καὶ λευκότεραι τῶν ἀνδρῶν. Τινὲς αὐτῶν εἶχον ἐρυσσοκύανον ταινίαν περὶ τὴν ὀσφύν· ἀλλ' αἱ πλεῖσται πρὸς ἐπικάλυψιν τῆς ἀθῶας γυμνότητός των ἔφερον μόνον περιδέραιον ἐξ ὀδόντων καρχαρίου.

Τὸ πλῆθος μᾶς ἠκολούθησε μέχρι τῆς κατοικίας τοῦ βασιλέως, συγκειμένης ἐκ τινῶν καλυδῶν ὑψηλοτέρων τῶν ἄλλων καὶ περιετοιχισμένων ὑπὸ εὐρέως χάνδακος. Διήλθομεν, ἀκολουθοῦντες τὸν βασιλέα, ἐπὶ δύο ἀξέστων σκιδῶν, αἵτινες ἐχρησίμευον ἀντὶ γεφύρας, καὶ εἰσῆλθομεν εἰς εὐρὺ δωμάτιον, ὅπερ ἦτο βεβαίως ἡ αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς, διότι δὲν εἶχεν ἄλλα ἐπιπλᾶ εἰμὴ δωδεκάδα ψιχθῶν τεθειμένων ἐν κύκλῳ παρὰ τοῖς τοίχοις. Ἐπὶ τῆς μεγαλειτέρως αὐτῶν ἐκάθισεν ἡ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἐξηπλάθη ὁ βασιλεὺς, ἐνῶ ἀόρατοὶ τινες αὐληταὶ ἔτχιζον τὰ ὠτὰ μας.

Δύο ἀγριοὶ, οἱ προὔχοντες τοῦ ἔθνους, ἐκάθισαν πλησίον αὐτοῦ· ἤλθον ἔπειτα καὶ ἄλλοι, καὶ ἔπραξαν τὸ αὐτὸ καθ' ἱεραρχικὴν τάξιν. Ὁ βασιλεὺς ἔνευσε καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ καθίσωμεν· ὁ δὲ Φοῖβος, δημοκρατικὸν ζῶον, εἶχεν ἤδη στραθῆ ἄνευ πολλῶν φιλοφρονήσεων καὶ, νομίζω, πρὸ αὐτοῦ τοῦ μονάρχου.

Τί θὰ γείνη τῶρα; ἐσκεπτόμην. Ἄ! ἰδοῦ· ὁ βασιλεὺς ὁμιλεῖ πρὸς τὸν ὑπουργὸν του, ὅστις ἐγερθεὶς ἐξέρχεται. Παρῆλθον ἕως δεκαπέντε λεπτά· ὁ βασιλεὺς ἐφαίνετο ἀνυπομονῶν καὶ ἔμελλεν ἤδη νὰ πέμψῃ καὶ τὸν δευτέρου ὑπουργὸν ὅτε ὁ πρῶτος ἐπανήλθε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ παραδοξοτάτου τῶν ἀνθρώπων.

Φαντάσθητε ἀνθρωπάριον κἀτίσχυον, ὅπερ ἐφαίνετο περιπατοῦν ἐπὶ δεκα-

νικίων και είχε τους βραχιόνες κυρτούς δίκην λαβῶν ἀμφορέων, ἀνθρωπώριον φέρον φενάκην ἄλλοτε ξανθὴν, νῦν δ' ἐρυθρὰν ἐκ τῶν λιπωδῶν οὐσιῶν δι' ὧν προσεπάθει νὰ καλύψῃ τὴν ὕβριν τῶν ἐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο Εὐρωπαῖος, ὡς ἀπεδείκνυον τὰ ὑποδήματά του, ἅτινα πρὸ εἰκοσίων ἐτῶν ἦσαν ἐξ ἐστιλβωμένου δέρματος, τὸ κυκνοῦν γελιδόνουρόν του τὸ ἔχον ἐπίχρυσα τὰ κομβία και ὁ ὑψηλὸς του πῖλος, ἥδη μεμαδημένος και τετρημένος. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐνδυμασία τοῦ ὄντος ἐκείνου, ἡ δ' ἔλλειψις ὑποκαμίσου και περισκελιῶν ἀνεπληροῦτο διὰ τεμαχίων τινῶν τοῦ ὑφάσματος ἐκείνου περὶ οὗ εἴπομεν περιγραφόντες τὸν βασιλέα τῆς Καπιτούτης.

Ὁ νέηλος ἔκαμε τρεῖς βαθείας προσκλίσεις, μᾶς ἐκύτταξε προστατευτικῶς πῶς, εἶτα δὲ ἤρχισε βλασφημιῶν εἰς τὴν γλώσσαν τῆς χώρας μετὰ τοῦ βασιλέως.

Ὁ διάλογος ἐκεῖνος, ἀκατάληπτος, ὡς εἰκός, δι' ἡμᾶς, ἐτελείωσε, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ παρὰδοξος ἄνθρωπος, στράφηκε πρὸς με μετὰ στροφῆς ἀξίως γάλλου χοροδιδασκάλου, μοι ἀπέτεινε φράσιν τινὰ γαλλιστί.

Ἐξέπεμψα κραυγὴν χαρᾶς, κίτιοι ἡ προφρά του εἶχε παλαιώσει ὡς τὰ ἐνδύματά του και αἱ φράσεις του δὲν ἦσαν τοῦ τελευταίου συρμοῦ και τῆς ἀρίστης συντάξεως.

Ἴδου ἡ ὁμιλία του·

«Ὁ Οὐρουτούκτης, τουτέστι *Κρότος τῆς Βροτῆς*, ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς τῆς ὠραίας νήτου Ὁκουενακῆτης, ὁ νικητὴς τοῦ τρομεροῦ Τομανικάνου, εἰς ἂν ἀπένευμε τὴν ὑψηλὴν τιμὴν νὰ φάγῃ τὴν καρδίαν και τὸ ἦπαρ διὰ τῶν βασιλικῶν ὀδόντων του, ἐρωτᾷ ὑμᾶς, τὸν *Caila Lari*, τουτέστιν ἡλιοπώγων, ὡς εὐηρεστήθη νὰ σας ὀνομάσῃ ἕνεκα τῆς ξανθῆς ὑμῶν γενειάδος, τίς εἴσθε και διατί ἤλθατε εἰς τὸ βασίλειόν του».

— Εἶμι, ἀπεκρίθη, ὁ Μυῦρος *Dodero*, γενουήσιος και πλοίαρχος, ὡς ἠδυνάμην νὰ σας ἀποδείξω ἂν ὁ Ὠκεκνὸς μοι ἄφινε τὰ ἔγγραφα μου. Οἱ τέσσαρες ἡμεῖς και ὁ κύων οὗτος ἐπεζήσαμεν μόνον ἐκ τοῦ ναυαγίου τοῦ Ἀστέρου τῆς Θαλάσσης, και ζητοῦμεν φιλοξενίαν παρὰ τοῦ ἰσχυροτάτου βασιλέως *Κρότου τῆς Βροτῆς*. Ἀλλὰ, παρακαλῶ, τίς εἴσθε ὑμεῖς, ὁ λαλῶν και ἐνδύμενος εὐρωπαϊκᾶ;

— Ἄ! σὰς ἀρέσκει ἡ ἐνδυμασία μου; εἶπεν ὁ διερμηνεὺς, σμικρῶν τὰ χεῖλη ἵνα προκύψῃ μειδίκαμά τι· δὲν εἶναι ὠραιότατη; Εἶναι ἀριστούργημα τοῦ *Humann*, πρώτου ῥάπτου τῶν Παρισίων. . . . πρὸ εἰκοσίων ἐτῶν. Ὀνομάζομαι *Labsolu*, μυροποιὸς και χοροδιδάσκαλος. Μετέβαινον εἰς Λίμαν διὰ νὰ ἐξευγενίσω τοὺς λαοὺς ἐκείνους διὰ τῶν χαρίτων τῆς Τερφιχόρης και διὰ παχυμύρου τινός, ὑπ' ἐμοῦ ἐφευρεθέντος και διευκολόνοντος τὴν γένεσιν τῶν τριχῶν και τῶν μεγάλων ιδεῶν, *des grandes idées*· ἀλλ' ἡ *Μοῖρα* δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους ν' ἀπολαύσωσι τῶν εὐεργετημάτων τοῦ πολιτισμοῦ. Εὐρίσκομαι ἐδῶ δεκαοκτὼ ἤδη ἔτη, και ἡ κυβέρνησις αὕτη m' a

apprecié à ma juste valeur, ἐπειδὴ ἐζήγησα τὰ μυστικὰ τοῦ παρυσιακοῦ συρμοῦ εἰς τὴν βασιλομήτορα, τὴν κομψὴν *Νεφέλην τῆς δύσεως*· και τώρα ἐλτελῶ χρέη κομμωτοῦ και διδασκάλου γλωσσῶν, χοροῦ και *de bonnes manières* παρὰ τῇ ἀδελφῇ τοῦ βασιλέως, τῇ ὠραιότατῃ, τῇ θείᾳ *Δρόσφ τῆς Πρωίας*, ἧς τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἤθελον σὰς εἰπεῖ ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς χώρας, ἂν δὲν ἐφοδοῦμην μὴ ὁ ἰσχυρὸς *Κρότος τῆς Βροτῆς*, ἀκούων αὐτὸ προφερόμενον, ἐνοήσῃ ὅτι σὰς ὁμιλῶ περὶ πραγμάτων ἔξω τοῦ προκειμένου.

Και πράγματι ὁ Οὐρουτούκτης ἐφαίνετο ἀνυπομονῶν· ὁ δὲ *Maitre Labsolu* ἔσπευσε νὰ τον κρατῆ, ἐπαναλαμβάνων αὐτῷ διὰ μακρῶν ἐκεῖνα ἄπερ ἐν ὀλίγαις λέξεσιν εἶχον εἰπεῖ.

Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ *Labsolu*, ὁ βασιλεὺς ἐμειδίασε πλειστάκις.

— Καλὸν σημεῖον, εἶπον εἰς τὸν *Labsolu*· ὁ βασιλεὺς μειδιᾷ.

— Ἀργότερα θὰ σας ὁμιλήσω, μοι ἀπεκρίθη οὗτος· νῦν δὲ σὰς περιμένωμεν τὰς διαταγὰς τοῦ εὐγενεοῦς βασιλέως.

Τὸ βλέμμα τοῦ *Labsolu* μοι ἔλεγεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ συλλάβω πολὺ ταχέως μεγάλως ἐλπίδας. Και εἶχε δίκαιον. Μετὰ τινὰ καιρὸν ὁ βασιλεὺς μᾶς ἀπέπεμψε. Κἀγὼ, χωρισθεὶς ἐκ τῶν συντρόφων μου, ἐκλείσθην εἰς κάλυβην τινὰ πλησίον τοῦ ποταμοῦ, πεφυλαγμένην ὑπὸ τεσσάρων ῥοπαλοφόρων ἀγριανθρώπων.

Ἐμεινα κλειστὸς ὄλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Κατὰ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, πνοή τις ἀέρος δροσερωτέρα ἔψαυσε τὸ μέτωπόν μου. Ἡ θύρα εἶχεν ἀνοιχθῆ, και ἐν τῷ ὄχρῳ φωτὶ τοῦ λυκαυγοῦς εἶδον σκιάν τινὰ γυμνοῦ ἀνθρώπου, ἂν δὲν ἀνεγνώρισα ἀμέσως.

— *Ne craignez rien; c'est moi, Labsolu.* Ἐνδύομαι μόνον εἰς τὰς μεγάλας περιστάσεις, οὐχὶ δὲ καθ' ἡμέραν, διότι τὸ φόρεμα ἤθελε χαλάσει ταχέως και ἐδῶ δὲν ὑπάρχει *Humann* τις ἵνα κατασκευάσῃ διάδοχον. Και τοῦτο τὸ γνωρίζουσι τὰ περισκέλια και τὸ ὑποκάμισόν μου, τὰ ὅποια ἠθέλησα νὰ φορέσω πάντοτε, και μοι ἐφθάρησαν ὀλίγους μόνον μῆνας μετὰ τὴν ἀφίξίν μου εἰς τὴν νῆτον ταύτην, ἣν, ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ ἐνδύεσθαι, δικαιοῦμαι νὰ ὀνομάσω Ἐδέμ. *En effet, me voici comme notre père Adam!*

— Κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλᾶς και τάξις!

— *Hélas, oui, mon garçon*· ἀλλὰ πράγματά τινα δὲν μοι ἀρέσκουσιν. Ἡ μαγειρικὴ, λόγου χάριν, και πρὸ πάντων φαγητὰ τινα δὲν ἠδυνήθη ποτὲ νὰ τα συνειθίσω.

— Ἄ! ἐνόησα! Εἶναι λοιπὸν ἀληθές; ἐφώνησα λαμβάνων τὸ βραχιόνά του... Ἐδῶ τρώγουσι τὸ κρέας τῶν...

— Τῶν ἀνθρώπων, και, ὅταν δύνανται, *c'est à dire* ὅταν πολεμῶσι πρὸς τοὺς γείτονας τῶν ἄλλων νήσων ἢ ὅταν δυστυχῆς τις ῥίπτηται ὑπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὰς ἀκτὰς ταύτας. Κἀγὼ ἔλαβον ὁμοίαν τῇ ἰδικῇ σας τύχην,

καὶ ἂν δὲν ἦτο ἡ βασιλομήτωρ, ἥτις—δὲν το λέγω πρὸς καύχησιν, ce qui n'est pas du tout dans mes habitudes—μ' ἔκρινε assez bon sujet pour faire un mariage morganatique,—ἂν δὲν ἦτο, λέγω, ἡ κομψὴ *Nepéle* τῆς *Δύσεως*, ἤθελόν με φάγει comme du boeuf à la mode. Faut dire aussi que je l'étais joliment, à la mode! Ἐπειτα ὅμως ἐφάνην χρήσιμος, ἢ μᾶλλον, ἀναγκαῖος εἰς τὸν λαὸν τοῦτον, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ ἀνατροφή τῆς νέας ἡγεμονίδος *Δρόσου* τῆς *Πρωίας* ἀνετέθη εἰς ἐμέ. Ἐὰ ἰδῆτε τι ὠραία ἡγεμονίς, καὶ πόσον ὠραία ὁμιλεῖ τὰ γαλλικά, avec une certaine mollesse d'accent qui ferait fureur à Paris.

— Ἐὰ ἰδῶ! διέκοψα ἐγώ. Πῶς θὰ ἰδῶ ἀφ' οὗ θὰ μας φάγωσι;

— Ἐὰ σας φάγωσιν! εἶπεν ὁ *Labsolu* σαρκαστικῶς. Ἐὰ σὰς φάγωσι; — Καὶ ἂν ἤρχισαν ἤδη;

— Θεέ μου! Ἐφώνησα, πηδῶν μετὰ ταρχῆς καὶ τρόμου. Τοὺς συντρόφους μου! Θέλω νὰ τοὺς ἰδῶ.... θέλω νὰ....

— Là, là, mon garçon: ἐστὲ φρόνιμος, ἢ θ' ἀπολεσθῆτε καὶ ὑμεῖς. Μήπως νομίζετε ὅτι δύνασθε νὰ σώσητε τοὺς ἡδὴ φαγωθέντας.... καὶ χωνευθέντας; Ὅ,τι ἔγεινεν ἔγεινεν!

— ὦ! ἔκραζα πίπτων ἡμιθανῆς χαμαί' ἄς φονεύσωσι καὶ ἐμέ! Τί περιμένουσι; διατί δὲν ἔλαβον κατὰ τὴν αὐτὴν τύχην τῶν συντρόφων μου;

— Διατί;... διατί;... ὑπετονθορίζεν ὁ Γάλλος. Σὰς διετήρησαν ζωντανόν, χάρις εἰς πρόφασιν τινα, en attente de mieux, καὶ οἱ γαστρονόμοι ἡσύχασαν ἐλπίζοντες νὰ σας φάγωσι κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ *Κουτκαῦ*.

— Τί ἐστὶν ὁ *Κουτκαὺς* οὗτος;

— Ὁ θεὸς των. Ἡ προφορικὴ Γένεσις των διηγεῖται ὅτι ἡμέραν τινὰ ὁ *Κουτκαὺς* ἐγκατέλιπε τὸν οὐρανὸν ἵνα ζῆ ἐν Ὀκουενακάτῃ, ὅπου ἔσχεν υἱὸν *Τιγίλ* καὶ θυγατέρα *Σιδούκα*, οἵτινες ἐνυμφεύθησαν μεταξὺ των ἅμα φθάναντες εἰς κατὰλληλον ἡλικίαν. Ὁ *Κουτκαὺς* καὶ ἡ σύζυγός του Ἰληοῦμ ἐνεδύοντο φύλλα δένδρων καὶ ἔτρωγον καρπούς, τῶν ζώων μὴ πλασθέντων εἰσέτι. Et c' est peut être à cause de cela ὅτι νύκτα τινὰ ὁ *Κουτκαὺς* ἐγκατέλιπε σύζυγον καὶ τέκνα καὶ ἀπῆλθεν οὐδεὶς ἠξέουρει ποῦ.

— Ὁραῖον αὐτὸ καὶ ἀπλούστατον!

— Comme vous voyez! Δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῆ τι ἀλογώτερον τοῦ θεοῦ τούτου. Τὸν τιμῶσι τρώγοντες καὶ πίνοντες, χωρὶς νὰ τῷ προσφέρωσιν τι. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι καὶ δὲν ἀπαιτοῦσι τίποτε παρ' αὐτοῦ, καὶ ὁμιλοῦσι περὶ αὐτοῦ sans se gêner point du tout, sans façons.

— Καὶ ἐορτάζουσι τὴν ἐορτὴν του;

— Μάλιστα, ἀλλ' ὡς σὰς εἶπον, εἶναι εὐωχία καὶ ὄχι ἐορτή.

— Ἐγὼ λοιπὸν....

— Vous tiendrez lieu de rost-beef εἰς τὸ συμπόσιον, ἔπερ θὰ γείνη μετὰ δύο μῆνας. Εἶναι ἐφεύσεις τῆς ἡγεμονίδος.... διὰ νὰ σας σώσῃ....

— Δὲν ἐννοῶ....

— Ὑπομονή.

Δὲν θέλω νὰ σας λυπήτω διηγούμενος τὸ τέλος τῶν δυστυχῶν συντρόφων σας, οἵτινες—καὶ τοῦτο σὰς λέγω πρὸς παρηγορίαν σας—ἀπέθανον χωρὶς νὰ το ἐνόησωσιν, ἐπειδὴ οἱ ὑπήκοοι τοῦ *Οὐρουτουκτοῦ* εἶναι δεξιώτατοι περὶ ταῦτα. Περίεργοι ἄνθρωποι οἱ πολῖται τῆς Ὀκουενακάτης! Εἶχον μέγα πρόβλημα νὰ λύσωσι· νὰ μάθωσι δηλαδὴ κατὰ πόσον τὸ κράας τῶν *Εὐρωπαϊῶν* εἶναι καλλήτερον τοῦ ἰδικοῦ των. Γέρων τις, ὅστις ἐνθυμεῖται εἰσέτι ναυαγόν τινα ὃν ἔφαγε πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν, ἔλπε το κράας τῶν *Εὐρωπαϊῶν* ἀριστον, ἀλλὰ ὑμεῖς γνωρίζετε κάλλιον ἐμοῦ ὅτι μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ. Ἐκτὸς τούτου, οἱ νέοι ἤθελον y mordre à leur tour. Ὁ ἴδιος ἠπειλήθη συχνὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δεῖγμα, μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλομήτορος· ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ βασιλεὺς ἐγνωμοδότησεν ὅτι, ἐπειδὴ εἶμαι γέρων καὶ ἰσχυρότατος, δὲν ἠδυνάμην νὰ παρέξω ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ πράγματος. Et voilà pourquoι on ne m' a pas croqué!

Ὁ *Labsolu* ἐστραμάτησεν ὀλίγον, εἶτα ἐξηκολούθησεν·

— Ἡ νεκρὰ ἡγεμονίς *Δρόσος* τῆς *Πρωίας* σὰς εἶδεν ἐκ τοῦ παραθύρου τῶν ἀνακτόρων ὅτε εἰσῆλθετε, καὶ ἀπεφάσισε νὰ σας σώσῃ. Καὶ αὐτὴ ἔχει τὸ πρόβλημά της. Θέλει νὰ μάθῃ τί πρᾶγμα εἶναι ἡ ξανθὴ ἐκείνη γενεαὶς, πῶς ἐγεννήθη καὶ πῶς εἶναι καμωμένη. Voilà, mon garçon, διατί ἔσπευσε νὰ ζητήτῃ τὴν ζωὴν σας, et voilà de quelle manière, aussi délicate que profonde, elle s' y est prise!

— Θεὶς ἡγεμονίς, ἀνεκράξα, ὀρμώμενος ἐκ δικαίου ἐνθουσιασμοῦ.

— Θεὶς, πρᾶγματι· c' est le mot! Μὴ νομίζετε ὅμως ὅτι ἐπέτυχεν ἀμέσως καὶ ἄνευ μάχης. Ὁ πρωθυπουργὸς ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ στερηθῶσιν οἱ πολῖται ὅ,τι ὀγδοήκοντα στόματτα περιμένουσιν ἀνυπομόνωσ καὶ ὅτι οἱ τρεῖς λοιποὶ μόλις ἀκοῦσιν ὡς ἐρεκτικά. Ἄλλ' ἡ *Δρόσος* τῆς *Πρωίας* εἶπεν ὅτι, ὡς βασιλόπαις, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της εἰς τε τὸν πρωθυπουργὸν καὶ εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πρωθυπουργὸς ἐτόλμησε νὰ ὑποτονθορίσῃ παρατηρήσεις τινὰς εἰσέτι, ὁ βασιλεὺς ἐγρονθοκόπησε τὸν πρωθυπουργόν, ὅστις ἔπεσεν ἀνάπυδα, et ne donna pas même sa démission.

— Ζήτω ὁ βασιλεὺς! ἔκραξα.

— Ἐτοιμασθῆτε λοιπὸν νὰ παρουσιασθῆτε εἰς τὴν ἡγεμονίδα. Εἰσθε ἐλεύθερος νὰ διέλθητε τὴν πόλιν ὀλόκληρον, ἀλλὰ σὰς συμβουλεύω νὰ μὴ ἐξέλθητε τοῦ φρουρίου τούτου, διότι ὁ λαὸς δύναται νὰ λάβῃ τὴν περιεργίαν νὰ λύτῃ ὁ ἴδιος τὸ πρόβλημα... ἐννοεῖτε; Καὶ τοῦτο ἤθελε καταστρέφει τὰ σχέδιά μου. Ἐγὼ ἐλπίζω ὅτι καὶ ὑμεῖς θὰ γίνητε un sauvage comme il faut, ὡς ὁ δοῦλός σας. Εἶμαι γέρων, καὶ ἤθελον ν' ἀφήσω ἄλλον τινὰ εἰς τὴν θέσιν μου de pionnier du progrès.

Οὕτως ἐλάλει ὁ Μέντωρ μου· ἐγὼ ὅμως δὲν προσεῖχον πλέον εἰς τὰς ὄνειροπολήσεις του, ἀλλ' ἐσκεπτόμην μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν χαριτόβρυτον ἡγεμονίδα, τὴν τόσο καταλλήλως φροντίζουσαν δι' ἐμέ. Πάντες τοιοῦτοι οἱ ἄνδρες! Ἐκάστη γυνή, ἣτις ἐνδιαφέρεται πως δι' ἡμᾶς, εἶναι βεβαία νὰ καθέξη θέσιν τινὰ εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν. Καὶ ἡ δι' ἐμέ ἐνδιαφερομένη γυνή ἦτο ὠραία· ὁ Maitre Lapsolu τὸ ἔλεγε, καὶ ἠδυνάμην νὰ πιστεύσω αὐτῷ, ἐπειδὴ τὴν πρῶαν εἶχον ἰδεῖ μαρτυρίας πολλὰς τῆς ὠραιότητος τῶν γυναικῶν τῆς Ὀκουενκακῆς. Ἐλησμόνησα, τὸ ὁμολογῶ, τὴν ἀξιοδάκρυτον θέσιν μου, τὴν ἀπώλειαν τῶν συντρόφων μου, τὰ θερμὰ εἰσέτι ὅστ' αὐτῶν... Καὶ ἐκτένισα τὴν γενειάδα μου διὰ τοῦ κτενὸς ὃν μὰς ἔδωκεν ἡ φύσις· τὴν ἐκτένισα φιλοστόργως, συλλογίζομενος ὅτι τὰ βλέμματα τῆς ὠραίας ἡγεμονίδος εἶχον σταματήσει ἐπὶ τῶν νῦν ἀργυρῶν, τότε δὲ χρυσῶν τριχῶν αὐτῆς.

Ἦλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ὠρα ἡ κατάλληλος πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς βασιλικῆς προστάτιδος μου. Ἠκολούθησα τὸν Lapsolu.

— Οὐχὶ ἀπ' ἐδῶ, εἶπεν οὗτος, βλέπων ὅτι διηυθυνόμην πρὸς τὴν μεγάλην ὁδόν· ἠδύνατο νὰ μὰς ἴδῃ ὁ πρῶθυπουργός, καὶ....

— Καὶ τί;

— Αἴ!! Ἄγχα τὴν ἡγεμονίδα, καὶ, ὡς ἐξεύρετε, οἱ ἐρκαταὶ ὁμοιάζουσι τὴν κνίδα· qui s'y frotte s'y pique. Δὲν πιστεύω ὅμως νὰ συγκινήτῃ ὁ ἔρωσ τὴν ἡγεμονίδα, ἣτις.... Ἀλλὰ σιωπῆ, ἰδοὺ αἱ θαλαμηπόλοι αὐτῆς.

Δύο γυναῖκες, αἱ θαλαμηπόλοι περὶ ὧν ὠμίλει ὁ Lapsolu, ἐκάθητο ἐπὶ τῶν βημιδῶν οἰκίας πολὺ τῶν ἄλλων ὠραιότερας καὶ κομψότερας. Ὁ ὁδηγός μου ἀντήλλαξε λέξεις τινὰς μετ' αὐτῶν, καὶ ἀμρότεραι εἰσῆλθον εἰς τὴν καλύβην.

— Ce sont des demoiselles de bonne maison, εἶπεν ὁ Lapsolu.— Elles sont presque nues, ἀλλὰ δὲν πειράζει· ἡ γυμνότης ἐδῶ εἶναι ἀθῶα, καὶ οὐδεὶς προσβάλλεται ἐξ αὐτῆς· la honte est une invention des tailleurs, καὶ ἐδῶ pas de tailleurs, et, par conséquent, pas de honte! Μόνον οἱ προὔχοντες συνειθίζουσι νὰ καλύπτονται δι' ὑφασμάτων, ἅτινα ἐξάγονται ἐκ φυτῶν τινων, οὐχὶ ὅμως ἐξ αἰδοῦς, ἀλλὰ διότι τὰ ὑφάσματα ταῦτα ἀπαιτοῦσι πολὺν κόπον καὶ δὲν ἔχουσι πάντες τὸν τρόπον νὰ τα ἀγοράζωσι. Θὰ ἴδῃτε τὸν μανδύαν τῆς ἡγεμονίδος, καὶ διὰ τοῦτο θελκτικῶς τρόπου περιβάλλεται αὐτόν. C'est qu'elle est coquette, Rosée du Matin! Et, ma foi, elle a bien raison de l'être, car elle est jolie comme les Amours!

Ἐπανῆλθον ἐν τούτοις αἱ θαλαμηπόλοι καὶ ὠμίλησαν μετὰ τοῦ Lapsolu. Ἐκ τῶν νευμάτων αὐτῶν ἐνόησα ὅτι ἔπρεπε νὰ εἰσέλθωμεν.

— Ἡ κατηραμένη γλῶσσα! εἶπεν πρὸς τὸν φίλον μου, δὲν θὰ ἐνοήσω ποτὲ γρῦ.

— Ἀπατάσθε· πέντε ἢ ἐξ ἡμέραι ἀκοῦσι νὰ συνειθίστητε εἰς τὴν προφορὰν καὶ νὰ μαντεύσῃτε ποῦ χωρίζονται αἱ λέξεις· τὸ ὑπόλοιπον ἔρχεται ἐντὸς

μηνός. Vous y mordrez, mon garçon! Δὲν θὰ δυνήθητε βεβαίως νὰ κάμητε ἀμέσως ἐκτεταμένην ὁμιλίαν, οὔτε νὰ λαλήτε περὶ φιλοσοφίας. Mais à quoi bon? Οὐδεὶς ἐδῶ γνωρίζει τί ἐστὶ φιλοσοφία. Ἀλλως τε θὰ σὰς δώσω μαθήματα τινὰ. Ἀλλ' ἄ; εἰσέλθωμεν, ἡ ἡγεμονὶς μὰς περιμένει. Courage, mon garçon, et que la vue du soleil d' Ocuenacati ne vous éblouisse pas!

Εἰσῆλθωμεν εἰς τὸν προθάλαμον, ὅθεν αἱ θαλαμηπόλοι μὰς εἰσῆγαγον εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἡ Ἀρόσος τῆς Πρωίας, ἣτις ἐκάθητο ἐπὶ τινος σκεύους ὁμοίου πρὸς κλίνην, ἠγέρθη εὐγενέστατα ἵνα ἀποκριθῇ εἰς τὸν εὐλαβῆ χαιρετισμὸν μου καὶ εἰς τὰς τρεῖς βαθυτάτας ὑποκλίσεις τοῦ Lapsolu.

Ἐδῶ, φίλοι μου, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σταματήσω ὀλίγον. Εἶδον πολλὰς γυναῖκας καὶ πολλὰς ἴσως θὰ ἴδω κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου, καὶ περὶ αὐτῶν θὰ ἐκφέρω κρίσιν, ἐπειδὴ ἡ χιών τῆς γενειάδος δὲν ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας, οὐδ' ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἀλλὰ καὶ χιλίας ἂν ἴδω, πέποιθα ὅτι ποτὲ δὲν θὰ εὕρω καλλονὴν τόσῃ θαυμασίαν ὡς τὴν τῆς Ἀρόσου τῆς Πρωίας, τῆς ἡγεμονίδος τῆς Ὀκουενκακῆς. Ἡ ἐπιδερμὶς τῆς ἐφαίνετο ὀλίγον μελαγχροινῆ, καὶ ὑπ' αὐτὴν διεκρίνετο τὸ αἷμα βέρον εἰς τὰς φλέβας ὡς ὁ ῥοδόχρους χυμὸς ὑπὸ τὸν μαλακὸν φλοιὸν βερυκόκκου. Μελανωτάτην καὶ βοστρυχώδη εἶχε τὴν κόμην, κυκνοῦς τοὺς ὀφθαλμούς, κεκαλυμμένους ὑπὸ μακρῶν καὶ οἰνοει ὀλοσθηρικῶν βλεφαρίδων, αἵτινες ἐξήγειρον ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἀπείρους ἐπιθυμίας. Τί δὲ νὰ σὰς εἶπω περὶ τοῦ προσώπου τῆς; Τὸ μέτωπόν τῆς δὲν ἦτο εὐρὺ, ἀλλ' αἱ ἐξοχαί του ἐδείκνυον ἰσχυρὰν νοημοσύνην. Ἡ ῥίς δὲν ἦτο τόσο μακρὰ καὶ εὐθεῖα ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη· ἀλλ' ἡ φύσις δὲν θὰ τὴν ἀπηνεῖτο βεβαίως· τοιαύτη ἦτο ἡ κομψότης καὶ ἡ καλλονὴ τῆς καμπύλης τῶν ῥωθῶνων τῆς. Τὸ στόμα ἐπὶ τέλους ἦτο, ἄνευ ὑπερβολῆς, δοχεῖον ἀνατολικῶν μαργαριτῶν. Μὰ τὴν ψυχὴν μου! ὅτε εἶδον τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, ἔμεινα ἐκστατικῶς παρατηρῶν αὐτὴν, καὶ τὴν ἐλάτρευσα ὡς εἰδωλολάτρης. Καὶ σήμερον, ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει αὐτῆς, τὸ αἷμά μου κοχλάζει εἰς τὰς φλέβας. Ἦθελον νὰ σὰς περιγράψω ὅλας τὰς ἡδείας σκέψεις ἃς ἡ θεὰ τοιαύτης θείας καλλονῆς ἐγέννησεν ἐν τῷ νῷ μου... ἀλλὰ ἡ γλῶσσά μου δὲν δύναται... καὶ ἐξακολουθῶ τὴν διήγησιν.

Ἡ ἡγεμονὶς ἠγέρθη, ὡς εἶπον, ἵν' ἀποδώτῃ τὸν χαιρετισμὸν μὰς· εἶτα δὲ ἐκάθησε πάλιν, νεύουσα εἰς ἡμᾶς νὰ καθίσωμεν ἐπὶ δύο ἐδρῶν κατεσκευασμένων κατὰ μίμησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑπὸ τοῦ Lapsolu, καλητέρου μυροποιῦ καὶ διπλωμάτου ἢ τέκτονος καὶ λεπτοουργοῦ.

Ἀλλ' οὔτε ὁ Μέντωρ μου οὔτ' ἐγὼ ἐπωφεληθήμεν τῆς εὐγενοῦς ἀδείας, καὶ ὁ Lapsolu, ἅτε μέγας ῥήτωρ, ἤρχισε τὸν λόγον του.

— Ἡ ἀξιολάτρευτος ἡγεμονὶς μου μοὶ ἐπιτρέπει ὅπως, συσταίνων αὐτῇ συνάδελφόν μου τινὰ ἐξ Εὐρώπης, τῇ ὁμιλήσω τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἢ Αὐτὴ ἐννοεῖ καὶ λαλεῖ μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν;

— Oui, monsieur, απεκρίθη ἡ ἡγεμονίς διὰ φωνῆς, ἣτις μοι ἐφάνη οὐρανίαν, ἐνῶ αἱ παρειαὶ τῆς ἐπορφυροῦντο ἐπιχρίτως.

— Eh bien! ἐξηκολούθησεν ὁ Labsolu. Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ συστήσω εἰς τὴν Υ. Υ. τὸν Caila Lari, ὡς τὸν ὀνόμασεν ὁ σεβαστὸς ἀδελφὸς Ἰμῶν τὸν Caila Lari ὃν ἡ Ἰμετέρη κλωτύνη ἔσωσεν ἐκ βεβασίου θανάτου, καὶ ὅστις....

Ἠθέλησα τότε νὰ διακόψω τὸν ῥήτορα εὐχαριστῶν κἀγὼ τὴν ἡγεμονίδα ἀλλὰ, θεωρῶν αὐτὴν, ἔλασα ἐντελῶς τὴν κεφαλὴν, καὶ δὲν κατώρθωσα νὰ εἶπω ἄλλο τι παρὰ τὰς λέξεις «Ἠγεμονίς, σὺς εὐχαριστῶ».

Προφέρων ὅμως τὰς λέξεις ταύτας, εἶχον θέσει τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδιάς, διὰ δὲ τῆς καρδιάς ἐκφράζει τις πλέον ἢ διὰ φλυαρίας δύο ὥρων.

Ἐξήκολούθει ὁ Labsolu

— Caila Lari, que vous voyez, εἶναι ὁ τρίτος υἱός...

— Τίνος εἶμαι τρίτος υἱός; τί διάβολον λέγεις; ἠρώτησα τὸν φίλον μου διὰ βλέμματος, ὅπερ αὐτὸς ἐνόησε πᾶραυτα, ἐπειδὴ ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς με ὡσεὶ διὰ νὰ με ἠσυχάσῃ, καὶ ἐξηκολούθησεν

— Il est modeste, lui; mais moi, dans son interet je dois tout dire. Ὁ Caila Lari εἶναι ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γενούης, ἰσχυροτάτου κράτους πολλὰ μακρὰν ἐντεῦθεν, ὅπου κατατακτεύζονται πλοῖα ἑκατοντάκις μεγαλειτέρα τῶν ἡμετέρων. Ἐταξείδευε διὰ τῶν θαλασσῶν τούτων ἵνα μελετήσῃ τὰ ἔθιμα τῶν χωρῶν μας διὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἤθελε προσκληθῆ εἰς κενὸν τινα θρόνον τῆς Εὐρώπης, ὅτε ἡ ὀργὴ τοῦ Κοτκοῦ τὸν προσέβαλε, καὶ τὸ πλοῖόν του ἐβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τῆς πολυαριθμοῦ συνοδίης αὐτοῦ. Τρεῖς μόνον ἐκ τῶν ὑπηκόων του ἐσώθησαν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἡ Υ. Υ. γνωρίζει ποῖον ὑπῆρξε τὸ τέλος των' ἀλλ' ὁ Caila Lari εἶναι εὐχαριστημένος ὅτι ἔτυχεν ἐδῶ, διότι χρεωστῆ τὴν σωτηρίαν του....

— Ἄ! ναί, ἔχει δίκαιον, ἀνέκραξα, πίπτων πρὸ τῶν ποδῶν τῆς ὠραίας ἡγεμονίδος καὶ ἀσπαζόμενος τὴν ἄκραν τοῦ μανδύου τῆς. Δὲν λυποῦμαι διὰ τὸ ναυάγιον... οὔτε διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλείου μου, διότι πάντα ταῦτα μοι παρέσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδω τὴν Δρόσον τῆς Πρωίας.

Προσεχώρουν, ὡς βλέπετε, εἰς τὰ σχέδια τοῦ Labsolu, χωρὶς νὰ ἐννοήσω διὰ ποῖον σκοπὸν οὗτος ἤθελε νὰ με συστήσῃ ὡς βασιλόπαιδα. Ἀλλὰ τίς ὁ μὴ χαίρων, ἔξω τῆς πατρίδος του, νὰ φαίνεται μεγαλειότερος ἀφ' ὅ,τι εἶναι;

Εἰς τὴν ὀρμὴν μου ἐκείνην ἡ ἡγεμονίς ἐμειδίασεν ἐρυθρῶσα. Τότε ἤμην νέος τὴν ἡλικίαν, δὲν ἤμην ἀσχημος, ἡ ἀπαράμιλλος καλλονὴ τῆς γυναικὸς ἐκείνης μοι ἐθέρμαινε τὸ αἶμα, καὶ οἱ ἐνθουσιῶδεις λόγοι μοι ἐνεποίουν αἰσθησιν.

— Ἡ θυγάτηρ τῆς Νεφέλης τῆς Δύσεως, εἶπεν ἡ ἡγεμονίς τείνουσα τὴν χεῖρα πρὸς με (ἤμην πρίγκιψ κἀγὼ, μὴ το λησμονῆτε) χαίρει βλέπουσα ἄνθρωπον ὡς τὸν Caila Lari, προσερχόμενον ἐξ ἀπομεικρυσμένων χωρῶν. Ὁ

υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γενούης δὲν θὰ εὔρη ἐδῶ οὐδὲν τὸ εὐχάριστον. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἔλαβεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ κλαύσῃ διὰ τὸν θάνατον τῶν ἀδελφῶν του λευκῶν. Ἀλλ' ὁ πκνίσχυρος Κουτκοῦς ἐποίησε διάφορα τὰ ἤθη ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος τρώγει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡ Δρόσος τῆς Πρωίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τοῦτο. Δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ὅμως ν' ἀποθάνῃ καὶ ὁ Caila Lari, ὅπως οὗτος, ἐπιτρέψας εἰς τὸ βασιλείον του, δυνήθη νὰ εἴπῃ εἰς τὴν ἐκλεκτὴν τῆς ψυχῆς του ὅτι καὶ ἐν Ὀκουενακτῆρ ὑπάρχουσι γυναῖκες ἔχουσαι εὐγενῆ τὴν καρδίαν.

Οἱ λόγοι τῆς ἡγεμονίδος ἀντήχουν εἰς τὰ ὦτά μου γλυκύτατοι ὡς οὐρανία μουσική. Ναὶ μὲν δὲν ἦταν πάντοτε ὀρθοί, καὶ διδάσκαλος ὀλιγώτερον φίλαυτος τοῦ Labsolu ἤθελεν εὔρει λάθη πολλὰ καὶ ἀσυνταξίας καὶ ἀκυρολεξίας ἀλλὰ τί ἐσήμαινε τοῦτο, ἀφοῦ ἡ γλυκύτης τῆς φωνῆς καὶ αὐτὰ τὰ λάθη καθίστανε λατρευτά;

— Ἠγεμονίς, ἀπεκρίθη ἐνθους, οὐδεμία γυνὴ ἐκδέχεται ἀνυπομονοῦσα τὴν ἐπιστροφὴν μου ἀλλ' ἂν ὁ θεὸς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐπανίδω τὴν πατρίδα μου, οἱ πάντες θὰ μάθωσιν ὅτι ἡ Δρόσος τῆς Πρωίας εἶναι ἡ ὠραιότατη, ἡ εὐγενεστάτη ἡγεμονίς τοῦ κόσμου.

— Πῶς; ὁ Caila Lari δὲν ἔχει γυναῖκά τινα τῆς πατρίδος του ἢν θὰ νυμφευθῆ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του; ὠραίαν τινα καὶ λευκὴν βασιλόπαιδα, ἣτις θὰ περιμένῃ αὐτὸν βλέπουσα πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ διακρίνῃ τὸ ποικιλόχρουν πλοῖόν του ἐπιστρέφον;

— Ὁχι, ἡγεμονίς ὁ Caila Lari οὐδὲν ἔχει. Οὐδεμία γυνὴ ἀγκαπᾶ αὐτὸν καὶ ἡ καρδία του εἶναι βωσῆ ὡς ὁ θάνατος.

— Ah! la jeunesse de nos jours est bien sérieuse—ἀνέκραξεν ὁ Labsolu. Κατὰ τὴν ἐποχὴν μου οὐδεὶς ποτε ἔμενεν εἰκοσιτέσσαρας ὥρας sans une amourette au coeur. La nature alors avait encore horreur du vide. Ἀλλὰ τότεν καλῆτερα! Δὲν θὰ λυπηθῆτε πᾶραπολύ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς πατρίδος, καὶ θὰ νυμφευθῆτε ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τῆς Κυθερείας. Αἱ γυναῖκες ἐν ταῦθα εἶναι ὠραιόταται, αἰ;...

— Ὁχι! ναί, ὠραιόταται!

— Ἄ! διέκοψεν ἡ ἀλώα ἡγεμονίς. Ὁ Caila Lari εἶδεν ἤδη ἐνταῦθα γυναῖκα ἀρέσκουσαν αὐτῷ;

— Ναί... ὄχι... δηλαδὴ....

Δὲν ἤξευρον τί νὰ εἶπω, εὐρισκόμην εἰς φοβερὰν ἀμηχανίαν ἡ δὲ ἡγεμονίς ἐθεώρει προσηκτικῶς δέσμη ἢν εἶχεν ἐν χερσίν ἐξ ἀνθέων λευκῶν καὶ εὐωδῶν ὡς μαγνόλια.

— Λησμονεῖτε, ἐξηκολούθησα, ὅτι εὐρίσκουμαι μετὰ θανάτου καὶ ζωῆς, καὶ ὅτι ἀναπνέω εἰσέτι χάριν εἰς τὴν εὐγενῆ Δρόσον τῆς Πρωίας!

— Ὁ Caila Lari θὰ σωθῆ, τὸ ὀρκίζομαι, ἀνέκραξεν ἡ ἡγεμονίς, ἐγείρουσα βασιλικῶς τὸ μέτωπον. Καὶ, ἂν θελήσῃ... ἂν δὲν θὰ τῷ ἀπαρέσῃ νὰ

ζήση ἐν Ὁκουενακάτῃ, ὁ ἀδελφός μου θὰ ἐκπληρώσῃ πάντα αὐτοῦ πόθον.

Ἦτο ὠραία οὕτως ὀμιλοῦσα, ὠραιοτάτη, φίλοι μου, μὰ τὴν ψυχὴν μου. Οἱ κυανοὶ ὀφθαλμοὶ τῆς ἐσπινθηροβόλου ὑπὸ τὰς μακρὰς βλεφαρίδας, οἱ λευκότατοι ὀδόντες διέλαμπον διὰ τῶν κοραλλίνων χειλέων τῆς. Ἄλλ' ἔχω λευκὴν τὴν γενειάδα, καὶ νὰ ὀμιλῶ περὶ τούτων τῶν πραγμάτων ἀρμόζει εἰς ἐμὲ τόσον ὅσον ὁ χορὸς εἰς ἄρκτον. Φαντάσθητε ὑμεῖς πᾶν ὅτι θέλετε· ἐγὼ ἐξακολουθῶ τὴν διήγησίν μου.

— Ὅχι, ἀνέκραξα, χωρὶς νὰ ἤξεύρω τί ἔπραττον, τί ἔλεγον· ὁ Caila Lari δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε· ὁ Caila Lari δὲν θὰ ἔχῃ οὐδεμίαν γυναῖκα ἀφ' οὗ δὲν δύναται νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν μόνην ἐκείνην, ἥτις ἔτρωσε τὴν καρδίαν του!

Ἡ Ἀρόσος τῆς Πρωίας μ' ἐθεώρησεν ἔκπληκτος.

— Ποία γυνή; εἶπε. Πάντες ἐδῶ ὑπακούουσιν εἰς τὸν ἀδελφόν μου, τὸν ἰσχυρὸν Κρότον τῆς βροτῆς. Ἄν αὐτὸς θελήσῃ, ποία γυνή τῆς Ὁκουενακάτης θ' ἀποποιηθῇ νὰ γείνη σύζυγος τοῦ Caila Lari;

— Ἡγεμονίς, δὲν γνωρίζετε τὰ ἦθη μας. Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν τὴν γυναῖκα... καὶ ἀνταγαπώμεθα ὑπ' αὐτῆς...

— Καθὼς καὶ ἐνταῦθα!

— Ναι, ἀλλ' οὐδὲν κατορθόνομεν διὰ τῆς βίας. Ἡ γυνή δὲν εἶναι συνειθισμένη εἰς τοιοῦτον εἶδος ὑπακοῆς, καὶ ὅταν αὐτὴ δὲν θέλῃ, οὐδεμίαν ὑπάρχει πλέον ἐλπίς. Τότε ὁ ἀγαπῶν καὶ μὴ ἀνταγαπώμενος ἀποθνήσκει ἐκ τῆς λύπης.

— Καὶ ἀρνοῦνται αἱ γυναῖκες, ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Caila Lari, ὅταν αὐτὸς τὰς θέλῃ;

Ἄγία ἀπλότης. Ἦτο πράγματι Ἀρόσος τῆς Πρωίας καὶ ὁ ἥλιος δὲν τὴν εἶχεν εἰσέτι ἐγγίσει διὰ τῶν πυρωδῶν φιλημάτων του. Ὁ Labsolu παρέμενε σκεπτικὸς καὶ σιωπηλός, τοὺς ὀφθαλμοὺς κλίνων χαμηλὰ, ὡς ἄνθρωπος ἑνώων ὅτι εἶναι τρίτος ἐν διαλόγῳ.

Δὲν ἤξευρον τίνα ἐπιχειρήματα νὰ εὔρω· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠναγκασζόμεν νὰ ὀμιλήσω, ἐξηκολούθησα·

— Ἡγεμονίς, ἐάν τις τῶν ὑποφγῶν τοῦ ἰσχυροῦ Οὐρουτουκτοῦ τῷ ἐζήτει ὡς σύζυγον τὴν γλυκεῖαν Ἀρόσον τῆς Πρωίας;...

— Ἡ Ἀρόσος τῆς Πρωίας ἤθελεν ἀποποιηθῆ!—ἀνέκραξεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἐρυθριῶσα, ἀλλὰ σείουσα ὑπεροπτικῶς τὴν ὠραίαν τῆς κεφαλήν.

— Καὶ ὅμως οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Ἀδελφοῦ τῆς εἶναι οἱ ἰσχυρότατοι τῆς Ὁκουενακάτης μετ' αὐτόν!

— Τί πειράζει!

— Καλῶς. Καὶ ἰδοὺ πῶς γυνὴ τις τῆς πατρίδος μου δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν χεῖρά τῆς καὶ εἰς τὸν βασιλέα.

— Ἐνοῶ, προσέθηκεν ἡ ἡγεμονίς, ἀρνεῖται... ὅταν δὲν ἀγαπᾷ.

Καὶ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν θεωροῦσα πάλιν τὰ ἄνθη τῆς.

Εἶχομεν μείνει βωβοὶ καὶ οἱ τρεῖς, οὐδεὶς δ' ἐξ ἡμῶν ἤξευρέ τι νὰ εἶπῃ ὅτε εἰσπέδησε τρίτος τις, οὕτινος προηγεῖτο κρότος τις μέγιστος καὶ κραυγαὶ πεφοβισμένων γυναικῶν.

Ἡ Ἀρόσος τῆς Πρωίας, βλέπουσα αὐτὸν εἰσερχόμενον καὶ πηδῶντα ἐπ' ἐμὲ, ἐξέβαλε κραυγὴν τρόμου καὶ ἐπήδησεν ἐκ τῆς κλίνης· ἀλλ' ἀνέλαβεν ἀμέσως τὸ θρόνος τῆς, βλέπουσα αὐτὸν θωπεύοντά με μυριοτρόπως καὶ λείχοντα φιδρωῶς τὴν γενειάδα μου.

Δυστυχῆς Φοῖβε! Εἶχον χωρισθῆ ἀπ' αὐτοῦ πρὶν φυλακισθῶ, καὶ ἐφοβούμην μὴ οἱ ἄγριοι ἐκεῖνοι τὸν εἶχον μαγειρεύσει μετ' ἐμβάμματος κατὰ τὸν κινεζικὸν τρόπον. Εὐτυχῶς ὅμως δὲν το εἶχον συλλογισθῆ, καὶ ὁ Φοῖβος ἐπωφελούμενος στιγμὴν τινα καθ' ἣν δὲν εἶχον ἐστραχημένην εἰς αὐτὸν τὴν προσηγὴν, εἶχε χειραφετηθῆ διὰ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἀνεύρεσίν μου εἰς τὰ δωμάτια τῆς ἡγεμονίδος.

— Λαμβάνω τὴν τιμὴν, εἶπεν ὁ τελετάρχου χρῆ ἐλτελῶν Labsolu, νὰ συστήσω εἰς τὴν ἀξιολάτρευτον ἡγεμονίδα μου οἰκιακόν τι ζῶον τῶν μερῶν μας καὶ φίλον τοῦ ἀνθρώπου... quand il ne le mange pas. Αἰκοί τινες καλοῦσιν αὐτὸν chien, ἄλλοι dog, ἢ hund, ἢ perro, ἢ κύνα· ἔχει, ἐν ἐνὶ λόγῳ, διάφορα ὀνόματα, εἰς ἃ ἀποκρίνεται δι' ἀπλοῦ γάου γάου, ποικιλοτρόπως ἐκφερομένου πρὸς ἔκφρασιν πάσης του ἰδέας καὶ ἀνάγκης. Δύνασθε ἀφόβως νὰ τον θωπεύητε· il est plus respectueux τῶν ἐρυθροπρασίνων πτηνῶν σας, ἅτινα πειρῶνται πάντοτε νὰ δάκνωσι τοὺς δακτύλους μου, φωνάζοντα tuera μόλις με βλέπωσιν.

Μοὶ φαίνεται ὅτι σὰς εἶπον ἤδη ὅτι tuera εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ὁκουενακάτης σημαίνει βλάξ.

Ἡ ἡγεμονίς ὅμως δὲν ἐτόλμα εἰσέτι νὰ τεινῇ ἐλευθέρως τὴν χεῖρα πρὸς τὸν Φοῖβον.

— Εἶναι, εἶπον ἐγὼ, ὁ μόνος φίλος ὁ μείνας εἰς τὸν Caila Lari, πρὶν γνωρίσῃ τὸν Labsolu καὶ λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ προστατευθῇ ὑπὸ τῆς ὠραίας Ἀρόσος τῆς Πρωίας. Ἐδῶ, Φοῖβε! σηκώθητι, καὶ χαίρετίσε τὴν κυρίαν!

Ὁ Φοῖβος ὑπήκουσεν εὐθὺς, ἡ δὲ ἡγεμονίς, ἐνθαρρυνθεῖσα, ἐθώπευεν αὐτὸν καὶ τῷ ἐπέτρεψε νὰ λείχῃ τὴν χεῖρά τῆς. Ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ τύχη τοῦ Φοῖβου ἐξησφαλίσθη. Πᾶς τις ἔκτοτε ἐθώπευεν αὐτὸν καὶ τον ἐσέβετο· καὶ, ἂν δὲν τον ἔτρεφον διὰ ζχαρωτῶν, τοῦτο προήρχετο ἐκ τούτου, ὅτι ἡ χώρα δὲν παρῆγεν οὐδ' ἐγνώριζε τὰ τοιαῦτα.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ τροφῆς ὁ λόγος, νομίζω ὅτι ὁ κατεργάρις εἶχε τὴν προτεραιάν πωλῆσει τὴν εὐρωπαϊκὴν συνείδησίν του ἀντὶ τῶν ἐθίμων τῆς νήσου. Μοὶ ἐφαίνετο χορτασμένος καὶ νωχελὴς ὡς κλόγγηρος, καὶ βεβαίως τοῦτο δὲν προήρχετο ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ κόκκου ἢ ἐκ τῶν φυτικῶν τροφῶν τῆς νήσου. Δὲν ἠδυνήθη δὲν νὰ ἐξάξω τίποτε ἐκ τοῦ στόματός του· τὸ ρύγχος

του ἦτο καθαρὸν, καὶ τὸ φοβερὸν μυστήριον, ἂν ὑπῆρχε τοιοῦτο, κατῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον.

Μετὰ ἡμίσειαν ὤραν ἀπεχειρέτισα τὴν ἡγεμονίδα καὶ ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Μέντορος μου. Ἦρχισα ἀμέσως ἐκμανθάνων τὴν γλῶσσαν, ὃ δὲ ἄνευ διπλώματος διδάσκαλος τῆς ὀκουενακατικῆς μοι ἔδωκεν εὐθύς πρὸς ἐκμάθησιν κατάλογόν τινα λέξεων ἀναγκαίων εἰς τὰ χρεωδέστερα τῆς ζωῆς. Ἡ ἀνάγκη τῆς συνεννοήσεως ἐνισχύετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀρέσκειν.... εἰς ποῖον; τὸ ἐνοήσατε ἤδη; εἰς ἐκείνην, εἰς τὴν ὠραίαν, εἰς τὴν θεϊκὴν *Δρόσον* τῆς *Πρωίας*.

— Pas de bêtises, mon garçon!, μοι εἶπεν ὁ Labsolu ζητῶν ἐν τοῖς θυλακίοις τοῦ *χειδοροῦρου* του *βινόμακτρον*, ἀπὸ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν μὴ ὑπάρχον πλέον. Ἐδῶ ἀπαιτεῖται φρόνησις. Ὁ πρωθυπουργὸς Τουρουροῦ (ὅπερ ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς νήσου σημαίνει ὁ ἔχων μεγάλα ὄρα) θέλει νὰ νυμφευθῇ τὴν ἡγεμονίδα, καὶ δὲν θὰ δυσκολευθῇ νὰ σας φονεύσῃ ἂν ἀνακαλύψῃ τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτά σας. Ἀνάγκη πᾶσα λοιπὸν ν' ἀποκτήσῃτε τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ νὰ καταστήτε ἀνγκυαῖος αὐτῷ par quelque art d'agrément. Voyons, que savez vous faire?

— Ἐγώ;... τί νὰ σας εἶπω;... γνωρίζω τὴν γεωμετρίαν, τὴν ἀλγεβραν, τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ῥιζῶν....

— Comment?... des racines?... Seriez-vous horticulteur?

— Ὅχι, ὀμιλῶ περὶ τετραγωνικῶν καὶ κυβικῶν ῥιζῶν.

— Ah, ah, je vois... ou plutôt je ne vois pas εἰς τί δύνανται ταῦτα νὰ σας χρησιμεύσωσι. Τί ἄλλο;

— Ἐκκμα τὰς κλασικὰς σπουδὰς μου εἰς τὸ γυμνάσιον ἐμελέτησα τὸν Κερνήλιον Νέπωτα· συνέθετον ἄλλοτε καὶ δίστιχα λατινικὰ, θὰ ἠδυνάμην δὲ τοῦτο καὶ τώρα ἂν εἶχον λεξικόν τι διὰ τὰς μακρὰς καὶ τὰς βραχεῖας....

— Καλὰ, ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα βιβλιοπῶλαι δὲν ἔχουσι τοιαῦτα, εἶπεν ὁ Labsolu μετ' ἀστεϊσμοῦ. Ἄν ἐγνωρίζετε χορόν... Ἐγὼ ἐγήρασα ἤδη, καὶ θὰ ἠδύνασθε νὰ με ἀντικαταστήσῃτε; τί λέγετε;

— Σας ὁμολογῶ εἰλικρινῶς ὅτι δὲν κατάρθωσα ποτὲ νὰ μάθω οὔτε *σιντόν*.

— Diable!... Ἀλλὰ δὲν πειράζει... on finira par trouver quelque chose!

Ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐργαζόμενη διαρκῶς. Διηχομένη τὰς ἡμέρας πλησίον τοῦ Labsolu, ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, malgré les blagues, καὶ ἐγονυπέτουν καθημερινῶς πρὸ τοῦ ἰσχυροῦ μονάρχου Οὐρουτουκτοῦ.

Ἡ αὐτὴ ἐξήρχετο σχεδὸν καθ' ἡμέραν πρὸς θήραν ἢ πρὸς ἀλιεῖαν. Ἐγὼ ἐζήτησα τὴν ἀδειαν νὰ συμμετέχω τῆς τελευταίας ταύτης διασκεδάσεως, καὶ ἐδίδαξα τοὺς νησιώτας τὴν χρῆσιν τοῦ δικτύου, ἣν ἠγνόουν, μεταχειριζόμενοι ἕως τότε τὸ ἀγκιστρον.

— Voilà qui est bien! ἔλεγε θαυμάζων ὁ Labsolu. Ἐξακολουθεῖτε νὰ πολιτεύητε τοὺς ἀγρίους τούτους, γίνετε ἀνγκυαῖος, καὶ nous sommes à

cheval. Ἄ! ἂν εἶχον μαζύ μου les ingrédients de ma fameuse pommade, ὅτε ἡ μοῖρά μ' ἔρριψεν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῶν ἀνθρωποφάγων τούτων, τῇ στιγμαῇ τρύπη ἡ Ὀκουενακάτη θὰ ἦτο μεταβιβλημένη εἰς μικροῦς Παρισίους, et moi j'en serais le maire, ou mieux encore!

— Παρηγορήθητε! Ὑπήρξατε σύζυγος τῆς βασιλομήτορος....

— Ἄ, ναί, mari de la main gauche! Ἡ χαριέσσα *Νεφέλη* τῆς *Δύσεως* ἦτο ἡ πλέον ἰδιότροπος γυνὴ τοῦ κόσμου· fantasque, volontaire, jalouse... oh! mais jalouse comme une négresse. Φαντάσθητε ὅτι ἡμέραν τινὰ ἤθελε νὰ μοι ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῶν ὀνύχων διὰ νὰ μὴ βλέπω τὸ κάλλος τῶν κυριῶν τῆς Αὐλῆς τῆς. Car, il paraît que je m'étais oublié à en regarder une trois minutes de trop.

— Καὶ ἐκείνη....

— Ah! la pauvre femme, c'est qu'elle avait des yeux elle aussi, ἀπῆντησεν αὐταρέσκως ὁ Labsolu.

Νύκτα τινὰ, ἐνῶ κατὰ τὴν συνήθειάν μου ἐκαθήμεν βεμβάζων ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς θύρας τῆς ἡγεμονίδος, χεῖρ τις ἐστηρίχθη ἡσύχως ἐπὶ τῶν ὤμων μου, καὶ ἠτηλάνθη ὥστε φλόγα διαρρέουσας τὸ αἶμά μου. Ἦτο ἡ *Δρόσος* τῆς *Πρωίας*. Πῶς εἶχε μάθει τὰς νυκτερινὰς μου ἐπισκέψεις; μήπως καὶ αὐτὴ, μὴ δυναμένη νὰ κοιμᾶται, ἤρχετο νὰ βεμβάζῃ ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης;

Ἡ ἡγεμονίς εἰσίγα, ἀλλ' οἱ κυανοὶ καὶ βαθεῖς ὡς ἡ θάλασσα ὀφθαλμοὶ τῆς ὀμίλου οὐραγίαν τινὰ γλῶσσαν εἰς τὴν καρδίαν μου. Ἐδραξάμην τῆς χειρὸς τῆς μεταξὺ τῶν ἐμῶν, καὶ τὴν ἔφερα πρὸς τὰ χεῖλη μου. Τὸ φίλημα ἐκεῖνο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον, ἀλλὰ ὑπῆρξε μακρόν.... Τί εἶπεν ἡ χεῖρ ἐκείνη εἰς τὰ χεῖλη μου; τί τὰ χεῖλη εἰς τὴν χεῖρα;...

Ἡ *Δρόσος* τῆς *Πρωίας* δὲν ἐγνωρίζε τὴν σοφὴν τέχνην δι' ἧς Εὐρωπαϊαί τις, καίπερ ἀγαπῶσα, λεπτύνει καὶ αὐξάνει μέχρι τετάρτης δυνάμεως τὸ πάθος τοῦ ἔραστοῦ τῆς. Μὲ ἠγάπα, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ το κρύψῃ· οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς μοι ἐξέφρασαν τὸν ἔρωτα τῆς καρδίας τῆς καὶ τὰ χεῖλη τῆς τὸν ἐσφράχισαν διὰ τῶν λέξεων ἐκείνων, αἵτινες εἰς οἰανδήποτε γλῶσσαν τῆς ὑψηλίου εἶναι τόσο γλυκεῖαι.

Ἡξεύρετε πῶς λέγεται σ' ἀγαπῶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Ὀκουενακάτης;— *O cuen sini*. Ὀκουενακάτη δὲ σημαίνει *ἐρασμα* ἡσος. Ἡ φράσις αὕτη, ὠραιότατη ἐν πάσῃ γλώσσῃ διὰ τὸ ἐκφραζόμενον μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ἡχὴν τῆς, εἶναι γλυκυτάτη ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Ὀκουενακάτης. Δύναμαι νὰ σας ὀμιλήσω ex professo, ἐπεὶδὴ ἔμαθα νὰ τὴν προφέρω ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις. Ὁ Ἄγγλος λέγει: I love you, ὁ Πολωνὸς cocham ce, ὁ Οὐγγρος szeretlet, ὁ Ἄραψ bahebec, ὁ Ἰσπανὸς yo te quiero, ὁ Γάλλος je t'aime, ὁ Ἕλλην σὲ ἀγαπῶ. Ἀλλ' ἐγὼ, ὁ γέρον πλοίαρχος Dodero, θὰ προτιμήσω

πάντοτε τὸ γλυκύτατον ἐκεῖνο «ο cuen simi» ὅπερ μοι ἐψιθύρισε ἡ ὠραία *Δρόσος τῆς Πρωίας*, ὅτε με ἀπεχειρέτιζε θέτουσά μοι ἠδέως τὸ πρόσωπον ἐπὶ τὸ στῆθος καὶ τοὺς βραχίονας περὶ τὸν λαιμὸν.

Φίλοι, καὶ χίλια ἔτη ἂν ζήσω, δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἐκείνην τὴν φράσιν, τὴν ἡδονὴν ἐκείνην· εἰς δὲ τὴν ἀνάμνησιν ταύτην θὰ τρέμω ὅλος ὡς ἔτρεμον τότε, καὶ τὸ αἶμα θὰ συρρέῃ εἰς τοὺς κροτάφους, ὡς τότε, εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς μιλθιακῆς κόμης τῆς, λελυμένης ὑπὸ τῆς νυκτερινῆς αὔρας.

Ἡ ἡμέρα τοῦ Κουτκοῦ ἐπλησίαζεν. Οἱ προὔχοντες τῆς νήσου μὲ ἐθεώρουν φιλικῶς· ἀλλὰ τίς γνωρίζει ἂν εἰς τὰ φιλικὰ βλέμματά των δὲν συνυπῆρχε καὶ μέρος τι γαστρονομικῆς περιεργίας; Οἱ ἐθόντες των, ὅτε ἐγέλων, μοὶ ἐπρόξενουν φρικιάσιν.

Ταῦτα πάντα μ' ἐπειθον νὰ μὴ ἀναπαυθῶ ἐπὶ τῶν δαφνῶν τοῦ δικτύου τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐφευρεθέντος. Μεταξὺ τῶν λειψάνων τοῦ ναυαγίου εἶχον φυλάξει μάχαιράν τινα, δι' ἧς ἐσκέφθην νὰ κατασκευάσω καλλιτεχνήματά τινα πρὸς ὠραϊσμόν τῶν καλυθῶν τῶν ἀνθρωποφάγων ἐκείνων.

Τὸ πρῶτον γέννημα τῆς ἐργασίας μου ὑπῆρξε μικρὰ τις πυξίς διηνησιμένη διὰ κογγυλίων καὶ ποικιλοχρῶν λιθαρίων, ἅπερ συνήρουν διὰ ῥητίνης τινὸς ὑπ' ἐμοῦ εὐρεθείσης εἰς τὰ δάση. Ἡ πυξίς ὑπῆρξεν ἀντικείμενον γενικοῦ θαυμασμοῦ, καὶ ὁ βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ τὴν κρατήσῃ δι' ἐκυτόν. Ὁ πρωθυπουργὸς Τουρουροῦ ἠθέλησεν ὁμοίαν τινα καὶ αὐτός, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο ἡμερῶν τῷ ἔφερον πυξίδα, ἥτις, δὲν το λέγω πρὸς καύχησιν, ἦτο ἀληθὲς ἀριστοτέχνημα.

Ὁ Τουρουροῦ εἶχε ζητήσῃ τὴν πυξίδα διὰ νὰ τὴν προσφέρῃ εἰς τὴν *Δρόσον τῆς Πρωίας*.

— Τὴν ἀπεδέχθην, μοὶ εἶπεν ἡ ἡγεμονίς τὴν ἐπαύριον, ἐπειδὴ ἐφάντα ξόμην ὅτι ἦτο ἔργον τοῦ Caila Lari.

Ἐμφυχθεὶς ἐκ τῆς πρώτης ἐπιτυχίας, ἀπεφάσισα νὰ κατορθώσω τι μέγιστον. Ἐπρομηθεύθην τεμάχιόν τι λευκοῦ καὶ μαλακοῦ ξύλου, ἐξ οὗ—μετὰ πολύμοχθον ἐργασίαν—κατεσκευάσα ἀγαλμὰ τι τοῦ θεοῦ Κουτκοῦ, ἔχον ὕψος πῆχους πλὴν τῶν πτερῶν ψιττακοῦ τῶν κοσμούντων τὴν κεφαλήν. Ὁ Κανόδας δὲν ἠθέλε βεβαίως υἰοθετήσῃ τὸ ἀγαλμα ἐκεῖνο, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Ὀκουενακκάτης δὲν ἦσαν πολὺ δύσκολοι. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρχεν ὑπῆρχον τὰ πτερὰ, ὁ μανδύκς, ἡ λόγχη· οὔτε ἡ γενειὰς ἔλειπεν εἰς τὴν θεότητα ἐκείνην, εἰς ἣν πρὸς μεγαλειτέραν ἀξιοπρέπειαν εἶχον θυσιάσει τρίχας τινὰς αὐτῆς τῆς γενειάδος μου.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἐορτῆς ἐπῆλθεν. Οἱ ἀύλιοι ἦσαν πάντες συνηθρισμένοι μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἡγεμονίδος ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ συμβουλίου, ὅτε, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Lapsolu, παρουσιάσθην εἰς τὸν βασιλέα καὶ ἀπεκάλυψα τὸν Κουτκοῦ.

Κατ' ἀρχὰς οἱ πάντες ἐξεπλάγησαν· ἀλλὰ μόλις πρόφερα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπεσον πάντες γονυπετεῖς προσκυνούντες αὐτόν. Ἦρχισαν ἔπειτα αἱ προσεκτικαὶ ἐξετάσεις, αἱ λεπτομερεῖς παρατηρήσεις, τὰ πολυειδῆ σχήματα, αἱ κραυγαὶ παιδικοῦ, οὕτως εἶπεν, θαυμασμοῦ. Ὁ Οὐρουτουκτοῦ μετὰ μακρὰν σιωπὴν μοὶ εἶπε τὰ ἑξῆς.

— Caila Lari, σήμερον ἀκριβῶς, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἔπρεπε ν' ἀποθάνῃς. Ἡ χαρίεσσα ἀδελφή μου ἀγνοεῖ εἰσέτι ὁποῖαν γλυκεῖαν γεῦσιν ἔχει τὸ ἀνθρώπινον κρέας.

Ἐφρικίασα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξηκολούθησεν·

— Ὑμεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι πρὸ πάντων εἰσθε ἄριστοι.

Ἐκαμα βαθεῖαν ὑπόκλισιν εἰς τὴν φιλοφροσύνην ταύτην τοῦ βασιλέως.

— Ναι, ἄριστοι, ἐξηκολούθησεν οὗτος· εὐχαριστήθην πολὺ ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Caila Lari, ἐψημένων. Εἰσθε ἄριστοι, μὰ τὸν Κουτκοῦ! Τὸ κρέας τῶν γειτόνων μας εἶναι σκληρὸν καὶ ἄνοστον. Ἐκτός τούτου δὲν μυρίζει ὡς τὸ ἰδικόν σας. Ἄ! πόσον εὐτυχεῖς εἴσθε εἰς τὰς χώρας σας ὅπου τρώγεσθε κατ' ἀρέσκειαν!

— Μεγαλειότατε, ἐν Εὐρώπῃ δὲν τρώγομεν τοὺς ἀνθρώπους.

— Τί; . . . πῶς; . . . δὲν τρώγετε ἀλλήλους;

— Ὅχι . . . δηλαδὴ, ναι, ἀλλ' ὄχι διὰ τῶν ὀδόντων. . . .

— Πολὺ κακὰ! Τὸ ἀνθρώπινον κρέας εἶναι φυσικὴ τροφή. Ὅταν τρώγομεν τὸν ἀνθρώπον, ἡ ψυχὴ μας διπλασιάζεται. Ἐγὼ νομίζω ὅτι, ἂν ἔτρωγον τὸν Caila Lari, ἠθελον μάθει νὰ κατασκευάζω κἀγὼ τινα τῶν ὠραίων ἐκείνων πραγμάτων ἅτινα αὐτὸς κατασκευάζει.

Ἀκούων τὴν νέαν ταύτην θεωρίαν περὶ τῶν προτερημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου κρέατος καὶ περὶ μεταδόσεως τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἀπαισίου ταύτης τροφῆς, ἤρχισα νὰ τρέμω. Προσεπῆθσα ὅμως νὰ μειδιάσω καὶ ἀπεκρίθην·

— Καὶ τότε διατί ἡ Ὑμετέρη Μεγαλειότης δὲν τρώγει τὸν φίλον μου Lapsolu, οὗτινος τὸ κρέας, ἅτε ἀνήκοντος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου, δύναται βεβαίως νὰ μεταδώσῃ ἀξιολογωτέρα προσόντα εἰς τὴν Υ. Μ.;

Ὁμηρικὸς γέλως τοῦ βασιλέως διέκοψε τὴν pro domo mea μαρτυρίαν μου, καὶ μοὶ ἀπέδειξεν ὅτι οἱ λόγοι τοῦ ἦσαν ἀπλῆ τις ἀστείότης ἀνθρωποφάγου. Ἡ καρδία μου ἐφαιδρύνθη καὶ ἐξηκολούθησα·

— Ἡ ζωὴ μου σὰς ἀνήκει, ἰσχυρὲ Οὐρουτουκτοῦ.

— Ὅχι, ἀπήντησεν ὁ βασιλεὺς μετὰ φιλικῆς μειδιάματος, ἀνήκει εἰς τὴν προσφιλεῖ θυγατέρα τῆς μητρός μου, εἰς τὴν *Δρόσον τῆς Πρωίας*. Ζήτησον αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἡγεμονίδος . . . καὶ, μάλιστα, ἐπειδὴ κατεβίβασας ἐπὶ τῆς γῆς τὴν εἰκόνα τοῦ Κουτκοῦ καὶ εἶσαι ἀξίος πάσης ἀμοιβῆς, ζήτησον παρ' αὐτῆς πᾶν ὃ, τι θέλῃς . . . ἔστω καὶ τὴν χειρὰ τῆς ἂν ἡ *Δρόσος τῆς Πρωίας* σοὶ τὴν πρᾶχωρήσῃ, σὲ ἀσπάζομαι ἀπὸ τοῦδε ὡς ἀδελφόν.

Ἄστραπὴ τις πεσοῦσα ἐν μέσῳ ἡμῶν δὲν ἠθέλε παραγγάγει μεγαλειτέραν

ἐκπληξίν. Κατ' ἀρχάς μοι ἐφάνη παίγνιον ἢ ὄνειρον, ἢ ὠχρότης ὄμως τοῦ Τουρουροῦ καὶ τ' ἀποπνέοντα μῦθος πρὸς με βλέμματά του μ' ἔπεισαν ὅτι ὁ βασιλεὺς ὠμίλει σοβαρῶς. Προσέδραμε τὴν ἡγεμονίδα, ἐρυθριῶσα, σχεδὸν λιπόθυμον.

— Ἠγεμονίς, ἀνέκραξα, δύναμαι νὰ ἐλπίσω; . . .

— Τὴν ζῶην καὶ . . . ὁ Caila Lari δέχεται καὶ τὴν χεῖρά μου!

Ταῦτα δὲ λέγουσα, ἡ ὠραία ἡγεμονίς ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν της εἰς τὸν κόλπον περισταμένης τινὸς κυρίας τῆς Αὐλῆς.

Ἐρρίφθην, ὡς δύνασθε εὐκόλως νὰ φαντασθῆτε, πρὸ τῶν ποδῶν της, λαβῶν δὲ μίαν τῶν χειρῶν της, ἐλησμόνησα τὸν Οὐρουτουκτοῦ, τοὺς ἀγρίους, τὸν Lapsolu, τὸν πρωθυπουργόν, τὰ πάντα . . . Δι' ἐμὲ δὲν ὑπῆρχε πλέον ἢ ἡ Δρόσος τῆς Πρωίας, ὁ μαργαρίτης τῆς Ὀκουενακκῆς, ἡ βασιλισσὴ τῶν γυναικῶν!

Παραπαίων ἐκ τῆς χαρᾶς, ὡς ἐκ παροινίας, ἐξῆλθον τῆς αἰθούρας τοῦ συμβουλίου πλησίον τοῦ βασιλέως, προσκλίνοντος μεγαλοπρεπῶς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῆς ἡγεμονίδος, ἣν ἐκράτει διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐνῶ ἐστήριζε τὴν ἄλλην χεῖρα ἐπὶ τῶν ὤμων μου. Μετέβημεν εἰς τὸ ἐπίσημον γεῦμα, ὅπερ, δόξα τῷ θεῷ, δὲν ἐμολύνθη ἐκ μιαιφῶν τροφῶν ἀνθρωπίνων σαρκῶν. Ὁ Οὐρουτουκτοῦ διέταξε νὰ περιφερθῆ τὸ ἐκ κόκκου κύπελόν του, ἕκαστος δὲ, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ὠργισμένου Τουρουροῦ ἐξαίρουμένου, ἔπιεν ἐξ αὐτοῦ. Ἦλθεν εἶτα ἡ σειρά τῶν ἐμμέτρων προπόσεων, ἔθιμον παντὸς λαοῦ ἀγρίου τε καὶ πεπολιτισμένου. Ἦθηκίς ὑπηρετῆς τοῦ βασιλέως ἐτραγῶδησε ἐνοχλητικόν τι ἄσμα, οὐτινας τοὺς πρώτους μόνον στίχους ἐνθυμοῦμαι!

Caila Lari
Purugui
Capituta
Gamusac;

Ἐπὶ τὴν δὲ Ἡλιοπόλιν νυμφεύεται, ἡ Καπιτούτα χεῖρε.

Καὶ ὁ Lapsolu ἠθέλησε νὰ κάμῃ πρόποσιν, ἣν δὲν σας ἐπαναλαμβάνω, διότι, καίτοι ὁ φίλος μου ὠρρίζετο ὅτι ἦτο αὐτοσχέδιος, εἶχον ἤδη ἀναγνώσει αὐτὴν εἰς ἓν ἐκ τῶν μικρῶν ἐκείνων χαρτίων δι' ὧν τυλίσσονται τὰ ζαχαρικά.

Δὲν σας περιγράφω τὴν εὐτυχίαν μου. Ὑπῆρξα εὐτυχέστερος τοῦ Ἀδάμ, ὅστις ἐξυπνήσας εὗρεν εἰς τὸ πλευρόν του θαυμασίαν γυναῖκα. Ἐγὼ μὲν εἶχον γνωρίσει, ἀγαπήσει, ἐπιθυμήσει τὴν ἰδικήν μου· αὐτὸς δὲ οὐ. Ὁ μὲν Ἀδάμ ἦτο ἄνθρωπος ἀηδιάσας τὴν μοναξίαν, ὅστις ἔβλεπε πρὸ αὐτοῦ διασκέδασιν τινὰ· ἐγὼ δὲ ἤμην νεκρὸς ἀναγεννηθείς.

Οὐχ ἦττον ἐμοῦ ἦτο εὐτυχῆς ἡ Δρόσος τῆς Πρωίας.

Ὁ ὠραίος οὐρανὸς τῆς Ὀκουενακκῆς οὐδὲ κἀν εἶχε νέφος δι' ἡμᾶς. Καὶ αὐτὸς ὁ Τουρουροῦ, ὁ πρωθυπουργός, ὁ ἀντίπαλος, εἶχεν ἀφανισθῆ ἐκ τῆς Καπιτούτας τῶν ἐπαύριον τοῦ γάμου.

Τὸν διεδέχθη, καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέστην ὁ ἀληθὴς τῆς Καπιτούτης διοικητής. Ὁ λαὸς τῆς νήσου διήρχετο τὸν καιρὸν ἀλειύων καὶ θηρῶν. Ἐπεδόθη εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀσκησιν ἐπειδὴ εἶχον πολὺ προοδεύσει εἰς τὴν μεταχείρισιν τοῦ τόξου. Οἱ αὐλικοὶ—πάντατε καὶ πανταχοῦ οἱ αὐτοὶ—ἐθαύμαζον πᾶν μου κατόρθωμ'· μετὰ τὸν Οὐρουτουκτοῦ δὲν ὑπῆρχεν ἢ ὁ Caila Lari ὁ γνωρίζων νὰ κάμῃ τὰ πάντα· καὶ ὁ Caila Lari ἐκολακεύετο ἐκ τῶν ἐπαίνων τῶν ἀγρίων ἐκείνων μάλλον ἢ ὁ Μαῦρος Dodero διὰ τὴν θέσιν πλοίαρχου, ἣν εἶχεν ἀποκτήσει δι' αὐστηροτάτων ἐξετάσεων καὶ διαγωνισμῶν.

Ἡμέραν τινὰ ὁ βασιλεὺς, ἐγὼ καὶ οἱ προὔχοντες τῆς Καπιτούτης εἶχομεν ἐξέλθει πρὸς κυνήγιον, καὶ ἐμέλλομεν νὰ μείνωμεν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξω. Ἡ Δρόσος τῆς Πρωίας μᾶς εἶχεν ἀκολουθήσει.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔρριψα ὀλίγιστα βέλη, καὶ αὐτὰ ἄνευ ἐπιτυχίας. Ἡσθάνομην ἀριστὸν τινὰ ἀδιαθεσίαν, καὶ ἡ καρδιά μου ἐπληροῦτο μαύρων προαισθησεων.

— Τί ἔχει ὁ κύριός μου; μὲ ἠρώτησεν ἡ Δρόσος τῆς Πρωίας διὰ τῆς γλυκυτάτης φωνῆς της. Διατί τόσο σκυθρωπὸς σήμερον; ἡ παρουσία τῆς συζύγου του δὲν τῷ εἶναι προσφιλέως ὡς ἄλλοτε;

Δὲν ἀπεκρίθην, ἀλλὰ τὴν ἔσφιγγα ἐντὸς τῶν βραχιόνων μου καὶ τὴν ὠδήγησα ὑπὸ τὴν σκιάν δένδρων τινῶν.

Τὰ ἐρωτῦλα βλέμματά μου ἠσύχασαν τὴν Δρόσον τῆς Πρωίας, ἦτις, καθήσασα εἰς τὸ πλευρόν μου, ἐφώνησε μετὰ παιδικῆς χαρᾶς:

— Πόσον ὠραία εἶναι ἡ ἡμέρα αὕτη!

— Ναί, φίλη μου, ἀπεκρίθην, ὠραία ὡς ἡ πρώτη ἡμέρα καθ' ἣν σε εἶδον.

Ἦρθρίασεν, ἐμειδιάσε, περιέβαλε τὸν τράχηλόν μου διὰ τῶν βραχιόνων της καὶ μ' ἠρώτησε περιπαθῶς:

— Μὲ ἠγάπησες εὐθύς, τὴν πρώτην φοράν, τὴν πρώτην στιγμὴν καθ' ἣν με εἶδες;

— Ὡ ναί, ναί, εὐθύς! Καὶ σύ;

— Σὲ ἠγάπησα ἐκ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν εἰσῆλθες εἰς τὰ ἀνάκτορα· σὲ ἀγαπῶ, σύζυγέ μου, καὶ θὰ σε ἀγαπήσω πάντοτε, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτόν. Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἀποθνήσκει, καὶ ὅτι ὁ μέγας Κουτκοὺς ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἐραστὰς ν' ἀγαπῶνται αἰωνίως εἰς τοὺς κυανοὺς τοῦ κήπου;

Οὕτως ὠμίλει ἡ φίλη μου, καὶ οἱ γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ της ἦσαν τόσο πλησίον τῶν ἰδικῶν μου ὥστε ἠδυνάμην νὰ βλέπω τὴν εἰκόνα μου ἀντανακλωμένην ἐν αὐτοῖς· ἡ ἡδεῖα πνοὴ τοῦ στόματός της ἔψαυε τὰς παρειάς μου· αἱ χεῖρές της ἔσφιγγον τὰς ἰδικάς μου....

Αἶφνης τὴν εἶδον ὠχρῶσαν καὶ ἠσθάνομην ψυχὸς ὀξύ. Ἡ σύζυγός μου ἐξέβαλεν ὀδυνηρὰν κραυγὴν.... Ἠθέλησα νὰ ἐγερθῶ ὅπως τὴν στηρίξω, ἀλλὰ ἐκλονίσθη καὶ ἔπεσα χαμαί.

Πάντα ταῦτα συνέβησαν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Ἐνῶ ἔπιπτον, διέκρινα τὸ ἀπεχθές πρόσωπον τοῦ Τουρουροῦ, καγχάζοντος πλησίον ἡμῶν, ὀπισθὲν τινος βάρτου, ἔχοντος δ' ἐν χερσὶ τὸ τόξον ἀνευ βέλους... Τὸ βέλος εἶχε διαπεράσει τὸ στήθος μου....

Δὲν εἶδον ἄλλο· οἱ ὀφθαλμοί μου ἐθαμβώθησαν ἠσθάνθη τὸς βραχίονας τῆς Δρόσου τῆς Πρωίας περιπτύσσοντάς με μανιωδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς ἤκουσα τὴν ἀπελπιστικὴν κραυγὴν δι' ἧς ἐκάλει τὸν σύζυγόν της... προσεπάθησα νὰ κρατήσω τὴν φεύγουσαν ζωὴν... ἀλλὰ μάτην!... ὁ θάνατος, ὁ φοβερός θάνατος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν μου ἐνῶ ἐπρόφερον τὸ τελευταῖον χαῖρε εἰς ἐκείνην ἣν τόσον ἠγάπησα καὶ ἣν δὲν ἔμελλον νὰ ἐπανίδω πλέον.

— Ὁ θάνατος! ἀνερωνήσαμεν πάντες· ὁ θάνατος! Τί λέγετε, πλοίαρχε;

— Τί λέγω; τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν ἀλήθειαν.

— Ἀλλὰ, πρὸς Θεοῦ, τί σημαίνει τοῦτο;

— Σημαίνει ὅτι ἡ ἱστορία μου ἐτελείωτε.

Ταῦτα λέγων ὁ πλοίαρχος Dodero ἐξήγαγε σιγῶν ἐκ τοῦ θυλακίου καὶ ἐστράφη πρὸς με αἰτῶν πῦρ.

— Λοιπὸν, πλοίαρχε, τῶ εἶπον, μὴ μας κρατεῖτε μετεώρους μετὰ τῶν μυστηρίων σας. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εὔρεθῆτε ἐδῶ τώρα, ἀφοῦ ἀπεθάνετε;

— Ἡδυνάμην νὰ σας ἀπκντήσω ὅτι ἀνέστην. Τὰ τοιαῦτα ἀναγινώσκουμεν καθ' ἡμέραν εἰς τὰς μυθιστορίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀγκυρῶ τὴν εἰλικρίνειαν, πραγματῶ νὰ σας εἶπω καθαρῶς ὅτι ἀπέθανον μὲν.... ἀλλ' ἐξύπνησα.

— Ἄ! διάβολε! ἀνεκράξαμεν πάντες.

— Μάλιστα, ἐξηκολούθησεν ὁ πλοίαρχος, ἐξύπνησα ἐν τῷ δωματίῳ μου ἐπὶ τοῦ Ἀστέρου τῆς θαλάσσης, ἐπὶ τῆς κλίνης ὅπου με εἶχε προσηλώσει σφοδρὸς πυρετός. Ἡ λύπη, ὁ φόβος, ἡ ἀμηχανία, ὁ πυρετός μοὶ ἐζέλησαν τὴν κεφαλὴν καί...

— Καὶ ἀπεθάνετε μόνον καθ' ὕπνον....

— Διὰ νὰ σας διηγηθῶ τὰς μετὰ θάνατον ἀναμνήσεις μου.

Ἦθελον ἀναλύσει τὰ ἔργα τοῦ Farina, τοῦ Caccianiga, τοῦ Bersezio, τῆς Rosina Muzio Salvo καὶ ἄλλων ἐνδόξων σήμερον συγγραφέων μυθιστοριῶν, ἀν, κατέχων αὐτάς, ἠδυνάμην νὰ πράξω τοῦτο εὐσυνειδήτως καὶ οὐχὶ ἐξ ἀπλῆς μνήμης. Ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ῥηθέντων, καίπερ ἑλλιπεστάτων, καταφανές γίνεται ὅτι ἡ ἐν Ἰταλίᾳ μυθιστοριογραφία ἔχει τὴν σήμερον διακριτικούς τινὰς χαρακτῆρας, οὓς πρέπει ἀκριβέστερον νὰ ὀρίσωμεν.

Ἔχει ἐν πρώτοις τὸ ἀρίστον καὶ ἀτμώδες, κλινὸν πρὸς τὰς αἰσθήσεις μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἰδέαν· καὶ οὕτως ἀναποκρίνεται εἰς τὰς ψυχολογικὰς διαθέσεις τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, ἐν ἣ οἱ ἀρίστοι πρόθαι διεδέχθησαν τὴν ὀρθόκωντικὴν πίστιν.

Εἶναι δὲ ἡ σημερινὴ μυθιστοριογραφία σπασμωδική, οὕτως εἶπεν, προτιμῶσα νὰ ἐμποιῇ ζωηρὰν αἰσθησιν, ἔστω καὶ στιγματικὴν, μᾶλλον ἢ γαλήνιον καὶ ἡσυχον διέθεσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ.

Ἄλλος χαρακτῆρ, ἢ, κἀλλιον εἶπεν, ἄλλο ἐλάττωμα αὐτῆς εἶναι ὁ σκεπτικισμὸς, γέννημα τῆς πραγματικῆς τάσεως, ἥτις διεδέχθη τὴν ἰδεατικὴν τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἡ πραγματικὴ μυθιστοριογραφία τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἀπεικονίζει οἰονεὶ διὰ φωτογραφικῆς ἀκριβεῖας πάσας τὰς ὀψεις τῆς κοινωνίας, τοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως· ζωγραφίζει πάντα τὰ πάθη, τὰ εὐγενέστατα ὡς καὶ τὰ χαμερπέτατα· ἀναμιγνύει τὴν πικροτάτην σάτυραν εἰς τὴν ὑψητεστάτην ποίησιν, τοὺς γελοιωδεστάτους ἀστεϊσμοὺς εἰς τὰς ὑψηλοτάτας σκέψεις. Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ὁ παντελῶς ἀπηλλαγμένος τῶν ἐλαττωμάτων τούτων, ἀπεβίωσεν. Ἄν ὅμως εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ μεγάλοι λαοὶ δὲν ἀποθνήσκουσιν ὀλοτελῶς, γεννῶνται ἐνίοτε ἀρχαῖαι τινες ψυχαί, ὁ Manzoni, ὁ De Amicis, ὁ Barrili. Ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν οὐδὲν ὑπάρχει τὸ προδίδον κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὑπὸς ζένην καταγωγὴν. Εὐελπιστοῦμεν ὅτι οἱ ἐν Ἰταλίᾳ σύγχρονοι μυθιστοριογράφοι, βαδίζοντες ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τῶν τριῶν τούτων ἀρχηγῶν, θέλουσι ταχέως ἀναδειχθῆ ἄξιοι τοῦ ἰταλικοῦ ὀνόματος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡΑΒΑΣΙΑΗΣ.

Η ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ὑπὸ ΕΡΜΑΝΝΟΥ ΔΙΓΓ

Μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ*

Β'

Ἰκανὸς χρόνος εἶχε παρέλθει ἐξ ἐκείνου τοῦ συμβάντος, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἤρχεν ὡς Κωνσταντῖνος ΣΤ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Εἰρήνη εἶχε μετριασθῆ, ὁ δὲ συνετός αὐτῆς τρόπος τοῦ διατηρεῖν ἔναντι αὐτοῦ τὴν ἑαυτῆς τιμὴν καὶ δόξαν παρεῖχεν αὐτῇ ἔτι καθ' ὅλας τὰς ἐπισήμους περιστάσεις τὴν ὄψιν συνάρχοντος. Βραχυχρόνιος ἐξορία εἰς Σικελίαν, ἣν αὐτῇ ὑπέβαλεν ἑαυτῇ μᾶλλον ἢ ὅτι ἠναγκάσθη νὰ ἀλλάξῃ, παρήλαθε μετ' ὀλίγον χρόνον καὶ συνέτεινεν εἰς ἐπαύξεισιν τῆς διαδόσεως περὶ τῆς ἀποκαρτερήσεως αὐτῆς. Ἀπέφυγε δὲ αὐστηρῶς δι' οἰαςδήποτε ἀναμίξεως νὰ ἐκτεθῆ εἰς τὴν ὑποψίαν μὴ τοι ἐπεζῆται νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. Ἀλλὰ κρυφίως ἐργάζετο ἀπαύστως πρὸς ἀνάκτησιν πάντων τῶν ἀπολεσθέν-

* Ἰδ. Παρνασσοῦ τόμ. Γ' σελ. 486.

των, υπεστήριξε δὲ αὐτὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Ταρῆσιος διὰ συντεῶν συμβουλῶν. — Λοιπὸν, ἀνεφώνησε πρὸς αὐτὸν ἡμέραν τινα, ὅτε εἰσῆλθη παρ' αὐτῆς, λοιπὸν δὲν εὐοδοῦνται τὰ πράγματα, ἀπώλετο τὸ πᾶν; Μάθε ὅτι ἐθαυρόνθη νὰ ὑποκρίνωμαι πρὸς τὸν υἱόν μου τὴν τεταπεινωμένην, ἀνορθοῦται ἡ ὑπερηφάνειά μου καὶ δὲν ἀνέχομαι νὰ δίδω τὸ ἐξῆς ἀκουσίως τὴν συναίνεσίν μου εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ παιδός.

— Εἶνε πολὺ του ὅτι καὶ τώρα τυγχάνει αὐτῆς, ὑπέλαβεν ὁ Ταρῆσιος· ἀλλὰ δὲν ἀπώλεσθη τὸ πᾶν, μένει ἔτι εἰς ἡμᾶς ἡ σύνοδος.

— Ἐνθυμοῦμαι, εἶχες κάμει πρότασιν τινα, ἣτις ἐφαίνετο εὐνοϊκῆ. Τί ἀπέγεινεν;

Ἄν ἐτόλμησα πλέον νὰ ὁμιλήσω περὶ αὐτῆς, ἐξ ὅτου μοι ἀνήγγειλες τὴν σὴν πρόθεσιν νὰ μνηστεύσῃς αὐτὸν μετὰ τῆς Ροτρούδης, τῆς θυγατρὸς Καρόλου τοῦ Μεγάλου.

— Ἡ φράγκισσα ἡγεμονόποις, οἶκον μοί τιν ἔξεικόνισταν, εἶπε τότε ἡ Εἰρήνη, εἶνε καλλονὴ ἔκτακτος· οἱ μακροὶ αὐτῆς, ἐρυθρόξανθοι βόστρυχοι, ἡ λευκὴ καὶ διαφανὴς αὐτῆς ὄψις ἐπικνηοῦσι ῥόδα ἐν μέσῳ χιόνων, οἱ φωτεινοὶ γαλανοὶ ὀφθαλμοὶ θάναταπακρίνονται, ἐλπίζω, πρὸς τὸ ἰδεῶδες τὸ δυνάμενον νὰ φλογίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ νεανίου.

— Πρὸς στιγμὴν ναί, τὸ ἀποδέχομαι, ἐψιθύρισεν ὁ Ταρῆσιος σείων τοὺς ὤμους, ἀλλ' αἱ γυναῖκες τῆς Δύσεως εἶνε ψυχραὶ, ἀψυχοὶ καὶ ἀδέλτεροι, στεροῦνται δὲ πνεύματος καὶ εὐτραπελίας. Καὶ δὲν ἐσυλλαγίσθης, ὡψηλοτάτη ἀνασσα, ὅτι ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς τῶν Φράγκων καὶ ἡ θυγάτηρ του μετὰ βραχῶν χρόνον θὰ ἔχωσιν ἐπὶ τὸν υἱόν σου ἰσχὺν μεγαλητέραν ἢ σὺ αὐτῆ;

— Καλῶς, παραιτοῦμαι αὐτῆς, ἀλλὰ τί γίνεται ἡ ὑπὸ σοῦ ἐπηγγελμένη καλλονὴ, ἡ γοητευτικὴ ἐκείνη περὶ ἧς τσαυτὰ μοι ὑπέσχεσο;

— Εὐρέθη, εἶπε μειδιῶν ὁ Ταρῆσιος.

— Εὐρέθη, ἀληθῶς;

— Ναί, Μόνη ἡ συναίνεσίς σου χρειάζεται, ἵνα μεταχειρισθῶμεν αὐτὴν πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν. Ἄκουσόν μου εὖνος. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας μου ἐπὶ τοῦ προκατόχου βασιλέως εὐρον ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἀρμενίας ἀνδρας διδάσκοντας ἀξιόλογα σκηναὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων. Ἐξέλεξα τοὺς κομφοτάτους καὶ δεξιωτάτους καὶ ταυς μετήνεγκον ἐνταῦθα. Τοὺς ἐγύμνασα ἀντὶ τῶν πρατέρων μυστηρίων νὰ παριστάνωσι τὰ θαύματα καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων. Ἐπέτυχον δὲ, καὶ θὰ πεισθῆς σὺ αὐτῆ οἶκον βαθεῖαν καὶ συγκινητικὴν αἰσθησίν ἐμποιοῦσιν αὐταὶ αἱ σκηναί.

— Καὶ τώρα, τί ἄλλο;

— Ἐν τούτοις τοῖς Ἀρμενίοις εὐρίσκεται καὶ τις κόρη, οὕτως εὐρανία τὴν χάριν, ὥστε θὰ συγκινήσῃ καὶ κατανικήτῃ τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ σου, μόλις ἐν ἰδῆ αὐτῆν. Βλέπεις ὅποιον τὸ σχέδιόν μου.

— Ἐλησμόνησας, εἶπε τεταραγμένη ἡ Εἰρήνη, ἐλησμόνησας τὸν ὄρον

μου, ὅτι πρέπει νὰ ἴδῃ τὴν καλλονὴν μόνον ἐν εἰκόνι, οὐδέποτε δ' αὐτὴν ἀληθῶς.

— Καὶ ἐδῶ ἀκόμη, ἀνεφώνησεν ὁ Ταρῆσιος, θὰ τὴν ἴδῃ μόνον ὡς εἰκόνα· μόλις δὲ περατωθῇ τὸ θέαμα, θὰ πομακρυνθῇ ἐς αἶ τῶν ὀμμάτων του. Ἐπίτρεψον νὰ τελεσθῇ ἡ παρὰστασις ἐνταῦθα, ἐν τῷ μεγάρῳ σου, καὶ κάλεσον τὸν υἱόν σου εἰς αὐτὴν.

— Ἄρα θὰ πεισθῇ;

— Νομίζω, ἀπήντησεν ὁ Ταρῆσιος.

— Καὶ ὅποιά τινα ἐλπίζεις ἐκ ταύτης τῆς ἀποπειράς;

— Θὰ τύχωμεν τῆς συγκαταθέσεώς του πρὸς συγγάλεσιν συνόδου.

— Καλῶς, εἶπεν ἡ Εἰρήνη, ἀποδέχομαι πάντα. Ἄ!, προσέθηκε στενάζουσα, ἐν τῷ ἐξηγηρωμένῳ ἀντιμακρομένῳ τούτῳ κόσμῳ, ὅπου καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγιοι διαγωνίζονται κατ' ἀλλήλων ἐπιρρίπτοντες λέξεις θανασίμους, μόνον δόλος καὶ ὑπόκρισις δύνανται νὰ ποιήσωσι δυνατὸν τὸ ἀγαθόν.

Ταῦτα δὲ εἰπόντες ἐχωρίσθησαν.

Μετ' ἐκπλήξεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μετὰ κρυφίας ἀντιπαθείας ἔλαβεν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν παρὰγγελίαν τῆς μητρὸς του. Τὸ πρῶτον ἦλθ' ἐλάμβανε παρ' αὐτῆς πρόκλησιν. Καὶ τῶς μὲν εἶχον ἀποφύγει πᾶσαν συνάντησιν, νῦν δ' ἔμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὴν ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἐλευθερίου, εἰς ὃ εἶχεν ἀποσυρθῆ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς παραιτήσεώς της, ἵνα παραστῇ εἰς θέαμα δρματικόν. Ἡ Εἰρήνη ἐγνώριζε τὴν ἀδιαφορίαν αὐτοῦ, τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τοιαύτας ἡδονὰς καὶ ὅμως ἐκάλει αὐτὸν εἰς τοιοῦτό τι. Τί ἐσήμαινε τοῦτο, τί ἐκρύπτετο ὀπισθεν τῆς προσκλήσεως ταύτης; Ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν ἀνεμίγνυτο ἡ μήτηρ του κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς τὰς ὑποθέσεις ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν εἶχον διαφύγει τὴν προσοχὴν τοῦ Κωνσταντίνου τεκμήρια, ὅτι ἐγίνοντο κατ' αὐτοῦ μυστικαὶ ἐνέργειαι, ἰδίως παρὰ τοῦ Ταρῆσιου.

— Μὲ καλεῖ πρὸς ἐκυτὴν· τί σημαίνει τοῦτο; εἶπεν εἰς τὸν Ἡράκλειον.

— Σ' ἐπεθύμησεν, ἀπεκρίθη αὐτῷ οὗτος, αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἀπομεμωνωμένην, ἐγκαταλειμμένην, θέλει νὰ συμφιλιωθῇ. Μὴ δὲν εἶνε μήτηρ σου;

— Τί νὰ κάμω εἰς τὸν οἶκόν της; Νὰ παραστῶ εἰς θεατρικὴν παρὰστασιν; Εἰς ὅποιαν τινα παρὰστασιν; Πιθανῶς εἰς συζήτησιν τινα σκοπὸν ἔχουσαν νὰ με πείσῃ περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς εἰκονολατρίας.

— Ἄλλ' αἱ ὑποθέσεις σου εἶνε λίαν ὑπερβολικαί.

— Ὡ! διαβλέπω τὴν πρόθεσιν τῆς προσκλήσεως ταύτης· ἡ μήτηρ μου καὶ ὁ Ταρῆσιος θέλουσι νὰ με μεταπείσωσιν ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν δογμάτων.

— Τὸ πιστεύεις; ἀκόμη τώρα;

— Δὲν θὰ παρανοήσω βεβαίως τὸν μισητὸν μορφασμὸν ὅστις πολλάκις μοι ἐπεδείχθη ὡς εἰ μοι ἐδήλου ταῦτα ἀπαραίτησον τὴν μωρὰν σου ἀντίστασιν, ἐπιδοκίμασον ὅ τι ἀπεχθαίνεσαι, πρῶτον ὅ τι ἀποδοκιμάζεις, ἀλλῶς

μέλλεις νὰ παλκίσῃς κατὰ μυρίων ἀφικνῶν ἐχθρῶν καὶ ἐν πάσῃ σου ἐπιχειρήσει νὰ γωνισθῇς κατ' ἀναριθμητῶν προσκομμάτων.

— Χρησθήτι λοιπὸν κατὰ τὸ φαινόμενον, ὑποχώρησον, καὶ θὰ ἐξιχνιάσῃς οὕτω πολλὰς δολοπλοκίας. Κατασοφίσθητι τῶν σοφίζομένων.

— Δὲν δύνῃμι νὰ ψευθῶ, δὲν δύνῃμι νὰ ὑποκριθῶ. Ἄ! τί νὰ πράξω; Νάφροντιστήσω τῆς αἰτήσεώς της; τοῦτο δύναται βραχὺν μόνον χρόνον νὰ γείνῃ. Νὰ συνκινέσω; Οὐδέποτε! Νὰ κάμω ὑποχωρήσεις; Οὐδὲν ἤττον. Ἔστω τῶρα μὲν θὰ πεισθῶ εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτῆς, ἀλλ' οὐδέποτε τὸ ἐξῆς.

— Τοῦλάχιστον δὲν θὰ το μετανοήσῃς, ἀνέμνησεν αὐτὸν ὁ Ἡράκλειος. Τὸ θέαμα εἶνε μιμική τις παράστασις, περικαλλὴς δὲ τις Ἀρμενία θὰ παραστήσῃ σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τῆς ὁμωνύμου ἐκαυτῆ ἀγίας· λέγουσιν ὅτι εἶνε ἐξαισία.

— Ὅλιγον θὰ φροντίσω περὶ τῆς τέχνης της. Δύνασαι νὰ μοι ἐγχειρίσῃς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θεάματος τὰς ἀναγκαίας ἐκθέσεις ἃς πρέπει νὰ νηχνώσω. Θὰ το ἴδωσι, θὰ το κάμω ὀλοφάνερρον, πόσον ὀλίγον φροντίζω περὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων. Τέλος δὲ καὶ αἱ τοιαῦται παραστάσεις ἴσως δὲν εἶνε ὅλως ἀσχετοὶ πρὸς τὴν εἰκονολατρείαν.

— Ἐπιμένεις εἰς τὴν ἰδέαν σου καταβάλλων προφύλαξιν σχεδὸν ἀγωνιώδη.

— Ἐπειδὴ ἔχω τὸ θάρρος νὰ νηπιταχθῶ εἰς αὐτὰ τὰ θέματα τῶν ψευστῶν. Ὁ Λέων καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠγωνίζοντο νὰ παράσχωσιν εἰς τὸ κράτος στήριγμα ἰσχυρότερον παρὰ τὴν ἐλπίδα εἰς ἀγίους καὶ προστάτας ἐν τῷ οὐρανῷ. Τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐκείνην, ἣτις ἐδημιούργησεν ἡμῖν γενναίαν καὶ ἰσχυρὰν στρατίαν, δὲν θὰ τὴν ἀπρηνηθῶ οὐδὲ θὰ τὴν ἐγκαταλίπω. Ἔστωσάν σοι ταῦτα ἀρετὰ ἀνάμενέ με.

Ἡ ἐσπέρα καθ' ἣν ἐμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ θέαμα εἶχεν ἤδη φθάσει. Ὁ Ταράσιος ἐδίδαξε τὴν Ἀρμενίαν ὁποῖον αἰσθησὶν ὥρην νὰ ἐμποιήσῃ διὰ τῆς μιμικῆς αὐτῆς τέχνης. Ἐκεῖνη δὲ προσέβλεψεν αὐτὸν διανοίγουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀπεποιήθη. Ἡ ἀγνὴ αὐτῆς καὶ εὐλαβὴς ψυχὴ ἀντεστρατεύετο εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ Ταράσιου, τοῦ νὰ καταστήσῃ πρᾶξιν θερησκευτικὴν, οἷον ἐθεώρει τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀνάβασιν αὐτῆς, ὄργανον σκοπῶν ἀνθρωπίνων. Ἐτρεμεν ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐμελλε διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς νὰ προκαλέσῃ γεγονός οὕτω μέγα, οἷον ἦτο ἡ μετατροπὴ τῶν δογμάτων τοῦ δεσπότη. Ἀλλ' ἐν τῷ ὄνῳ τούτῳ ὑπῆρχεν ἤδη τὸ σπέρμα τῆς συναινεσεως αὐτῆς, τέλος δὲ περηνίκησεν ἡ ἐλπίς εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ἐπιτυχίας. Συγκατένευσε καὶ παρεσκευάσθη διὰ δεήσεων πρὸς τὴν δεινὴν ὥραν. Οὐδὲν πλέον ἐθεώρει περὶ ἐκαυτὴν καὶ ἐβουβίσθη ὅλη τῇ ψυχῇ μόνον εἰς τὴν ἐντολὴν τὴν ἀναθεθεῖσάν αὐτῇ. Ταῦτα δὲ προτιθεμένη ἐπέσθη τοῦ παλατιοῦ, ταῦτα ἔχουσα ἐν νῷ ἐπέσθη τοῦ λογιῶν τῆς σκηνῆς.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνετο τὸ κατ' ἀρχὰς οὐδαμῶς προσέχων εἰς τὸ δῶμα. Ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἡρακλείου τὰ ἔγγραφα καὶ τὰς ἀναφορὰς τῆς ἡμέρας καὶ διεξήλθεν αὐτὰ χωρὶς καὶ νὰναβλέψῃ. Ἀλλ' ἐξαπίνης ἀνακραυγὴ ἀλλογους μὲν ἀκουστὴ ἐξήγειρεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀσχολίας του, καὶ ἀκουσίως ἔστρεψε τὰ ὄμματα του πρὸς τὴν σκηνήν. Ὅποια θέα παρέστη τότε πρὸ αὐτοῦ! Τρυφερὰ παρθενικὴ κόρη ἐκρατεῖτο δεσμικὰ καὶ ἀνυψοῦτο εἰς τὰς χεῖρας δύο ἀνδρῶν, ὠμοστῶτων τὴν ὄψιν, ἐνῶ συγχρόνως βραχὺ ἀχθος ἐφάνετο προσδεδεμένον εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς. Ἡ ὠχρὰ ὄψις τῆς μάρτυρος ἐφάνερον ἐν μέσῳ τοῦ ὀδυνηροτάτου σωματικοῦ ἀλγους τὴν ἔκφρασιν μακαριότητος οὐρανιας. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠδύνατο νὰ ποστρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐλησμόνησεν ἐντελῶς ὅτι παρίστατο πρὸ αὐτοῦ θεατρικὴ ἀπάτη. Τέλος δὲ ἡ μάρτυς κατεβιβάσθη ἐκ τοῦ στρεβλωτηρίου καὶ ἦχθη πρὸς τὸν ἐθνικὸν πραιτώρα, ἀλλ' οὔτε ὑποσχέσεις οὐδ' ἀπειλαὶ ἠδύνατο νὰ πείσωσιν αὐτὴν νὰ πρηνηθῇ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μετ' ἡμερίας ἀξιοπρεποῦς, κίπερ ἦδη ἐξηνητημένη καὶ σχεδὸν ἄπνους οὔσα, ἐπέμεινε ἀποποιουμένη νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς θεοὺς. Πραεῖξ δὲ ἀλλ' ἄκκαμπτος παρέστη πρὸ τῶν δικαστῶν καὶ μετὰ φαιδρᾶς εὐτολμίας προσέβη πρὸς τὸν θάνατον, πρὸς τὴν σφαγὴν. Αἱ καρδίαι τῶν θεατῶν ἀπάντων ἐπαλλον ἐλεήμονες ὅτε παρεσκευάζοντο τὰ πρὸς τὴν θανάτην, ὅτε οἱ ἰσχυροὶ δῆμιοὶ ἐπλησίασαν αὐτὴν, ἀπέσπασαν τὰ ἱμάτια ἀπὸ τοῦ περικαλλοῦς, ἀμαχεῖ παραδεδομένου σώματος, ὅτε τὸ περικάλυμμα λαίμου καὶ στήθους ἔπεσεν ἐκ τῆς ἀπνεύστου σιγῆς καθίστατο φάνερρον, ὁποῖον συγκίνησιν προκάλει αὐτὴ ἡ σκηνή. Ἀλλ' ὅτε δὴ πλέον ἐμελλε νὰ συμβῇ τὸ ἐσχάτον, ὅτε αὐτὴ ἐκείνη, γονυπετήσασα ἐν ἀφῶν ἐθελουσίᾳ, προσήνεγκε τὸν γεγυμνωμένον τράχηλον ἵνα δεχθῇ τὸν κτύπον τὸν θανάσιμον, τότε οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ ἑαυτοῦ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις, ἀναπέμψας ἀγρίον στόνον, ἀνεπήδησεν ἐκ τῆς ἐδρας αὐτοῦ ὡς ἂν ἤθελε νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν σκηνὴν καὶ νὰ σώσῃ τὴν Ἀγίαν. Ἀλλὰ ταχύτατα, μὲν τοῦ δῆμιου ὑψώσαντος τὸ ξίφος, κατέπεσεν ἡ αὐλαία. Ψίθυρος δὲ ἀπαλλαγῆς, ἀμα δὲ θαυμασμοῦ διέδραμε τὰς τᾶξεις τῶν θεατῶν.

Ὁ Ταράσιος καὶ ἡ Εἰρήνη ἔριψαν ἐπ' ἀλλήλους βλέμμα συνεννοήσεως καὶ εὐχαριστήσεως. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἴστατο ἀκίνητος, ἐρυθριῶν δι' ἑαυτὸν, διὰ τὴν ταραχὴν του, διὰ τὴν αἰσθησὶν ἣν ἐνεποίησεν αὐτῷ τὸ δῶμα καὶ ἣν ἐξέφρασεν ἐμφανέστατα.

— Βλέπεις, ὅπως συνεννοήθη; ἐψιθύρισεν ἡ βασιλομήτωρ εἰς τὸν ἀσηκρήτις. Ἡ κόρη πρέπει πάραυτα νὰ πομακρυνηθῇ.

— Ὡς διατάσσεις, εἶπεν ὁ Ταράσιος διὰ φωνῆς κάπως ἀβεβαίας, ἣτις εἰς τὸν ὀξύτερον παρατηροῦντα προσέειπεν, ὅτι δὲν ἔλεγε ταῦτα σπουδαίως. Πράγματι δὲ ἤγαγε τὴν Ἰμάγιναν, ὡς ἐκαλεῖτο ἐν Βυζαντίῳ ἡ ξένη, εἰς τὸ ἴδιον ἐαυτοῦ μέγαρον καὶ κατεκράτει αὐτὴν ἐκεῖ, προβλέπων ὅτι θὰ

χρειασθῆ ἔτι ἐν τῷ μέλλοντι τὴν γοητευτικὴν αὐτῆς ἐμπόρκειαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν, τὸ ὥραϊον εἰδῶλον τῆς μάρτυρος, δὲν διέφυγεν ἢ αἰσθησις ἢ ἐμπορηθεῖσα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἐκ τοῦ ἀγωνίσματος αὐτῆς, ἠσθάνετο δὲ τὴν καρδίαν τῆς ἐλκομένην ὑπ' ἐκείνου, τοῦ θυμαστοῦ τῆς, ὁμοίως ὡς ἐλεῖνος εἶχε δεσμευθῆ ὑπ' αὐτῆς. Ἀπαράτρεπος μοῖρα εἶχε συνδέσει τὰς δύο ταύτας καρδίας· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ εἶχεν ἐπέλθει ἀλλοίωσις ὀλοσχερῆς. Διήρχετο τὴν νύκτα ἄυπνος, ἢ δὲ φαντασία αὐτοῦ ἦτο οὕτω τεταραγμένη, ὥστε δὲν ἠδύνατο ἀποσπασθῆ τοῦ εἰδώλου, ὥστε ἠσθάνετο διαρκῶς παρόντα τὸν πόθον νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνην, οἷαν τὴν εἶδεν, ὥστ' ἐπεθύμει νὰ ἠδύνατο νὰ παραδοθῆ ὅλως εἰς τὸ αἶσθημα, εἰς τὴν φλόγα τὴν διακρούσαν αὐτὸν ἐκεῖ, ἵνα ἐνώπιον ἐκείνης, ἐνώπιον τοῦ βλέμματός τῆς δύναται νὰ νουψῶται καὶ ἐπιρρῶννυται ἀπὸ τῶν διασκεδάσεων καὶ ἀγώνων τῆς ἡμέρας. "Ἐβλεπεν αὐτὴν ἐνώπιόν του· τὸ σελήναϊον φῶς, οὗ ἢ στίλβη διὰ τῆς θυρίδος εἰσρέουσα κατηύγκζε τοὺς τάπητας τοῦ δωματίου του, ἐφαίνετο διαγράφων τὴν εἰκόνα τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐντοιχιῶν ζωγραφικῶν, ἢ δὲ μικρὰ ἐκείνης μυστηριώδης· χεῖρ ἐξεῖχε τῶν ὑψισμάτων, ὡσεὶ προσενύουσα αὐτῷ. "Ἦδη δὲ τὴν πρωτὴν τῆς ὑστερικῆς προσῆλθε πρὸς τὴν Βιρῆνην, λέγων· ἀπέισθη ὅτι οἱ θνητοὶ ἡμεῖς εἴμεθα μόνον τμήματα τῆς μιᾶς θεϊκῆς Σοφίας, ὅτι εἴμεθα μόνον ἀγγεῖα προωρισμένα νὰ παραλάβωμεν ἐν ἡμῖν τὸ Αἰώνιον, καὶ δὴ τῇ θελήσει καὶ συνκινέσει αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. Ναι, οἱ ἄνθρωποι εἶνε εἰκόνες τοῦ θεοῦ καὶ μετέχουσι τῆς θείας οὐσίας».

— Ἀσπάζομαι μὲν μετὰ χαρᾶς τὴν νέαν σου ταύτην πεποίθησιν, ἀλλ' ὅμως φοβοῦμαι ὅτι εἶνε ὑπερβολικὴ, εἶπεν ἡ βασίλισσα, ὑποκρινομένη μὲν τὴν ἀμφιγνοῦσαν, ἀλλ' ἐνδομύχως ὑπερχαίρουσα.

— Ὑπερβολικὴ· ἀνέκραζεν ὁ Κωνσταντῖνος. Μὴ δὲν ἐκφράζει αὐτὸς ὁ θεὸς Πλάτων τὴν ἰδέαν ταύτην;

— Ἀλλ' ἐπικουροῦται αὕτη ὑπὸ χωρίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς; Ἐγὼ δὲν γνωρίζω τοιαῦτα.

— Καλῶς· θάκλουσα λοιπὸν περὶ τοῦ θέματος τούτου τὴν γνώμην τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἐπισκόπων, θὰ κηρύξω τὴν συγκαλέσιν συνόδου, καὶ θὰ διατάξω πάραυτα τὰν ἀναγκαῖα.

— Καὶ ποῦ θὰ συγκληθῆ ἡ σύνοδος;

— Ἐνταῦθα, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Συγγώρησόν με, μήτηρ, ἂν ἡμᾶρτον· ἐπλανώμην. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀφῆκεν αὐτὴν καὶ ἐκλείσθη ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐν τῷ κελλίῳ μονῆς τινος. Ἡ εἰκὼν τῆς μάρτυρος δὲν ἐγκατέλειπεν αὐτὸν οὔτε ὑπάρ οὐδὲ ὄναρ, οὔτε κατὰ τὰς ὥρας αὐστηρᾶς θεωρίας οὐδὲ κατὰ τὰς στιγμὰς εὐσεβῶν ἀσκήσεων καὶ προσευχῶν. Ἀλλὰ κατελαμβάνετο ὑπ' ὀρρωδίας καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν μόνην, ὅτι θάπαντήσῃ αὐτὴν αὐτοτάτην ἐκείνην, τὸ εἶδῶλον τῆς Ἀγίας, ἐκ φόβου μὴ καταστραφῆ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐμφανίσεως, ἂν ἤθελέ ποτε ἰδεῖ αὐτὴν ὑπ' ἄλλην μορφήν παρ' ἐκείνην ἥτις

μόνη ἐφάνετο ἰδιόζουσα αὐτῇ. Ἐν δὲ τῇ ἐνθουσιῳδῇ θεωρίᾳ τοῦ ἔφρασεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε ἠρώτηεν ἑαυτὸν, μή τοι αὐτὴ ἢ Ἀγία κατέβη εἰς τὴν γῆν ἐκ χωρῶν οὐρανίων, ἵνα γευθῆ ἔπαξ ἔτι ἐν γῆνῳ περικαλύμματι τῆς ἀναμνήσεως τῶν μαρτυρίων τῆς καὶ τῆς μεταμορφώσεως αὐτῆς, ἵσως δὲ ἐν ἀνοιξῇ αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα συνετίσῃ αὐτόν.

Ὁ Γαράσιος ἠυφράνητ' ἐκ μέγιστα, παρατηρήσας τὴν μεταβολὴν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεαροῦ τοῦ δεσπότη, καὶ παρεκείαζε μετὰ ζήλου πάντα πρὸς συγκάλεσιν τῆς συνόδου. Μετὰ βραχῶν δὲ χρόνον συνήλθον τέλοσ· οἱ ὀπαδοὶ τῆς εἰκονολατρίας, μακρόθεν πέρα τῶν θαλασσῶν καὶ ἐκ τῶν ὄρεων τῆς Συρίας ἀναχωρηταὶ νομιζόμενοι ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου νεκροὶ, ὡς μομίαι ἀπεξηραμένοι, ἐξωρισμένοι ἤδη ἔτη πολλὰ καὶ ζῶντες κατακεκρυμμένοι, πάντες οὗτοι συνήλθον ἐπὶ τῇ διαδόσει τῆς νέας ἐπαγγελίας ἵνα ἴδωσι πάλιν ἀναζῶν τὸ κράτος αὐτῶν, τὸ κράτος τῆς εἰκονολατρίας. Λαμπρῶς διεκοσμήθη ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων πρὸς συγκρότησιν τῶν συνεδριῶν τῆς συνόδου ἐν αὐτῇ, τὰ πάντα δὲ ἠτοιμάσθησαν ἵνα γείνη ἀξιοπρεπῆς ἡ ὑποδοχὴ τῶν πιστῶν.

Ἀλλ' ἡ Βιρῆνη ὅμως δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὴν ἐπὶ τοσοῦτον εὐτυχῇ καὶ ἠυχαριστημένην ὅσον εἶχεν ἐλπίζει. Καὶ δὲν εἶχε μὲν λησμονήσει τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ υἱὸς τῆς εἶχε φερθῆ πρὸς αὐτὴν, δὲν το εἶχε λησμονήσει οὐδὲ συγχωρήσει, τὰ δὲ μέχρι τοῦδε σχέδιὰ τῆς περὶ ἀναστηλώσεως τῶν ἀγίων εἰκόνων εἶχε κρύψει ὑπὸ τὸ προσωπεῖον ἰδιωτικῆς κηδεμονίας τῆς τέχνης, ἐν ᾧ ἐξ ἑτέρου ὁ βασιλεὺς ἠγωνίζετο νὰ καταστήσῃ γελοίας τὰς κλίσεις ταύτας· ἀλλὰ νῦν, ὅτε προσήγγιζεν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς, εἰς τὰς προθέσεις τῆς, νῦν κατέλαβον αὐτὴν ἰδιόρρυθμὸν τι αἶσθημα δυσχερεσίας, ἰσχυροτέρα ἢ πρότερον ἀπέχθεια κατὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ περ προσχωρήσαντος αὐτῇ. Ἐλυπεῖτο βλέπουσα αὐτὸν καμπτόμενον, ἀπιστοῦντα πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ χαρακτήρα, ἢ μητρικὴ ὑπερηφάνεια, μεθ' ἧς ἄλλοτε ὅπωςδῆποτε εἶχε προσβλέψει αὐτόν, ἐξέλιπε, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῆς κατέλαβε περιφρόνητις πικρὰ. Μετενόει νῦν ὅτι τὸ μῖσός τῆς ὑπῆρξε λίαν ὑπερβολικόν, μετενόει ὅτι ἔτεινε τὴν χεῖρα εἰς τάλμημα ἐπενεγκὸν τὴν μετατροπὴν τῶν ἰδεῶν του. Ἐντεῦθεν δ' ἐνόμιζεν ὅτι ἐκλείσθη αὐτῇ πᾶς δρόμος ἵνα δυνηθῆ τὸ ἐξῆς νὰ εἰρηνεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰλικρινῶς. «Ἄ, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν, ὅποσον εἶνε φοβερὰ ἢ ἔχθρα καρδιῶν συνηρμοσμένων ἀλλήλαις διὰ τῶν δεσμῶν τῆς φύσεως, ἐπειδὴ ἴσα ἴσα καθίσταται δυσχερῆ τὴν συμφιλίωσιν τοῦτο, ὅτι ἡ αἰσχύνη ἐπὶ τῇ παρὰ φύσιν ἀπεχθείᾳ εἶνε οὕτως ἰσχυρὰ, ὥστε πᾶσα προσχώρησις καθίσταται διὰ τοῦτο σχεδὸν ἀδύνατος».

Ταῦτα πάντα διέβλεπεν ὁ Γαράσιος καὶ ἐζήτηε νὰ ὠφεληθῆ ἐντεῦθεν. Καὶ τοῦτο μετὰ λόγου. Ὡς ταμίαις τῆς βασιλείας τὰ μεγάλα ποσὰ τὰ ἐμπειπιστευμένα αὐτῷ δὲν εἶχε δαπανήσει πάντα εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα εἶχεν ἐξαποστείλει εἰς Ἀσίαν, ἵνα κατασκευα-

σθῶσι δι' ἑαυτὸν ἐπαύλεις καὶ κῆποι. Ἄἳ μωρὰ, ἡδύνατο νάναφωνήσῃ, εἰς ἔρημον δαπανᾷ τὸν χρυσὸν αὐτῆς. Διὰ τί κατέλιπον τὰ βιβλία μου, τὰς ὤρας τῆς μοναδικῆς ἀσχολίας περὶ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν οὐρανίων ὁδῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν, ἵνα περιπλεχθῶ εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰνθρώπινα! Θὰ ἐκδικηθῶ τὸν κόσμον, ὅτι μ' ἔσυρεν εἰς τοὺς κύκλους του, εἰς τοὺς κύκλους τῆς μωρίας καὶ κακίας». Μίαν δ' ἡμέραν ἦλθεν εἰδήσις παρὰ τοῦ Νικηφόρου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἐπιστρέφει. Ἦτο δὲ λίαν κινδυνώδης διὰ τὸν Γαρζάσιον νάναμένη τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ δι' ἐκείνου, εἰδότες τὰ πάντα, ἡδύνατο νάποκαλυφθῶσι τὰ πάντα. Καὶ ἦσαν μὲν καὶ αἱ ἀγγελθεῖσαι νίκαι τοῦ στρατηγοῦ ψεῦδη μόνον, διότι ὑπῆρξαν μόνον ἐκδρομαὶ δι' ὧν κατωρθώθη μὲν ἡ ἀπαγωγή ὀλίγων λαφύρων, ἀλλὰ δὲν ἐπετεύχθη κατὰκτισις διαρκῆς. Ἄλλ' ὁ Γαρζάσιος ἐπίστευεν, ὅτι καὶ ὁ συνένοχος ἡδύνατο νάποδοῖ ἐπικίνδυνος εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ δὲ ἡδυνάτει νά τον ἀφανίσῃ, ἤλπιζε τοῦλάχιστον νά τον κρατήσῃ ἐπὶ τοσοῦτον, ἕως ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ υἱὸς τῆς ἠθελον παρσκευάσει ἀλλήλοισι ὄλεθρον ἀμοιβαῖον. Τότε ἡδύνατο ἐκεῖνος πάντως νά ἔλθῃ, ἀλλὰ θὰ ἐξέλειπε πλέον εὐθύνη καὶ τιμωρία.

Ἡ Εἰρήνη διεσκόπει τὸν προδότην, φοβουμένη δὲ αὐτὸν ἀπέκρυπτεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν πρόθεσίν τῆς, νά ὑψώτῃ μεθ' ἑκυτῆς εἰς τὸν θρόνον τὸν Νικηφόρον, μόλις ἐπανελθόντα. Διέδωκε δὲ μᾶλλον τὴν φήμην, ὅτι ὁ ἰσχυρὸς τῆς Δύσεως αὐτοκράτωρ, Κάρολος ὁ Μέγας, ζητεῖ τὴν χεῖρα αὐτῆς καὶ ὅτι ἦτο διατεθειμένη νά ἐνδώσῃ. Περὶ δὲ συνενώσεως τοῦ υἱοῦ αὐτῆς μετὰ τῆς Ροτρούδης δὲν ἐγένετο πλέον λόγος. Ὅτε δὲ ὁ Γαρζάσιος ἤκουσε τὴν παράδοξον ἀγγελίαν ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῆς στόματος, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη ἐκπεπληγμένος, εἶτα δὲ ἤρχισε τὰς θωπείας καὶ ἀντέστη μετὰ ζήλου. Ἡ δὲ Εἰρήνη ἐμειδία ἐνδομύχως, ἐξέφρουσα, ὅτι εἰς ἀνδρα οὕτω συνετὸν, οἷος ὁ ἀσηκηθίτις, ἡ πραγματικῶς τοῦ σχεδίου αὐτῆς ἐφάνετο χιμαρικὴ ὑπερβαλλόντως, ὥστε νά μὴ χρειάζεται καταπολέμησις αὐτῆς σπουδαίᾳ, οὕτω δὲ ἐκέρδαινε χρόνον καὶ ἔμενεν ἐλευθέρᾳ ἵνα προσεγγίξῃ μᾶλλον μᾶλλον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προθέσεως αὐτῆς τῆς ἀληθοῦς. Τὰ δίκτυα εἶχον ἤδη ῥιφθῆ, ζήτημα δὲ πλέον ἦτο τίς θὰ περιπέσῃ εἰς αὐτὰ καὶ θάπολεσθῇ. Ἐν ᾧ δ' εὕρισκετο ἐν τοιαύτῃ ἀπορίᾳ καὶ ταρχῇ, ὠρίμασεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῆς ἄλλη τις ἀπόφασις γεννηθεῖσα ἐκ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῆς μετανοίας. Εἶδεν ὅποσον εἶχε δαμάσει τὴν ψυχὴν τοῦ υἱοῦ τῆς τὸ πάθος πρὸς τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ὅποσον δεινὴ καὶ καταστρεπτικὴ ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἡ συνέπειά του. Μιᾶ δὲ τῶν ἡμερῶν προσδύψασα πατρικίαν τινὰ τῆς αὐτῆς τῆς, στενὴν συγγενῆ, ἀνεκάλυψε μετ' ἐκπλήξεως ἐκτάκτου ἐν τοῖς χαρακτῆρσι τοῦ προσώπου αὐτῆς ὁμοιότητα παράδοξον πρὸς τὴν καλλονὴν ἐκείνην τὴν γεννέτερον φόβων. Μόνον δὲ ἦσαν οἱ χαρακτῆρες τῆς νεαρᾶς πατρικίης αὐστηρότεροι, ἔμπλεοι ἀλαζονικωτέρας ἡρεμίας, ἡ δὲ μορφή αὐτῆς ὑψηλοτέρα καὶ ὀλιγώτερον ἐπιχαρις. Οὐδὲν ἦτον ἡ βασιλισσα ἐπὶ τὴν ὁμοιότητα ταύτην ἐστήριξε τὴν

ἐλπίδα ὅτι συνδέουσα τὸν υἱὸν αὐτῆς μετὰ ταύτης τῆς συγγενοῦς, παρέχει αὐτῷ σύζυγον ἀρμόζουσαν καὶ βεβαίαν περὶ τῆς συμπαθείας αὐτοῦ. Ἄφ' ἧς δὲ ἡμέρας ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε συναίνεσει εἰς τὴν συγκάλεισιν συνόδου, ἐπῆλθον συχναὶ συνδιαλέξεις μεταξύ μητρὸς καὶ υἱοῦ, προσλαμβάνουσαι ἐνίοτε χερκτῆρα οἰκειότητος, ὅταν ἐξεδηλοῦτο ἡ φυσικὴ τάσις τῆς καρδίας αὐτῆς, καὶ συντείνουσαι εἰς συνένωσιν τῶν κεχωρισμένων. Ἄλλὰ δυστυχῶς ἡ διχόνοια αὐτῶν εἶχε προχωρήσει παραποῦ, ἐνόου δὲ ὅτι εἶχον ὠθήσει ἀλλήλους εἰς τὰ χεῖλη κρημοῦ, οὐδέτερος δ' εἶχε τὴν δύναμιν νά σώσῃ τὸν ἕτερον. Συγκινητικὸν ἦτο τὸ βλέπειν αὐτοὺς ὁμολογοῦντας ἀλλήλοισι διὰ λέξεων κεικλυμένων τὴν ἐνδομύχον αὐτῶν ταλαιπωρίαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐπειτα ἀποσύροντας ὅσα εἶπον ἐκ φόβου μὴ προδοθῶσιν ὀπόσῃ ἀλαζονίαν ἐπεδείξαντο καὶ ὅποσον εὐχαρίστως ἠθελον ταπεινωθῆ, ἵνα κερδήσῃ μίαν μόνην βανίδα τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἣν ἀπηρεοῦντο καὶ καθευρυμμάτιζον. Τέλος δ' ἐκείνη ἀπεφάσισε νά τολμήσῃ τι κρίσιμον, καὶ ἀνεκοίωσεν αὐτῷ τὴν προσεχῆ ἀφιξὶν τῆς φραγγικῆς πρεσβείας, ἧς ἐγνώρισεν αὐτῷ τὰς προτάσεις.

— Ἄ, ἀνέκραξεν, εἰς ἡγεμόνα ὄλωσ σοι ἀγνωστον, εἰς τὸν δεσπότην λαοῦ ξένου, βρβάρου θέλεις νά δώσης τὴν χεῖρά σου;

— Εἰς ἡγεμόνα Χριστιανόν, ἀπεκρίθη αὐτῷ ἡ Εἰρήνη· θέλω δὲ νά ὑπανδρευθῶ χάριν σοῦ. Ἐφ' ὅσον μένω ἐγγὺς τοῦ θρόνου, θὰ γενᾶται πάντοτε ἡ ἰδέα ὅτι θέλω νάνακτῆτω πάλιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἰσχύ' ἀναχωρούσης μου δὲ, εἰσαι ἀσφαλῆς.

— Ὅποῖα ὑπόψια, εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος ὀργίλος. Ἐκ ἐχθους καρδίας σὲ οἰκτείρω.

Ἐκείνη δὲ ἤρξατο κλαίουσα. Θωπευτικῶς ἐδράξατο τῆς χειρὸς τῆς ὁ υἱὸς, ἐπειτα δ' ἔδραπέ τινὰς ἐκ τῶν ὀπωρῶν, αἵτινες ἐκρέμαντο πρὸ τοῦ παρχύρου καὶ ἔχυσεν αὐτὰς εἰς τὸν κόλπον τῆς, λέγων Ἄπόλαυε τῶν ἀγαθῶν ἀφῶως μετ' ἐκείνου δν ἐγέννητας εἰς τὸν κόσμον».

Ἡ Εἰρήνη ἔλαβε μίαν τῶν ὀπωρῶν καὶ εἶπε· Βλέπεις; ἐδῶ ἔνθα ὁ ἥλιος ἐθέραμανεν αὐτὴν εἶνε ὠριμος καὶ λάμπει χρυσοκόκκινος, ἐκεῖ δὲ ἔνθα ἦτο ἐστραμμένη κατὰ τοῦ τοίχου εἶνε ἐπιλωμένη καὶ σκληρὰ. Στρέφουσαι πρὸς με χροπὸς, ἀλλὰ δύνασαι νάποκρύψῃς ὅτι ἐξ ἄλλου μέρους σε ἀποσκληρύνει σκέψις ἀμαρτωλῆ;

— Οὐδὲν ἔχω τὸ κινεῖν μου τὴν μετάνοιαν.

— Ἄν οὐδὲν ἔχῃς τὸ κινεῖν σου τὴν μετάνοιαν, ὅποῖον καθῆκον ὑπάρχει ἀκόμη ὅπερ δὲν θὰ ἡδύνασο νά παραβλέψῃς!

— Μητερ, μὴ με ἐνθύμιζε πλέον τὰ συμβάντα, δὲν δύναμαι νά μετανοήσω, ὅτι ἔλαβον τὸ δικαίον μου αὐταῖς χερσίν.

— Ὡ, ἀνεφώνησεν ἐκείνη, σ' ἐσυγχώρησα. Εἶσαι πάλιν ἰδικός μου, δύναμαι νά εἶπω ἰδικός μας, ὁ ὀρθόδοξος υἱὸς τῆς ἐκκλησίας σου;

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέστη καὶ εἶπε ψυχρῶς ἅ' Ἀλήθειαν ἐπιζητῶ μόνην καὶ αὐτόγνωσίαν».

— Ἀλήθειαν μόνην; ἠρώτησεν αὐτὸν περαιτέρω ἡ Εἰρήνη. Καὶ τίνα ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ ἡ αἴσθησις ἣν ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχὴν σου ἡ διδάξασα τὴν Ἄγιαν; Μοὶ εἶπον, ἀγαπᾶς!

— Σοὶ εἶπον ψευδῆ, ἀπήντησεν ὁ κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄν δὲν ἤρκει τὸ γένος καὶ τὸ ἔμφυτον μεγαλεῖον τῆς ἰσχύος νὰ με χωρίσωσιν ἀπ' αὐτῆς, οὐδέποτε ἠδυνάμην νὰ γαπήσω ἐκείνην, ἥτις ἦτο μάρτυς μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, ἥτις μόνον παρίσταται Ἄγιαν βασανιζομένην. Ἐκείνην ἥτις ἀνυψοῦτο τόσῳ πολὺ, ἵνα κατόπιν ἐπιδιώξῃ τὰ καθημερινὰ πράγματα τοῦ βίου, ἐκείνην νὰ γαπήσω ἐγώ; Ποτέ!

Ἐκπεπληγμένη κατένευσε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ Εἰρήνη, μὴ περιμένοσα τοιοῦτό τι. Ἄλλ' ἐν ἐπ' αὐτὸν βλέμμα ἔπεισεν αὐτὴν μετ' οὐ πολὺ, ὅτι μάτην ἀγωνίζεται νὰ πορεύσῃ τὸν σφοδρὸν αὐτοῦ ἔρωτα. Ἐρύθημα, οὐδέποτε τέως παρατηρηθὲν ἐπ' αὐτοῦ, διέδραμε τὰς παρειάς του, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔλαμπον, τὸ δὲ στήθος του ἐκυμαίνετο σφοδρῶς καὶ ἐπάλλαιε κατὰ τῶν ἐνδομύχων φλογῶν.

Τότε ἐνόμισεν ἡ Εἰρήνη κατὰλληλον τὴν στιγμήν, ἵνα τολμήτῃ τι καινόν· καὶ δὴ, λαβομένη τῆς χειρὸς του, εἶπε πρὸς αὐτὸν ἱκετευτικῶς— Ἐλθέ μετ' ἐμοῦ.

— Ποῦ;

— Μὴ ἐρώτα.

Προξέβλεψεν αὐτὴν δισταχῶν, στυγνὴ δὲ ὑποψία ἐρρυτίδωσε τὸ μέτωπον αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκείνη ἐδεήθη αὐτοῦ ἐπανειλημμένως μὲ τὸν τρυφερώτατον ἦχον τῆς φωνῆς τῆς, καὶ ἤψατο μετὰ θωπείας τῆς χειρὸς αὐτοῦ— Ἐλθέ μετ' ἐμοῦ». Σχεδὸν ἀνευ γνώμης ἠκολούθησεν αὐτῇ ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἦγαγεν αὐτὴν διὰ σειρᾶς δωματίων εἰς στοάν τινα καὶ ἐκεῖ ἀπήντησεν αὐτοῖς ἡ πατρικία Θεοδοσία, περιστοιχιζομένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν αὐτῆς καὶ περικεκαλυμμένη ὑπὸ λευκῶν, μακροκυμάντων πέπλων.

Ἐκπληκτος ἔκαμεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ φθέγμα μάλιστα ἀκουστὸν ἐξῆλθε τοῦ ἔρκους τῶν ὀδόντων του· «ἐκείνη εἶνε».

— Ἴδὲ ἐνταῦθα τὴν συγγενῆ σου, τὴν πατρικίαν Θεοδοσίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ προωρισμένην σοὶ σύζυγον». Ἡ βασιλομήτωρ ἐξεφώνησε τὰς λέξεις ταύτας μετὰ βεβαιότητος, ὡς ἂν εἴξευρεν ὅτι ἡ ἰσχύς τοῦ συμβάντος ἠθελε ματαιώσει πᾶσαν ἀντίστασιν.

Καὶ τοῦτο εἶχεν ἀληθῶς συμβῆ. Ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐθεώρει τὴν ἐμφάνισιν ὡς ἄνθρωπος, ὅστις, ἐξεγειρόμενος ἐκ τοῦ ὕπνου, καταπλήσσειται αἴφνης ὑπὸ θεᾶς ἀνελπίστου. — Ναι, εἶπε τέλος, ἐκείνη εἶνε, ἐκείνη εἶνε καὶ δὲν εἶνε· ὡς τὸ λυκαυγὲς πρὸς τὴν ἡμέραν, ὡς τὸ χρῶμα πρὸς τὸ φῶς, οὕτως ὁμοιάζει πρὸς ἐκείνην. Διὰ τὴν ὑπερφάνειαν καὶ τὴν ἰσχὺν ἐπλάσθη, ὅχι δὲ διὰ

μαρτύριον καὶ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Προσφέρω αὐτῇ τὴν χεῖρά μου, θὰ γείνη σύζυγός μου». Σιωπηλὴ καὶ ἐρυθριῶσα συνήνεσεν ἡ Θεοδοσία, συνεφώνησαν δὲ ὅτι μόλις τακτοποιηθῶσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ διαλυθῇ ἡ σύνοδος, θὰ ἀναγγελθῇ εἰς τὸν λαὸν ἡ εἰδήσις περὶ τῶν ἀρραβῶνων τοῦ κυριάρχου του καὶ θὰ τελεσθῇ ἡ ἑορτὴ τοῦ γάμου. Ἄλλ' ἐν τούτοις σὺν τῇ ἀφίξει τῶν εἰς τὴν σύνοδον κεκλημένων διεδίκετο καὶ ἡ φήμη περὶ τῆς μετατροπῆς τῶν ἰδεῶν τοῦ βασιλέως καὶ περιεφέρτετο ἠὲξημένη ἡ κατηγορία, ὅτι τὸ ἐξῆς προσῆλθεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ πατρὸς του. Τοῦτο δὲ ἠῤῥξανεν οὐσιωδῶς τὴν ἀνυπομονήσιν μεθ' ἧς ἐξεδέχοντο ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τὰ μέλλοντα συμβῆναι.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑΝ ΣΥΒΑΡΙΝ

Χάριν τῶν ἀνεγνωστῶν τοῦ Παρνασσῶ μεταφράζομεν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος *the Academy* (19 Ἰουλίου 1879) τὴν ἐξῆς τοῦ κ. F. Barnabei ἐπιστολιμαίαν διατριβὴν περὶ τῶν γινομένων ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν κατὰ τὴν χώραν, ἔθθα ἔκειτο ἡ Σύβαρις.

«Εἶνε πολὺς χρόνος, ἐξ οὗ ὄφειλον νὰ ἐπιστείλω ὑμῖν περὶ τῶν ἐν Συβάρι ἀνασκαφῶν, ἀλλὰ προὔτιμησα ν' ἀναβάλω πᾶσάν μου περὶ τούτου πραγματείαν ἕως οὗ ἤθελον πεισθῆ περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν γινομένων ἐρευνῶν. Ὑποκειμένου δὲ τοῦ λόγου περὶ πόλεως τοσοῦτον γνωστῆς νομίζω ὅτι δύναμαι ν' ἀπαλλάξω ἑαυτὸν πάσης εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἱστορικῆς περὶ τῆς Συβάρεως εἰσαγωγῆς, ἔστω καὶ τῆς συνοπτικωτάτης. Ἄν τινες ἔχουσι λησμονήσει, ὅτι ἡ περιφανὴς αὐτὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πόλις ἀπικίσθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν περὶ τὸ 720 π. Χ. καὶ ὅτι κατεσκάφη ὑπὸ τῶν Κροτωνιατῶν περὶ τὸ 510, πάντες ὅμως θὰ ἔχουσι διὰ μνήμης τὴν καὶ παροιμιακὴν καταστάσιν τῶν Συβαριτῶν τρυφὴν καὶ ἠδυπάθειαν. Ὅσα οἱ συγγραφεῖς ἀνιχνεύουσι θαυμαστὰ περὶ τῶν ποταμῶν Κράθιδος καὶ Συβάριδος δύναται τις νὰ τὰ ἰδῇ ἀνοίγων τὸ πρῶτον ἀρχαίαν ἱστορίαν ἐγγχειρίδιον, τὸ ὅποσον ἠθελε περιπέσει εἰς χεῖράς του. Τὰ μὲν τοῦ Συβάριδος ὕδατα ἐποίουν πτυρτικὸς τοὺς ἀπ' αὐτῶν πίοντας ἵππους, δι' ὃ καὶ τὰς ἀγέλας ἀπείργον ἀπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Κράθις ἐποίει τοὺς λονομένους ἀνθρώπους ξανθοτριχεῖν καὶ λευκοτριχεῖν καὶ ἄλλα πολλὰ πάθη ἰάτο. Τῆς δὲ πόλεως ἐκείνης, ἥτις τοσοῦτον τὸ παλαιὸν διήνεγκεν εὐτυχίαν, ὡς τεττάρων μὲν ἔθνῶν τῶν πλησίον ὑπῆρξε, πέντε δὲ καὶ εἴκοσι πόλεις ὑπεῖχετο, τριάκοντα δὲ μυριάσιον ἀνδρῶν ἐπὶ Κροτωνιάτας ἐστράτευσε, πεντήκοντα δὲ σταδίων κί-

κλον συνεπλήρου, οὐχὶ μόνον οὐδὲν ἔχνος καταφκίνεται σήμερον, ἀλλ' οὐδ' εἶνε ἀκριβῶς γνωστὸν ποῦ τοῦ τὰ νῦν ἐρημωμένου πεδίου ἦσαν ποτε ἰδρυμένοι οἱ λαμπροὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἴκοι, ἐν οἷς ἐπὶ ῥοδίνων κλινῶν κατεκλίνοντο οἱ Συβαρίται καὶ ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ περιώνυμα ἐκεῖνα συμπόσια, ἐπὶ τὰ ὅποια πρὸ ἐνὸς ὄλου ἔτους παρεκαλοῦντο τῶν Συβαρίτων αἱ γυναῖκες, ἵνα ἔχουσιν ἱκανὸν χρόνον ὅπως προσέλθωσι δεόντως ἐστολισμέναι καὶ κεκαλλωπισμέναι. Ἐχει δὲ τὴν τοιαύτην τῆς νῦν ἀφανείας τύχην κοινὴν ἡ Σύβαρις πρὸς πολλὰς ἄλλας εὐδαίμονας ποτε καὶ πολυανθρώπους πόλεις, διότι οἱ ἀρχαιολόγοι, οἱ μετὰ τοσούτου ζήλου καὶ τσαούτης πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀγάπης ἐξερευνῶντες, τὰ κατὰ τοὺς περιφήμους τῆς ἀρχαιότητος τόπους, παρεῖδον πρὸς καιρὸν καὶ ἄλλας μὲν τῆς Μεγάλης λεγομένης Ἑλλάδος πόλεις καὶ δὴ καὶ τὴν Σύβαριν. Ὅχι, ὅτι οὐδεμία ἐγένετο καὶ περὶ αὐτῆς ἔρευνα, διότι ἔχουσι γαίνει ἐκεῖ καὶ τινες σκαφαί, ἀλλ' ὅμως χωρὶς ἐξ αὐτῶν νὰ προσπορισθῇ μέγα τι κέρδος ἢ ἀρχαιολογία. Ἐὰν δ' ἐξαιρέσωμεν τὰς ὀλίγας ἐρέυνας τοῦ δουκὸς de Luynes τῷ 1823, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι καθ' ὄλου οὐδεμία συστηματικὴ ἐργασία ἐπεχειρήθη ἢ ἀρχαιολογικῶς διαγνωσθῇ ἡ Μεγάλη Ἑλλάς.

Ὅτε τῷ 1875 ἐδημιουργήθη ἐν Ἰταλίᾳ ἡ Γενικὴ διεύθυνσις τῶν Μουσείων καὶ Ἀνασκαφῶν (Direzione Generale dei Musei e Scavi), μετὰ θερμοῦ τοῦ ζήλου ἐπεδιώχθη τὸ σχέδιον τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Συβάρεως. Πρὸς τοῦτο ἐπετεύχθη ἡ ἐν τῷ προῦπολογισμῷ τοῦ κράτους ἀναγραφὴ ὠρισμένου κεφαλαίου, δι' οὗ ἐμελλε νὰ γείνη ἡ ἐναρξίς τῶν προκαταρκτικῶν καὶ δοκιμαστικῶν ἐργασιῶν. Ὁ πόθος τοῦ ὑπουργοῦ κ. Bonghi εὗρεν ἀρωγὴν πρόθυμον τὸν λόγιον δικηγόρον κ. Γουλιέλμον Tocci, καὶ ὅτε δ' ἐπῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ὑπουργικὴ κρίσις, τὸ σχέδιον τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Συβάρεως ὄχι μόνον δὲν ἐγκατελείφθη, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας μετὰ θερμῆς ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ κ. Corripo. Οὐδὲν ἦττον διάφοροι περιστάσεις ἀνέστειλαν τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ἔργου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος ἔτους. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου, ὁ κ. Cavallari, γνωστὸς διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἀποκαλύψεις ἐν τῇ νήτῳ Σικελίᾳ, ἐνετάλη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κωνσταντιᾶν καὶ συμφωνῶν πρὸς τὸν ἔφορον τῶν ἀνασκαφῶν κ. Tocci νὰ ἐνεργήσῃ τὰς ἀνγκαίαις ἐρέυνας ὅπως ὀρισθῇ τὸ μέρος, ἔνθα θὰ ἦτο δυνατόν λυσιτελεῖν νὰ ἀρχίσωσιν αἱ πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐργασίαι. Ὁ χῶρος οὗτος ἐφαίνετο ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυσχερὲς νὰ εὐρεθῇ, διότι ἀπ' οὗ, ὡς γνωστὸν, ἡ πόλις Σύβαρις ἔκειτο μετὰ τῶν δύο ποταμῶν Κράθιδος καὶ Συβαρίδος (τὰ νῦν Coscile), ἐχρειάζετο μόνον νὰ ὀρισθῇ τὸ σημεῖον, ἔνθα οἱ δύο ποταμοὶ συρρέουσι καὶ ἐκεῖ ν' ἀρχίσωσιν αἱ δοκιμαστικαὶ ἐργασίαι. Ἡ μετάβασις εἰς τὸ μέρος τῆς συρροῆς δὲν εἶνε ἐπίπονος, οὐδ' εἶνε τῶρα πλέον χρεία νὰ καταδικάσῃ τις ἐαυτὸν νὰ ὁδοιπορῇ ἐντὸς τῶν πατροπαράδοτων ἐκείνων τῆς Καλαβρίας λεωφορείων, εἰς ἃ τόσαι συνέβαινον περιπέτειαι, γνωστὰ ἐκ

πολλῶν ἱστορημάτων καὶ διηγήσεων περὶ Καλαβρίας. Τὰ νῦν ὁ σιδηρόδρομος, ὅστις κρασπεδώνει τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους, προεκβάλλει ὀλίγον κἄτωθεν τοῦ σταθμοῦ τῆς Βουφφαλορίας, ὁπόθεν διακλαδίζεται ἄλλη γραμμὴ, ἣτις, διαθέουσα τὴν χώραν τὴν περὶ τὸ Spezzano-Albanese καὶ τὴν Ταρσίαν, διευθύνεται κατὰ μῆκος τοῦ Κράθιος καὶ καταλήγει εἰς τὴν Κωνσταντιᾶν, τὴν κυριωτάτην τῆς ἐπαρχίας πόλιν. Εἰς μικρὰν δ' ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τῆς Βουφφαλορίας ἀπόστασιν ἢ μᾶλλον εἰς βραχεῖαν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς γερύρας τοῦ Κράθιος συρρέουσι οἱ δύο ποταμοί. Ἐνταῦθα ὅμως εἶνε ἄξενος καὶ ἐρημωμένη ἡ χώρα, οὐδὲν δ' ἔργον ἀρχαιολογικὸν δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῇ, ἂν δὲν ὀρισθῇ ὡς κέντρον τῶν ἐργασιῶν τὸ Corigliano, οὗτινος ὁ σταθμὸς κεῖται νοτιώτερον πρὸς τὸν χεῖμαρρον τοῦ ἀγίου Μαύρου καὶ τὸ πατάμιον τὸ καλούμενον Malfrancato. Ἀπὸ τοῦ Corigliano ὁ Cavallari διέτρεξε τὴν ἐπαρχιακὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν πρὸς δυσμὰς καὶ κατέλυσε τὸ πρῶτον ἐν Terranova di Sibari, ἣτις κεῖται μετὰ τοῦ Κράθιος καὶ τοῦ Ἐσάρου, ὅστις βορειότερον χύνεται εἰς τὸν παλαιὸν Σύβαριν, τὸν νῦν Coscile, ἐκεῖθεν δὲ χάνει καὶ τὸ ὄνομά του.

Ἀπίθανον νομίζω ὅτι τὸν Cavallari εἴλκυσε ἐνταῦθα τὸ ὄνομα μόνον τῆς χώρας, διότι εἶνε βέβαιον ὅτι αἱ εἰς τὴν Terranova προσθεταῖσαι λέξεις δι' *Sibari* εἶνε νεωτέρα προσθήκη, οὐδὲ δύναται ν' ἀγνοῇ ὁ λόγιος ἀνὴρ ὅτι ἡ παλαιὰ παράδοσις ἔχει ἡμᾶς εἰς τὸ ν' ἀναζητῶμεν τῆς ἀρχαίας Συβάρεως τὰ ἔχνη παρὰ τὴν χώραν τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα La Polinara, ἣτις κεῖται βορειανατολικώτερον καὶ σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τριγώνου τοῦ σχηματιζομένου τὰ νῦν ὑπὸ τοῦ ῥοῦ τῶν δύο ποταμῶν. Οὐδὲν ἦττον ἠθέλησε νὰ ἐξερευνησῇ τὰ μέρη, ἅτινα ὑφῶνται ἐπὶ τοῦ ἐκτεταμένου ἐκείνου καὶ ἀδῶτου πεδίου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ διαγνώσῃ πρῶτον μὲν ποῖον ἐκ τῶν ὑψωμάτων ἐκείνων ἐχρησίμωσεν ὡς ἀκρόπολις τῆς Συβάρεως, ἔπειτα δὲ εἰς ποίαν ἐκ τῶν παρακειμένων πεδιάδων ἐξετείνετο ἡ μεγὰ ἐκείνη πόλις· ἐπίσθη δὲ ὅτι εἰς τὴν Serra Polinara. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς ἄθροισμα λοφίσκων, κατωτέρω τῶν ὀπίων, πρὸς ἀνατολάς, κεῖται ἡ πεδιάς ἢ καλούμενη Polinara καὶ τὸ ὁμώνυμον κωμίδιον, παρὰ τὸν Κράθιν. Ἐνταῦθα αἱ σκαφαὶ ἀνήνεγκον εἰς φῶς ἀρχαιότατά τινα πλαστὰ λείψανα, ἀναγόμενα ὑπὸ τοῦ Cavallari εἰς τὸν ἔκτον π. Χ. αἰῶνα· εἶνε δὲ ταῦτα ἀρχιτεκτονικὸν τι τεμάχιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετέλει μέρος λαμπροῦ τινος οἰκοδομήματος, ὡραία τις μικρὰ κεφαλὴ γυναικὸς καὶ τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἀγγείων, ὁμοίων πρὸς τὰ τῶν Συρακουσῶν καὶ τῆς Σελινοῦντος.

Ταχέως ὅμως ὁ Cavallari προσέσχε τὸν νοῦν εἰς τι παρακείμενον πεδίον. Πρὸς νότον δὴλα δὴ τοῦ χώρου, ἔνθα τὰ ἀνωτέρω εὐρέθησαν, ἐκεῖθεν τοῦ Κράθιος, ὅστις τὰ νῦν καλεῖται Crati, διέκρινε τόπον τινὰ ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων *Palaiῶν Κράθιν*, ἔνθα ὁ ποταμὸς φαίνεται οἰοῖται προσπαθῶν ν' ἀνοιξῇ εἰσοδὸν, ἴσως διότι ἐκεῖ ἦτο ἡ παλαιὰ τοῦ κοίτη. Ἐκ τούτου διε-

νοήθη ὁ Cavallari ὅτι ἠδύνατο ἐκεῖ νὰ ᾔηνε ὁ παλαιὸς τοῦ ποταμοῦ ῥοῦς, πρὶν ἢ ἀποτρέψωσι δῆλα δὴ αὐτὸν οἱ Κροτωνιάται πρὸς καταστροφὴν τῆς Συβάρως. Ἐπέρρωσε δὲ τὴν γνώμην του καὶ τοῦτο ἐστὶ, ὅτι ἐκεῖ παρατηρήθησαν λείψανα παλαιᾶς οἰκοδομίας ἐν τινὶ θέσει καλουμένη Le Muraglie, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, τὰ ὁποῖα δυνατὸν εἶνε νὰ εὑρέθησαν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης κατὰ τὸν Παλαιὸν Κράθιν, πρὸς τούτους δ' εὑρέθησαν καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὸν Παλαιὸν Κράθιν, λείψανα τάφων. Ἐκ πάντων τούτων ἐνόμισεν ὁ Cavallari ὅτι ἐδικαιούτο νὰ διαγράψῃ ὀριστικῶς τὸ σχέδιόν του, ὅπερ καὶ ἀπλοῦστατον ἦτο καὶ διὰ πολλοὺς λόγους ἐφαίνετο λίαν ἀποδεκτόν. Ἐνόμισε δῆλα δὴ ὅτι τῆς Συβάρως ἡ μὲν ἀκρόπολις ἔπρεπε ν' ἀναζητηθῆ εἰς τὴν Serra Polinara, αὐτὴ δὲ ἡ πόλις εἰς τὴν πεδιάδα Πολινάραν, τὰ δὲ μνήματα, ἡ νεκρόπολις, ὑπὲρ τὸν Παλαιὸν Κράθιν καὶ παρὰ τὴν Favella della Corte, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ Κοριλιάνου εἰς Τερρανόβαν. Ταύτης δὲ τῆς νεκροπόλεως ἡ ἔκτασις φαίνεται ὅτι ἦτο μεγάλη, διότι εὑρέθησαν τάφοι καὶ παρὰ τὸν Ἅγιον Μαῦρον, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μαλφραγκάτου.

Πρὶν ἢ ὅμως προβῆ καὶ ἐνταῦθα εἰς μέτρα τείνοντα εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν εἰκασίων του, ὁ Cavallari ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του πρὸς ἄλλο τι πολλοῦ λόγου ἄξιον ἀντικείμενον. Παρατήρησεν ὅτι πρὸς τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ Παλαιοῦ Κράθιος διεκρίνοντο κατὰ τακτὰ διαστήματα ὑψώματά τινα, τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς κανονικότητός των δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ ἐκλάβῃ ὡς ἀπλοῦς καὶ φυσικοὺς λοφίσκους. Τὰ ὑψώματα ταῦτα ἀπεδόθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς βαθμιαίαν ἐργασίαν τῶν ποιμένων, οἵτινες δῆθεν κατεσκεύασαν αὐτὰ ἵνα παρασκευάσωσιν ἑαυτοῖς καταφυγὴν κατὰ τὰς πλημμύρας. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη δὲν ἐφάνη ἀσπαστὴ καὶ εὐπρόσδεκτος, καθ' ὅσον μάλιστα ἀκριβεῖς πληροφορίαι εἶχον καταστήσει γνωστὸν ὅτι εἰς ἓκ τῶν λοφίσκων ἐκείνων εἶχεν ἀνασκαφῆ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐν αὐτῷ δὲ εἶχον ἀνεύρει οἱ ἀνασκάψαντες διάφορα ἀρχαῖα ἀντικείμενα. Ἄλλως δὲ τὸ ὄνομα Timponi, δι' οὗ καλοῦσι τὰ ὑψώματα οἱ ἐγγύριοι, ἐπιβεβαιῶσι πως τὴν διεγειρομένην ὑπόνοιαν ὅτι ἐκεῖνα εἶνε μεγάλοι τύμβοι, ὅμοιοι πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀπαντῶντας. Κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τὸ μεσολαβούσιν μεταξὺ τοῦ μέρους ἐνθα ὁ Παλαιὸς Κράθιος ἀρχίζει καὶ τοῦ σιδηροδρόμου τρεῖς τοιοῦτοι Timponi εὑρέθησαν, ἐξ ὧν ὁ μὲν λέγεται Timpone grande, ὁ δεῦτερος Paladino καὶ ὁ τρίτος, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου, Timpone di Benanti ἢ d' Abbenanti. Ἐν τῷ Paladino αἱ γενόμεναι, ὡς εἴπομεν, σκαφαί, ἀνέδειξαν τεμάχια ἀγγείων τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος, τὰ ὁποῖα δύναται τις ἀκόμη νὰ ἴδῃ μεταξὺ τῶν χωμάτων. Τοῦτο ἐνεθάρρυνε τὸν Cavallari νὰ προβῆ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Timpone grande. Ὅτε ὁ γερουσιαστὴς Φιορέλλης τῆ 16 μαρτίου ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ πικλῆν dei Lincei ἔκθεσιν περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων τῶν ἐνεργουμένων ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν τοῦ Cavallari, ὑπέβαλε

καὶ διάγραμμα τοῦ Timpone grande, φιλοπονηθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Cavallari, ἐμφαίνον τὰς γενομένας ἐκεῖ ἀποκαλύψεις μέχρι τῆς 28 φεβρουαρίου. Δώδεκα διάφορα στρώματα εὑρέθησαν φυτικῆς γῆς καὶ ἀνθράκων ἐναλλάξ, ἐν τοῖς τελευταίοις δὲ συνελέχθησαν πολλὰ κομμάτια ἀγγείων. Ὁ τύμβος εἶχεν ὕψος 8 μέτρων, ἡ δὲ κατὰ τὴν βᾶσιν διάμετρος αὐτοῦ ἦτο 28 μέτρων. Τῆ 22 μαρτίου, ἀφαιρηθέντων 2000 κυβικῶν μέτρων γῆς, ἐφάνη καθαρῶς ὅτι ὁ Timpone grande ἦτο τύμβος ἔχων ἐντὸς σαρκοφάγον ἐκ τώφου ἰστάμενον ἐπὶ βάσεως καὶ τώφινον ἐπίσης τὸ ἐπίθεμα. Ἄμα τῆ ἀγγελίᾳ τοῦ εὐρήματος προσέδραμον κατὰ χῶρον πολλῶν μυλλίων ὁδῶν διανύσαντες οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου τοῦ Κοριλιάνου καὶ λαὸς πολὺς νομίζοντες ὅτι ἔμελλον νὰ παρασταθῶσι θεαταὶ τῆς ἀνακαλύψεως μεγάλου θησαυροῦ, ἀλλ' ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες των, διότι, ὅτε παρόντος τοῦ δημάρχου καὶ ἄλλων προὔχόντων προσέταξεν ὁ Cavallari νὰ ἄρῃσι τὸ ἐπίθεμα, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἴδωσιν οἱ θεώμενοι ἢ σινδόνα μόνον σαθροτάτην, ἥτις εὐθὺς ἄμα προσέψαυσεν αὐτὴν ὁ ἀῆρ διεσπάρθη εἰς ῥάκη, τῶκαῦτα ὅμως, ὥστε εὐχερῶς ἠδύνατό τις νὰ διακρίνῃ τὴν ὑφανσίαν της. Ὑπὸ τὴν σινδόνα ἔκειτο ἐν σωρῷ ἀπνηθρακωμένη ὕλη, φαίνεται δ' ὅτι τὸ ἐν τῷ σαρκοφάγῳ πτώμα πρῶτον μὲν ἐκῆ, ἀφ' οὗ δ' ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός, ἐσκεπάρθησαν διὰ τῆς λευκῆς σινδόνης τὰ ἀπνηθρακωμένα λείψανα. Καὶ αὕτη δ' ἡ ξυλίνη λάραναξ, ἥτις εἶχε τὸ αὐτὸ μέγεθος καὶ τὸ κοίλωμα τοῦ σαρκοφάγου, ἀπνηθρακώθη.

Ζητήσεως γενομένης ἀναμέσον τοῦ σωροῦ τῶν κεκαυμένων λειψάνων πρὸς τὸ μέρος τὸ παρὰ τὴν κεφαλὴν εὑρέθησαν κομμάτια τινα χρυσοῦ, ἀτιμα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ὄντα ποτὲ κοσμήματα μικροῦ κιβωτίου, βραδυτέρον δὲ ἀνευρέθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ χαλκοὶ τοῦ κιβωτίου ἦλοι. Πλὴν δὲ τούτων τὰ μόνον ἀντικείμενα ἀξίας τινὸς τὰ ὁποῖα ἐξεχώσθησαν εἶνε δύο μικρὰ ἀργυρὰ πλάκες ἔχουσαι μέγεθος περίπου μεγάλων κομβίων, ἀτιμας ἔκειντο παρὰ τὸ στήθος τοῦ νεκροῦ. Ἐκατέρω δὲ τῶν πλακῶν τούτων εἶχεν ἐν ἀναγλύφῳ ἀπεικονισμένην ὠραίαν γυναικείαν κεφαλὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν λαμπρῶν νομισμάτων τῆς Πανδοσίας. Ἄλλὰ τὰ εὐρήματα ταῦτα πολὺ ἀπείχον ἀπὸ τοῦ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς μεγάλας προσδοκίας τῶν πόρρωθεν προσδραμόντων ὅπως παρασταθῶσι μάρτυρες τῆς ἀποκαλύψεως χρυσοῦ καὶ ἀργυρῶν ἀγγείων καὶ ἄλλων, ὡς ἐνόμιζον, τιμαλφῶν πράγματων.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως μεταξὺ τῶν ῥηθέντων χρυσοῦ κομματίων εὑρέθη καί τι, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν δὲν ἠδύνατο μὲν νὰ κατανοήσῃ τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν, ὅπερ ὅμως πολλὴν χαρὰν ἐνεποίησεν εἰς τε τὸν Cavallari καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν εἰδημόνων τῶν ἰδόντων αὐτό. Παρὰ τὰ ἀπνηθρακωμένα δῆλα δὴ λείψανα τοῦ κρανίου παρατηρήθη μικρὸν συνεπτυγμένον πέταλον λεπτοῦ χρυσοῦ, ἐφ' οὗ διεκρίνοντο ἴχνη γραμμάτων ἑλληνικῶν. Ἀναπτυχθέντος τοῦ πετάλου, παρατηρήθη ἐντὸς αὐτοῦ περιεπιγμένον ἕτερον λεπτόν πέταλον, ἐπίσης ἐνεπίγραφον, ὅπερ ἀπετέλει τετραγωνίδιον ἔχον πλάτος ἕλασσον τῶν τεσσάρων

ὕψεκατομέτρων καὶ ἴσον μῆκος. Τὰ ἐνεπίγραφα ταῦτα λείψανα ἀπετάλησαν πρὸς τὴν ἐν Ῥώμῃ Γενικῆν Διεύθυνσιν, τῶν ἄλλων πραγμάτων διατεθέντων καὶ πάλιν κατὰ τὴν προτέραν αὐτῶν τάξιν.

Διαθρυληθέντος τοῦ εὐρήματος, πάντες, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπόθησαν νὰ μάθωσι τί ἐδήλουν τὰ γράμματα, κοινῶς δ' ὠμολογεῖτο ὅτι ταῦτα θὰ εἶχόν τινα ἀναφορὰν εἰς τὸν νεκρὸν ἢ εἰς τὸν τόπον, ἐνθα εὐρέθη ὁ τύμβος. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ ὑπῆρχεν ἡ ἐλπίς ὅτι ὅπωςδῆποτε θὰ ἐπεχύνετο ἐκεῖθεν ὀλίγον φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Συδάρειας, πυκνὴ ἐγένετο τῶν περιέργων ἢ συνδρομῆ ὅτε τις τῶν καθηγητῶν προσεκάλεσε τοὺς κατοίκους τοῦ Corigliano εἰς δημόσιον ἀνάγνωσμα περὶ τῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πορισμάτων.

Ἄλλὰ καὶ ἂν τις ἐκ πρώτης ἀπόψεως κρίνῃ, εἶνε δυνατὸν τὰ γράμματα ἐκεῖνα νὰ λέγωσι τι περὶ τοῦ νεκροῦ; Δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι ἐν χρόνοις τόσον παλαιοῖς, ὅτε πάντῃ ἄγνωστον πρᾶγμα ἦτο ἡ τυμβωρυχία, θὰ ἐνεγράφετο τι ἐπὶ τῶν λεπτῶν ἐκείνων πετάλων δυνάμενον νὰ διαλευκάνῃ τὰ κατὰ τὸν κείμενον νεκρὸν, ἀφοῦ ὅπως ἀνέυρη τις τὰ πέταλα καὶ μᾶλλον τὰ γραφόμενα θὰ ἦτο χρεῖα μέχρι καταστροφῆς νὰ συληθῇ ὁ τάφος; Ἄν ἤθελον νὰ τιμῆσωσι τὸν θανόντα ἠδύναντο ἐξάιρετα νὰ θέσωσιν ἐπὶ τοῦ τάφου τὴν ἐπιγραφὴν ὥστε πάντες εὐχερῶς καὶ ἀκόπως ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτήν, ἀντὶ νὰ καταχώσωσιν εἰς τὰ βῆθη τοῦ τύμβου λεπτότατα γράμματα ἐν περιεπιλιγμένοις χρυσοῖς πετάλοις. Ὅθεν εὐλόγως ἐπιστεύθη, καὶ πρὶν ἢ εἶτι ἐπιχειρηθῇ ἡ τῶν γραμμάτων ἀνάγνωσις, ὅτι ταῦτα θὰ ἐδήλουν εὐχὴν τινα θερησκευτικὴν ἢ τύπον τινα ἱερὸν, οἱ δὲ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἐντριβεῖς ἠξέουρουσιν ὅτι δὲν εἶνε τι νέον πρᾶγμα ἢ ἀνακάλυψις τοιούτων γραμμάτων ἐν παλαιοῖς τάφοις. Καὶ ἂν δὲ δεχθῶμεν ὅτι ἡ πλᾶξ ἢ φέρουσα σημιτικὴν ἐπιγραφὴν, ἣτις τὰ νῦν ἀνάκειται ἐν Συρακούσαις, εἶνε ἔργον νεωτέρου τινὸς ψευδογράφου, ἀλλ' ὅμως ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι γνησίαι εἶνε ἡ χρυσοῦ πινακίς, μῆκος μὲν τεσσάρων ὑψεκατομέτρων, ἐλάσσονος δὲ πλάτους, ἢ εὐρεθεῖσιν, ὡς λέγεταί, ἐν Πετηλίᾳ (τὰ νῦν Strongoli), παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κρότωναν τῷ 1834. Ἡ πινακίς αὕτη τὸ μὲν πρῶτον ἐγένετο κτήμα τοῦ Millingen, ἔπειτα δὲ ἀπετέθη εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον καὶ ἐμελετήθη ὑπὸ τοῦ Gerhard καὶ τοῦ Franz, ὅστις ἐδημοσίωσεν αὐτὴν πρῶτον μὲν ἐν τῷ *Bulletino* τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἰνστιτούτου (τοῦ 1836 σελ. 149), εἶτα δὲ τὸ δεύτερον ἐν τῷ *Corpus Inscriptionum Graecarum* (τόμ. Γ', ἀριθ. 5772). Ἐκ τῶν γενομένων δημοσιύσεων ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πινακίς ἐκεῖνη περιεῖχε χρῆσμον δηλοῦντα τῇ ψυχῇ τοῦ νεκροῦ τι ἔπρεπε νὰ πράξῃ εἰσερχομένη εἰς Ἄδου ἵνα ἀπολαύσῃ τῶν ὠφελημάτων τῶν ἀπὸ τῆς πόσεως τοῦ ὕδατος τοῦ ἀναβλύζοντος ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς Μνημοσύνης. Τοῦτο δὲ ἔδωκεν ἀφορμὴν τότε εἰς τὸ νὰ ζητηθῇ ἂν ὁ χρῆσμός ἦτο τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου ἢ τινος ἄλλου καὶ νὰ γείνη πολὺς λόγος περὶ τῆς συνθεσίας τῶν ἀρχαίων τοῦ νὰ ἐγκλειώσιν ἐν τοῖς τάφοις τοιαῦτα ἐνεπίγραφα χρυσοῦ πέταλα. Οὕτω λοιπὸν ἐνομίσθη ὅτι καὶ

τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πέταλα τῆς Συδάρειας θὰ διελάμβανον βεβαίως ὁμοίᾳ τινα πρὸς τὸ πέταλον τῆς Πετηλίας.

Οὐδὲν ἦττον δυσχεροτάτη ἐφαίνετο ἡ ἀνάγνωσις τῶν γραμμάτων. Τὸ μικρότερον πέταλον τὸ περιεπιλιγμένον ἐν τῷ μεγαλητέρῳ ἦτο συνεπτυγμένον ὡς μκντήλιον. Ἀναπτυχθὲν δὲ εὐρέθη ὅτι περιεῖχεν ὀκτώ στίχους γραμμάτων. Τὰ γράμματα ταῦτα οὐ μόνον πάντα εἶχον ἰκανῶς ἐπιπόλαιον τὸ χάρχγμα, ἀλλὰ τινὰ μάλιστα καὶ ὅλως ἀφκνῆ εἶχον κατασταθῆ ὑπὸ τῶν πολυχρονίων πτυχῶν τοῦ πετάλου. Τὸ δὲ μεγαλήτερον πέταλον, ἀναπτυχθὲν κατὰ τὸ πλάτος αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι ὀλίγων μόνον ὑψεκατομέτρων, εὐρέθη περιέχον ἑνδεκα πυκνοῦς στίχους γραμμάτων, ἐπιπολαίου ἐπίσης χαράχματος καὶ τὰ ὅποια ἐναχοῦ ἔχουσιν ὕψος ἑλαττον τῶν δύο ὑποχιλιομέτρων. Καὶ τῶν μὲν ἀνωτέρων στίχων τὰ γράμματα εἶνε πως εὐδιακριτότερα, ἀλλ' ἐν τοῖς κατωτέροις μετὰ πολλῆς τῆς δυσχερείας δύναται τις νὰ τα διακρίνῃ, διότι ἐκεῖ αἱ πυχαὶ τοῦ πετάλου εἶνε πολὺ πλατύτεραι.

Ὁ καθηγητὴς Κομπάρεττης, πρὸς ὃν ἀπετάλησαν τὰ ὑπ' ἐμοῦ γενομένη ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν ἐκείνων, μοι ἔγραψεν ὅτι δὲν ἐνόμιζε κατορθωτὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμάτων τοῦ μεγαλητέρου πετάλου κατὰ τὴν συνήθη ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Κατ' αὐτὸν, τὰ γράμματα ἐκεῖνα ἐδήλουν ἀπόκρυφόν τινα ἔννοιαν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τινος μύστου τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, τὴν δὲ γνώμην του ταύτην ἐνίσχυσεν ἡ μελέτη τοῦ μικροτέρου πετάλου ὅπερ ἦτο κεχαραγμένον κεφαλαίοις μὲν ἐπίτης ἑλληνικοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ὅμως ἐν διαλέκτῳ προφανῶς δωρικῇ. Ἐν τῷ μικροτέρῳ δῆλα δὴ πετάλῳ, ἀποτεινόμενός τις μύστης τῶν Ἐλευσινίων πρὸς τὸν θανόντα, μύστην καὶ αὐτὸν βεβαίως γενομένου, συνέχαιρεν αὐτῷ ὅτι ἀφ' οὗ εἶχεν ὑπομείνει τὸ χεῖριστον τῶν κακῶν, ἀπὸ ἐλεεινοῦ θνητοῦ ἐγένετο θεός, πορευθεὶς τὴν ἀγαθὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς τὰ πεδία τὰ τοῖς δικαίοις ἀφωρισμένα ἐν ταῖς σκηναῖς τῆς Περσεφόνης. Δὲν θὰ ἐπιμείνω ἐνταῦθα ἀναγράφων τοὺς λόγους, δι' οὓς ὁ Κομπάρεττης ἔφθασεν εἰς τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα, οἵτινες περιλαμβάνονται ἐν τινι ἐπιστολῇ του ἀναγλωσθεῖσῃ ὑπὸ τοῦ γερουσιαστοῦ Φιορέλλη κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημείας dei Lincei. Ἡ δημοσίευσίς τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης καὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς θὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς πολλὰς σκέψεις, τότε δὲ θὰ γείνη δυνατὸν νὰ λυθῇ καὶ τὸ ζήτημα ἂν ἐν τῷ τύμβῳ ἐκείνῳ, περὶ οὗ ὁ ἐνταῦθα λόγος, εἶχε ταφῇ Συβαρίτης ἀνήρ ἢ, ὡς πιθανώτερον φαίνεται, Θούριος. Διότι γνωστὸν εἶνε ὅτι μετὰ τὴν κατασκαφὴν τῆς Συδάρειας ὑπὸ τῶν Κροτωνιατῶν συνωκίσθησαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ὑπὸ νέων ἀποίκων ἐξ Ἑλλάδος ἐλθόντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡρόδοτος, οἱ Θούριοι. Κατὰ δὲ τὰς γενομένας ἐργασίας πρὸς κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ ἀπὸ Βουφφαλορίας εἰς Κωνσταντίαν πολλὰ λείψανα τῶν παλαιῶν μνημάτων τῶν Θουρίων ἀνεφάνησαν παρὰ τὸ Spezzano-Albanese. Ἐνδιαφέρον θὰ ἦνε νὰ δημοσιεύσῃ ὁ Cavallari τελεῖαν ὅταν ἐνεστὶν ἔκθεσιν

περι τῶν ἀνασκαφῶν, ὧν ἐπεστάτησε. Νομίζει ὁ λόγιος ἀνὴρ ὅτι τὰ ὑπερ-
κείμενα ἐν τῷ τύμβῳ στρώματα προέρχονται ἐκ τῶν κατ' ἔτος γινομένων τῶ
πάλαι πρὸς τιμὴν τοῦ θανόντος τελετῶν. Ἦνάπτετο δηλαδὴ ἐκεῖ, κατ' αὐτὸν,
νέα κατ' ἔτος πυρὰ καὶ ἐγίνοντο σπονδαί, ἔπειτα δ' ἐσθένυτο τὸ πῦρ διὰ
χυτῆς γῆς. Ἀλλὰ γενομένης ὁμοῦ ἀρχῆς καὶ ἄλλης ἀνασκαφῆς ἐν τῷ tim-
pone τῷ ἐπιλεγομένῳ d'Abbenanti, ἐφάνησαν μὲν καὶ ἐκεῖ διάφορα στρώ-
ματα, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς εὐρέθησαν ἀνθρώπινοι σκελετοὶ ἀνευ οὐδενὸς ὄλως
σκεπάσματος. Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη δὲν ἐπερατώθη καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν
ἀπεκαλύφθη ἀκόμη ὁ ἐν τῷ κέντρῳ τύμβος· πᾶσα ἄρα περὶ τοῦ ὑποκειμένου
ζητήματος κρίσις εἶνε πρὸς τὸ παρὸν πρόωρος. Ἡ κυβέρνησις ἀρχομένου τοῦ
προσεχοῦς ἔαρος θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον καὶ θὰ προβῆ εἰς τὴν κατὰ σει-
ρὰν ἐξερευνησιν πάντων τῶν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κράθιος ποταμοῦ πολυ-
πληθῶν τύμβων. Σημειῶ τελευτῶν ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε εὐρήματα ἀπετέθησαν
ἐν τῷ δημαρχεῖῳ τοῦ Corigliano».

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΦΩΝΗ - ΛΑΛΙΑ - ΤΕΧΝΗΤΟΣ ΛΑΡΥΓΞ

Ἡ χειρουργικὴ ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τοσαύτας ἐποίησατο
προόδους καὶ κατώρθωσεν εἰς πλείστας ὕσας περιπτώσεις πολλὰ παθήματα
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους νὰ μετριάζῃ καὶ ἐντελῶς νὰ θεραπεύῃ, χάρις εἰς τὴν
τολμηρὰν καὶ ἐπιδεξιὰν ἐφαρμογῆν τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης κατὰ τὰς
διαφόρους περιπτώσεις, προσέθηκεν πρὸ οὐ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὰ ὄντως θαυ-
μάσια αὐτῆς ἔργα καὶ ἕτερον, τὸ ὅποσον ἠδύνατο εἰς ἀρχαιότερους χρόνους
νὰ καταταχθῇ μεταξύ τῶν εὐφυῶν μυθολογημάτων· ἀντικαθιστᾷ δηλαδὴ
νῦν ὁ χειρουργὸς ἀπλοῦστατα καὶ ἀνευ μεγάλου κινδύνου διὰ τὸν πάσχοντα
τὸν ἀφαιρεθέντα ἀπ' αὐτοῦ ἕνεκα παθήσεως λάρυγγα δι' ἑτέρου τεχνητοῦ
ἐκτελοῦντος σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν τὰς λειτουργίας τοῦ φυσικοῦ λάρυγγος,
ἐπιτρέποντος δηλαδὴ εἰς τὸν φέροντα αὐτὸν οὐ μόνον φωνὰς νὰ ἐκβάλλῃ ἀλλὰ
καὶ νὰ ὁμιλῇ. Τὸ τοιοῦτο βεβαίως φαίνεται θαυμάσιον καὶ ὁμοῦ ἡ ἀντικα-
τάστασις αὕτη καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ τεχνητοῦ λάρυγγος στηρίζεται ἐπὶ
ἀρχῶν τῆς ἀκουστικῆς καὶ ἐπὶ ἐρευνῶν γενομένων ὑπὸ νεωτέρων φυσικῶν.
Οὕτως ἡ μία ἐπιστήμη ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν τῆς ἑτέρας, οὐδεμίαν δ' ἐπι-
στήμην πρέπει νὰ περιφρονῆται ὑπὸ τοῦ ἀληθῶς ἐπιστήμονος ἀνδρός. Ἡ περι-
φρόνησις πρὸς τὰς ἐπιστήμας τὰς μὴ ἀναγομένας εἰς τὸν ἰδιαιτέρον κύκλον
τῶν μελετῶν ἡμῶν, ἥτις ἀπαντᾷ δυστυχῶς οὐχὶ σπανίως παρ' ἡμῖν, εἶναι
ἀπύθειξις στενοκεφαλίας ἀξιοθρηνήτου κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν.

Ἐπειδὴ πάντες οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν δὲν ἔχουσι πρόχειρον τὴν γνῶσιν

τῶν ἀρχῶν τῆς ἀκουστικῆς ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ κατασκευὴ τοῦ τεχνητοῦ
λάρυγγος, νομίζομεν οὐ μόνον ἀναγκαῖον ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον ν' ἀνακαλέσω-
μεν αὐτὰς εἰς τὴν μνήμην των ὡς οἶόν τε συντομώτατα καὶ ἀπλοῦστατα.

Ἄν κρούσωμεν διὰ πλήκτρον τεταμένην χορδὴν, βλέπομεν ὅτι αὕτη τίθε-
ται εἰς παλμικὴν κίνησιν, συγχρόνως δὲ ἀκούομεν ἦχον παραγόμενον ἐξ
αὐτῆς· οἱ παλμοὶ τῆς χορδῆς μεταδίδονται εἰς τὸν περὶ αὐτὴν ἀέρα, ὅστις
τίθεται εἰς κίνησιν κυματώδη ἀπκράλλακτα ὡς ἡ ἐπιφάνεια ἠρεμοῦντος
ὕδατος ὑπὸ λίθου πίπτοντος ἐπ' αὐτῆς. Τὰ κύματα ταῦτα τοῦ ἀέρος προσβάλλ-
λοντα τὸ ἡμέτερον οὐς παρῶσιν ἐν ἡμῖν τὸ αἰσθημα τῆς ἀκοῆς. Ἐν γένει
πᾶν σῶμα ἐλαστικὸν τιθέμενον εἰς παλμικὴν κίνησιν, ὅταν ἡ ταχύτης τῶν
παλμῶν αὐτοῦ κεῖται μεταξύ ὁρίων τινῶν, παράγει ἦχον.

Ἐν τῷ ἦχῳ τρία τινὰ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν· τὴν ἔντασιν, τὸ ὕψος
καὶ τὴν χροικὴν (timbre). Ἡ ἔντασις τοῦ ἦχου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλάτους τῶν
παλμῶν τοῦ ἠχοῦντος σώματος· οὕτως ὅταν κρούσωμεν χορδὴν ἰσχυρότερον
παράγεται καὶ ἦχος ἰσχυρότερος, διότι αἱ ὑπ' αὐτῆς ἐκτελούμεναι τότε παλ-
μικαὶ κινήσεις ἔχουσι μεγαλύτερον πλάτος. Τὸ ὕψος τοῦ ἦχου ἐξαρτᾶται ἐκ
τῆς ταχύτητος τῶν παλμικῶν τούτων κινήσεων· ὅταν αἱ κινήσεις αὗται
ᾖναι ταχύτεραι, παράγεται ἦχος ὑψηλότερος ἢ ὀξύτερος, ὅταν δὲ ᾖναι βρα-
δύτεραι χαμηλότερος ἢ βαρύτερος. Δύο ἦχοι ἔχοντες τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ τὴν
αὐτὴν ἔντασιν δύνανται νὰ διαφέρωσιν ἀπ' ἀλλήλων, ὡς π.χ. δύο ἦχοι ἰσοῦφεῖς
τοῦ τετραχορδου, τοῦ κλειδοκυμβάλου ἢ τοῦ αὐλοῦ· οἱ ἦχοι οὗτοι λέγεται ὅτι
διαφέρουσι κατὰ τὴν χροικὴν, διότι ἄλλη εἶναι ἡ χροικὴ τῶν ἦχων τοῦ αὐλοῦ
καὶ ἄλλη εἶναι ἡ χροικὴ τῶν ἦχων τοῦ τετραχορδου καὶ ἄλλη ἡ τῶν τοῦ
κλειδοκυμβάλου. Ἡ χροικὴ τοῦ ἦχου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκτε-
λεῖται ἐκάστη τῶν παλμικῶν τούτων κινήσεων, ἐκ τῆς μορφῆς δηλαδὴ τῶν
κινήσεων τούτων. Ἐκάστην παλμικὴν κίνησιν δύναται τὸ παλλόμενον σῶμα
νὰ ἐκτελῇ οὕτως ὥστε νὰ κινήται ἰσοταχῶς κατὰ πᾶσαν τὴν διάρκειαν
αὐτῆς, εἴτε νὰ κινήται κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς κινήσεως βραδύ-
τερον ἢ περὶ τὸ μέσον αὐτῆς καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς· αἱ δὲ διαφοραὶ αὗται πα-
ράγουσι διαφορὰς τῆς χροικῆς τοῦ ἦχου. Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ ἦχου ἂς
ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ φωνητικὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου.

Πρὸς παραγωγὴν τῆς φωνῆς συνεργοῦσιν οἱ πνεύμονες, ὁ λάρυγξ καὶ ἡ κοιλότης
τοῦ στόματος καὶ τοῦ φάρυγγος. Ἐν τῇ φωνητικῇ ταύτῃ συσκευῇ, ἥτις δύναται
νὰ παρομοιασθῇ πρὸς πνευστὸν μουσικὸν ὄργανον, οἱ πνεύμονες παρέχουσι τὸν
ἀναγκαῖον ἀέρα, ὡς τὸ στόμα εἰς τὰ πνευστὰ ὄργανα ἢ ὁ φυσητὴρ εἰς ἕτερα
μουσικὰ ὄργανα. Ὁ ἀήρ οὗτος διερχόμενος διὰ τῆς τραχείας ἀρτηρίας, σωλήνος
ἀρχομένου ἀπὸ τοῦ λάρυγγος καὶ ἀπολήγοντος εἰς τοὺς πνεύμονας, φθάνει εἰς τὸν
λάρυγγα. Ὁ λάρυγξ εἶναι σῶμα συνιστάμενον ἐκ σκελετοῦ ἐκ χόνδρων τοῦ
ὁποίου τὰ διάφορα τεμάχια εἶναι συνδεδεμένα πρὸς ἀλλήλα διὰ μυῶν καὶ
σηματίζει κοίλωμά τι τοῦ ὁποίου αἱ παρειαὶ εἶναι κατὰ τι κινήται ὡς

πρὸς ἀλλήλας. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κοιλωμάτος τούτου καὶ μεταξύ τῆς ὀπισθίας καὶ ἐμπροσθίας ἐπιφανείας αὐτοῦ ὑπάρχουσι δύο ζεύγη πτυχῶν τῆς βλενωδῶδους μεμβράνης, ἐν κατώτερον καὶ ἐν ἀνώτερον· αἱ πτυχαὶ αὗται, αἰτινες ἀφίνοσι μεταξύ αὐτῶν ἐπίμηκες καὶ στενὸν διάστημα, τὴν γλωσσίδα, ὀνομαζόνται φωνητικαὶ χορδαί. Τὸ κατώτερον ζεῦγος τούτων εἶναι μᾶλλον τεταμένον τοῦ ἀνωτέρου. Ὁ ἀπὸ λοιπὸν, ὁ ἐρχόμενος ἀπὸ τῶν πνευμόνων καὶ διερχόμενος, ἵνα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ λάρυγγος, ἀναμέσον τῶν φωνητικῶν τούτων χορδῶν, θέτει αὐτὰς, κατὰ τὰς περιστάσεις καθ' ἃς παράγεται φωνή, εἰς παλμικὴν κίνησιν, δι' ἧς παράγεται ἤχος ἀπαραλλάκτως ὡς παράγεται ἤχος διὰ τῆς παλμικῆς κινήσεως γλωσσίδος τῶν ἐχόντων τοιαύτην πνευστῶν ὄργανων, ὡς π. χ. τοῦ εὐθυκύλου (clarinette) τοῦ ὀξυκύλου (hautbois) κτλ. Ἡ κοιλότης τοῦ στόματος καὶ τοῦ φάρυγγος ἐπενεργεῖ ὡς ἠχητικὸς σωλὴν μεταβάλλον τὴν ποιότητα τοῦ ἤχου καὶ συντελῶν εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς ἐνάρθρου φωνῆς, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

Ἄς ἰδῶμεν τόρα πόθεν ἐξαρτᾶται ἡ ἔντασις, τὸ ὕψος καὶ ἡ χροιά τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς.

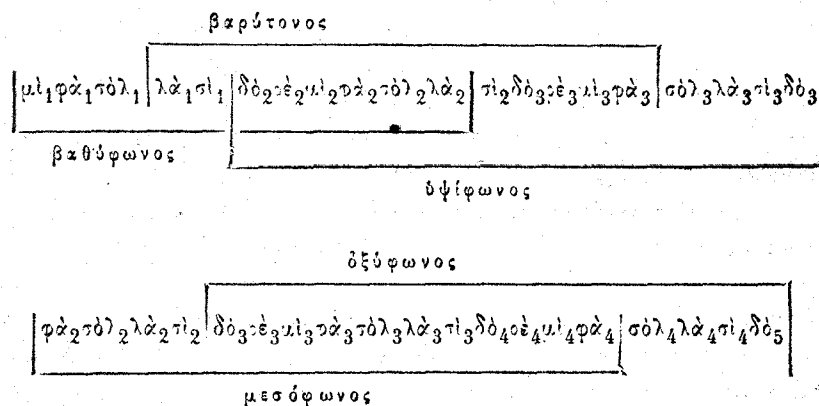
Ἡ ἔντασις τῆς φωνῆς ἐξαρτᾶται βεβαίως ἐκ τοῦ πλάτους τῶν παλμικῶν κινήσεων τῶν φωνητικῶν χορδῶν, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἰσχύος τοῦ βέουματος τοῦ ἀέρος, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν πνευμόνων φέρεται πρὸς τὸν λάρυγγα. Τούτου ἕνεκα ὅταν ἐξάγωμεν φωνὴν ἰσχυράν, ὅταν κραυγάζωμεν, καταβάλλομεν μεγαλεῖτερον κόπον καὶ ἀποκλύνομεν ταχύτερον ἢ ὅταν ἡ ἔντασις τῆς φωνῆς ἡμῶν ἦναι μικροτέρα.

Τὸ ὕψος τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν φωνητικῶν χορδῶν καὶ ἐκ τῆς τάσεως αὐτῶν. Τῶντι παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ τετραχόρδου π. χ. ἡ τῆς κιθάρας ὅτι αἱ παχύτεραι χορδαὶ παράγουσι χαμηλοτέρους ἤχους. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἤχου τὸ ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χορδῆς παραγόμενον μεταβάλλεται μετὰ τῆς τάσεως αὐτῆς· ἐνόσω ἐντείνομεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν χορδὴν, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἤχος καθίσταται ὑψηλότερος. Ἀναλόγως λοιπὸν καὶ τὸ ἄτομον τοῦ ὁποῖου αἱ φωνητικαὶ χορδαὶ εἶναι ὀγκωδέστεραι θέλει ἔχει βραυτεράν φωνὴν ἐτέρου ἔχοντος ἥττον ὀγκώδεις φωνητικὰς χορδὰς· ἀλλὰ καὶ τῶν δύο τούτων ἀτόμων τὸ ὕψος τῆς φωνῆς μεταβάλλεται μεταβαλλομένης τῆς ἐντάσεως τῶν φωνητικῶν αὐτῶν χορδῶν, δύναται δὲ αἱ ὑψηλότεραι φωναὶ ἐκείνου νὰ συμπίπτωσι μετὰ τῶν χαμηλοτέρων τούτου. Εἶδομεν ὅτι αἱ φωνητικαὶ χορδαὶ, ἐκφυόμεναι ἐκ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ λάρυγγος, καταφύονται εἰς τὴν ἐμπροσθίαν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Ἡ ἀπόστασις ὅμως μεταξύ τῆς ὀπισθίας καὶ ἐμπροσθίας ἐπιφανείας τοῦ λάρυγγος μεταβάλλεται διὰ μῶν ἀπομακρυνόντων τὸ ἐμπρόσθιον ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου τοιχώματος τῆς κοιλότητος τοῦ λάρυγγος. Διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀποστάσεως ταύτης αὐξάνεται ἡ τάσις τῶν φωνητικῶν χορδῶν καὶ ἡ φωνὴ γίνεται ὑψη-

λοτέρα, διὰ δὲ τῆς ἐλαττώσεως τῆς ἀποστάσεως ταύτης ἡ τάσις τῶν χορδῶν γίνεται μικροτέρα καὶ ἡ φωνὴ χαμηλοτέρα.

Ὅταν παίζωμεν ἐπὶ τετραχόρδου, ἵνα παραγάγωμεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς χορδῆς διαφόρους τόνους, πιέζομεν τὴν χορδὴν ταύτην διὰ τῶν δακτύλων εἰς διάφορα σημεῖα αὐτῆς καὶ οὕτω μεταβάλλομεν τὸ μῆκος τοῦ μέρους τῆς χορδῆς τὸ ὁποῖον πάλ्लεται καὶ παράγει τὸν ἤχον. Ὅταν τὸ μῆκος τοῦτο ἦναι μικρότερον, ἡ φωνὴ εἶναι ὑψηλοτέρα ἢ ὅταν τοῦτο ἦναι μεγαλεῖτερον. Ἀνάλογόν τι συμβαίνει καὶ ἐν τῷ λάρυγγι. Ὅταν δηλαδὴ ὁ ἐξαγόμενος τόνος εἶναι ὑψηλός, δὲν πάλ्लονται ὀλόκληροι αἱ φωνητικαὶ χορδαί, ἀλλὰ μόνον μέρος αὐτῶν. Καὶ ἡ περίπτωσις λοιπὸν αὕτη, συνδεομένη μετὰ τῆς μεταβλητῆς ἐντάσεως τῶν φωνητικῶν χορδῶν, συντείνει εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς ποικιλίας τῶν τόνων τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς.

Ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ περιλαμβάνει $3\frac{1}{2}$ κλιμακὰς (octaves)· ἐν ὅμως καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ πλείονας τῶν $2\frac{1}{2}$ κλιμακῶν. Τὰς φωνὰς διακρίνουσι ὡς γνωστὸν ἀναλόγως τοῦ ὕψους αὐτῶν εἰς φωνὰς ὑψιφώνου (soprano), μεσοφώνου (alto), ὀξυφώνου (tenor), βαρυτόνου (baryton), βαθυφώνου (basse-taille). Ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ ὕψος τῶν τόνων ὅτινες περιλαμβάνονται ἐν ἐκάστη τῶν φωνῶν τούτων δεικνύεται ἐν τῷ κατωτέρω διαγράμματι.

Ἡ χροιά τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς εἶναι ὡς γνωρίζομεν ποικιλιωτάτη· εἰς ἕκαστον σχεδὸν ἄτομον δύναμεθα νὰ διακρίνωμεν διάφορον χροιάν καὶ ν' ἀναγνωρίσωμεν αὐτὸ ἐκ τῆς φωνῆς πρὸ πάντων κατὰ τὴν ὁμιλίαν, διότι κατὰ τὸ ἄσμα αἱ διαφοραὶ καθίστανται μικρότεραι. Ἀλλ' ἡ χροιά τῆς φωνῆς δὲν μεταβάλλεται μόνον μετὰ τῶν ἀτόμων, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου ἡ φωνὴ ἄλλην ἔχει χροιάν κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἢ κατὰ τὸ ἄσμα κατὰ τοὺς ὑψηλοτέρους ἢ τοὺς χαμηλοτέρους τόνους αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν προφορὰν τῶν διαφόρων φωνηέντων.

Μέχρι τοῦδε ἐζητήσαμεν τὴν ἀνθρωπίνην φωνητικὴν συσκευὴν ὡσεὶ ἐπρό-

κειτο περί κοινού μουσικού ὄργανου. Ἄλλ' ἡ συσκευή αὕτη παράγει ἐκτός τῶν τόνων καὶ φθόγγους, δηλαδή ἐνάρθρους φωνάς, φωνήεντα καὶ σύμφωνα.

Εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συμφώνων, δηλαδή εἰς τὴν ἐνάρθρωσιν τῶν ἀνάρθρων ἤχων τῶν παραγομένων ὑπὸ τοῦ λάρυγγος, συντείνει πρὸ πάντων ἡ κοιλότης τοῦ στόματος, διὰ τῶν διαφόρων σχημάτων, τὰ ὅποια λαμβάνει αὕτη κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν λέξεων.

Αἱ λέξεις συνίστανται ἐκ φωνηέντων καὶ συμφώνων, τὰ φωνήεντα παράγονται διὰ τῶν διαφόρων σχημάτων, τὰ ὅποια λαμβάνει ἡ κοιλότης τοῦ στόματος, πρὸς ἐκάστην δὲ φωνὴν ἀντιστοιχεῖ ἰδιαίτερόν τι σχῆμα τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος. Ἄν προφέρωμεν κατὰ σειράν τὰ διάφορα φωνήεντα, βλέπομεν ὅτι μεταβάλλομεν κατὰ τὴν προφορὰν ἐκάστου φωνήεντος τὸ σχῆμα τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος ἀνοίγοντες ἢ κλείοντες αὐτὸ περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον καὶ δίδοντες διαφόρους θέσεις καὶ σχήματα εἰς τὴν γλώσσαν, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε μὲν σύρομεν πρὸς τὰ ἐντὸς κατὰ τὴν προφορὰν π. χ. τοῦ Α, ἄλλοτε φέρομεν πρὸς τὰ ἐκτός κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ Ε, ἄλλοτε πλατύνομεν αὐτὴν καὶ στηρίζομεν ἐπὶ τῶν πλαγίων ὀδόντων, ὡς κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ Ι, ἄλλοτε δὲ συστέλλομεν καὶ καθιστῶμεν αὐτὴν στενοτέραν ὡς κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ Ο.

Εἰς ἕκαστον σχῆμα τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος καὶ θέσιν τῆς γλώσσης ἀντιστοιχεῖ ἓν μόνον φωνῆεν. Ἀληθῶς ἂν προφέρωμεν π. χ. Α καὶ διατηρήσωμεν τὴν θέσιν τοῦ στόματος καὶ τῆς γλώσσης τὰς ὁποίας εἶχον λάβει κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ Α, δὲν θέλομεν δυναθῆ, ὅσον καὶ ἂν προσπαθῶμεν, νὰ προφέρωμεν ἄλλο φωνῆεν εἰμὲν Α, ἐὰν δὲν μεταβάλλωμεν τὸ σχῆμα τοῦ στόματος καὶ τῆς γλώσσης· καθ' ἑκάστην προσπάθειαν ἡμῶν νὰ προφέρωμεν φωνῆεν τι, θ' ἀκούεται Α. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τὰ λοιπὰ φωνήεντα.

Ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῶν φωνηέντων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνει ἡ κοιλότης τοῦ στόματος, πειθόμεθα καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ἀπλουστάτου πειράματος. Δίδομεν εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ στόματος τὸ ἰδιαίτερον σχῆμα διὰ τὴν προφορὰν ἐκάστου φωνήεντος, δηλ. διατίθεμεν αὐτὸ ὡσεὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐκφωνήσωμεν τὸ φωνῆεν τοῦτο, καὶ ἔπειτα κρούομεν διὰ τοῦ ὄνυχος ἐπὶ τῶν ὀδόντων, βλέπομεν δὲ ὅτι ὁ ἤχος τὸν ὁποῖον παράγουσιν οἱ κρούμενοι ὀδόντες ὑπενθυμίζει τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ σχῆμα τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος φωνῆεν.

Τὰ σύμφωνα ἀναμιγνύονται μετὰ τῶν φωνηέντων ὡς ἰδιαιτέροι ψίθυροι καὶ παράγουσι τὰς λέξεις. Οἱ ψίθυροι οὗτοι προέρχονται ὅταν ὁ ἐκπνεόμενος ἀὴρ διέρχεται διὰ σημείων στενουμένων τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος. Τὰ σύμφωνα διακρίνονται ὡς γνωστὸν εἰς χειλοπρόφερα, γλωσσοπρόφερα καὶ οὐρανισκοπρόφερα. Κατὰ τὴν προφορὰν τῶν γλωσσοπρόφερων Π, Β, Φ, Μ, διέρχεται τὸ ἐκπνεόμενον ρεῦμα τοῦ ἀέρος διὰ στενοῦ σχηματιζομένου ὑπὸ τῶν χειλέων ἢ τῶν χειλέων καὶ μιᾶς σειράς ὀδόντων, τὰ ὀδοντοπρόφερα

Τ, Δ, Σ, Λ, Ν, Ρ παράγονται διὰ τῆς διόδου τοῦ ἐκπνεομένου ἀέρος μεταξὺ μιᾶς σειράς τῶν ὀδόντων καὶ τῆς πλησιαζούσης ἢ ἐρειδομένης ἐπ' αὐτῆς γλώσσης, κατὰ δὲ τὴν προφορὰν τῶν οὐρανισκοπρόφερων Κ, Γ, Χ, ἡ γλώσσα πλησιάζει πρὸς τὴν ὑπερήχυν.

Πρὸς παραγωγὴν λοιπὸν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς καὶ λαλιᾶς συντελοῦσιν οἱ πνεύμονες οἵτινες παρέχουσι τὸν ἀναγκαῖον ἀέρα, ὁ λάρυγξ, ἐν ᾧ παράγεται ὁ ἤχος διὰ τῶν παλμῶν τῶν ἠχητικῶν αὐτοῦ χορδῶν, καὶ ἡ κοιλότης τοῦ στόματος, ἥτις διὰ τῶν διαφόρων σχημάτων τὰ ὅποια λαμβάνει καὶ τῆς θέσεως τῆς γλώσσης, τῶν χειλέων καὶ τῶν ὀδόντων τὸν μὲν ὑπὸ τοῦ λάρυγγος παραγόμενον ἤχον μεταβάλλει εἰς φωνήεντα, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν πνευμόνων ἐξωθούμενον ρεῦμα ἀέρος εἰς σύμφωνα.

Τέλος τρανωτῆ ἀπόδειξις ὅτι οἱ ἐνάρθροι φθόγγοι παράγονται διὰ τῶν διαφόρων σχημάτων, τὰ ὅποια λαμβάνει ἡ κοιλότης τοῦ στόματος, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν μανθάνουσι νὰ ὁμιλῶσιν οἱ κωφάλαοι. Γνωστὸν ὅτι ἡ ἀνεκκνότης πρὸς τὸ ὁμιλεῖν τῶν κωφάλαων δὲν προέρχεται ἐκ παθήσεώς τινος τῆς φωνητικῆς συσκευῆς, ἀλλὰ διότι κωφοὶ ὄντες ἐκ γενετῆς δὲν δύνανται νὰ μάθωσι νὰ ὁμιλῶσιν, ὡς μανθάνουσι τὰ ἄλλα νήπια διὰ τῆς μιμήσεως. Διδάσκονται ὅμως οἱ κωφάλαοι νὰ ὁμιλῶσιν ἐν ἰδιαιτέροις πρὸς τοῦτο σχολείοις. Ἦ δὲ πρώτη διδασκαλίαν ἐγκτεται εἰς τὸ νὰ κατορθώσῃ ὁ διδάσκαλος ὥστε ὁ κωφάλαος αὐτοῦ μαθητῆς νὰ δίδῃ εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ στόματος αὐτοῦ τὸ ἀπαιτούμενον σχῆμα, διὰ νὰ προφέρῃ ἕκαστον φθόγγον. Καὶ εἶναι μὲν τὸ ἔργον τοῦτο ἀρκετὰ κοπιῶδες, ἀλλὰ διδάσκαλος ἱκανὸς κατορθώνει ἐντὸς ὀλίγων μαθημάτων, ὥστε ὁ κωφάλαος νὰ προφέρῃ πρῶτον μὲν πάντα τὰ φωνήεντα κατὰ βούλησιν, ἔπειτα δὲ νὰ ἀρθρόνη καὶ λέξεις.

Κατὰ διαφόρους περιστάσεις, πρὸ πάντων δὲ ὅταν πικρυσιάζωνται εἰς τὸν λάρυγγα κακοήθεις ὄγκοι, παρίσταται πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀσθενοῦς ἡ ἀνάγκη τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ λάρυγγος. Βεβαίως δὲ μετὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ λάρυγγος οὔτε φωνὴ οὔτε λαλιὰ δύναται πλέον νὰ υπάρξῃ.

Πρῶτος ὁ γερμανὸς χειρουργὸς Billroth, στηριζόμενος ἐπὶ πειραμάτων γενομένων ἐπὶ κυνῶν ὑπὸ τοῦ Czerny, ἀπεπειράθη κατὰ τὸ 1873 καὶ ἐπέτυχεν ἂν ἀντικαταστήσῃ διὰ τεχνητοῦ λάρυγγος τὸν ἀφαιρεθέντα ἀπὸ τινος ἀσθενοῦς τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τῆς Βιέννης φυσικὸν λάρυγγα, μετ' αὐτὸν δ' ἐξετέλεσαν τὴν αὐτὴν ἐγχείρισιν καὶ ἄλλοι πολλοὶ χειρουργοί. Ὁ τεχνητὸς λάρυγξ συνίσταται ἐκ δύο σωλήνων ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν εἰσάγεται ἐντὸς τῆς τραχείας ἀρτηρίας, ὁ δ' ἕτερος, ἐφαρμοζόμενος ἐπὶ τοῦ πρώτου κατὰ γωνίαν ἀμβλεῖαν, ἐκβάλλει εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος. Ἐντὸς τοῦ σωλήνος τούτου ὑπάρχει ἀργυροῦν πυξίδιον φέρον γλωσσίδα· ἡ γλωσσίς αὕτη ἀντιπροσωπεύει τὰς φωνητικὰς χορδὰς. Ὅταν ἐκ τῶν πνευμόνων ἐκπέμπεται ρεῦμα ἀέρος ἀρκετὰ ἰσχυρὸν ἢ γλωσσίς αὕτη πάλλεται καὶ παράγει ἤχον, ὅστις ὑπὸ τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος μεταβάλλεται, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω,

εἰς φωνήεντα καὶ σύμφωνα. Οὕτω λοιπὸν ὁ φέρων τὸν τεχνητὸν λάρυγγα δύναται μετὰ πάσης εὐκολίας νὰ ὀμιλῇ διὰ φωνῆς, ἥτις σχεδὸν οὐδόλως διακρίνεται τῆς φυσικῆς, ἐκτὸς τινος μονοτονίας χαρακτηριζούσης αὐτὴν, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ἐκτελῇ τὰς διαφόρους κινήσεις τῶν μερῶν τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος, ὡς ἔπραττεν ὅτε ὠμίλει πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ λάρυγγος καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ ὑπὸ τεχνητοῦ.

E. Δ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΤΕΓΕΑΙ.— Ἀπὸ τῆς πρώτης λήγοντος ἐνεργοῦνται ἀποπειρατῆριοι ἀνασκαφαὶ ἐν Τεγέᾳ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἀρχαιολ. γερμανικοῦ ἰνστιτούτου πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Αἱ ἀνασκαφαὶ κατέδειξαν ἐν πρώτοις ὅτι ἡ ἐν τῷ χωρίῳ Πιαλί ἐκκλησιαστικὸς ἀγιος Νικόλαος δὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ, καθ' ἃ κοινῶς ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων. Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἠνοίχθη τάφος, ἐν ᾗ ἀνεκαλύφθησαν μὲν μεταγενέστερα βυζαντιακὰ τεῖχη, συγκείμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ὕλικου τοῦ ναοῦ, οὐδὲν ὅμως ἔχον τοῦ κρηπιδώματος. Ἐντεῦθεν οἱ τὰς ἀνασκαφὰς ἐνεργοῦντες ἐτρέπησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνεῦρον ἐν τῷ κήπῳ χωρικοῦ τινος ἀρχαῖον οἰκοδόμημα ἀποτελούμενον πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐξ ἐξ, πρὸς νότον δ' ἐκ τεσσάρων στρωμάτων λιθίνων πλακῶν, ὅπερ πιθανῶς εἶνε λείψκνον τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ζητουμένου ναοῦ. Ἐσχάτως δὲ ἀνεῦρον παραπλήτιον οἰκοδόμημα καὶ ἐν ἐτέρῳ προσεγγίζοντι κήπῳ ἀνάγκη ὅμως οὐχὶ ἀποπειρατῆριον, ἀλλὰ γενικῶν ἀνασκαφῶν ἵνα κατίδη τις τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν οἰκοδομημάτων τούτων καὶ ἐξερευνήσῃ ἂν ἀμφότερα ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ. Ἀποπειρατῆριοι ἀνασκαφαὶ δυσκόλως δύνανται νὰ παράτχῃσι τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, καθ' ὅσον πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐδ' ἐπιτρέπουσιν οἱ ἰδιοκτῆται νὰ σκάπτῃ τις ἐκεῖ, ἔθνα νομίζει ἀναγκαῖον. Ὁ ἐπιστέλλων ἡμῖν κ. Καββαδίης εἶνε πεπεισμένος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καταστροφῆς τοῦ ναοῦ, ὀλιγίστας δὲ ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχει περὶ ἀνευρέσεως τῶν πλαστικῶν αὐτῶν ἔργων, ἐκτὸς ἂν ταῦτα, κατὰ καλὴν μοῖραν, εἶνε ἐντετειχισμένα ἐν μεταγενεστέροις οἰκήμασι, καθ' ἃ συνέθη καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ. Εὐρέθησαν δὲ σπουδαῖα ἀρχιτεκτονικὰ τοῦ ναοῦ μέλη καὶ κοσμήματα, οἷον πλάξ ἐκ τοῦ γείσου μετὰ σταγόνων, εἶδος περιέργου ἰωνικοῦ κιονοκράνου μετὰ ὠραίας ταινίας, σπόνδυλος δωρικῶν κίωνων, ὠραῖον ἀνθέμιον, ἀστράγαλοι, κυμάτια κ. τ. ἔ.

Ἐκ τῆς ἀσφραξιάτης περιγραφῆς τοῦ Παυσανίου καταφαίνεται ὅπως δὴ—

ποτε, ὅτι ὁ προκείμενος ναὸς, ὅστις καλὸν δὴ τι τῶν ναῶν, ὅσοι Πελοποννησίοις εἰσὶν, ἐς κατασκευὴν προέχει τὴν ἄλλην καὶ ἐς μέγεθος, ἦτο ἐργασίας περιέργου. Ἐὰ μνημονευθέντα εὐρήματα κατέδειξαν 1) ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἦτο ἐργασίας δωρικῆς· 2) ὅτι δὲν προεῖχε κατὰ τὸ μέγεθος πάντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ναῶν. Περὶ τούτων ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀνεκαλύφθη σπουδαιότατον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὸν Ἄδην καθήμενον ἐπὶ θρόνου, τὴν Περσεφόνην, Δήμητρα καὶ δύο παρθένους, ὧν ἡ τελευταία προσεύχεται. Ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας εἶνε εὐγενῆς καὶ ἀπλοῦς καὶ ἀναπολεῖ τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Τοῦ ἔργου τούτου ἐνήργητε τὴν κατάρχεσιν ὁ κ. Καββαδίης.

Ο ΕΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΙ ΛΕΩΝ.— Ἡ «Σφιγξ» τῶν Θηβῶν τῆς 24 ἰουλίου δημοσιεύει τὰ ἑξῆς:

«Οἱ πρὸ τινῶν ἡμερῶν διελθόντες ἐντεῦθεν καὶ μεταβάντες εἰς Χαιρώνειαν κ. Σ. Φιντικλῆς, καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου, καὶ Π. Σταματάκης, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐργάζονται ἀκαμάτως, ἐνεργοῦντες ἀνασκαφὰς περὶ τὸν χῶρον τοῦ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνεῖᾳ μάχην ἀνεγερθέντος λέοντος. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἀνασκαφῶν ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ λέων ἴστατο ἐπὶ εὐρέος λιθοκτίστου κρηπιδώματος ἐξ ὀγκωδῶν παρολίθων, ἐκ τῆς προόδου δὲ τῆς ἀνασκαφῆς θέλει ἐξακριβωθῆ, ἂν ὑπὸ ἡ περὶ τὴν βᾶσιν τοῦ λέοντος εἶχον ταφῆ οἱ κατὰ τὴν μάχην πεσόντες ἱερολοχίται. Μετὰ τὸ πέραν τῶν ἀνασκαφῶν θέλουσι μεταβῆ ἐκεῖσε μηχανικὸς καὶ ἀρχιτέκτων, ἵνα ὑπολογίσωσι τὴν δαπάνην τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ λέοντος, ἐρριμένου ἤδη εἰς τεμαχία, ἅτινα δαπάναις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας θέλουσι συνδεθῆ τεχνικῶς καὶ ἀποτελέσει τὸν λέοντα, ὡς ἴστατο τὸ πάλαι. Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βᾶσεως, ἐχούσης τὸ μῆκος ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, εἰκάζεται ὅτι ὁ λέων ἐβλεπε πρὸς τὰς Θήβας. Φοβούμεθα ὅμως, μήπως διακοπῶσιν αἱ ἐργασίαι, καθόσον οἱ μεταβάντες καὶ ὑπὸ πυρετῶν προσεβλήθησαν καὶ ἄλλας κακουχίας ὑφίστανται ἐκ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους».

— Περὶ τοῦ αὐτοῦ λέοντος ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ «Ἐθνικῷ Πνεύματι» τῆς 31 Ἰουλίου τὰ ἑξῆς:

«Ὁ καθηγητῆς τῆς γλυπτικῆς κ. Σίγγελ, οἱ καθηγηταὶ κκ. Φιντικλῆς καὶ Καστόρης καὶ ὁ ἀγαλματοποιὸς κ. Φυτάλης ἐπανῆλθον ἐκ Λεβαδείας ὅπου εἶχον μεταβῆ ἀποσταλέντες ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας ὅπως παρασταθῶσιν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ στηλοβάτου τοῦ ἱστορικοῦ λέοντος ὅστις πράγματι ἀνευρέθη ἔχων τεσσάρων μέτρων ὕψος· εἶνε γνωστὸν ὅτι σκέψις γίνεται πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ λέοντος τούτου διὰ προσαρμόσεως τῶν τεμαχίων του· πρὸς τοῦτο ὑπελογίσθη ὅτι ἀπαιτοῦνται εἴκοσι περίπου χιλιᾶδες δραχμῶν. Τὸ ὕψος τοῦ λέοντος θέλει εἶσθαι ἐξ ἑπτῶν. Ὁ—

μολογούμενως πολύτιμοι εἶνε αἱ ὑπηρεσίαι τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἣν πᾶς Ἕλλην ἔχει καθήκον νὰ συντρέχη τὸ κατὰ δύναμιν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦλάχιστον τοῦ λαχείου ὅπερ ἐπὶ ταύτῃ ἡ ἐταιρεία ἐσύστησε ».

NEA EYPHMATÀ EN RΩMΗI. — Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ῥοδόλφου Lanciani πρὸς τὸ ἀγγλικὸν Ἀθήναιον τῆς 16]28 Ἰουνίου 1879 περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ γενομένων ἐσχάτως ἀρχαιολογικῶν ἀποκαλύψεων ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς.

Τὰς κατὰ τὴν Ἱερὰν Ὀδὸν (Sacra Via) σκαφὰς ἔσκαψεν ὀλίγας πρὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν ἡμέρας μεγάλη ἐπιτυχία. Πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς ὁδοῦ μέρος εὗρομεν σειρὰν τιμητικῶν στηλοβατῶν λευκοῦ μαρμάρου. Εἷς τούτων εἶνε ἀφιερωμένος τῷ Τίτῳ ὡς Collegiorum omnium sacerdoti, ἕτερος δὲ τοῖς Ἀχρησι τοῦ Αὐγούστου. Τρίτος τις στηλοβάτης φαίνεται ἀνήκων εἰς ἀνδριάντα ἔφιππον διότι ἔχει ἐπίμνηες τὸ σχῆμα, ἐπιγραφὴ τις δ' αὐτοῦ ἑλληνικοῖς γράμμασι κεχαραγμένη λέγει τὸ ὄνομα Μάρκου Ἀντωνίου Γορδικιανοῦ· οἱ ἀναθέτοντες ἀνήκουσιν εἰς σωματεῖον, ὅπερ τιτλοφορεῖ ἑαυτὸ Γορδικιανόν, Σευηριανόν, Ἀντωνιανόν, Ἀδριανόν. Ἀνετέθη δὲ τὸ μνημεῖον εἰς τὸν Σεπτίμιον Σευήρον μετὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀποθέωσιν. Αἱ μηνὶ Ἀπριλίῳ τοῦ ἔτους τούτου γενόμεναι ἐργασίαι οὐδόλως σχεδὸν συνετέλεσαν εἰς διαλεύκανσιν τῆς τοπογραφίας τοῦ μέρους τούτου τῆς πόλεως. Σειρὰ κοινῶν ἐργαστηρίων εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιότερων κτισμάτων, δύσκολον δ' εἶνε νὰ ὀρίσῃ τις τί ἦσαν τὰ παλαιότερα ἐκεῖνα κτίσματα. Φαίνεται ὅτι ἡ θέσις ἐν ἣ κεῖνται οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὴν Ἱερὰν Ὀδὸν, πιθανώτερον δ' εἶνε ὅτι σχετίζονται πρὸς τὸν Vicum Vestae, οὐτινος ἡ ὑπαρξίς ἀπὸ τινων μηνῶν ἐγνώσθη ἐξ ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν S. Paolo fuori le Mura. Ὑποθέτω ὅτι τὰ ἀρχαιότερα ἐκεῖνα κτίσματα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ περίφημος Ῥηγία (Regia), γενομένη παρὰ πλάτωμα τοῦ πυρὸς κατὰ τινὰ τῶν μεγάλων πυρκαϊῶν τοῦ 6' αἰῶνος.

Πρὸς τὸ χεῖλος τοῦ κελουμένου Valle Marciana παρὰ τὸ ἐνδέκατον μιλιάριον τῆς Λατίνης Ὀδοῦ (Via Latina) εὐρέθη περιεργότατος κωνοειδῆς λίθος φέρων δις τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν REG (io ἢ regionis) VII. AT TRES-SILANOS. AT V (quintum). Ἡ ἐπιγραφὴ βέβαια ἀναφέρεται εἰς τὴν Ῥώμην διότι οὐδεμίαν ἄλλην πλησιόχωρον πόλιν εἶχεν ἐπὶ τῆ ἢ πλείονας τῶν ἐπὶ τὰς regiones, τὸ δὲ αἱ tres Silanos θεωρητέον ὡς τοπογραφικὸν ὄρισμόν, ἅτε τοῦ λίθου ὄντος ἰδρυμένου ἐν τῷ Vico Trium Silanorum τῷ ἀνήκοντι τῇ ἑβδόμῃ regioni. Ὁ vicus οὗτος εἶνε ἄγνωστος, θὰ ἔλαβεν δὲ τὸ ὄνομα ἕκ τινος κρήνης ἐχούσης τρεῖς σειληνοειδεῖς κρουνοὺς, εἶνε δ' ἀληθῶς σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ νεωτέρα ὁδὸς ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ἔχει παρμεφερὲς ὄνομα, Via delle Tre Cannelle. Λίαν ἀμφίβολος εἶνε ἡ σημασία τοῦ ὀρισμοῦ ad quintum, ἵσως τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Vicus Trium Silanorum ἦτο πλησιῶν εἰς τὸ πέμπτον ἰσπὲρ τῶν Ἀργείων (Argeorum), τὸ ἐν τῇ Κολλίνῃ.

Κατωρθώσαμεν ἐπιτυχῶς νὰ εὗρωμεν τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ κελοῦ palatium, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ κ. Costanzi μετὰ τὴν ἐδοῦ τοῦ Ταυρίνου καὶ τῆς τῆς Φλωρεντίας. Παρὰ τὸν τόπον, ὅπου εὐρέθη ὁ Ἐρμαφρόδιτος, ὁ αὐτὸς περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ Παρνασσῶ, ἀνεσκήφη σωλὴν ὑδραγωγείου ἔχων ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς οἰκίας C. Iulius Avitus καὶ τὸ τοῦ μολυβδουργοῦ (plumbarius) Naevius Syntrophus. Ὁ Γ. Ἰούλιος Ἀβίτος ἦτο ὁ σύζυγος τῆς Ἰουλίας Μάισης (Maesa), ἣς αἱ δύο ὁμώνυμοι θυγατέρες Ἰουλαίαι ἐγένοντο μητρικαὶ ἢ μὲν τοῦ Ἐλαιογαβέλου, ἢ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Σευήρου, ἐγένετο δὲ ἀνθύπατος Ἀσίας ἐπὶ Κερκακίλλαι. Ὁ πρίγκηψ Τορλόνιας εἰς τὴν ἔπαυλιν αὐτοῦ La Caffarella κατὰ μῆκος τῆς Via Latina εὗρε τοὺς ποικίλους τάφους καὶ τὰ μαυσωλεῖα τοῦ Οὐλπίου Φλωρεντίνου, τῆς Οὐιβίας Οὐέρκας καὶ τοῦ Τιβερίου Κλαυδίου Σαβίνου. Ἐν ἐτέρῃ δὲ τοῦ αὐτοῦ πρίγκηπος ἐπαύλει ἀνευρέθη ὁ τάφος, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ .....orius, curator rei publicae Coranorum.

Σ. Κ. Σ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὴν εἰκοστὴν ἑβδόμην Ἰουνίου ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Ζακύνθῳ σχολῆς τῶν ἀπύρων παιδῶν. Μαθηταὶ ἐνεγράφησαν καθ' ἅπαν τὸ ἔτος 82' ἀλλὰ εἰς τὰς ἐξετάσεις μόνον 37 ἐνεφανίσθησαν. Ἡ ἀνωτέρη τάξις ἐξητάσθη εἰς ἀνάγνωσιν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ Γεροστάθη, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν, τὰς τέσσαρας στοιχειώδεις πράξεις, καὶ κατήχησιν. Ὁ γραμματεὺς τῆς σχολῆς ἀνέγνω τὴν σχετικὴν ἔκθεσιν περὶ τοῦ λήξαντος ἔτους. Οἱ φοιτησαντές εἰσιν ὑπηρεταὶ οἰκιῶν καὶ τεχνουργείων, ὁκτώ δὲ κηπουροί· τὰ οἰκονομικὰ τῆς σχολῆς εὐρίσκονται ἐν πληρεστάτῃ ἰσορροπίᾳ.

Τὴν ὀγδόην δ' ἰσταμένου μηνὸς Ἰουλίου ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Καλάμαις σχολῆς τῶν ἀπύρων παιδῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν, ἀποδείξασαι ἄριστα ἀποτελέσματα. Τεσσαράκοντα ἦσαν περίπου οἱ προσελθόντες παῖδες. Ἡ κομητεία τῆς σχολῆς φροντίζει καὶ περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν παιδῶν οὓς ἔχει πάντας τοποθετήσει εἰς ἐργασίας ἐντὸς τῆς πόλεως.

Αἱ ἐξετάσεις τῆς σχολῆς Πατρῶν γενήσονται τὸν Σεπτέμβριον.

Τῇ ἀποφάσει τοῦ Συλλόγου ἐπομένη ἡ ἐφορία, μετ' ἐπιτόπιον ἐρευνῶν ἀπεφάσισεν ὅπως τὴν ἰδρυθεσομένην σχολὴν διὰ τὴν ὁμάδα τῶν παρὰ τὰς Ἀθήνας χωρίων, ἅτινα καταλαμβάνονται Χαπάρι, Μπραχάμι, Καρῶς καὶ Τράχωνες, ἰδρύσῃ ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ, ὅπερ εἶνε τὸ κεντρικώτατον.

Ἡ εἰς Μανολάδα τῆς Ἠλείας μεταβάσα ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν μελῶν κκ. Κ. Βάμβας καὶ Γ. Δουρούτη ἐπέστρεψεν ἀφοῦ ἐγκαθίδρυσεν τὴν σχολὴν ἐν τῇ

ἀποικίαι τῶν ἐξ Ἰταλίας Ἑλληνοαλβανῶν. Ἐτακτοποίησε δὲ τὰ τῆς μικρᾶς τχύτης ἀποικίας καὶ συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν προϊσταμένων αὐτῆς ἀνέθετο τῇ ἐφορίᾳ τοῦ Συλλόγου τὴν ὀνομασίαν τοῦ συσταθέντος χωρίου. Ἡ ἐφορία τοῦ Συλλόγου, ἀποβλέπουσα εἰς τὸ ὅτι οἱ εἰς Ἰταλίαν ἐξ ἠπείρου καταφυγόντες Ἑλληνοαλβανοὶ οὗτοι ἀποικοὶ ὠρμήθησαν τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἠπειρωτικοῦ χωρίου Πικέρνη, ὠνόμασε τὴν ἀποικίαν ταύτην Νέαν Πικέρνην καὶ προεκάλεσε τὴν διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν νόμιμον ἀναγνώρισιν τοῦ ὀνόματος τούτου.

Ἡ ἐφορία ἐπομένη εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐνταφιάσεως τῶν ἐκ Σμύρνης πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀνακομισθέντων ὄστων τοῦ ποιητοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Τὰ ὄσθα ταῦτα διαφυλαχθέντα εὐλαβῶς ὑπὸ τοῦ βιβλιοπώλου Ἀθανασίου Ζαχαρίου κατέκειντο ἐν δωματίῳ τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς Σμύρνης, ὅθεν παρέλαβεν αὐτὰ ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου, συνταχθέντος τοῦ ἐπομένου ἐγγράφου·

«Σήμερον, τὴν 13 Μαΐου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἐξδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους καὶ ἡμέραν τρίτην τῆς ἐβδομάδος, συνελθόντες οἱ ὑποφαινόμενοι ἔφοροι τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς Σμύρνης ἐν τῷ γυμνασιαρχεῖῳ τῆς ῥηθείσης σχολῆς, ἐπὶ τῇ πρὸς τὸν κ. Ἀχιλλέα Παράσχον ἐντολῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου ὁ «Παρνασσός», διαδηλοῦσιν ὅτι τὰ ὄσθα τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξάνδρου Σούτσου εὐσεβῶς ἐφρόντισε νὰ διαφυλάξῃ ἐξ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ὁ κ. Ἀθανάσιος Ζαχαρίου ἐντὸς κιβωτίου τινός, τὸ ὁποῖον παρακατέθεσεν ἐντὸς δωματίου τινός τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἐν ᾧ συγχρόνως κατέθετε κειμήλια προγονικῆς εὐλείας, χρησιμεύοντα ὡς πυρὴν ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

«Καὶ νῦν διαβεβαίωμεν ὅτι τὸ σήμερον παραδιδόμενον κιβώτιον εἰς τὸν κ. Ἀχιλλέα Παράσχον, ἐσφραγισμένον τῇ τῆς Σχολῆς σφραγίδι, εἶναι αὐτὸ τὸ κιβώτιον τὸ ἐμπερικλειὸν τὰ ὄσθα τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀοιδοῦ, ἀειμνήστου Ἀλεξάνδρου Σούτσου.

Δι' ὃ καὶ ὑπεγράψαμεν τὸ παρὸν μετὰ τοῦ κατόχου κ. Ἀθανασίου Ζαχαρίου καὶ τοῦ ἐντολοδόχου κ. Ἀχιλλέως Παράσχου.

Οἱ τῆς ἐν Σμύρῃ Εὐαγγελικῆς σχολῆς ἔφοροι

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΖΑΧΑΡΙΟΥ
Α. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

(Τ. Σ.)

Σ. ΛΑΜΠΙΗΣΗΣ
Γ. Ι. ΖΕΡΑΕΝΤΗΣ
Ι. ΜΑΡΤΖΙΔΑΑΣ
Σ. ΚΑΡΑΚΟΥΣΗΣ
Π. ΠΑΓΚΑΛΟΣ
Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΗΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Π. ΦΟΝΤΡΙΕΡ
Α. ΛΑΣΚΑΡΙΣ

Ἐκτοτε ἐπανειλημμένως τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου ἀπετάθη πρὸς τοὺς ἄρμοδιους ὅπως φροντίσωσι περὶ ἀξιοπρεποῦς ἐνταφιάσεως τῶν κοιμισθέντων

ὄστων. Δυστυχῶς ὡς ἐκ τῶν δυσχερῶν περιστάσεων οἱ ἄρμοδοὶ ἐφάνησαν ψυχροὶ πρὸς τὰς αἰτήσεις τοῦ Συλλόγου, οὕτω δὲ τὰ ὄσθα ἔμενον ἀταφα ἐν τῷ κοιμητηρίῳ Ἀθηναίων ἀλλὰ, παραχωρήσαντος τοῦ δήμου Ἀθηναίων τόπον δωρεὰν ἐν τῷ ἄνεκροταφείῳ, ἡ ἐφορία ἔκριεν ὅτι δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πλεόν ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐνταφίαν ἐκ τῶν ἐνότων, τοῦτο ἐν νῷ ἔχουσα ὅτι τελετὴ ἀνταξία τοῦ ποιητοῦ ἠδύνατο νὰ γείνη τότε πρῶτον ὅτε οἱ ἄρμοδοὶ ἤθελον φροντίσει περὶ τῆς ἀνεγέρσεως μνημείου ἀξιοπρεποῦς ἐπὶ τοῦ τόπου ὃν ὁ Σύλλογος ἰδίως ἐξόδοις περιέφραξε διὰ κιγκλίδων. Οὕτως ἡ τελετὴ αὕτη ἐγένετο εὐλαβῆς μὲν ἀλλ' ἀπλή, παρισταμένων ἐκ τοῦ Συλλόγου τῶν μελῶν τοῦ προεδρείου, τῇ 15 τοῦ μηνός τούτου. Ὁ ἱατρός δὲ κ. Α. Γούδας ἐξεφώνησεν αὐτόκλητος ἐπὶ τοῦ τάφου ὀλίγας λέξεις.

Τὴν 23 τοῦ μηνός τούτου ἀπέθανεν ἐν Λευκάδι ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βλααυρίτης, ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀπὸ τοῦ 1871. Τὸ προεδρεῖον ἔσπευσε ν' ἀνακοινώσῃ τηλεγραφικῶς τὰ συλλυπητήρια τοῦ Συλλόγου πρὸς τοὺς οἰκείους τοῦ ποιητοῦ. Ἐν τινι προσεχεῖ δὲ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ θέλει δημοσιευθῇ μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.—Ἰπὸ τοῦ κόμητος Βίκτωρος Folliot de Crenneville, προξένου τῆς Αὐστρίας ἐν Σμύρῃ, ἐξεδόθη ἐσχάτως γερμανιστὶ σπουδαία συγγραφὴ ἐπιγραφομένη *Ἡ ῥήσος Κύπρος καὶ ἡ σημερινὴ αὐτῆς μορφή, αἱ ἐθνογραφικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ αὐτῆς καταστάσεις*. Ὁ συγγραφεὺς, γνωρίσας τὴν Κύπρον ἐξ αὐτοφίας ὡς μεταβάς αὐτόθι τῷ 1876, περιορίζεται ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ εἰς γεγονότα, τῆς δὲ μετριόφωνος αὐτοῦ συγγραφῆς μόνον σκοπὸν προτίθεται νὰ περιγράψῃ τὴν Κύπρον καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς ὅποια ὑπῆρξε καθ' ὃν χρόνον παρέλαβον αὐτὴν οἱ Ἄγγλοι. — Ὁμοίως ἀναγγέλλεται ἡ προσεχὴς ἐκδοσις συγγραφῆς περὶ Κύπρου τοῦ γνωστοῦ ἀγγλοῦ γεωγράφου Σαμουήλ Baker, ἐπιγραφομένης «Ἡ Κύπρος οἷαν εἶδον αὐτὴν τῷ 1879».

— Ἐξεδόθη νέον τεύχος τῶν ἀρίστων πανομοιότυπων τῶν δημοσιευομένων ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίῳ Γραφονομικῆς Ἑταιρείας (Palaeographical Society), περιέχον ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων δειγμάτων γραφῆς πανομοιότυπα τοῦ παύρου τοῦ περιέχοντος τὸν ὑπὲρ Λυκόφρονος λόγον τοῦ Ὑπερείδου, γεγραμμένου κατὰ τὸν δεῦτερον ἢ πρῶτον π. χ. αἰῶνα, τοῦ Ἀριστοτέλους τῆς ἐν Μεδιολάνῳ ἀμβροσιακῆς βιβλιοθήκης, γεγραμμένου κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα μ. Χ., καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων ἐλληνικῶν κωδίκων.

— Ἐκ Γερμανίας ἀναγγέλλονται περίεργοι εἰδήσεις περὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ ποιητοῦ Ἑρρίκου Heine. Τὴν σύνταξιν τούτων εἶχεν ἀρχίσει ὁ

Heine ἤδη ἑνωρὶς, δύο δὲ τόμους ἐν χειρογράφῳ, περιέχοντας τὰ γεγονότα ἐξαετοῦς περιόδου, ἀπὸ τοῦ 1830 ἕως τοῦ 1836, παρέδωκε τῷ 1851 εἰς τὸν ἀδελφόν του Γουσταῦον, ἐκδότην τοῦ Fremdenblatt ἐν Βιέννῃ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ ἀπομνημονεύματα ταῦτα περιεῖχον προσβολὰς κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας, ὁ Γουσταῦος Heine ἀνησυχήσας μεγάλως ἀπέφυγε τὴν ἐκτύπωσιν αὐτῶν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, γνωρίζων τὴν ἔνδειαν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπρότεινε νὰ δανείσῃ αὐτῷ ἐπ' ἐνεχυρίσει τοῦ χειρογράφου, τοῦθ' ὕπερ καὶ ἐγένετο δεκτόν. Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος, μεταβὰς εἰς Παρισίους, εὔρε τὸν Ἑρρίκον ἀσθενῆ καὶ ἐν μεγίσταις χρηματικαῖς στενοχωρίαις. Εἶχε δὲ ἤδη γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν παιδικῶν καὶ νεανικῶν αὐτοῦ χρόνων καὶ εἰς μόνος τόμος ὑπελείπετο πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, διακοπέντος ὑπὸ τῆς νόσου. Ὁ Γουσταῦος ἐδάνεισεν αὐτῷ πεντάκισχιλίας φράγκα καὶ ἔλαθεν ὡς ἐγγύησιν τὰ χειρόγραφα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ τῷ 1856, ἡ χήρα αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ ὁ ἐκδότης τοῦ ἀπῆτησαν τὴν ἀπόδοσιν τῶν πολυτίμων χειρογράφων. Ἄλλ' ὁ Γουσταῦος δισυχυρίσθη ὅτι, μὴ ἀποδοθέντων αὐτῷ τῶν δανείων χρημάτων ἐν τῇ ὠρισμένῃ προθεσμίᾳ, τὸ ἐνέχυρον εἶχε καταστῆ κτήμα αὐτοῦ. Παρεχώρησε δὲ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὴν αὐστριακὴν αὐλὴν, ἧτις καὶ διέταξε τὴν ἐξαφάνισιν αὐτῶν, τοῦθ' ὕπερ δὲν ἐγένετο.

Σήμερον δὲ οἱ Γερμανοὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ἀπόδοσιν τῶν χειρογράφων. Εἰς αὐτῶν ἐπέστειλεν εἰς τὴν ἐφημερίδα Deutsches Montagblatt, ἀποδεικνύων ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις κατέχει παρὰ πᾶν δίκαιον τὰ χειρόγραφα, ἐπειδὴ ἡ συμφωνία ἡ γενομένη μεταξὺ τοῦ Heine καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του εἶνε ἄκυρος κατὰ τοὺς αὐστριακοὺς νόμους.

— Ὁ περὶ τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν διατρίβων καὶ πολλὰ ἤδη δημοσιεύσας καθηγητὴς Susemihl δημοσιεύει προσεχῶς νέαν ἔκδοσιν τῶν *Ἠθικῶν Νικομαχείων* τοῦ Ἀριστοτέλους, περιληφθησομένην ἐν τῇ τευθνερείᾳ ἐκδόσει τῶν κλασικῶν συγγραφέων.

*
*

ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ.—Ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἐν Παρισίοις ἐτησίου γραφικοῦ διαγωνισμοῦ, τοῦ ἐπονομαζομένου τῆς *Ρώμης*, καθότι ὁ βραβεύμενος ἀποστέλλεται εἰς *Ρώμην* πρὸς συμπλήρωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, εἶχεν ὀρισθῆ ἐφέτος ὑπὸ τῶν κριτῶν ἐν τῶν συγχινητικωτάτων ἐπεισοδίων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὁ ἐν τῷ ἐν Καλαυρείᾳ ναῦ τοῦ Ποσειδῶνος *θάνατος τοῦ Δημοσθένους*. Οἱ ὑποψήφιοι ὄφειλον νὰ παραστήσωσι τὸν μέγαν ῥήτορα δαμαζόμενον ὑπὸ τοῦ δηλητηρίου κατὰ τὴν ἀφίξιν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀντιπάτρου καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ὑποκριτὴς Ἀρχίας φαίνεται καταμωκώμενος αὐτοῦ ἐπὶ τῇ φαινομένῃ ἀνακνδρία. Οἱ ἀποδυθέντες εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπῆρξαν δέκα, ἐβραβεύθη δὲ τὸ ἔργον τοῦ κ. Bramiot, θεωρηθὲν ἀνώτερον πάντων τῶν ἄλλων.